

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

**ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ & ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ
ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ & ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Το Ποινικό Φαινόμενο της Διαφθοράς και η Λειτουργικότητά του

Μαρία Μαρίνα Καϊτσα AM 512615

Α επιβλέπουσα Βασιλική Βασιλαντωνοπούλου

Β επιβλέπουσα Ευαγγελία Παππά

Αθήνα, Ιούνιος 2026

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

περίληψη	1
abstract	2
λεξεις-κλειδια / keywords	1

εισαγωγή	4
I. Η Διαφθορά. Εννοιολογικές προσεγγίσεις.....	8
1. Η εγκληματολογία της διαφθοράς	8
α. Έγκλημα.....	9
β. Διαφθορά και λευκά κολάρα.....	11
γ. Modus operandi.....	15
δ. Παγκοσμιοποίηση και διάχυση της διαφθοράς.....	16
ε. Οι θεσμοί και ο εξουσιαστικός παράγοντας.....	18
2. Η οντολογία της διαφθοράς από τη σκοπιά του ποινικού δικαίου	19
α. Η ποινική αρχιτεκτονική της διαφθοράς.....	19
3. Σχέση ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας ως προς τον ορισμό της διαφθοράς	23
II. Οι ποινικές αντανakλάσεις της διαφθοράς. Εγκληματικοί τύποι, έννομα αγαθά, ποινολογία.....	25
1. Ιστορικότητα	25
2. Το φάσμα της αξιόποινης διαφθοράς.....	29
3. Υπερεθνικές υποχρεώσεις.....	30
α. Η Σύμβαση του ΟΟΣΑ – Η δωροδοκία αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών	31
β. Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης – Διεύρυνση της αξιόποινης διαφθοράς	32
γ. Η Σύμβαση του ΟΗΕ – Περαιτέρω διεύρυνση της διαφθοράς και άνοιγμα στην περιφερειακή ολοκλήρωση	34
δ. Η ενωσιακή διάσταση της ποινικής τυποποίησης της διαφθοράς	35
4. Οι επιλογές του εσωτερικού νομοθέτη – Οι τύποι της διαφθοράς	36
A. Τα παραδοσιακά σχήματα	37
α. Δωροληψία και δωροδοκία δημόσιου υπαλλήλου – Βασική μορφή και παραλλαγές	37
β. Δωροληψία και δωροδοκία δικαστικών λειτουργών και διαιτητών κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων	38
B. Εισαγόμενα εγκλήματα διαφθοράς	39
α. Καλλιέργεια κλίματος στον δημόσιο τομέα.....	39
β. Εμπορία επιρροής στον δημόσιο τομέα.....	40
γ. Το γνήσιο έγκλημα παραλείψεως ελεγκτικού καθήκοντος δωροληψίας και δωροδοκίας στον δημόσιο τομέα	42
δ. Τα εγκλήματα πολιτικής διαφθοράς.....	43
ε. Δωροληψία και δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα	44
στ. Η χειραγώγηση αθλητικών αγώνων	45
ζ. Τα περιφερειακά εγκλήματα διαφθοράς.....	46
η. Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων ως πεδίο πρόληψης της πολιτικής διαφθοράς.....	48
5. Τα προστατευόμενα έννομα αγαθά στα βασικά εγκλήματα διαφθοράς	48
6. Αποτίμηση.....	53
III. Η λειτουργικότητα του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς. Θεσμική αλλοίωση ή συστημική κανονικότητα;	55

1. Προαπαιτούμενα – Η λειτουργική ανάλυση στις ποινικές επιστήμες	55
2. Από την κοινωνική λειτουργία στη συστημική λειτουργικότητα του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς	56
3. Ατομικά δικαιώματα, έννομα αγαθά και οι δήλες λειτουργίες του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς	57
Α. Εγγυητική και προστατευτική λειτουργία – Οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος...	57
Β. Το σφυροκόπημα του φιλελεύθερου χαρακτήρα του ποινικού συστήματος – Όψεις εργαλειοποίησης του τιμωρητισμού	60
4. Άδηλες ή λανθάνουσες λειτουργίες του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς	64
Α. Τα εγκλήματα διαφθοράς στο μικροσκόπιο	64
α. Ως προς το υποκείμενο της δράσης της διαφθοράς – Societas delinquere non potest: Η εξαφάνιση του «ισχυρού δράστη».....	64
β. Ως προς τις σοβαρές μορφές διαφθοράς και την ποινική τους ορατότητα.....	72
γ. Ως προς την κοινωνική βλαπτικότητα – Η εξαφάνιση του θύματος και η ζημιολογία της διαφθοράς	74
δ. Ως προς τον ρόλο του διαφθορέα – «Ποιος διαφθείρει ποιον;»	76
ε. Ως προς το κίνητρο, το ωφέλημα και τις διευκολύνσεις – Οργανωσιακός σκοπός, «πλούτος και ισχύς, ισχύς και πλούτος».....	77
στ. Ως προς τα αίτια της διαφθοράς – Από τον νόμο στην πράξη: «Ο εχθρός είμαστε εμείς»	78
Β. Αποτίμηση – «Τα παράδοξα», οι συνήθειες πρακτικές των λευκών κολάρων και οι μεγάλες θεωρίες για την κατασκευή του νόμου	81
α. Αποτίμηση της λειτουργικότητας του νομικού εγκλήματος της διαφθοράς.....	81
β. Εμπειρική επαλήθευση – Τα αποτελέσματα του monitoring της διαφθοράς	82
γ. Η κατασκευή του νόμου και ο παραμορφωτικός καθρέφτης – Στρεβλώσεις της πραγματικότητας, επιλεκτικότητα και τακτικές εξαφάνισης	83
δ. Το ποινικό είδωλο της διαφθοράς στο κοσμοείδωλο του νομοθέτη – Πολιτισμική εγκληματολογία	87
5. Διασταυρώσεις και όψεις λειτουργικότητας του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς – Παγκοσμιοποίηση, ηγεμονικός λόγος και κριτικός αντίλογος	89
Α. Διαφθορά και κρατικοεταίρικό έγκλημα.....	89
Β. Διαφθορά και οργανωμένο έγκλημα – Μεταλλάξεις του «βολικού εχθρού»	91
Γ. Περιφερειακά εγκλήματα: ξέπλυμα χρήματος και διαφθορά	94
6. Και άλλα «παράδοξα» – Η φαντασιακή έννομη τάξη, ο κόσμος των εντυπώσεων και της εικόνας και το δίκαιο του ισχυρού	97
Α. Διαφθορά ως σύγχρονη διακινδύνευση – Αντιδιαφθορά ως μηχανισμός διακυβέρνησης	97
Β. Ποινικός λαϊκισμός, ΜΜΕ και διαφθορά	102
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ – ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ	104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	106
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία	107
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	140
Διαδικτυακές και λοιπές πηγές	140

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η **διαφθορά** αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο εγκληματικό και κοινωνικό φαινόμενο, η εννοιολογική οριοθέτηση και η ποινική αντιμετώπιση του οποίου παρουσιάζουν σημαντικές θεωρητικές και πρακτικές δυσχέρειες. Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει το ποινικό φαινόμενο της διαφθοράς και επιχειρεί να αξιολογήσει τη λειτουργικότητα του υφιστάμενου ποινικού μοντέλου σε σχέση με τον επίσημα διακηρυγμένο δικαιοπολιτικό σκοπό της πρόληψης και αποτελεσματικής καταστολής της.

Αφετηρία της ανάλυσης αποτελεί η διερεύνηση των διαφορετικών εννοιολογικών προσεγγίσεων της διαφθοράς στο πεδίο της εγκληματολογίας και του ποινικού δικαίου. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στη διάκριση μεταξύ συμβατικής και κριτικής εγκληματολογίας, καθώς οι διαφορετικές επιστημολογικές και θεωρητικές τους αφετηρίες οδηγούν σε διαφορετικές αναγνώσεις του εγκληματικού φαινομένου. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζεται η σύνδεση της διαφθοράς με την εγκληματικότητα των λευκών κολάρων, τα εγκλήματα των ισχυρών, τον εξουσιαστικό παράγοντα, τις οργανωσιακές μορφές εγκληματικής δράσης και τις μεταβολές που επιφέρει η παγκοσμιοποίηση.

Στη συνέχεια αναλύεται η ποινική τυποποίηση της διαφθοράς μέσα από την ιστορική εξέλιξη των σχετικών διατάξεων, τις υπερεθνικές υποχρεώσεις και τα διεθνή, ευρωπαϊκά και εθνικά κανονιστικά πρότυπα. Εξετάζονται οι επιμέρους εγκληματικοί τύποι, τα προστατευόμενα έννομα αγαθά και οι νομοθετικές επιλογές μέσω των οποίων συγκροτείται το ποινικό μοντέλο της διαφθοράς.

Κεντρικό άξονα της εργασίας αποτελεί η λειτουργική ανάλυση του μοντέλου αυτού, με αξιοποίηση της διάκρισης μεταξύ δήλων και λανθανουσών λειτουργιών. Εξετάζεται κατά πόσον η ποινική αναπαράσταση της διαφθοράς ανταποκρίνεται στο πραγματικό εγκληματολογικό φαινόμενο ή, αντιθέτως, οδηγεί σε επιλεκτική ποινική ορατότητα συγκεκριμένων μορφών και δραστών. Η ανάλυση αναδεικνύει το χάσμα μεταξύ του πραγματικού φαινομένου και του νομικού εγκλήματος της διαφθοράς, ιδίως ως προς την υψηλή διαφθορά, τις οργανωσιακές μορφές δράσης, τις κρατικοεταιρικές συμπράξεις, την κοινωνική βλαπτικότητα και τα πραγματικά θύματα.

Υπό το πρίσμα της κριτικής εγκληματολογίας, η εργασία καταλήγει ότι το ποινικό μοντέλο εμφανίζει στοιχεία δυσλειτουργικότητας σε σχέση με τον επίσημο σκοπό του. Παράλληλα, οι λανθάνουσες λειτουργίες του συμβάλλουν στη διαμόρφωση συγκεκριμένων κοινωνικών αναπαραστάσεων της διαφθοράς, στην επιλεκτική ανάδειξη ή απόκρυψη δραστών και συμπεριφορών και στην αναπαραγωγή ενός συγκεκριμένου κοσμοειδώλου περί εγκλήματος, νομιμότητας και κοινωνικής κανονικότητας. Η αντιμετώπιση της διαφθοράς, συνεπώς, δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την αυστηροποίηση της ποινικής καταστολής, αλλά προϋποθέτει την ουσιαστική κατανόηση των δομικών, κοινωνικών, οικονομικών και εξουσιαστικών παραμέτρων που παράγουν και αναπαράγουν το φαινόμενο.

Λέξεις-κλειδιά

Διαφθορά · Ποινικό δίκαιο · Εγκληματολογία · Κριτική εγκληματολογία · Συμβατική εγκληματολογία · Ποινικό φαινόμενο · Εγκλήματα διαφθοράς ·

Εγκλήματα των ισχυρών · Λευκό κολάρο · Οικονομικό έγκλημα · Οργανωμένο έγκλημα · Ποινική τυποποίηση · Αντεγκληματική πολιτική · Λειτουργική ανάλυση · Λειτουργικότητα · Δυσλειτουργικότητα · Δήλες λειτουργίες · Λανθάνουσες λειτουργίες · Παγκοσμιοποίηση · Ποινικός λαϊκισμός

ABSTRACT

Corruption constitutes a complex and multidimensional criminal and social phenomenon whose conceptual delimitation and criminal-law treatment give rise to significant theoretical and practical difficulties. This dissertation examines the criminal phenomenon of corruption and seeks to assess the functionality of the existing criminal-law model in relation to its officially declared criminal-policy objective, namely the prevention and effective suppression of corruption.

The analysis begins by exploring the different conceptual approaches to corruption within criminology and criminal law. Particular emphasis is placed on the distinction between conventional and critical criminology, since their different epistemological and theoretical foundations result in divergent interpretations of the criminal phenomenon. Within this framework, the study examines the relationship between corruption and white-collar crime, crimes of the powerful, structures of power, organisational forms of criminal activity, and the transformations associated with globalisation.

The dissertation subsequently analyses the criminalisation of corruption through the historical development of the relevant legal provisions, supranational obligations, and international, European and national regulatory frameworks. Particular attention is given to individual corruption offences, the legally protected interests underlying them, and the legislative choices through which the criminal-law model of corruption has been constructed.

A central component of the study is the functional analysis of this model, drawing on the distinction between manifest and latent functions. The research considers whether the criminal-law representation of corruption accurately reflects the actual criminological phenomenon or whether it results in the selective criminal visibility of particular forms of corruption and categories of offenders. The analysis highlights a significant gap between corruption as a real social phenomenon and its construction as a legal offence, particularly with regard to high-level corruption, organisational forms of offending, state-corporate relations, social harm and the identification of actual victims.

From the perspective of critical criminology, the study concludes that the existing criminal-law model displays elements of dysfunctionality in relation to its officially stated objectives. At the same time, its latent functions contribute to the construction of particular social representations of corruption, the selective visibility or invisibility of offenders and harmful practices, and the reproduction of a specific worldview concerning crime, legality and social normality. Consequently, the effective response to corruption cannot be reduced to the continuous intensification of criminal

repression. It requires a substantive understanding of the structural, social, economic and power-related conditions through which corruption is generated and reproduced.

Keywords

Corruption · Criminal Law · Criminology · Critical Criminology · Conventional Criminology · Criminal Phenomenon · Corruption Offences · Crimes of the Powerful · White-Collar Crime · Economic Crime · Organised Crime · Criminalisation · Criminal Policy · Functional Analysis · Functionality · Dysfunctionality · Manifest Functions · Latent Functions · Globalisation · Penal Populism

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για περισσότερες από τέσσερις δεκαετίες, η διαφθορά παραμένει στο επίκεντρο του πολιτικού λόγου και του κοινωνικού ενδιαφέροντος. Συστρατεύει ως προς την ανάγκη συγκρότησης μιας αποτελεσματικής ποινικής απάντησης, αντιθέτως διχάζει ως προς την νοσηματοδότησή της, τα όρια της εγκληματοποίησης του φαινομένου της, την αναπαραστατική πιστότητα της τυποποίησης, εν τέλει τη λειτουργικότητα του ποινικού της μοντέλου.

Εκ προοιμίου μπορεί να ειπωθεί με ασφάλεια ότι κάθε φορά που η διαφθορά γίνεται αντικείμενο δημόσιας έκθεσης, μονοπωλεί την θεαματικότητα. Ταυτόχρονα εξακολουθεί να λειτουργεί ως ένα από τα ισχυρότερα νομιμοποιητικά ερείσματα μιας ολοένα και περισσότερο εντεινόμενης αντεγκληματικής πολιτικής με υπερεθνικό χαρακτήρα, στο πλαίσιο της οποίας το φαινόμενο προβάλλεται ως διαρκής απειλή για την ασφάλεια των θεσμών και συνεκδοχικά, ως επείγουσα και πιεστική συνθήκη για ένα ομογενοποιημένο μοντέλο εγκληματοποίησης, πρόληψης και καταστολής. Η συστηματική προσπάθεια τις τελευταίες δεκαετίες προς την κατεύθυνση αυτή και η σταδιακή διαμόρφωση ενός ενιαίου κανονιστικού πλαισίου μέσω της σώρευσης διεθνών και ενωσιακών δεσμεύσεων των κρατών, δεν είναι απλώς η αντανάκλαση της πραγματικής διάστασης και της διάχυσης του φαινομένου. Αναδεικνύει πρωτίστως τη μετάβαση από την εθνική πολιτική σε ένα υπερεθνικά συντονισμένο πρότυπο αντεγκληματικής διακυβέρνησης.

Στο επιστημονικό πεδίο, η προσέγγιση της διαφθοράς ως έγκλημα ήταν και παραμένει δύσβατη διαδρομή από πολλές και διαφορετικές αφετηρίες, που φαίνεται να καταλήγουν - ούτε λίγο ούτε πολύ - σε Βαβέλ της εγκληματολογικής σκέψης και γραμματείας, όπως αυτή εξελίσσεται τα τελευταία εκατό περίπου χρόνια, μετά την ανάδυση του εγκλήματος λευκού κολάρου από τον Sutherland, στον οποίο ανήκει η πατρότητα αυτού του εμβληματικού και συγχρόνως τόσο διχαστικού διαχρονικά όρου.

Στο πεδίο του ποινικού δικαίου τα πράγματα φαίνονται απλούστερα, χωρίς απαραίτητα να είναι. Η θεμελιώδης ποινικοδογματική αρχή της νομιμότητας στο δημοκρατικό κράτος δικαίου οδηγεί σε κοινή παραδοχή ότι διαφθορά είναι μόνο αυτή που ο νόμος ορίζει ως τέτοια. Ακριβώς όμως επειδή η ποινική τυποποίηση επιτελεί συστατική λειτουργία, η ποιότητά της δεν εξαντλείται στη νομοτεχνική αρτιότητα, ή την ταχεία και ορθή ενσωμάτωση των υπερεθνικών προτύπων. Ούτε αρκεί η τήρηση των δικαιοκρατικών εγγυήσεων και η διατήρηση ισόρροπης λειτουργίας τους, με βάση την αρχή της αναλογικότητας.

Το κρίσιμο διακύβευμα έγκειται στον τρόπο και κατ' επέκταση τον βαθμό στον οποίο το ποινικό δίκαιο, ως αυτοποιητικό και θεσμικά επιβαλλόμενο σύστημα εξουσιαστικού εξαναγκασμού, αποτυπώνει το πραγματικό εγκληματολογικό φαινόμενο της διαφθοράς, καθώς από την νομοθετική αυτή επιλογή εξαρτάται η λειτουργικότητα της κανονικοποίησης του φαινομένου αναφορικά με τον

επιδιωκόμενο δικαιοπολιτικό της σκοπό, δηλαδή την αποτελεσματική αντιμετώπισή της διαφθοράς.

Διότι η ποινική αντιμετώπιση ενός φαινομένου προϋποθέτει κατ' ανάγκη την αφαιρετική μεν, αλλά πρωτίστως την αυθεντική και κατά το δυνατόν πιστή μεταφορά των πραγματολογικών του εκφάνσεων στον ποινικό νόμο. Συναρτάται επομένως με την ανίχνευση των πραγματικών αιτίων του και των γενεσιουργών του παραμέτρων και προϋποθέτει απαραίτητα και αναγκαία την αντίστοιχη πολιτική βούληση. Διαφορετικά η αντεγκληματική πολιτική εγκλωβίζεται σε ένα διαρκές κυνήγι αντιφάσεων, όπου η απόκλιση μεταξύ πραγματικού και αναπαράστασής του ανατροφοδοτεί το εγκληματικό φαινόμενο αντί να το περιορίζει.

Η εργασία επιχειρεί να παρουσιάσει και να αναλύσει το ποινικό φαινόμενο της διαφθοράς, να προσεγγίσει τους εγκληματικούς τύπους που το συγκροτούν, να εντοπίσει τα επιμέρους συστατικά τους στοιχεία σε συγκριτική αντιπαραβολή με το πραγματικό εγκληματολογικό της φαινόμενο και τα χαρακτηριστικά του, να ανιχνεύσει τις δήλες και λανθάνουσες λειτουργίες που αυτοί επιτελούν. Εν τέλει, να εκτιμήσει και να πάρει θέση ως προς τη λειτουργικότητα ή τη δυσλειτουργικότητα του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς, αναφορικά με την πραγμάτωση του επίσημου δικαιοπολιτικού του σκοπού, την πρόληψη και την αποτελεσματική της καταστολή.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η προσέγγιση των διαφορετικών νοηματοδοτήσεων του φαινομένου της διαφθοράς στο πεδίο των ποινικών επιστημών την επιστήμη της εγκληματολογίας και του ποινικού δικαίου. ως προαπαιτούμενο κατανόησης της διαφορετικής του ερμηνείας και της σημασίας της για την λειτουργικότητα του ποινικού της μοντέλου, αναφορικά με τον δηλωμένο σκοπό αντιμετώπισης του πραγματικού φαινομένου της διαφθοράς

Το πρώτο υποκεφάλαιο πραγματεύεται την εγκληματολογία της διαφθοράς. Επιχειρεί να προσεγγίσει κοινούς περιγραφικούς άξονες του φαινομένου, αλλά κυρίως να αναδείξει ότι αυτοί δεν καταλήγουν κατ' ανάγκην στην ίδια εγκληματολογική εννοιοδότηση της διαφθοράς. Αντίθετα, όταν ερμηνεύονται και αξιολογούνται μέσα από τις διαφορετικές θεωρητικές παραδοχές και εμπειρικές αναγνώσεις των δυο βασικών σχολών της εγκληματολογικής σκέψης, της συμβατικής και της κριτικής εγκληματολογίας, οδηγούν σε διαφορετική νοηματοδότηση της διαφθοράς και συνακόλουθα σε διαφορετική κατανόηση και συμβολική αναπαράσταση του φαινομένου.

Το δεύτερο υποκεφάλαιο εστιάζει στο ποινικό δίκαιο της διαφθοράς και το ποινικό μοντέλο της, περίξ του οποίου δομούνται οι νομικοί της ορισμοί, τα εγκλήματα διαφθοράς. Προσεγγίζει τη νομοτεχνική, αρχιτεκτονική και δογματική τους συγκρότηση υπό τη θεμελιώδη αρχή της νομιμότητας τις δικαιοκρατικές αρχές που διαπνέουν την τυποποίηση και το προστατευόμενο έννομο αγαθό ως βασικό νομιμοποιητικό όρο της ποινικής εξουσίας, νοούμενης ως θεσμικής βίας,

Στο τρίτο υποκεφάλαιο επιχειρείται η προσέγγιση της επιστημονικής και λειτουργικής σύγκλισης ή απόκλισης μεταξύ ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας ως προς την νοηματοδότηση και την αντεγκληματική πολιτική κατά της διαφθοράς. Εστιάζει στις δύο βασικές της σχολές την παραδοσιακή και την κριτική σκέψη και με βάση τις διαφορετικές επιστημολογικές τους παραδοχές και πολιτισμικές τους

αφετηρίες , εντοπίζει τη συμπληρωματική -υποστηρικτική λειτουργία της πρώτης υπέρ της ποινικής τυποποίησης τη διαφθοράς και της εν γένει επίσημης αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς και την κριτική στάση της δεύτερης, η οποία αποτιμά ως δυσλειτουργικό το ποινικό μον'τελο της διαφθοράς αναφορικά με τον επιδιωκόμενο διακιοπολιτικό του σκοπό.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας επιχειρείται η προσέγγιση των επιμέρους εγκληματικών τύπων της διαφθοράς και η ανάλυση των βασικών δομικών τους στοιχείων , ώστε να καταστούν οικεία τα βασικά χαρακτηριστικά του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς, όπως το τυποποιεί εξουσιαστικά ο ποινικός νομοθέτης

Στο πρώτο υποκεφάλαιο γίνεται γίνεται συνοπτική ιστορική αναδρομή στις πρώτες ποινικές διατάξεις και την εξελικτική τους πορεία μέχρι και την έκρηξη της διεθνούς συστράτευσης κατά του φαινομένου της για την ομογενοποίηση του ποινικού της μοντέλου και της διαθνούς αντεγκληματικής πολιτικής. κατά της διαφθοράς .

Στο δεύτερο υποκεφάλαιο προσεγγίζονται τα διεθνή συμβατικά κείμενα, οι προτάσεις και οι επιταγές του διεθνή νομοθέτη περί εγκληματοποίησης της διαφθοράς και τα προτεινόμενα πρότυπα τυποποίησης. Επίσης αναλύεται συνοπτικά το ενωσιακό ποινικό πλαίσιο , μέσω του οποίου διευρύνεται απευθείας η εσωτερική έννομη τάξη και εντάσσεται στο σχηματιζόμενο μόρφωμα προστασίας της ενωσιακής δημόσιας τάξης.

Το τρίτο υποκεφάλαιο εστιάζει αμιγώς στις επιλογές του εθνικού νομοθέτη για τον νομικό ορισμό της διαφθοράς, καθώς προσεγγίζονται και αναλύονται δογματικά και νομοτεχνικά οι επιμέρους εγκληματικοί τύποι του Ποινικού Κώδικα (ΠΚ) και τα προστατευόμενα με τις οικείες ποινικές διατάξεις έννομα αγαθά , τα οποία σύμφωνα με το δόγμα νομιμοποιούν την τυποποίηση και συγκροτούν το επιλεγμένο από το νομοθέτη επίσημο corpus κοινωνικών προτύπων, τα οποία αναγάγει σε ιδεώδη, άξια της ποινικής προστασίας. Το δεύτερο κεφάλαιο κλείνει με την αποτίμηση των βασικών τάσεων τυποποίησης του φαινομένου της διαφθοράς.

Το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας εστιάζει αποκλειστικά στη λειτουργική ανάλυση του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς, ώστε να αποτιμηθεί στο τέλος ο βαθμός της λειτουργικότητάς του η αντίστροφα της δυσλειτουργικότητάς του αναφορικά με τον επίσημο δικαιοπολιτικό σκοπό της τυποποίησης , ως πρώτης βαθμίδας του τυπικού κοινωνικού ελέγχου.

Τα πρώτα δύο υποκεφάλαια σκιαγραφούν τη μεθοδολογία της λειτουργικής ανάλυσης, τη διακριση από τον Merton των λειτουργιών ενός κοινωνικού φαινομένου σε δήλες και λανθάνουσες λειτουργίες, ενώ επιχειρείται και μια πρώτη αδρή προσέγγιση των δήλων επίσημων λειτουργιών του ποινικού δικαίου και η σύνδεση των άδηλων με την κριτική οπτική. Επίσης, με αναφορά στο ποινικό μοντέλο της διαφθοράς και την δικαιοπολιτική του στόχευση, η οποία επίσημα ορίζεται ως πρόληψη και καταστολή του φαινομένου της, επιχειρείται η διάκριση των εννοιών λειτουργία και λειτουργικότητα ως αναλυτικές έννοιες, η νοηματοδότηση και η μεθοδολογική σημασία που τους αποδίδεται από την εγκληματολογία.

Στο τρίτο υποκεφάλαιο επιχειρείται η σύλληψη των δήλων λειτουργιών του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς , εγγυητική και τιμωρητική (κοινωνική λειτουργία) και η λειτουργική του ανάλυση στη βάση των σύγχρονων τάσεων της τυποποίησης. Παρουσιάζεται συνοπτικά η προβληματική της δυσλειτουργικότητάς του

ως προς τις δήλες λειτουργίες του και οι λόγοι για τους οποίους η επιστημονική κοινότητα και η πράξη, ήδη από το millenium και εντεύθεν , ιδίως μετά τις τροποποιήσεις του νέου ΠΚ αποφάινεται και καταγγέλει κρίση εν γένει του φιλελευθερου ποινικού δικαίου.

Καθώς σε πολλά ήδη σημεία της εργασίας οικονομείται σκιαγραφικά τόσο η θεώρηση της κριτικής εγκληματολογικής σχολής για την δυσλειτουργικότητα του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς, όσο και οι λόγοι της , το τέταρτο υποκεφάλαιο εστιάζει αποκλειστικά στο ζήτημα αυτό. Εξετάζει μικροσκοπικά τους συμβολισμούς των εγκληματικών τύπων της διαφθοράς και τις δογματικές επιλογές του νομοθέτη για την τυποποίηση και τη νομιμοποίησή της. Αντιπαραβάλλει το ποινικό της είδωλο με την πραγματικότητά της όπως γίνεται αντιληπτή μικροσκοπικά και μακροσκοπικά από την κριτική εγκληματολογική σκέψη, η οποία το συνδέει πρωτίστως με τα λευκά κολάρα , αντιλαμβανόμενη τη διαφθορά ως την συνήθη πρακτική ζεύξης των δικτυώσεων τους για την προνομιακή ανισοκατανομή πόρων και ευκαιριών. Αναδεικνύει τις δογματικές αγκυλώσεις και τις άδηλες λειτουργίες του ποινικού της μοντέλου, τις εντοπίζει, τις απαριθμεί και επιχειρεί να εξηγήσει τα «παράδοξα» που ανιχνεύει η κριτική εγκληματολογία, καθώς αποφάινεται δυσλειτουργικότητα ως προς τον επίσημο δικαιοπολιτικό σκοπό του και λειτουργικότητα υπέρ της ανατροφοδότησης του πραγματικού φαινομένου της διαφθοράς , αλλά και του κοσμειδώλου που έχει υιοθετήσει, προβάλλει και αναπαράγει ο νομοθέτης μέσω της ποινικής τυποποίησης. Παρουσιάζει τις μεγάλες θεωρίες για την κατασκευή του νόμου , την επιλεκτικότητα του νομοθέτη, τις τακτικές εξαφάνισης του πραγματικού δράστη του πραγματικού θύματος της πραγματικής κοινωνικής βλαπτικότητας της διαφθοράς, ως συγκολλητικής ουσίας στην οργανωσιακή δράση των ισχυρών.

Στο πέμπτο υποκεφάλαιο η εργασία εξετάζει τις «τεκτονικές μετατοπίσεις» που επιφέρει η παγκοσμιοποίηση στο φαινόμενο της διαφθοράς , την ερμηνεία τους από τον ηγεμονικό λόγο και την κριτική αντιπαράθεση. Ανιχνεύει τις μεταλλάξεις του «βολικού εχθρού» στο φαινόμενο της διάχυσης της διαφθοράς , που σύμφωνα με τον ηγεμονικό λόγο είναι οι εγκληματικές οργανώσεις και αντιπαραθέτει τον κριτικό αντίλογο για το οργανωμένο έγκλημα ως μέρος μόνο του προβλήματος . Εξηγεί την άδηλη στόχευση του νομοθέτη και για τις άλλες - ποινικές - διασταυρώσεις που επιχειρεί μεταξύ νομικού εγκλήματος της διαφθοράς και περιφερειακών εγκλημάτων , ιδίως με το Ξ.Χ. Προσεγγίζει τα παράδοξα του ποινικού λαϊκισμού, ως μηχανισμού διαμόρφωσης της κοινής γνώμης περί διαφθοράς και συνεπώς της διάπλασης μιας εξωνομικής φαντασιακής νομιμοποιητικής βάσης εντατικοποίησης και αυστηροποίησης της επέμβασης της ποινικής εξουσίας. Η κατασκευή της διαφθοράς ως υπερεθνικής διακινδύνευσης εξηγείται ως αναγκαίος νομιμοποιητικός όρος ενός πληθωρικού μηχανισμού αντιδιαφθοράς, που λειτουργεί όμως ως μηχανισμός σύγχρονης παγκόσμιας διακυβέρνησης. Η εργασία κλείνει με μια συμπερασματική αποτίμηση της δυσλειτουργικότητας του νομικού εγκλήματος της διαφθοράς.

Ι. Η Διαφθορά. Εννοιολογικές προσεγγίσεις

1.Η εγκληματολογία της διαφθοράς

Προαπαιτούμενα της κατανόησης του εγκληματικού φαινομένου είναι η διερεύνηση των δομικών του στοιχείων, η σύνθεση τους για τον ορισμό του και η ανίχνευση των παραγόντων εγκληματογένεσης για την αντιμετώπισή του. Η διαφθορά είναι αμιγώς εγκληματολογικός όρος, που υιοθέτησε η γραμματεία του ποινικού δικαίου και ο οποίος, τις τελευταίες δεκαετίες, μαζί με την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα,¹ συμμετέχει στο κυρίαρχο τρίπτυχο της ρητορικής της διεθνούς ατζέντας αντεγκληματικής πολιτικής.² Είναι όρος εξαιρετικά σύνθετος, δύστροπος και αιχμηρός, όσο και η πολυσήμαντη πραγματικότητα του σημειούμενου φαινομένου. Είναι ασφαλές να ειπωθεί είναι ότι η εννοιολόγησή του δομείται γύρω από πέντε περιγραφικούς άξονες: Πρόκειται για *έγκλημα*, έχει *συνάφεια* με την *εγκληματικότητα των λευκών κολάρων* και τον *εξουσιαστικό παράγοντα*, εκδηλώνεται με διαφορετικές και *σύνθετες μορφές* συμπεριφορών το λεγόμενο φάσμα της διαφθοράς, υπό τη συνθήκη της *παγκοσμιοποίησης*³ *διαχέεται* έξω από σύνορα και εθνικές έννομες τάξεις και συνδέεται άμεσα με τους *θεσμούς δημόσιας διοίκησης και εξουσίας*. Και τις πέντε αυτές παραμέτρους ορισμού της διαφθοράς, η εγκληματολογική σκέψη τις προσεγγίζει εξελικτικά από διαφορετική αφετηρία και με αντιθετικές διαδρομές, παρότι φαίνεται να παραμένει, ρητορικά τουλάχιστον, σε ταυτόσημη στόχευση, την αντιμετώπισή της.

α.Έγκλημα

Η *παραδοσιακή εγκληματολογική θεώρηση* εξηγεί το έγκλημα ως *νατουραλιστικό κοινωνικό φαινόμενο*, που συμβαίνει *διατοπικά και διαχρονικά*,

¹ Για την εννοιολογική οριοθέτηση, τα οργανωτικά χαρακτηριστικά και την υπερεθνική διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος, από πλευράς ποινικοδογματικής προσέγγισης με θεωρητικό άνοιγμα προς την εγκληματολογική προβληματική του οργανωμένου εγκλήματος βλ. Ν Δημητράτος, «Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος», *Ποινικά Χρονικά*, ΜΘ'/1999, 299 επ., Χαρακτηριστική της θεσμικής σύνδεσης διαφθοράς και διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος είναι η Σύμβαση του Παλέρμο και το συναφές πλέγμα διεθνούς συνεργασίας. Βλ. Τ. Κοροντζή, «Οι πρόνοιες για την αντιμετώπιση της διαφθοράς και του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος στη Σύμβαση των Η.Ε. για την αντιμετώπιση του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος και στην ελληνική έννομη τάξη», *Proceedings of the 3rd IOCBPA*, Πάτρα 2016, 177–200.βλ. επίσης Χ Παπαχαράλαμπος, «Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος – Διεθνής νομοθέτηση – Στάση της Ελληνικής Έννομης Τάξης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 7 (1998)

²²² Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012), 218 επ.

³ Για την καταλυτική σημασία της παγκοσμιοποίησης στην τυπολογία του εγκλήματος λευκού κολάρου βλ. D Friedrichs, “White-Collar Crime in Postmodern, Globalized World” in N Pontell, and G Geiss, (eds) *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, (New York: Springer, 2007), 163-184 [ιστότοπος] https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-34111-8_8

αφού προσβάλλει οικουμενικές αξίες.⁴ Δεν κατακλύζει τον κοινωνικό ιστό, αλλά εκδηλώνεται ατομοκεντρικά, περιστασιακά και παρασιτικά, απειλεί την ηθική τάξη, αντιστρατεύεται την κοινωνική κανονικότητα και εμφωλεύει κυρίως στα κατώτερα και καταπονημένα στρώματα. Η *κριτική σκέψη* κινείται στην αντίθετη κατεύθυνση και εξηγεί το έγκλημα ως κοινωνική κατασκευή εντός ενός συγκεκριμένου ιστορικά κοινωνικού πλαισίου. Δεν ανιχνεύει εγγενή χαρακτηριστικά, η απαξία του δομείται, ανάλογα με την κοινωνική αντίδραση⁵ που προκαλεί η οποία διαμορφώνεται, τροφοδοτείται ανατροφοδοτείται, η απισχναίνει με την αλληλόδραση πολιτικών, οικονομικών και ιδεολογικών παραγόντων σε συγκεκριμένο χωροχρόνο.⁶

Οι δύο αυτές αντίθετες βάσεις ανάλυσης του εγκληματικού φαινομένου συμπτυκνώνουν τη μεθοδολογική και ιδεολογική αντι-ταυτότητα της συμβατικής και της κριτικής εγκληματολογίας. Η μεταξύ τους διάζευξη και το αντίστοιχο επιστημολογικό και *ιδεολογικό ρήγμα* στην ερμηνεία του εγκλήματος εδράζεται στις διαφορετικές «*κοσμοθεωρητικές αφηρησίες για το τί είναι κοινωνία και το τι είναι δίκαιη κοινωνία*»⁷

Η συμβατική εγκληματολογία τις τελευταίες δεκαετίες δέχεται ισχυρότητα επιρροή από την νεοκλασικιστική θεώρηση. Λειτουργεί υποστηρικτικά προς τον επίσημο τυπικό έλεγχο του εγκλήματος και ασκεί κριτική κυρίως για τα διαχειριστικά του ελλείμματα. Εξαγγέλλει συνθήκες αξιολογικής ουδετερότητας⁸ και υποστηρίζει ότι το έγκλημα είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης που ταυτοποιείται ομόφωνα από την κοινωνία, είτε ως ηθικό ολίσθημα, είτε ως ατομική παθογένεια και αναδύεται από τα κατώτερα στρώματα ως εξαίρεση της κανονικότητάς της.⁹ Έγκλημα είναι η παραβίαση

⁴ Σ Αλεξιάδης, *Εγκληματολογία*, (5^η έκδ Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2011) Το έργο του εντάσσεται κατά βάση στο συμβατικό εγκληματολογικό παράδειγμα, με ισχυρό προσανατολισμό στην εγκληματική και αντεγκληματική πολιτική.

⁵ Για τη μετατόπιση του εγκληματολογικού ενδιαφέροντος από την αιτιολογία της εγκληματικής συμπεριφοράς στις διαδικασίες κοινωνικής αντίδρασης και ιδίως στην πρωτογενή και δευτερογενή εγκληματοποίηση, βλ. Η. Δασκαλάκης, *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης. Παραδόσεις*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1985.

⁶ Σ Βιδάλη, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013) 202, Η Δασκαλάκης, <https://doi.org/10.12681/gsr.84>, , Χαρακτηριστικά, για τις διαφορετικές εγκληματολογικές αναγνώσεις της σχέσης οικονομικής κρίσης και εγκληματικότητας, βλ. Κ. Σπινέλλη, «Οικονομική κρίση και εγκληματικότητα: Τρεις αφηγήσεις», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2015)

⁷ Γ Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2007),115. Αρνείται ότι το τέλος της ιστορίας στην εξέλιξη της κοινωνικότητας είναι ο καπιταλισμός και απορρίπτει ανακουφιστικές προσδοκίες ενός καλύτερου μέλλοντος ως απλώς λιγότερο χειρότερο. Διαπιστώνει ότι στην υπάρχουσα κοινωνία δεν είναι εφικτή η βελτίωση με τη διατήρηση της εξουσιαστικής ιεραρχίας εντολέα-εντολοδόχου ως δομικής παραμέτρου της κοινωνικής οργάνωσης. Εξαγγέλλει την αναγκαιότητα ριζικής αναδιάρθρωσης, παύσης θεσμών, μηχανισμών, σχέσεων και καταστάσεων.

⁸ Ενδεικτικά, για την κριτική αμφισβήτηση της ουδετερότητας της επιστημονικής και επαγγελματικής πρακτικής εντός θεσμών κοινωνικού ελέγχου, βλ Δ Μάντζαρη, «Επιτελώντας το ρόλο του ψυχολόγου σε πλαίσια κράτησης: μια κριτική ματιά στις σχέσεις εξουσίας, θεραπείας και στις προοπτικές της επαγγελματικής πρακτικής», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

⁹ Για την κριτική της ιστορικής μετάβασης από τον λομπροζιανό «εγκληματία άνθρωπο» στις σύγχρονες εκδοχές γενετικού ντετερμινισμού και τη γενετικοποίηση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, βλ. Χ. Κουρούτζα, «Από τον "Εγκληματία Άνθρωπο" στα "Εγκληματικά Γονίδια": γενετικός λόγος και εξουσία στη γενετικοποίηση της

ενός κανόνα δικαίου που προστατεύει την δικαιοσύνη, την κοινωνική ειρήνη και την οικουμενική ηθική¹⁰. Η κριτική εγκληματολογία ερμηνεύει το έγκλημα με βάση τις θεωρίες της κοινωνικής σύγκρουσης και υπό μαρξιστική μεθοδολογία¹¹. Στρέφει την

παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς», σε Β. Αρτινοπούλου κ.ά. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος*, ΕΕΜΕΚΕ, 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018) 60–77. Για μια ευρύτερη προσέγγιση της ανομίας, η οποία δεν εξαντλείται στην ατομική εγκληματική συμπεριφορά αλλά εκτείνεται στη λειτουργία της κοινωνίας και των θεσμών, βλ. Δ. Σπινέλλη, «Φαινόμενα ανομίας, ιδίως στις μέρες μας», *ΠοινΧρ* 4/2012.

¹⁰ Υπό την κλασικιστική επιρροή η παραδοσιακή εγκληματολογία εστίαζε αποκλειστικά στην πράξη-έγκλημα. Την αντιλαμβάνονταν ως παραβίαση του κοινωνικού συμβολαίου, αποτέλεσμα στάθμισης σε έναν άξονα κόστους-οφέλους ή πόνου-απόλαυσης που αντιστοιχεί, στο δίδυμο έγκλημα και τιμωρία και αποτελεί προϊόν της ελεύθερης βούλησης του ατόμου. Συνεπώς η τιμωρία οφείλει να λειτουργεί αποτρεπτικά ως ορθολογιστικά μη συμφέρουσα, ή λιγότερο συμφέρουσα προοπτική απέναντι στο όφελος που αποκομίζεται από την διάπραξη του εγκλήματος. Υπό την θετικιστική κοσμοθεώρηση ο εγκληματολογικός προβολέας εστιάζει στον δράστη. Διακηρύσσει ότι το έγκλημα δεν είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης, αλλά υπακούει σε φυσικούς νόμους και είναι αιτιοκρατικό τους αποτέλεσμα. Ο κοινωνικός, ψυχικός και βιολογικός καθορισμός του ατόμου είναι βασικοί παρονομαστές στην διοικητικές παραβάσεις για την αποφυγή του εγκληματικού στίγματος. Ωστόσο και η εξήγησή τους παραμένει προσηλωμένη στην κατ'εξάιρεση ατομική παθολογία. Υπό τη νεοκλασικιστική επιρροή θεωρεί το έγκλημα ως προϊόν ελεύθερης επιλογής και επαναφέρει την τιμωρία του ως αντισταθμιστικό κακό. Ωστόσο αναθεωρεί και ανιχνεύει εξαιρέσεις περιορισμού και εκπτώσεων της ελεύθερης βούλησης υπό περιστάσεις βιολογικών, ψυχικών, ή κοινωνικών παραγόντων. Συνεκδοχικά η τιμωρία η οποία αποκτά και προνοιακό πρόσημο σε εξήγησή του. Εξίσου και οι φυσικές ανισότητες που αιτιοκρατικά οδηγούν σε υποκοινωνικοποίηση. Αντίστοιχα η τιμωρία νοείται ως θεραπεία αναμόρφωση και επανένταξη του δράστη. Διαπιστώνει ότι το έγκλημα διατρέχει όλη την κοινωνική διαστρωμάτωση, ανιχνεύει τα εγκλήματα λευκού κολάρου στον άνω πόλο που εκπίπτουν σκοπίμως σε κάποιες περιπτώσεις, κατά κανόνα τείνει στον τιμωρητικό αποκλεισμό του δράστη και στοχεύει στην εμπέδωση της ηθικής τάξης την αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνευσης, την προστασία και ασφάλεια των πολιτών. Το έγκλημα ταυτοποιείται ομόφωνα από την κοινωνία ως ηθικό ολίσθημα ή ατομική παθολογία και αποτυπώνεται στον ποινικό νόμο. Εντοπίζεται κυρίως στα κατώτερα και στερημένα κοινωνικά στρώματα ενώ κάποια κατ'εξάιρεση εμφανίζονται και στα ανώτερα στρώματα της κοινωνικής ιεραρχίας. Υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης, διαπιστώνεται ότι το έγκλημα διαχέεται υπερεθνικά και απειλεί υπερεθνικά συμφέροντα και αξίες μιας παγκόσμιας κοινότητας υπό συνεχή διακινδύνευση. Για μια ευσύννοπη ιστορική αναδρομή στη εξέλιξη της παραδοσιακής εγκληματολογίας, αλλά και των ρευμάτων της κριτικής εγκληματολογίας βλ. Ν. Κουλούρης, «Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος» σε Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης και Χ. Παπαχαράλαμους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019). Η Παραδοσιακή η εγκληματολογία ήδη από τη συγκρότησή της ως αυτοτελούς επιστημονικού πεδίου, προσεγγίζει το έγκλημα υπό αιτιοκρατικό πρίσμα και το ερμηνεύει εντός του συναινετικού παραδείγματος κοινωνικής οργάνωσης. Υπό τη θετικιστική θεώρηση το έγκλημα ερμηνεύεται ατομοκεντρικά ως παθολογία ή δυσλειτουργία, η οποία εκδηλώνεται εντός του συναινετικά οργανωμένου κοινωνικού συστήματος και αποδίδεται σε ατομικούς, βιολογικούς, ψυχολογικούς ή κοινωνικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του δράστη Σ. Αλεξιάδης, *Εγκληματολογία*, (5^η έκδ. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2011) Σ. Βιδάλη, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013) βλ. όμως και Ν. Δημητράτο, «Ποινικό Δίκαιο και Ηθική», *Ποινικά Χρονικά*, ΞΑ' /2011, 12 επ., ο οποίος διαφοροποιείται, διατηρεί δογματική επιφύλαξη και προσεγγίζει τη σχέση, αλλά και την αναγκαία διάκριση ποινικού δικαίου και ηθικής καθώς και τα όρια επιβολής κοινωνικοηθικών αξιολογήσεων.

¹¹ Η κριτική εγκληματολογία αναδύεται ως θεωρητικό ρεύμα στα τέλη της δεκαετίας του 1960, υιοθετεί το συγκρουσιακό μοντέλο ερμηνείας της κοινωνικής οργάνωσης και αντλεί σε σημαντικό βαθμό τις θεωρητικές της αφηγήσεις από τη μαρξιστική ανάλυση. Εξελίσσοντας περαιτέρω τις πρώιμες θεωρητικές συλλήψεις του Bonper, μετατοπίζει το ενδιαφέρον της από το άτομο προς τις δομές εξουσίας, εξετάζοντας το κράτος και τους θεσμούς εντός της καπιταλιστικής οργάνωσης της κοινωνίας ως δυναμικά εγκληματολόγους παράγοντες. ο έγκλημα υπάρχει σε όλη την κοινωνική διαστρωμάτωση, υποστηρίζει, αλλά σε αντιδιαστολή προς την παραδοσιακή εγκληματολογία, εστιάζει συγκριτικά στο δίπολο street crime / white collar crime και μετατοπίζει το ερευνητικό και θεωρητικό της ενδιαφέρον από τον κάτω πόλο, το έγκλημα των κατώτερων και καταπονημένων κοινωνικών στρωμάτων, προς τον άνω πόλο, τις μορφές εγκληματικότητας που συνδέονται με τον εξουσιαστικό παράγοντα. Αναδεικνύει ότι τα εγκλήματα των ισχυρών λανθάνουν ως τέτοια του ποινικού συστήματος, αν και πρόκειται για συμπεριφορές μείζονος κοινωνικής βλαπτικότητας. Η ανισοκατανομή του εγκλήματος οδηγεί στην ανατροφοδότηση των μηχανισμών ανισοκατανομής και την αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων. Β

προσοχή στις ιστορικές σχέσεις των κοινωνικών τάξεων και εστιάζει εντός πλαισίου της καπιταλιστικής οργάνωσης της κοινωνίας με την παραδοχή ότι το μοντέλο της εξορισμού στηρίζεται στις ανισότητες και τις αναπαράγει σε όλα τα επίπεδα. Ομόλογα, μελετά το έγκλημα εντός του ιστορικού αυτού πλαισίου πολιτικής οικονομίας.

¹²Καταλήγει στο επιστημολογικό συμπέρασμα ότι το έγκλημα είναι κοινωνική κατασκευή για τη διαχείριση της κοινωνικής σύγκρουσης υπέρ των συμφερόντων της κυρίαρχης τάξης και φέρει το ιδεολογικό πρόσημο του κοσμοειδώλου της .

¹³Καταγγέλλει τη στρέβλωση της πραγματικότητας του εγκλήματος, την ανισοκατανομή του αντιστοιχώς προς την ιεραρχία της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, την καθήλωσή του στον κάτω πόλο μέσω μηχανισμών αύξουσας θέασης και αποδιδόμενης βλαπτικότητας που διαπλάθουν την κοινή γνώμη μέσω των ΜΜΕ και του ποινικού λαϊκισμού με εξαγγελίες και υποσχέσεις εντατικοποίησης των διωκτικών μηχανισμών και αποτελεσματικής τιμωρίας μηδενικής ανοχής ¹⁴.

β. Διαφθορά και λευκά κολάρα

Το δεύτερο σημείο επαφής των διαφορετικών εννοιοδοτήσεων της διαφθοράς, τα λευκά κολάρα, είναι αμιγώς εγκληματολογικός όρος, εξαιρετικά εμβληματικός, ο οποίος είναι αντικείμενο ευθέως αντιθετικών , αμφίσημων , αμφισβητούμενων η και αμφιλεγόμενων ερμηνειών. Η πρωτοποριακή αρχική σύλληψη αποδίδεται στον Sutherland.¹⁵ Εστιάζοντας στην κοινωνική ελίτ ανιχνεύει τον εξουσιαστικό παράγοντα

Βασιλαντωνοπούλου, "Λευκά κολάρα" και Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), σ. 119 επΣ Βιδάλη, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013)Η Δασκαλάκης, *Η εξέλιξη της εγκληματολογικής σκέψης*, (1988) <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7417/>, Γ Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2007).

¹² Ειδικότερα για τη σχέση της οικονομικής κρίσης με την εγκληματικότητα και τη σημασία των μεταβολών του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος για την εγκληματολογική ερμηνείαβλ. Δ Παπαδημητρώπουλος, «Οικονομική Κρίση και Εγκληματικότητα», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016),66 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

¹³ Ο ποινικός νόμος πραγματώνει την επίσημη πολιτική λύση ισορροπίας της κοινωνικής σύγκρουσης υπέρ της εκάστοτε κυρίαρχης ομάδας, ή σύμφωνα με την διατύπωση του Quinney, των κυρίαρχων «μερισμάτων» της κοινωνίας .. Υπό την έννοια αυτή ο ποινικός νόμος λειτουργεί ως «φορέας συμφερόντων» της κυρίαρχης ομάδας, η οποία μέσω της κατασκευής του εγκλήματος και της ποινικής του διαχείρισης επιδιώκει τη διατήρηση και αναπαραγωγή της κοινωνικής και πολιτικής κυριαρχίας της R Quinney, *Critique of the Legal Order. Crime Control in Capitalist Society*, (New York: Routledge Taylor & Francis Group 1973) Σ Βιδάλη, *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2017) 175

¹⁴ Τζαννετάκη, Τ. (2006), *Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής – Μία κριτική θεώρηση των θέσεων του JamesQ. Wilson*, Αθήνα/ Κομοτηνή: εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλαςμηδενικής ανοχής (Wilson & Kelling, 1983, Τζαννετάκη, 2006),

¹⁵ Ο Sutherland αμερικανός εγκληματολόγος της σχολής του Σικάγο, ήταν ο πρωτεργάτης της θεωρητικής ανάδειξης του εγκλήματος του λευκού περιλαιμίου (ή λευκού κολάρου). Στον ίδιο ανήκει και η πατρότητα του εμβληματικού αυτού όρου , όπως ήδη επισημάνθηκε. Ήταν ο πρώτος που υποστήριξε ότι το έγκλημα είναι κοινωνικό και πολιτισμικό φαινόμενο, το οποίο μαθαίνεται , αλλά και εκδηλώνεται σε όλη την κοινωνική διαστρωμάτωση και όχι μόνο στις κατώτερες κλίμακες. Ο ποινικός νόμος σύμφωνα με τον Sutherland δεν αντανάκλα το πραγματικό εύρος της εγκληματικότητας. Η κοινωνική και πολιτισμική εγγύτητα μεταξύ των ανθρώπων με θεσμική θέση , υπεύθυνων για την παραγωγή και την εφαρμογή του νόμου και των ανθρώπων με οικονομικό και κοινωνικό status συμβάλλει ώστε οι παραβατικές συμπεριφορές των τελευταίων, κατά την άσκηση

και την οικονομική υπεροχή που συγκροτούν το υψηλό *κοινωνικό status* των δραστών και τα συνδέει με εγκληματικές συμπεριφορές τους που εκδηλώνονται στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Οι πολιτισμικές συγγένειες της κυρίαρχης ομάδας στην οποία συνανήκουν ο δράστης, αυτοί που νομοθετούν και αυτοί που απονέμουν δικαιοσύνη, τείνουν να απεγκληματοποιούν δυσανάλογα αυτές τις εγκληματικές συμπεριφορές σε σχέση με το κοινό έγκλημα και να τις υποβιβάζουν σε συνήθεις επαγγελματικές πρακτικές προς αποφυγή του εγκληματικού στίγματος. Ανάμεσα στις τυπικές εκδηλώσεις αυτής της μορφής εγκληματικότητας, ο Sutherland αναφέρει την διαφθορά των δημόσιων λειτουργών και των πολιτικών αξιωματούχων,¹⁶ καθώς και την εμπορική διαφθορά. Εντοπίζει τους εγκληματογενείς κινδύνους στις δομές του συστήματος, ωστόσο δεν υπερβαίνει το νομικό θετικισκισμό και «δεν αμφισβητεί την καπιταλιστική αντίληψη των πραγμάτων»¹⁷.

Υπό τη θετικιστική οπτική το λευκό κολάρο παραμένει διαχρονικά και εξελικτικά ταυτόσημο του *οικονομικού εγκληματία*, ο οποίος είναι περιστασιακός και πάντως λιγότερο επικίνδυνος από τον κοινό εγκληματία¹⁸. Η σχέση της διαφθοράς

των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων να διαφεύγουν από την ποινική τυποποίηση και είτε να αντιμετωπίζονται ως θεμιτές επαγγελματικές πρακτικές, είτε ως διοικητικές παραβάσεις. Υπό την οπτική αυτή, το έγκλημα του «λευκού κολάρου» παρότι είναι έγκλημα και προκαλεί σημαντική κοινωνική βλάβη, δεν έχει ποινική ορατότητα, ώστε οι δράστες του να αποφεύγουν το κοινωνικό στίγμα που συνοδεύει τους δράστες των παραδοσιακών μορφών εγκληματικότητας των κατώτερων τάξεων. Ε Sutherland, "Is «White Collar Crime» Crime?", *American Sociological Review*, 10/2, (1944)

¹⁶ Δ Σπινέλλης, «Η εγκληματικότητα των πολιτικών στην εξουσία», *Ποινικά Χρονικά*, ΞΓ/1 (2013)

¹⁷ Β Βασιλάντωνοπούλου, "*Λευκά κολάρα*" και *Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014)

¹⁸ Τα οικονομικά εγκλήματα είναι κατηγορία νομικών εγκλημάτων και αποτυπώνουν τις εκάστοτε επίσημες (νομοθετικές) αντιλήψεις περί οικονομικής εγκληματικότητας. Πρόκειται για έννοια που αναπτύσσεται κυρίως στο πεδίο της επιστήμης του ποινικού δικαίου και συγκροτείται από *de lege lata* εγκλήματα με βασικό κριτήριο το προστατευόμενο έννομο αγαθό της ιδιοκτησίας και εν γένει των περιουσιακών στοιχείων. Σύμφωνα με την κριτική θεώρηση η ταύτισή τους με την εγκληματικότητα των λευκών κολάρων, καθώς αποτελούν προϊόν της νομοθετικής επιλογής συγκεκριμένων μορφών οικονομικής βλαπτικότητας προς ποινική τυποποίηση και καταστολή, επιφέρει στρεβλώσεις ως προς την πραγματικότητα των εγκλημάτων των ισχυρών τόσο ως προς την συστηματική σχέση τους με τον εξουσιαστικό παράγοντα όσο και ως προς όλα τα χαρακτηριστικά της εγκληματικής δράσης. Για την έννοια της οικονομικής εγκληματικότητας βλ. Σ Αλεξιάδης, *Τα οικονομικά εγκλήματα* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2010) Ν Ανδρουλάκης, «Γύρω από την οικονομική εγκληματικότητα», στο *Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα, 1993) Κουράκης, «Έννοια και ορισμός της οικονομικής εγκληματικότητας» σε Ν Κουράκης και Δ Ζιούβας *Τα Οικονομικά Εγκλήματα Ι Γενικό μέρος*, (Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007), Για μια κριτική προσέγγιση των σύγχρονων μορφών του οικονομικού εγκλήματος και την οργάνωση της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης με ειδική αναφορά στο θεσμό του Οικονομικού /εισαγγελέα βλ. Ε Μιχαλοπούλου, «Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019) και της ίδιας Ε Μιχαλοπούλου, «Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019).333-359

Ι Μανωλεδάκης, «Η τυποποίηση οικονομικών εγκλημάτων σε ειδικούς ποινικούς νόμους και η συρροή τους με αντίστοιχα εγκλήματα τυποποιημένα στον ποινικό κώδικα στο *Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα, 1993) Χ Μυλωνόπουλος, «Εγκλήματα σχετιζόμενα με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές» σε Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου *Τα Οικονομικά Εγκλήματα Πρακτικά Δ' Πανελλήνιου Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 1991* (Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα, 1993). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρωτοεμφανιζόμενη σε συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου από τον Κουλούρη τομή μεταξύ της οικονομικής εγκληματικότητας και της εγκληματικότητας των ισχυρών και μάλιστα υπό την

με τα λευκά κολάρα αντίστοιχα, παραμένει περιστασιακή, εκδηλώνεται κατ'εξάιρεση και συμπληρώνει επιχειρηματικές πρακτικές για την ανταγωνιστική προώθηση ιδίων συμφερόντων. Καταφέρνει όμως, εξαιτίας κάποιων δομικών δυσλειτουργιών και κυρίως ηθικού ελλείματος των δραστών της να αναρριχηθεί να διεισδύσει και να διαφθείρει κάποιους ευάλωτους εκπροσώπους της δημόσιας και πολιτικής σφαίρας.

Η κριτική τομή αντιστρέφει τους όρους. Χωρίς να αρνείται τα εγκλήματα του κάτω πόλου, εστιάζει στα εγκλήματα των ισχυρών και τα ερμηνεύει ως ενδημικά φαινόμενα της άνισης κοινωνικής οργάνωσης,¹⁹ ως ιδιαιτέρως επιζήμια καθώς επιφέρουν μαζική δομική βία κατά της ανθρωπότητας.²⁰ Τα λευκά κολάρα, υποστηρίζει, ταυτίζονται με τους μεγάλους παίκτες, τόσο της οικονομίας όσο και της πολιτικής, οι οποίοι οικονομικοποιούν τις εκφάνσεις του κοινωνικού βίου και τις εργαλειοποιούν με αποκλειστικό σκοπό το κέρδος και τον έλεγχο της εξουσίας. Καταγγέλλει ότι η τάξη ηγεμονίας²¹ αναπαράγει συμβολικά την πολιτισμική της

πρωτοποριακή τότε σκέψη κατίσχυσης των οικονομικά ισχυρών έναντι των κυβερνητικών φορέων. Ν Κουλούρης, «Το έγκλημα της οικονομίας, η οικονομία του εγκλήματος και τα οικονομικά εγκλήματα», στο *Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα, 1993), βλ. επίσης του ίδιου βλ. ακόμη Β Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά κολάρα» και *Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), αλλά και Β Βασιλαντωνοπούλου, «Ποιοι είναι οι «εγκληματίες» στην Εποχή μας; Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015) 977 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

¹⁹ Για τον εμβληματικό εγκληματολογικό όρο έγκλημα των ισχυρών, ή έγκλημα λευκού κολάρου, ή της οικονομίας ή της ελίτ, ή της παγκοσμιοποίησης κ.λ.π. βλ. Β Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά κολάρα» και *Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), επ Σ Γεωργούλας, «Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα» στο Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019). Συναφώς ο Κουλούρης επισημαίνει την ανάγκη η μελέτη της οικονομικής εγκληματικότητας να μην εξαντλείται στις ποινικοποιημένες μορφές της, αλλά να διερευνά τις πραγματικές σχέσεις και καταστάσεις που συγκροτούν την οικονομική δραστηριότητα. Βλ. Ν. Κουλούρη, «Το έγκλημα της οικονομίας, η οικονομία του εγκλήματος και τα οικονομικά εγκλήματα», σε *Τα οικονομικά εγκλήματα – Πρακτικά Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, Αφοί Π. Σάκκουλα, ΑΑ Χουλιάρας, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π. 2019), 66 Τα εγκλήματα των ισχυρών ερμηνεύονται ως μορφές βαριάς εγκληματικότητας, ενδημικής στη δομή και το σύστημα της πολιτικής οικονομίας P Green and T Ward, “State Corporate Crime”, in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004),

²⁰ Η διάκριση μεταξύ άμεσης ή προσωπικής βίας και έμμεσης ή δομικής βίας αντιστοιχεί στις δύο διαφορετικές μορφές κοινωνικής βλάβης που προκαλούν αντίστοιχα οι δύο μορφές εγκληματικότητας του δίπολου στο οποίο εστιάζει η κριτική εγκληματολογία. Η πρώτη είναι η βλάβη που προκαλεί το παραδοσιακό έγκλημα, είναι άμεση, προσωπική και ποσοτικά περιορισμένη, η δεύτερη παράγεται από τα εγκλήματα των ισχυρών, η έκτασή της και η έντασή της εκτείνεται στο χώρο διαχέεται στον χρόνο και πλήττει ευρύ πληθυσμιακό φάσμα. η αποδίδουν η μεν πρώτη τις επιπτώσεις των εγκλημάτων των ισχυρών καθαυτές, η δεύτερη τ Α Χουλιάρας, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π. 2019)

²¹ Gramsci, σε P Green and T Ward, “Defining State as criminal” in P Green and T Ward, (Eds), *State Crime. Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004) και <http://ebookcentral.proquest.com/lib/eapgr/detail.action?docID=3386268>. σ. 3-4, αλλά και περί παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών του Cox, ibid, σ.9, Green & Ward, Carnoy, *Κράτος και Πολιτική Θεωρία* (μτφ Σ Παπαϊωάννου, Εκδόσεις Οδυσσέας 1990) σελ.97-124_ Α Gramsci σε Βασιλαντωνοπούλου, ό.π. (2014) 118, υποσ. 304, Τον

ταυτότητα και με μηχανισμούς χειραγώγησης της κοινής γνώμης είτε διατηρεί τα λευκά κολάρα σκοπίμως αθέατα, είτε μασκαρεμένα ως εξαιρέσεις της παριστάμενης νόρμας μιας κατά τα άλλα υγιώς αναπτυσσόμενης κοινωνίας, είτε τα κανονικοποιεί υπό πλήρη θέαση ως αναπόδραστες συνέπειες της εξέλιξης ή οποία ενίοτε φέρεται προδιαγράφει μια βαριά μοίρα καθόδου της ανθρωπότητας από το κακό στο χειρότερο από το ίδιο της το χέρι, κατά της οποίας πάντως η κύρια και καίρια απειλή εδώ και τώρα παραμένει η βία του κοινού εγκλήματος.²² Η ιδεολογία που συγκροτεί το αξιακό υπόστρωμα των λευκών κολάρων είναι το κυνήγι του κέρδους, η ανατροφοδότηση των πραγματικών ανισοτήτων και η διατήρηση της εξουσιαστικής επικυριαρχίας ως φυσικής τάξης πραγμάτων.²³

Η διαφθορά υπό την κριτική οπτική *συνυπάρχει* με τα λευκά κολάρα ως ενδημικό φαινόμενο του ίδιου του συστήματος της κοινωνικής οργάνωσης.²⁴ Είναι η *συγκολλητική ουσία* των κοινοπραξιών τους, η πρόσφορη και πλέον αποτελεσματική πρακτική για την ανατροφοδότηση της άνισης αναδιανομής ευκαιριών και πόρων προς διατήρηση και επαύξηση της οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής ισχύος.

γ. *Modus operandi*

Ο τρίτος κοινός άξονας το δράστη και το *modus operandi* της διαφθοράς. Η συμβατική εγκληματολογική οπτική η διαφθορά είναι ατομοκεντρική δράση κάποιες φορές σε πολυσυμμετοχική συνθήκη, εκδηλούμενη με συγκεκριμένα βασικά μοτίβα συμπεριφορών. Διαπιστώνει ότι συμβαίνει μεν σε όλη την κλίμακα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, και τότε συχνά εκτιμά διάχυση συνευθύνης, εστιάζει όμως με έμφαση στην μεσαίες και χαμηλές τάξεις και την φερόμενη περιθωριοποιημένη πλευρά του κόσμου των παράνομων αγορών που επιδιώκει μέσω της διαφθοράς να ανέλθει «στη φωτεινή πλευρά του φεγγαριού». Αντίθετα η κριτική σκέψη ανιχνεύει τους

μηχανισμό της διάχυσης του ηγεμονικού λόγου και της εμπέδωσής του ως κοινή λογική, έχει αναλύσει ενδελεχώς ο Gramsci. Σε Β. Βασιλαντωνοπούλου, ο.π.(2014) σ.235

²² Γ Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2007), σ. 115

²³ Στο περιβάλλον της νεοφιλελεύθερης οικονομίας, η κουλτούρα αυτή συνασπίζεται γύρω από την επιδίωξη του κέρδους και την «ηθική της υπεροχής», μετατρέποντας την οικονομική επιτυχία σε κυρίαρχο αξιακό πρότυπο συμπεριφοράς. Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012), 187, S Tombs and D Whyte, "Researching White-Collar and Corporate Crime in an Era of Neo-Liberalism" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007) and University of California, Irvine Irvine, CA, US,), 12· F Pearce, "An Age of Miracles?" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007), 148 and (University of California, Irvine Irvine, CA, USA), 152. Επίσης, περί ιδεολογικής υπεροχής της μέγιστης δυνατής κερδοφορίας ως *raison d'etre* βλ. P C Yeager, "Understanding Corporate Lawbreaking: From Profit Seeking to Law Finding" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007), 31. Αναφέρεται ιδεολόγημα της νεοφιλελεύθερης οικονομικής αντίληψης.

²⁴ Ο Ματζούφας από συνταγματολογική οπτική προσεγγίζει τη διαφθορά ως πλέγμα εξουσίας και τύπο κοινωνικής σχέσης. Π Μαντζούφας, *Ο Λόγος περί διαφθοράς και η ποινική ευθύνη των υπουργών*, <https://www.constitutionalism.gr/2154-o-logos-peri-diaftoras-kai-i-poiniki-eytyni-twn-yp/>. Τα εγκλήματα των ισχυρών ερμηνεύονται ως μορφές βαριάς εγκληματικότητας, ενδημικής στη δομή και το σύστημα της πολιτικής οικονομίας P Green and T Ward, "State Corporate Crime", in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004),

διαφθορικούς δεσμούς ως συγκολλητική ουσία των λευκών κολάρων.²⁵ Αναδύεται στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα ως επιχειρηματικό ήθος και κοινή επικερδής πρακτική και απλώνεται από πάνω προς τα κάτω με πελατειακές σχέσεις και πατρωνία για να εξασφαλίσει αγορές και ανομικό περιβάλλον ανοχής στα λευκά κολάρα.²⁶

δ. Παγκοσμιοποίηση και διάχυση της διαφθοράς

Η νεωτερική και μετανεωτερική συνθήκη της *παγκοσμιοποίησης*²⁷ αλλάζει τα μεγέθη.²⁸ Από την σκοπιά της κριτικής οπτικής στην παγκόσμια σκηνή του

²⁵ Η διάκριση μεταξύ **πραγματικού και νομικού εγκλήματος** από την κριτική εγκληματολογία και η ανάδειξη της μεταξύ τους σχέσεως υπαλληλίας, ανατροφοδοτεί την αντίθεση των δύο εγκληματολογικών σχολών. Η πρώτη θεωρεί ότι η διάκριση αφορά την ανάδειξη της εγκληματικότητας των ισχυρών ως συστημικού παράγοντα, εξόχως σύνθετου, ευρύτερου και βλαπτικότερου σε σχέση με την νομική αποτύπωση του εγκλήματος που το αντιμετωπίζει. Η παραδοσιακή αντίληψη την υποβιβάζει σε ποσοτική διάκριση και στατιστική αποτύπωση των εξιχνιασμένων εγκλημάτων έναντι του σκοτεινού αριθμού τους και συνεπώς σε διαχειριστικό εργαλείο μέτρησης της αποτελεσματικότητας του ποινικού ελέγχου. Θεωρεί εκ προοιμίου ότι το έγκλημα ταυτίζεται με τον νομικό του ορισμό, αφού είναι αποτέλεσμα αξιολογικής στάθμισης και επιλογής εκ μέρους του νομοθέτη του όντος εγκλήματος από άλλες αθέμιτες συμπεριφορές ή σπονδών απαξιολογικής σημασίας, ανεκτές από την ποινική έννομη τάξη, στάθμιση που ενυλώνει την εγγυητική λειτουργία του ποινικού δικαίου, δηλαδή την κατ' εξαίρεση επέμβασή του μόνο στις περιπτώσεις παθογένειας που αναπτύσσονται και εμφολεύουν στον κοινωνικό ιστό.. βλ. ενδεικτικά **Σ Βιδάλη**, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013), 14. Ο Παπανικολάου δικρίνει μεταξύ «της εγκληματολογίας της καρδιάς μας» και της «εγκληματολογίας αλγοριθμικής διαχείρισης του ποινικού φαινομένου» Πόλεμος και Έγκλημα, Διεπιστημονικές διαδικτυακές συναντήσεις, ΕΕΜΕΚΕ 26-6-2026

²⁶ Ο Merton, εμβληματικός εκφραστής του Δομολειτουργισμού παρομοιάζει τη διαφθορά ως πολιτική μηχανή που λειτουργεί συμπληρωματικά του επίσημου θεσμικού κράτους και συμβάλλει στην εξισορρόπηση της αντίφασης μεταξύ της εμφανικά προβαλλόμενης κοινωνικής αξίας των πολιτισμικά επιβεβλημένων στόχων και της άνισης κατανομής των θεσμικά διαθέσιμων μέσων για την επίτευξή τους (βλ. ανάλυση του Δομολειτουργισμού σε Β Βασιλάντωνοπούλου, *“Λευκά κολάρα” και Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), 84 επ., Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012), σ. 143 επ. Πρόκειται για ένα παρασύστημα που αναδύεται από τα δομικά κενά των επίσημων θεσμών και παρέχει εξωθεσμικά μέσα κοινωνικής και επαγγελματικής ανέλιξης προς επίτευξη του κοινωνικού αξιακού στόχου. Την λειτουργία του παρασύστηματος αυτού επιτρέπει η διάχυση ανομικού περιβάλλοντος, λόγω της περιφρόνησης των θεσμών που προκαλεί στον κοινωνικό ιστό η ανεπάρκεια συνεπώς η αποτυχία τους να εξασφαλίσουν την πραγμάτωση των κοινωνικών στόχων. Η πολιτική μηχανή συμβάλλει στην κοινωνική ενσωμάτωση, αλλά και κυρίως την αναπαραγωγή των όρων επιτυχίας και κυριαρχίας των ισχυρών (ανομία της επιτυχίας ή των κατατρεγμένων) σε αντίθεση με την προδιαγεγραμμένη αποτυχία των κατώτερων τάξεων (ανομία της αποστέρησης). Β Βασιλάντωνοπούλου, *“Λευκά κολάρα” και Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), 97 επ

²⁷ U Beck, *Τι είναι παγκοσμιοποίηση: Λανθασμένες αντιλήψεις και απαντήσεις* (μτφρ Γ Παυλοπουλος) (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2002). Υπό την κριτική σκέψη, στη μετανεωτερικότητα, τις χαοτικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης και στη μετεξέλιξη του κοινωνικού σχηματισμού στη βάση ενός εδραιωμένου χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού που διαρκώς μεταλλάσσεται, η προνομιακή πρόσβαση στις ευκαιρίες και τους πόρους αποκτά τον χαρακτήρα της ανθρωποκτόνας ληστρικής επίθεσης. D Friedrichs, “White-Collar Crime in Postmodern, Globalized World” In Pontell, N., Geiss, G., (eds) *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, Springer.link [ιστότοπος] (2007), 163-184 https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-34111-8_8 and (University of California, Irvine Irvine, CA, USA), 168-173, ο οποίος μεταξύ άλλων αποδίδει στα εγκλήματα των ισχυρών τον όρο εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης (σελ.165).

²⁸ Βλ και Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Το ποινικό δίκαιο στην εποχή της προϊούσας παγκοσμιοποίησης: θεμελιώδεις προβληματικές σε μια συγκριτική θεώρηση του αμερικανικού και του ενωσιακού ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*. 7 (2016)

νεοφιλελευθερισμού²⁹ τα λευκά κολάρα μετουσιώνονται σε οργανωσιακά εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης που συμβιώνουν σε γκρίζες ζώνες νομιμότητας και παρανομίας σφυρηλατώντας το παγκόσμιο εποικοδόμημα των κρίσεων των αντιφάσεων των διακινδυνεύσεων και της σύγχυσης κάθε είδους ορίων. Η διαφθορά παγιώνεται ως κανονικότητα στα υψηλά κοινωνικά κλιμάκια και ανακατανέμει πόρους και ευκαιρίες σε έναν σκληρό ανταγωνιστικό περιβάλλον διατήρησης ισχύος προς την κορυφή της πυραμίδας του κοινωνικού σχηματισμού. Προς τα κάτω διαχέεται στα κοινωνικά στρώματα με βολική ανισοκατανομή του στίγματος (σε ποιον και πότε) και αναλόγως με την βαθμίδα της κοινωνικής κλίμακας, η διαφθορά εκδηλώνεται άλλοτε με τη μορφή πελατειακών σχέσεων, άλλοτε επειδή ο σκοπός αγιάζει τα μέσα πάντα και παντού, άλλοτε γιατί είναι ο μόνος τρόπος καλύτερου βιοπορισμού, και πάντως εργαλειοποιείται να παρέχει παράλληλα ακλόνητο *άλλοθι* στη διαφθορά των λευκών κολάρων.³⁰

Στον αντίποδα η συμβατική εγκληματολογική προσέγγιση θεωρεί την παγκοσμιοποίηση ως ποσοτική μεγέθυνση της κοινωνίας και ποιοτική αναβάθμισή της σε ομοούσια πολιτισμική και οικονομική υπερντότητα που ρυθμίζεται από το αόρατο χέρι της ελεύθερης αγοράς αλλά τελεί υπό διαρκή διακινδύνευση από το οργανωμένο έγκλημα των παράνομων αγορών και του μαύρου χρήματος. Η διαφθορά είναι η σκάλα που σκαρφαλώνουν και παρασιτούν επί των θεσμών. Ο εξωτικός παράγοντας της *θεωρίας του ξένου* παίρνει πολυσήμαντες διαστάσεις και ανιχνεύει τη ζοφερή πλευρά του κόσμου των παράνομων αγορών που απειλεί την συνοχή και την πολιτισμική του ταυτότητα.³¹

²⁹ Για τους ιστορικούς μετασχηματισμούς της ευρωπαϊκής οικονομίας, από τον κρατικό παρεμβατισμό και το μεταπολεμικό κοινωνικό κράτος προς την απορρύθμιση, την παγκοσμιοποίηση και το νεοφιλελεύθερο οικονομικό πρότυπο, βλ. I. T. Berend, *Οικονομική Ιστορία του Ευρωπαϊκού 20ού Αιώνα*.

³⁰ Βλ. υποσημείωση 17. Επίσης βλ. **Ε Λαμπροπούλου**, «Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) 1029 G Antonopoulos and N Tagarov, "Greece: the politics of crime" in Ph Gounev and V Ruggiero (ed) *Corruption and Organized Crime in Europe. Illegal partnerships* (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2012) 127 επ V Ruggiero, "Italy: who corrupts whom?" in Ph Gounev and V Ruggiero, *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012), 144

³¹ Ο Cressey, αμερικανός εγκληματολόγος μελέτησε τη δεκαετία του 1960 τις οργανώσεις τύπου Μαφίας και ανήγαγε τα χαρακτηριστικά τους σε γενικό ερμηνευτικό πρότυπο του οργανωμένου εγκλήματος. D Cressey, *The Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America* (Routledge 2009.) Η έμφαση στην ιεραρχία, την πειθαρχία και τη σταθερή οργανωτική δομή αποτέλεσε έκτοτε βασικό γνώρισμα της συγκεκριμένης θεωρητικής παράδοσης. Η προσέγγιση αυτή αμφισβητήθηκε έντονα από μεταγενέστερες εγκληματολογικές αναλύσεις. Οι επικριτές της, αποδίδοντάς της τον χαρακτηρισμό *alien conspiracy theory*, υποστήριζαν ότι ερμηνεύει το οργανωμένο έγκλημα ως εξωτερική απειλή προερχόμενη από μια ξένη και αποκλίνουσα κουλτούρα, η οποία διαβρώνει μια κατά τα άλλα ομαλά λειτουργούσα κοινωνία. Αντίθετα, οι νεότερες θεωρήσεις αναδεικνύουν τις σχέσεις του οργανωμένου εγκλήματος με τις νόμιμες αγορές, τους κρατικούς μηχανισμούς και τα δίκτυα διαφθοράς, αμφισβητώντας την επάρκεια των παραδοσιακών ιεραρχικών μοντέλων ερμηνείας. Σ Βιδάλη, *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), 150, Ε Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 1194 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/> Ε Σταμούλη, «Ποινική Δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος» σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

ε. Οι θεσμοί και ο εξουσιαστικός παράγοντας

Οι θεσμοί της κοινωνικής οργάνωσης είναι οι αποδέκτες της βλάβης σύμφωνα με την παραδοσιακή αντίληψη. Επ'αυτών παρασιτεί και μέσω της διάβρωσής τους απομυζά, υπονομεύει την εμπιστοσύνη στο κύρος τους και απειλεί την δικαιοσύνη και την δημοκρατία, Ν Διαμαντούρος, «Διαφθορά, χρηστή διοίκηση, κράτος δικαίου και ποιότητα δημοκρατίας, σε Δ Ζιούβας (επιμ), *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) δια χειρός ανυπόληπτων εν δυνάμει δραστών που ως δωροδοκούμενοι καταχρώνται της δημόσιας εξουσίας τους έναντι ιδίου οφέλους και ως δωροδοκούντες επιδιώκουν αθέμιτη ευνοϊκή μεταχείριση παρεκκλίνοντας από τις νόρμες του κοινωνικού βίου.³² Σε αντίθετη κατεύθυνση κινείται η κριτική σκέψη. Οι ίδιοι οι θεσμοί καπιταλιστικής οργάνωσης της κοινωνίας είναι εγκληματογενείς παράγοντες της διαφθοράς, η οποία λειτουργεί ως μηχανισμός ζεύξης ανταγωνιστικών κοινοπραξιών ισχύος για την διεκδίκηση και τον διαμοιρασμό κέρδους και εξουσίας.³³ Ο εξουσιαστικός παράγοντας αντιλέγει, δεν αφορά την περιστασιακή κατάχρηση εξουσίας, αλλά είναι η ίδια η δομή της εξουσίας ως σύστημα παραγωγής και ανατροφοδότησης πολιτικής οικονομίας³⁴. Τα πραγματικά θύματα της διαφθοράς δεν είναι συνεπώς οι θεσμοί αλλά μεγάλα ευρύτερα πληθυσμιακά φάσματα που υφίστανται

Ε Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: ΕΑΠ., 2019), 218,

G Antonopoulos and N Tagarov, "Greece: the politics of crime" in Ph Gounev and V Ruggiero (ed) *Corruption and Organized Crime in Europe. Illegal partnerships* (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2012), 126 ,Δ Λίμα, *Το Οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022) . Ο Chambliss, εμβληματική φυσιογνωμία της κριτικής εγκληματολογίας, ήταν ο βασικός θεωρητικός αντίπαλός της θεωρίας συνωμοσίας των ξένων. W Chambliss, *On the take. From petty Crooks to Presidents* (2nd edit, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1988) σ. 201

³² Ο Διαμαντούρος πάντως αναγάγει τη διαφθορά σε ελλείματα χρηστής διοίκησης, κράτους δικαίου και ποιότητας της δημοκρατίας βλ Ν Διαμαντούρος, «Διαφθορά, χρηστή διοίκηση, κράτος δικαίου και ποιότητα δημοκρατίας, σε Δ Ζιούβας (επιμ), *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016)

³³ «...Οι θεσμοί του κράτους δικαίου, ακριβώς επειδή αποτελούν συστατικό στοιχείο του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και όχι απλώς εξωτερικό αντίβαρό του, ενέχουν μια εγγενή αμφισημία. Μπορούν να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί πραγματικού περιορισμού της εξουσίας, αλλά μπορούν εξίσου να αξιοποιηθούν για την παραγωγή νομιμοφάνειας χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο ελέγχου, ιδίως όταν η ίδια η εξουσία που καλούνται να ελέγξουν συμμετέχει στη διαμόρφωση των όρων λειτουργίας τους ...» Μ Γασπαρινάτου Κράτος δικαίου και εγκλήματα των ισχυρών στη σύγχρονη Ελλάδα: Η εργαλειοποίηση της. *Αντιγόνη: Το ερώτημα*, VI /11 (2026),7 <https://eemeke.org/>.«Ο πλούτος παράγει εξουσία .. αλλά και η εξουσία παράγει πλούτο» W Chambliss, *On the take. From petty Crooks to Presidents* (2nd edit, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1988),71 Για την της ηθική υπεροχή του κέρδους, ως κεντρικό αξιακό στόχο- με ιδεολογική κάλυψη -της νεοφιλελεύθερης κοινωνικής οργάνωσης βλ Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012), 187, Pearce, 2007, σελ. 152. S Tombs and D Whyte, "Researching White-Collar and Corporate Crime in an Era of Neo-Liberalism" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007), 12. Επίσης βλ. περί κοινωνικής αξιοπιστίας του κεφαλαίου (Snyder, σε S Tombs and D Whyte, "Researching White-Collar and Corporate Crime in an Era of Neo-Liberalism" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007) 126). F Pearce, "An Age of Miracles?" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007), 152 ,

³⁴ Β Βασιλαντωνοπούλου, «Ποιοι είναι οι «εγκληματίες» στην Εποχή μας; Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015) 977 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>, 981

διπλή δομική βία. Με πραγματικές βλάβες αφενός και αφετέρου με τη συγκάλυψή τους με την οποία συσκοτίζεται η θυματοποίηση.³⁵

Συμπερασματικά:

Από τη σκοπιά της συμβατικής εγκληματολογίας η διαφθορά συνιστά συμπεριφορές κατάχρησης δημόσιας κυρίως εξουσίας με σκοπό την αποκόμιση αθέμιτου ιδιωτικού οφέλους, η οποίες εκδηλώνονται στα πλαίσια, ή κατά παράβαση των θεσμικών καθηκόντων, και των αρχών της νομιμότητας, της ακεραιότητας και της αμεροληψίας. Ως εγκληματολογικό φαινόμενο αντιμετωπίζεται ως παρέκκλιση από την κανονική λειτουργία των θεσμών η οποία αποδίδεται σε ατομικές επιλογές, ηθικά ελλείματα και οργανωτικές δυσλειτουργίες. Υπό αυτήν την οπτική, σύμφωνα με τη συμβατική σκέψη, η αποτελεσματική ποινική πρόληψη και καταστολή της διαφθοράς εκκινεί από την ορθή, πιστή κατά το δυνατόν αποτύπωση του παραπάνω ορισμού της στον ποινικό νόμο, προσαρμοσμένα στα επιμέρους εμπειρικά μοτίβα με τα οποία διαπιστώνει εξελικτικά ότι εκδηλώνεται. Στη συνέχεια επιτάσσει επιβολή ενός αυστηρά τιμωρητικού μοντέλου ποινικής εξουσίας, ενίσχυση των μηχανισμών ελέγχου και δίωξης και θεσμική θωράκιση της δημόσιας διοίκησης.

Στον αντίποδα, υπό την κριτική εγκληματολογική οπτική η διαφθορά προσεγγίζεται ως έκφραση δομικών σχέσεων πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ισχύος, μέσα στις οποίες η διαφθορική ανταλλαγή εξουσίας χρήματος και επιρροής συγκροτεί κανονικούς μηχανισμούς λειτουργίας και αναπαραγωγής του ίδιου του συστήματος προνομιακής υπέρ των ισχυρών ανισοκατανομής πόρων και ευκαιριών. Υπό την οπτική αυτή τα εγκλήματα των λευκών κολάρων αποτελούν κεντρική εκδήλωση του φαινομένου, η δε επιλεκτική ανάδειξη ορισμένων περιθωριακών μορφών διαφθοράς οδηγεί σε μερική και κυρίως σε παραμορφωμένη εγκληματολογική του εικόνα. Επομένως η αυστηροποίηση της ποινικής καταστολής και ο πληθωρισμός των θεσμικών μέσων πρόληψης και καταστολής είναι κενό γράμμα για την αντιμετώπιση της πραγματικής διαφθοράς. Διότι αυτή εξαρτάται πρωτίστως από την δυνατότητα και ικανότητα ανίχνευσης και αναγνώρισης των πραγματικών μηχανισμών παραγωγής και αναπαραγωγής της, των πρωταγωνιστών τους και ασφαλώς από την πολιτική βούληση υπαγωγής τους σε ισότιμη ποινική αξιολόγηση.³⁶

³⁵ Η διάκριση σε πρωτογενή και δευτερογενή θυματοποίηση είναι εγκληματολογική. Η μεν πρώτη είναι η κατάσταση στην οποία περιέρχονται τα θύματα των επιπτώσεων των εγκλημάτων των ισχυρών (βλαπτικότητα), Η δεύτερη είναι η άγνοια της θυματοποίησής τους ως αποτέλεσμα της έλλειψης ποινικής τους ορατότητας. Α. Χουλιάρης, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», σε Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης και Χ. Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π. 2019 βλ. και υποσημείωση 12

³⁶ Στο πλαίσιο αυτό, η κριτική εγκληματολογία επεκτείνει σταδιακά το πεδίο της ανάλυσής της προς την κρατική, την εταιρική και την κρατικοεταιρική εγκληματικότητα, προσεγγίζοντας τις ως εκφάνσεις της συμβίωσης νομιμότητας και παρανομίας και ως μορφές εκτεταμένης διαφθοράς. Σ. Γεωργούλας, «Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα» στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης και Χ. Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019) W. J. Chambliss, "On the symbiosis between criminal law and criminal behavior" *Criminology* 42(2)(2004) σ. 243· επ., P. Green and T. Ward, "Corruption as State Crime", in P. Green & T. Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004)

2. Η οντολογία της διαφθοράς από την σκοπιά του ποινικού δικαίου .

α. Η ποινική αρχιτεκτονική της διαφθοράς .

Ο ποινικός νομοθέτης αποδέχεται καταρχάς την ύπαρξη περισσότερων αρχέτυπων συμπεριφορών οι οποίες συνιστούν εκφάνσεις της διαφθοράς και τις περιγράφει στον ποινικό κανόνα, τα λεγόμενα εγκλήματα διαφθοράς.³⁷ Συνεπώς η ποινική απάντηση στο ερώτημα τι είναι διαφθορά φαίνεται απλούστερο εγχείρημα λόγω της θεμελιώδους εγγυητικής αρχή της νομιμότητας³⁸: Τα εγκλήματα διαφθοράς δομούνται ως νομικά εγκλήματα καθώς ο φαινότυπός τους εξαντλείται αριθμητικά και η νοηματοδότησή τους ορίζεται ταυτόσημα με την νομοτεχνική τους αποτύπωση. Είναι σύνθετα φαινόμενα, αποτελούμενα, όπως κάθε νομικό έγκλημα, από την περιγραφή της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς τον προσδιορισμό του προσώπου και της ιδιότητας του δράστη και την επαπειλούμενη τιμωρία-ποινή.³⁹

Στο δικαιοπολιτικό μοντέλο ποινικού δικαίου που δεσπόζει στο δημοκρατικό κοινωνικό κράτος δικαίου, η αρχή της νομιμότητας, πλαισιωμένη από τη συνταγματική διάκριση των εξουσιών, δεν θεωρείται επαρκής για τη θεσμική οριοθέτηση της διαδικασίας εγκληματοποίησης.⁴⁰ Απαιτείται η τήρηση και άλλων

³⁷ Η συγκρότηση της διαφθοράς σε περισσότερους εγκληματικούς τύπους (φάσμα διαφθοράς) έχει ερμηνευθεί με διαφορετικές αφετηρίες. Κατά τον Αλεξιάδη, εξηγείται από τη δυσχέρεια αναγωγής των επιμέρους εκδηλώσεών της σε ένα κοινό και αυτοτελές προστατευόμενο έννομο αγαθό, γεγονός που επιβάλλει την αντιμετώπισή της μέσω πλέγματος διακριτών εγκλημάτων διαφθοράς Σ Αλεξιάδης, «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο διεθνές χώρο», *Αφιέρωμα στην Πελαγία Γέσιου – Φαλτσή*, (Τόμος 1, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007), 32. Αντιθέτως, ο Καλλίρης μετατοπίζει το κέντρο βάρους από το έννομο αγαθό στην αρχή της νομιμότητας, υποστηρίζοντας ότι η βασική δυσχέρεια δεν έγκειται στην ασάφεια του προστατευόμενου αγαθού αλλά στην αδυναμία περιγραφής της διαφθοράς με τον βαθμό ακρίβειας που αξιώνει η αρχή *nullum crimen, nulla poena sine lege certa* Κ Καλλίρης, «Ο διαβρωτικός ρόλος της διαφθοράς σε περιόδους θεσμικής κρίσης», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) 774 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>, 807. Πάντως πέραν της δογματικής προσέγγισης, είναι κοινή παραδοχή ότι οι περισσότεροι εγκληματικοί τύποι διαφθοράς καλύπτουν το εύρος του *monduis operandi* της σύγχρονης διαφθοράς. Αυτή ωστόσο η κοινή παραδοχή αποτελεί ως προς την ερμηνεία της το μήλο της έριδας μεταξύ συμβατικής ποινικής και κριτικής σκέψης. Βλ. επίσης κεφάλαιο εργασίας ΙΙΙ,4.,Α.,β

³⁸ Σύμφωνα με την αρχή της πολιτικής ή τυπικής ισότητας, όλοι οι πολίτες υπάγονται στους ίδιους κανόνες δικαίου υπό καθεστώς ίσης νομικής μεταχείρισης. Η αρχή αυτή μαζί με ένα ευρύτερο πλέγμα εγγυήσεων του ποινικού δικαίου, (ουσιαστικού και δικονομικού) κατοχυρώνεται σε υπερεθνικά κείμενα αυξημένης τυπικής ισχύος, τα οποία συγκροτούν τον κανονιστικό πυρήνα του σύγχρονου φιλελεύθερου κράτους δικαίου και της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων (βλ. υποσ. 2·, ΕΣΔΑ· Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου· Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης· Ν Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος-θεωρία για το έγκλημα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000) Α Καρράς, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2011) Κ Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, (6^η έκδ. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2022), Π Δ Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005)

³⁹ Χ. Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος* (Αθήνα: Π Ν Σάκκουλας, 2007)

⁴⁰ Πρόκειται για τη θεμελιώδη εγγυητική ποινικοδικαϊκή αρχή *nullum crimen, nulla poena sine lege*, (αρχή της νομιμότητας) η οποία εκφράζει την αυξημένου τυπικού κύρους προστασία του πολίτη έναντι της αυθαίρετης και ανεξέλεγκτης άσκησης (κρατικής) ποινικής εξουσίας. Είναι ιστορικά και διαχρονικά ο βασικός δογματικός πυλώνας του φιλελεύθερου κράτους δικαίου. Ν Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος-θεωρία για το έγκλημα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000) Χ Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι* (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2007). Οι κριτικοί εγκληματολόγοι αν και δεν φαίνεται να αμφισβητούν την αυτοτελή αξία και τη θεσμική αναγκαιότητά της, εντούτοις υποστηρίζουν ότι αρχή της νομιμότητας, όπως και η αρχή της πολιτικής ισότητας (όλοι ίσοι ενώπιον του νόμου) είναι κενό γράμμα όταν το ποινικό σύστημα -ως προϊόν σχέσεων κοινωνικής και πολιτικής ισχύος- λειτουργεί ως μηχανισμός μέσω του οποίου ανατροφοδοτούνται οι κοινωνικές ασυμμετρίες βλ. Β Καρύδης, *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί πανικοί, ποινική δικαιοσύνη* (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2010)

θεμελιακών εγγυητικών αρχών, όπως η αρχή της αναλογικότητας,⁴¹ ενώ για τη νομιμοποίηση του εξαναγκαστικού χαρακτήρα της επιβολής και της τιμωρητικής λειτουργίας του ποινικού ορισμού της διαφθοράς, είναι προαπαιτούμενο ο προσδιορισμός της προστατευόμενης αξίας. Το (προστατευόμενο) έννομο αγαθό, όπως είναι ο δογματικός όρος στο ηπειρωτικό δικαϊκό σύστημα, συνιστά το βασικό νομιμοποιητικό έρεισμα παρέμβασης της ποινικής εξουσίας ως *ultimum refugium* και αποδίδει την αξιολογική στάθμιση του νομοθέτη σύμφωνα με την οποία είναι περισσότερο αναγκαία η προστασία του δια της εγκληματοποίησης της βλαπτικής συμπεριφοράς, έναντι της προστασίας των ατομικών ελευθεριών του δράστη που υφίσταται αναγκαστικά τη θεσμική της βία.⁴²

Στο ηπειρωτικό δικαϊκό σύστημα οι νομικοί ορισμοί των εγκλημάτων διαφθοράς, μαζί με τα άλλα εγκλήματα, τυποποιούνται στο ειδικό μέρος του ποινικού κώδικα. Συμπροσδιορίζονται και από τους κανόνες της γενικής θεωρίας του ποινικού δικαίου η οποία εφαρμόζεται και από την οποία αυτό διαπνέεται, διαρθρώνεται και συνέχεια ως κανονιστικό σύστημα.⁴³ Οι κανόνες αυτοί αποτυπώνονται στο γενικό μέρος του ποινικού κώδικα, και περιλαμβάνουν τις βασικές εγγυητικές και τιμωρητικές αρχές τυποποίησης, τις γενικές προϋποθέσεις τελέσεως, τους τύπους συμμετοχικής δράσης, τις γενικές περιστάσεις άρσης του αδίκου ή του καταλογισμού της πράξης στον δράστη, την έκταση και τον τρόπο εξατομίκευσης της επαπειλούμενης ποινής. Τα εγκλήματα διαφθοράς, μεταξύ των άλλων εγκλημάτων, οποία δομούνται νομοτεχνικά και δογματικά με βάση το τρισυπόστατο σχήμα, συμπεριφορά -τιμωρία - προστατευόμενο αγαθό.⁴⁴ Το τελευταίο μάλιστα είναι το κριτήριο συστηματικής κατάταξης των εγκλημάτων σε κεφάλαια. Η νομοτεχνική κατάστροψη της διαφθοράς ακολουθεί αφαιρετική μέθοδο περιγραφής. Η αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του κάθε ιδεατού τύπου φέρεται να αντιστοιχεί και σε διαφορετική πραγματική όψη της διαφθοράς και περιγράφουν αντίστοιχα, η πρώτη τα αντικειμενικά στοιχεία/ περιστατικά της διαφθορικής

⁴¹ Για την σημασία της αρχής, με εστίαση στην επιβολή μέτρων δικονομικού καταναγκασμού βλ. Θ. Δαλακούρας, *Αρχή της Αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993) Για την αρχή της αναλογικότητας ως όριο της ποινικής επέμβασης και εγγύηση της δίκαιης δίκης στη νομολογία του ΕΔΔΑ, βλ. Α. Ζαχαριάδη, «Αρχή της αναλογικότητας και δίκαιη δίκη. Πορίσματα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» βλ. Α. Ζαχαριάδης, «Αρχή της αναλογικότητας και δίκαιη δίκη. Πορίσματα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (2006). Γ. Τριανταφύλλου, «Αποδεικτικές απαγορεύσεις και αρχή της αναλογικότητας», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2007)

⁴² Για μια ευσύνοπτη παρουσίαση των θεωριών περί εννόμου αγαθού και τη δογματική του βλ. Ν. Δημητράτος, *Έννομο αγαθό και διδασκαλία περί εγκλήματος στο ποινικό δίκαιο*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998)

⁴³ Ν. Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος-θεωρία για το έγκλημα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000) ,Γ. Α. Μαγκάκης, *Ποινικό Δίκαιο*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1984). Βλ. Fletcher σε Α. Χουλιάρης, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) , 65

⁴⁴ Α. Χουλιάρης, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) ,σελ 61 επ. .

συμπεριφοράς και η δεύτερη την εσωτερική στάση του δράστη απέναντι σε αυτά.⁴⁵ Κατά την υπαγωγή του πραγματικού στον κανόνα από τον εφαρμοστή του δικαίου η κατάφαση συνδρομής τους, οδηγεί σε κατάφαση τελέσεως και συνεπώς σε κατάγνωση ενοχής σε εξατομίκευση της επαπειλούμενης ποινής και την επιβολή της.⁴⁶

β. Το μοντέλο ποινικοποίησης. Με την παγκοσμιοποίηση της ελεύθερης αγοράς και με αφορμή τη διεκδίκηση ίσων ανταγωνιστικών ευκαιριών στο διεθνές εμπόριο⁴⁷ πραγματοποιείται και ολοκληρώνεται η διεθνοποίηση του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς και εν γένει της αντιδιαφθορικής αντεγκληματικής πολιτικής. Σύμφωνα με την επίσημη ρητορική το διακύβευμα ανάγεται σε διακινδύνευση υπερεθνικών συμφερόντων και αφορά την ασφάλεια των θεσμών σε διεθνές και ενωσιακό επίπεδο. Στο μοντέλο αυτό ασκεί μεγαλύτερη επιρροή το λεγόμενο δημοκρατικό έλλειμμα του ενωσιακού πλαισίου που χτίζει την έννοια της ευρωπαϊκής δημόσιας ασφάλειας⁴⁸ και διεθνικά η κυριαρχία του νεοφιλελεύθερου προσανατολισμού του καπιταλιστικού συστήματος που το τροφοδοτεί και λιγότερο επιμέρους ποινικά μοντέλα διαφορετικών νομικών πολιτισμών, όπως ο αγγλοσαξονικός⁴⁹. Οι εγκληματικοί τύποι αυξάνονται καθώς ο ποινικός νομοθέτης φέρεται να τρέχει πίσω από τις εξελίξεις του φαινομένου, ανιχνεύει τους πολιτικούς θεσμούς και ανακαλύπτει την πολιτική διαφθορά, ενώ η προϊούσα ιδιωτικοποίηση της παραδοσιακά ανήκουσας στο δημόσιο παροχικής διοίκησης ή και η 'αξία' της σύγχρονης επιχείρησης ως καθοριστικής οντότητας στην οικονομική οργάνωση της ελεύθερης αγοράς⁵⁰, ενεργοποιεί την κοινωνική αντίδραση και τα αντανakλαστικά του ποινικού ελέγχου του ιδιωτικού τομέα πάντως περιορισμένα, ατομοκεντρικά και ως φαινόμενο ήσσονος απαξιολογικής σημασίας. Η υπερεθνική διάχυση του φαινομένου της διαφθοράς νομιμοποιεί την υπερεθνική αντίστοιχα ομογενοποίηση του μοντέλου ποινικοποίησης της διαφθοράς, που διαπνέεται από αυστηροποίηση, τιμωρητισμό και εντατικοποίηση των μηχανισμών ελέγχου.

Παρ' όλα αυτά το μοντέλο ποινικοποίησης της διαφθοράς στον Ποινικό Κώδικα, παραμένει παραδοσιακά συνδεδεμένο με το αρχέτυπο της διαφθοράς στο

⁴⁵ Ν Μπιτζιλέκης, *Υπηρεσιακά Εγκλήματα Άρθρα 235-263^α ΠΚ* (2^η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001),

⁴⁶ Α Παπαδαμάκης, *Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία, Η δομή της ποινικής δίκης* (10^η έκδ Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2021)

⁴⁷ Ι Ανδρουλάκης, «Αδικήματα Διαφθοράς στον Οικονομικό Τομέα» σε Ν.Κουράκης (επιμ) *Τα οικονομικά Εγκλήματα*, (Αθήνα: Αντ Ν Σάκκουλας, 2007), 375 ,

⁴⁸ Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Νεότερες εξελίξεις του ποινικού δικαίου στην Ε.Ε. και δικαιοκρατικά ελλείμματα», *Ποινικά Χρονικά*, ΝΣΤ'/2006, 577-590 Α Χουλιάρας, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) ,σελ. 3

⁴⁹ S Tombs and D Whyte, "Researching White-Collar and Corporate Crime in an Era of Neo-Liberalism" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007)

⁵⁰ Α Διονυσοπούλου, «Σκέψεις για την ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο Ν. 3560/2007)», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2009), 967-970, Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ»

δημόσιο τομέα, περίξ της συρρικνωμένης πλέον έννοιας του δημοσίου υπαλλήλου,⁵¹ αμιγώς ατομοκεντρικό, δομημένο μάλλον στο θεώρημα εντολέα- εντολοδόχου και ενός τρίτου που έχει συμφέρον να πείσει τον εντολοδόχο χρηματίζοντάς τον να δράσει με κριτήριο το συμφέρον αυτό, παρά το συμφέρον του εντολέα του.⁵² Επιχειρώντας μια αδρή προσέγγιση της διαφθοράς με όρους ποινικού δικαίου, αυτή κατά βάση: *Συγκροτείται έχοντας στον πυρήνα της ένα δυαδικό σχήμα αναγκαίας συμμετοχής σε μια ατομοκεντρική συγκεκριμένη και ορισμένη διαφθορική σχέση αθέμιτης και αμοιβαίας ανταλλαγής ιδίων ωφελημάτων.*⁵³

3. Σχέση ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας ως προς τον ορισμό της διαφθοράς

Το έγκλημα είναι χωρίς αμφιβολία το κοινό γνωστικό αντικείμενο ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας. Συνεπώς οικονομεί την επιστημονική τους εγγύτητα εκ προοιμίου. Αντιθέτως, οι αποκλίνουσες μεθοδολογίες τους, η νομική μέθοδος στο ποινικό δίκαιο και η μέθοδος των κοινωνικών επιστημών στην εγκληματολογία, καθορίζουν την αυτονομία τους.⁵⁴

Ωστόσο, η μεταξύ τους σχέση δεν αφορά απλώς επιστημολογικές και γνωσιολογικές προσεγγίσεις του κοινού αντικειμένου της έρευνάς τους, σε κενό αέρος. Είναι συναρτώμενη με το κρίσιμο ερώτημα, κατά πόσο οι δύο επιστημονικοί κλάδοι μπορούν να συγκλίνουν σε μια κοινή, αμφίδρομη και ανατροφοδοτούμενη συνεργασία για την επίτευξη τού στόχου, ο οποίος, κατά δήλωση τουλάχιστον, είναι κοινός, η αποτελεσματική απάντηση στο έγκλημα. Ούτε όμως το ένα, ούτε και το άλλο είναι δεδομένο ή αυτονόητο. Η σύγκλιση ή η απόκλιση αντιστοιχεί στον βαθμό συγγένειας της ιδεολογικής και πολιτισμικής αφετηρίας από την οποία εκκινούν οι δύο αυτοί

⁵¹ Για την πολυσυζητημένη και πολύπαθη έννοια του δημοσίου υπαλλήλου, βλ. μεταξύ πολλών, Ανδρουλάκης, Ι., Ι Ανδρουλάκης, «Αδικήματα Διαφθοράς στον Οικονομικό Τομέα» σε Ν Κουράκης (επιμ) *Τα Οικονομικά Εγκλήματα*, (Αθήνα: Αντ Ν Σάκκουλας, 2007)

Ν Μπιτζιλέκης, *Υπηρεσιακά Εγκλήματα Άρθρα 235-263^α ΠΚ* (2^η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001) ιδίως περί οργανικής και λειτουργικής έννοιας του υπαλλήλου σελ. 76επ. και 92επ. Επισημαίνεται ότι υπό τον ισχύοντα (συνδυαστικά) ορισμό του υπαλλήλου στα εγκλήματα διαφθοράς, ο νομοθέτης μετά από αστοχίες και παλινωδίες, έχει περιορίσει σημαντικά τη διεύρυνση (της έννοιας) που αποσκοπούσε στην συμπερίληψη του τομέα των ιδιωτικοποιημένων πρώην κρατικών υπηρεσιών, σε δράση στην οποία πλέον είναι δεσπόζουσα η κρατική συμμετοχή. Στο άρθρο 238 προβλέπεται η επίσης πολυσυζητημένη παρεπόμενη ποινή της δήμευσης, βλ. ενδεικτικά Ι Ανδρουλάκης, «Ποινή χωρίς έγκλημα; Δήμευση χωρίς καταδίκη;», *Ποινικά Χρονικά*, τ ΞΖ, (2017), 241, βλ. και υποσημείωση 45

⁵²Ε Μιχαλοπούλου, «Έγκλημα χωρίς θύμα. Μια απόπειρα απόδοσης του εγκληματολογικού φαινομένου της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα στην Ελλάδα της “κρίσης”», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025), Α Διονυσοπούλου, «Σκέψεις για την ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο Ν. 3560/2007)», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2009), 967-970, Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ»

⁵³Κ Χατζηκόστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα, τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκόστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014), 670

⁵⁴ Α Χουλιάρας, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) σελ. 68

επιστημονικοί κλάδοι και εν τέλει το είδος και την ποιότητα του κοσμοειδώλου που υιοθετούν.

Ευχερώς λοιπόν συνάγεται και από όσα συνοπτικά παρατέθηκαν στο εναρκτήριο κεφάλαιο, ότι η συμβατική εγκληματολογία συμπορεύεται με τη *θετικιστική προσέγγιση* της διαφθοράς από το ποινικό δίκαιο, που την αντιλαμβάνεται και την αναπαράγει ως οντολογικό, νατουραλιστικό φαινόμενο, λειτουργεί ως εκ τούτου *συμπληρωματικά και υποστηρικτικά* προς την επίσημη αντεγκληματική πολιτική ενάντια στη διαφθορά, η δε κριτική που ασκεί περιορίζεται σε διαχειριστικά ζητήματα.⁵⁵ Η κριτική εγκληματολογική σκέψη, αντίθετα *στέκεται κριτικά* απέναντι στο ποινικό δίκαιο της διαφθοράς έχοντας πρωτίστως ως σημεία αιχμής, την στρεβλή υποσημαινόμενη μεταφορά της φαινομενολογίας της, της βλαπτικότητας και βεβαίως των γενεσιουργών της παραγόντων.⁵⁶ Ανιχνεύει στο ποινικό μοντέλο της λανθάνουσες λειτουργίες συστηματικής εξαφάνισης ή κανονικοποίησης της διαφθοράς των λευκών κολάρων και συνεπώς ασύμμετρης κατανομής του κινδύνου της που στοχεύει στην επιλεκτική ατιμωρησία. Εν τέλει διαπιστώνει κατ' αποτέλεσμα, λειτουργία μηχανισμού ανατροφοδότησης της, αποτέλεσμα αυτονόητα αντίθετο προς τον επίσημα δηλωμένο δικαιοπολιτικό σκοπό του ποινικού της ελέγχου. Ταυτόχρονα αναδεικνύει ότι τα έννομα αγαθά προστασίας του, η ακεραιότητα των θεσμών, των ιδίων των θεσμών τους οποίους εκτιμά ως παράγοντες εγκληματογένεσης, εγγράφονται και κατοχυρώνονται άδηλα στο corpus με τα επίσημα ύψιστα αξιακά πρότυπα και ιδεώδη του κοινωνικού βίου που επιλέγει και προβάλλει ο ποινικός νομοθέτης με το νομιμοποιημένο εξουσιαστικό του κύρος.⁵⁷

⁵⁵ Είναι χαρακτηριστική η φράση περί «αλγοριθμικής διαχείρισης του ποινικού φαινομένου» η οποία ακούστηκε στις διεπιστημονικές, διαδικτυακές συναντήσεις που οργάνωσε η ΕΕΜΕΚΕ στο Πάντειο Πανεπιστήμιο την 29-4-2026, με τίτλο Πόλεμος και Έγκλημα, με την οποία ο ομιλητής απέδωσε τον τρόπο που η επίσημη αντεγκληματολογική πολιτική διαχειρίζεται το έγκλημα.

⁵⁶ «η ποινικοποίηση υπολείπεται της κοινωνικής πραγματικότητας του φαινομένου» Α Χουλιάρας, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π. 2019), 124, Μάλιστα χαρακτηριστικά ο Ζιούβας θέτει την επιστημονική γνώση του «εγκληματολογικού φαινοτύπου» της διαφθοράς ως αναγκαία αφετηρία μιας αποτελεσματικής ποινικοποίησης και εν γένει ποινικής αντεγκληματικής πολιτικής. Δ Ζιούβας, «Αξονες μίας σύγχρονης ποινικής αντεγκληματικής πολιτικής κατά της δωροδοκίας και της δωροληψίας στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα», σε Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 774–796, [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

⁵⁷ Ε Σταμούλη, *Κριτικές θεωρήσεις του ποινικού φαινομένου. Το παράδειγμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος 2025), Ε Σταμούλη, Μ Γασπαρινάτου, «Θεωρητική εξέλιξη και τυπολογίες των εγκλημάτων των ισχυρών», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025), Α Χουλιάρας, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) 111

II. Οι ποινικές αντανάκλασεις της διαφθοράς. Εγκληματικοί τύποι, έννομα αγαθά, ποινολογία.

1. Ιστορικότητα

Η διαφθορά είναι φαινόμενο ταυτισμένο παραδοσιακά με τον δημόσιο τομέα και αποτελεί διαχρονικά ένα από τα κεντρικά αντικείμενα του ποινικού δικαίου, αφού φέρεται να πλήττει καίρια τον πυρήνα της δημόσιας υπηρεσίας, της κρατικής λειτουργίας και των θεσμών. Στην ελληνική έννομη τάξη η ποινικοποίησή της έχει ιστορική αφετηρία την προστασία της υπηρεσιακής πίστης του δημοσίου υπαλλήλου⁵⁸, αλλά εξελίχθηκε σταδιακά σε ένα σύνθετο σύστημα προστασίας της θεσμικής ακεραιότητας του κράτους δικαίου.

Με τον Ποινικό Νόμο του 1834 που ακολούθησε τα ευρωπαϊκά πρότυπα του 19^{ου} αιώνα⁵⁹, πραγματοποιήθηκε η πρώτη ποινικοποίηση του δεκασμού των κρατικών λειτουργών στην ενεργητική και παθητική μορφή του που αντιμετώπιστηκε ως προσβολή της κρατικής τάξης στην διοίκηση. Ο χρηματισμός ήταν συνδεδεμένος με

⁵⁸ Μανωλεδάκης, Ι., *Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος (Εγκλήματα περί την υπηρεσία)*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα–Θεσσαλονίκη, 2008, σ. 15 επ. Για την πολυσυζητημένη και πολύπαθη έννοια του δημοσίου υπαλλήλου, βλ. μεταξύ πολλών, Ανδρουλάκης, Ι., Ν Μπιτζιλέκης, *Υπηρεσιακά Εγκλήματα Άρθρα 235-263^α ΠΚ* (2^η έκδ Αθήνα–Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001) ιδίως περί οργανικής και λειτουργικής έννοιας του υπαλλήλου σελ. 76επ. και 92επ. Επισημαίνεται ότι υπό τον ισχύοντα (συνδυαστικά) ορισμό του υπαλλήλου στα εγκλήματα διαφθοράς, ο νομοθέτης μετά από αστοχίες και παλινωδίες, έχει περιορίσει σημαντικά τη διεύρυνση (της έννοιας) που αποσκοπούσε στην συμπερίληψη του τομέα των ιδιωτικοποιημένων πρώην κρατικών υπηρεσιών, σε δράση στην οποία πλέον είναι δεσπόζουσα η κρατική συμμετοχή. Στο άρθρο 238 προβλέπεται η επίσης πολυσυζητημένη παρεπόμενη ποινή της δήμευσης, βλ. ενδεικτικά Ι Ανδρουλάκης, «Ποινή χωρίς έγκλημα; Δήμευση χωρίς καταδίκη;», *Ποινικά Χρονικά*, τ ΞΖ, (2017), 241

⁵⁹ Ο Ποινικός Νόμος του 1834 ήταν το πρώτο συστηματικό νομοθέτημα ποινικού δικαίου του νεοσύστατου ελληνικού έθνους Ν Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος-θεωρία για το έγκλημα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000), 29 και Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας: Δυνατότητες και όρια*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013

υπηρεσιακή πράξη ή παράλειψη.⁶⁰ Η πραγματολογική και συμβολική αυτή διασύνδεση πέρασε στον (πρώτο) Ποινικό Κώδικα⁶¹ του 1950 με τον οποίο η διαφθορά εντάχθηκε στα υπηρεσιακά εγκλήματα⁶² σε συμμετρικό σχήμα νομοτεχνικής σύλληψης (παθητική και ενεργητική μορφή). Η απαξία του ποινικού αδίκου οργανώθηκε αναλόγως της απαξίας της χρηματιζόμενης υπηρεσιακής πράξης ή παράλειψης και συγκεκριμένα αν είναι σχετική ή αντίθετη με τα καθήκοντα του υπαλλήλου. Η διάκριση αυτή παραμένει μέχρι και σήμερα κρίσιμη για την ποινική αξιολόγηση της δωροληψίας και δωροδοκίας υπαλλήλου με κλιμάκωση της απαξίας από την πρώτη στην δεύτερη πεδωροδοκία δικαστιρίπτωση. Στον ίδιο Κώδικα τυποποιήθηκε για πρώτη φορά η δωροδοκία δικαστικών λειτουργών στην παθητική και ενεργητική της μορφή ως διακριτό έγκλημα και μάλιστα αποκλειστικά κακουργηματικής φύσεως. Έτσι αποτυπώθηκε συμβολικά η αναβάθμιση του δικαστικού λειτουργού σε θεσμικό εγγυητή του κράτους δικαίου στο πεδίο απονομής δικαιοσύνης.ια πρώτη φορά την ίδια χρονιά ο ν. 1608/1950, που κυριάρχησε στα δικαστικά δρώμενα της χώρας με τα μεγάλα σκάνδαλα διαφθοράς, επέβαλε αυστηρό καθεστώς ποινών στους καταχραστές του δημοσίου, ιδίως όταν η ζημία του δημοσίου υπερέβαινε ένα συγκεκριμένο ποσό, δίνοντας ένα πρώτο δείγμα οικονομοποίησης της ποινής αφενός, αφετέρου προσθέτοντας στα προστατευόμενα ιδεώδη και την δημόσια περιουσία. Είκοσι χρόνια νωρίτερα με το άρθρο 11 του ν. 5237/1931 περί μεσαζόντων είχε τυποποιηθεί η άτυπη μεσολάβηση με τη διοίκηση, ιδίως ως ανταλλακτική σχέση. Ήταν η πρόδρομη μορφή ποινικοποίησης της σύγχρονης εμπορίας επιρροής. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990 το ποινικό φαινόμενο της διαφθοράς πέραν των δογματικής του ταυτότητας αναγόμενης στο κεντροευρωπαϊκό δικανικό σύστημα, που διατρέχει έτσι κι αλλιώς όλο το ουσιαστικό ποινικό δίκαιο, χαρακτηριζόταν από εσωστρέφεια και περιορισμούς. Η έννοια του υπαλλήλου είχε στενή οργανική και λειτουργική πρόσδεση με τον κρατικό μηχανισμό⁶³ η δε νομοτεχνική ποινική αποτύπωση του φαινομένου εστίαζε στο κεντρικό δυαδικό σχήμα δεκαζόμενου και δεκάζοντος ως προς τα υποκείμενα και σε μεμονωμένη πράξη ή παράλειψη ως προς τη συμπεριφορά. Ως τότε, τα εγκλήματα πολιτικών προσώπων δεν ήταν διακριτή κατηγορία εγκλημάτων διαφθοράς. Η ποινική αντιμετώπισή της λεγόμενης πολιτικής διαφθοράς εντασσόταν τότε στο έγκλημα της δωροδοκίας δωροληψίας υπαλλήλου ή σε συναφή

⁶⁰ Αναδεικνύεται ήδη η δογματική και πραγματολογική βάση της κολάσιμης διαφθοράς, δηλ. η σύνδεση του αθέμιτου ανταλλάγματος με την άσκηση δημόσιας εξουσίας. Μυλωνόπουλος, Χ., *Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα–Θεσσαλονίκη 2017, σ. 401 επ.

⁶¹ Ν. 1492/1950 που τέθηκε σε ισχύ από 1-1-1951. Αποτέλεσε για επτά περίπου δεκαετίες, μέχρι 2019, τον κορμό του ελληνικού ουσιαστικού ποινικού δικαίου. Βλ. Ν Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος-θεωρία για το έγκλημα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000) για την εξέλιξη του ποινικού δικαίου, Μανωλεδάκης Ι Μανωλεδάκης, , *Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος.Εγκλήματα περί την υπηρεσί.* (Αθήνα–Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2008), σ. 15 επ. Μυλωνόπουλος Γενικό μέρος ιστορικότητα, ειδικό μέρος για εξέλιξη των σχετικών εγκλημάτων, Κ. Σταμάτης μελέτες για την εξέλιξη του ελλ ποινικού δικαίου

⁶² Ν Μπιτζιλέκης, *Υπηρεσιακά Εγκλήματα Άρθρα 235-263^α ΠΚ* (2^η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001),21-29

εγκλήματα έξω από τον ποινικό εννοιολογικό πυρήνα της διαφθοράς, όπως ενδεικτικά, απιστία, κατάχρηση εξουσίας, υπεξαίρεση κατά του δημοσίου.⁶⁴

Τα πράγματα άλλαξαν άρδην από τα τέλη του 1990. Έκτοτε, μια σαρωτική έξωθεν εκστρατεία διεθνοποίησης του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς, είχε σαν αποτέλεσμα την παραγωγή διεθνών συμβάσεων αντιδιαφθορικού νομικού πλαισίου που στόχευαν στην αναγωγή του φαινομένου σε υπερεθνικό μέγεθος κινδύνου και στη συστράτευση μιας ομοούσιās παγκόσμιας έννομης τάξης ως πανάκεια για την αντιμετώπισή του. Πρόκειται για τη Σύμβαση του ΟΟΣΑ για την αντιμετώπιση της δωροδοκίας αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών, την οποία η Ελλάδα κύρωσε με τον ν. 2556/1998. Την Σύμβαση Ποινικού Δικαίου για τη Διαφθορά του Συμβουλίου της Ευρώπης, την οποία ενσωμάτωσε στην ελληνική έννομη τάξη με τον ν. 3560/2007 και την Σύμβαση του ΟΗΕ κατά της Διαφθοράς (UNCAC) την οποία ενσωμάτωσε με τον ν. 3666/2008. Ανάλογα κινήθηκαν οι εξελίξεις και ως προς τις ενωσιακές υποχρεώσεις της χώρας με ενσωμάτωση ευρωπαϊκών οδηγιών και -μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας⁶⁵- απευθείας ένταξη ποινικοδικαϊκών κανόνων. Οι τάσεις ήταν η αναμόρφωση των υφιστάμενων εγκλημάτων διαφθοράς, κυρίως όμως η διεύρυνση του αξιόποινου η αυστηροποίηση, η υπερεθνική ομογενοποίηση της εν γένει αντεγκληματικής ατζέντας κατά της διαφθοράς και οπωσδήποτε το κεντρικό monitoring τήρησής της από τα συμβαλλόμενα κράτη- μέρη.⁶⁶ Οι προβαλλόμενες νομιμοποιητικές βάσεις παραγωγής των διεθνών συμβάσεων στη συνθήκη της παγκοσμιοποίησης, είναι η συχνότητα του φαινομένου υπό την έννοια «*συμβαίνει ανησυχητικά συχνά*». Η υπερεθνική του εμβέλεια υπό την έννοια «*απλώνεται παντού*» και οπωσδήποτε η ένταση της διακινδύνευσης της ασφάλειας των υπερεθνικών θεσμών διακυβέρνησης⁶⁷ υπό την έννοια «*διαβρώνει τον υγιή ανταγωνισμό*». Αναφορικά με την ενωσιακή αντιδιαφθορική πολιτική η καμπάνια αφορούσε τα οικονομικά συμφέροντα της ΕΕ, συμφέροντα που συνεχίζουν να αφήνουν το στίγμα τους ερμηνευτικά, παρότι ο όρος έχει εξαλειφθεί από τα κείμενα και τις αιτ. εκθέσεις.⁶⁸

⁶⁴ Η αυτοτέλεια της ποινικής μεταχείρισης μάλιστα άργησε πολύ. Παρότι κατέστη συμβατική υποχρέωση του εθνικού νομοθέτη με τους νόμους 2007 και 2008 με τους οποίους κύρωσε τη σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης και του ΟΗΕ αντίστοιχα, πραγματοποιήθηκε πολύ αργότερα το 2019 με τον νέο Ποινικό Κώδικα βλ και κεφάλαιο ... της παρούσης

⁶⁵ Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, *Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισαβόνας*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011)

⁶⁶ Ν Κουράκης, «Η δωροδοκία από την άποψη της αντεγκληματικής πολιτικής, με ιδιαίτερη έμφαση στις Συστάσεις προς την Ελλάδα της Επιτροπής (Ομάδας Κρατών) για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2013)

⁶⁷ Για τις εννοιολογικές προσεγγίσεις στη «διακυβέρνηση» βλ. Ε Μπακιρλή, *Σύγχρονη διακυβέρνηση, σύγχρονη τεχνολογία και αντεγκληματική πολιτική* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2018) σ14-25

⁶⁸ Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η επίδρασή της στην εθνική μας έννομη τάξη», σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. εποπτ.) *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014) ια τα προβλήματα συστηματικής συνοχής και νομιμοποίησης που μπορεί να προκαλεί η ενσωμάτωση διεθνών και ενωσιακών ποινικών κανόνων στις εθνικές έννομες τάξεις, όταν κυριαρχεί η σκοπιμότητα της ασφάλειας χωρίς αντίστοιχη εναρμόνιση με τις θεμελιώδεις δικαιοκρατικές αρχές του εσωτερικού ποινικού συστήματος, βλ. Χ Μυλωνόπουλος, «Η Αποστολή του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου και οι προκλήσεις της σύγχρονης πραγματικότητας»,

Το σύγχρονο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο κατά της διαφθοράς είναι συνεπώς πολυπαραγοντικό αποτέλεσμα. Η διεθνοποίηση και η εξωστρέφεια ήταν και παραμένει βασική παράμετρος διαμόρφωσής του. Η σταδιακή ιδιωτικοποίηση της παραδοσιακής παροχικής διοίκησης είχε σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση του ποινικού ορισμού της έννοιας του υπαλλήλου, ενδεχομένως και στην ανάδειξη του τύπου της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος είναι επίσης προϊόν των διεθνών συμβατικών υποχρεώσεων του νομοθέτη. Η πολυνομία και η εισαγωγή νέων εγκλημάτων, προϊόν βίαιης ενσωμάτωσης υπερεθνικών υποχρεώσεων του νομοθέτη, είναι παράμετροι που συνετέλεσαν για μεγάλο διάστημα στην κατακερματισμένη εικόνα του ποινικού νομικού πλαισίου της διαφθοράς.⁶⁹ Την πρώτη νομοτεχνική και συστηματική αναβάθμιση επέφερε ο ν. 4252/2014 και η ενσωμάτωση των εγκλημάτων στον ποινικό κώδικα.⁷⁰

2. Το φάσμα της αξιόποινης διαφθοράς

Στον πυρήνα του φάσματος της διαφθοράς βρίσκεται η δωροληψία και δωροδοκία που λειτουργεί ως *κεντρικό δομικό σχήμα* των εγκλημάτων διαφθοράς. Ο νομοθέτης την περιγράφει ως μια αθέμιτη συναλλακτική σχέση *δεκασμού*⁷¹ στο πλαίσιο

σε 1^ο Συνέδριο του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου – Ι.Ε.Δ.Π.Δ. [ιστότοπος] (2015) <https://www.eicli.gr/attachments/article/154/1.%ce%9c%cf%85%ce%bb%cf%89%ce%bd%ce%bf%cf%80%ce%bf%cf%85%ce%bb%ce%bf%cf%82.pdf> ή/και <https://www.mylonopoulos.gr/publication/article/83/i-apostoli-toy-diethnoys-poinikoy-dikaioy-kai-oi-prokliseis-tis-sygxronis%20pragmatikotitas.html>

⁶⁹ Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 είχε επισημανθεί ότι η διεθνοποίηση της εγκληματικότητας συνοδεύεται από αντίστοιχη υπερκρατική διαμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας, με συνέπειες που αγγίζουν τις δογματικές σταθερές και τις αρχές του φιλελεύθερου ποινικού δικαίου. Βλ Σ Παύλου, Σ Παύλου, «Το διασυννοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή του», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2002), Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Προκλήσεις για τον σύγχρονο ποινικό νομοθέτη», *Ποινικά Χρονικά*, 7/2015, 481 επ.

⁷⁰Ειρήσθω εν παρόδω, ότι ο νέος ποινικός κώδικας έτυχε αρχικά γενικότερης αποδοχής. Οι 17 διαδοχικές τροποποιήσεις του από τον επόμενο κιόλας μήνα ισχύος του μέχρι και τώρα τάραξαν και πάλι τα νερά και προκάλεσαν πολυεπίπεδη και ευρύτατη αντίδραση της θεωρίας και της ποινικής πράξης για μη ανεκτή αυστηροποίηση και δογματική αλλοίωση, με εμβριθείς καταγγελίες ανατροπής και αυτού του ίδιου του φιλελεύθερου χαρακτήρα του ποινικοδικαικού συστήματος Ν Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος-θεωρία για το έγκλημα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000), **30** (ιστορική εξέλιξη ελληνικού ΠΚ). Μανωλεδάκης, Ι., *Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος (Εγκλήματα περί την υπηρεσία)*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα–Θεσσαλονίκη, σ. **περ. 15 επ.** Μυλωνόπουλος, Χ., *Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα–Θεσσαλονίκη, σ. **περ. 400 επ.** (δωροδοκία υπαλλήλου) Ανδρουλάκης, ό.π., σ. **περ. 35–38** Χαραλαμπίδης, Α., *Ποινικός Κώδικας – Ερμηνεία κατ' άρθρο*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, εισαγωγή, σ. **περ. 10–20** Μανωλεδάκης, ό.π., σ. **περ. 20–25**,

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Βασικές αρχές του κράτους δικαίου, ο νέος Ποινικός Κώδικας και οι τροποποιήσεις του», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2020), Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Τα χαρακτηριστικά και η φιλοσοφία των “παρεμβάσεων” του ν. 5090/2024 σε θεσμούς του Γενικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα», *Ποινικά Χρονικά* 4 (2024)

⁷¹ Μυλωνόπουλος, 2015, σελ.241

της οποίας ανταλλάσσεται ένα μη οφειλόμενο ωφέλημα με μία πράξη ή παράλειψη στα πλαίσια ή κατά παράβαση υπηρεσιακού καθήκοντος.⁷²

Πέριξ του βασικού σχήματος δωροληψίας- δωροδοκίας, αναδομούνται παραδοσιακά εγκλήματα διαφθοράς και στεγάζονται νέα. Η δωροδοκία- δωροληψία υπαλλήλου και δικαστικών λειτουργών, η εμπορία επιρροής η καλλιέργεια κλίματος, τα εγκλήματα πολιτικής διαφθοράς αλλά και το νεόκοπο σχετικά έγκλημα διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα. Η εξέλιξη αυτή φαίνεται σε πρώτη ματιά να αντανακλά μια μετακίνηση από μία στενή, διοικητικοκεντρική αντίληψη της διαφθοράς σε μία ευρύτερη, που λαμβάνει υπόψη τις σύγχρονες κοινωνικοοικονομικές παραμέτρους⁷³.

Η συμπερίληψη της δωροληψίας – δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, στα εγκλήματα διαφθοράς υποδηλώνει ότι αυτή δεν περιορίζεται μόνο στις σχέσεις δημόσιας εξουσίας, αλλά εκδηλώνεται και στο πεδίο της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας. Η εξέλιξη αυτή φαίνεται να συνδέεται με την ανάγκη αντιμετώπισης μορφών οικονομικού εγκλήματος που αναπτύσσονται στο πλαίσιο των πολυεθνικών επιχειρηματικών δομών και των παγκοσμιοποιημένων αγορών.⁷⁴

Επιπλέον, τυποποιούνται γνήσια εγκλήματα παράλειψης από αμέλεια ελεγκτικού καθήκοντος, γενικοπροληπτικής λειτουργίας.⁷⁵ Η τάση αυτή, προβάλλεται ως εντασσόμενη στο ευρύτερο πλαίσιο μιας «προληπτικής ποινικής πολιτικής», η οποία επιχειρεί να αντιμετωπίσει τη διαφθορά σε πρώιμα στάδια εκδήλωσής της⁷⁶

Περιφερειακά των εγκλημάτων της διαφθοράς «συνυφαίνονται»⁷⁷ και άλλα εγκλήματα που δεν ανήκουν στον εννοιολογικό πυρήνα της.⁷⁸ Ωστόσο φέρεται ότι λειτουργούν υποστηρικτικά, ή συμπληρωματικά των εγκλημάτων διαφθοράς. Είναι η

⁷² Κ Χατζηκώστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα, τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014), 670

⁷³ Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2012), 38

⁷⁴ Μ Τεχνίτης, «Σκέψεις για τη Σχέση των Πολυεθνικών Εταιριών με την Αντεγκληματική Πολιτική των Κρατών» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) 1069 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

⁷⁵ Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), 378

⁷⁶ Η προληπτική λειτουργία του σύγχρονου κοινωνικού ελέγχου, υποστηρίζεται ότι διαχέεται παράλληλα στο εσωτερικό των ίδιων των επιχειρηματικών οργανισμών, οι οποίοι, μέσω των συστημάτων κανονιστικής συμμόρφωσης και εσωτερικού ελέγχου, αναλαμβάνουν λειτουργίες ιδιωτικής αστυνόμευσης R Gruner, “Preventive Fault and Corporate Criminal Liability: Transforming Corporate Organizations into Private Policing Entities” in N Pontell and G Geis (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, (New York: Springer, 2007), 279-306. Η Αναστασοπούλου φωτίζει από ποινικοδικονομική σκοπιά τι σημαίνει εγγυητικά αυτή η μεταφορά ερευνητικής εξουσίας στον ιδιωτικό χώρο, βλ. Ι Αναστασοπούλου, «Εσωτερικές έρευνες σε επιχειρήσεις: Προβληματισμοί στην πορεία “ιδιωτικοποίησης” της έρευνας του εγκλήματος», σε Κ Βαθιώτης, Δ /, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020)

⁷⁷ Ν Μπιτζιλέκης, «Η διαφθορά ως νομικό και πολιτικό πρόβλημα», *Ποινικά Χρονικά*, 2 (2009), 98

⁷⁸ Για τις διακρίσεις σε εννοιολογικό πυρήνα και περίγυρο βλ. Ν. Ανδρουλάκη, *Γενικές Αρχές Ποινικού Δικαίου* (2000), 37

νομιμοποίηση εσόδων⁷⁹ από εγκληματικές δραστηριότητες, τα λογιστικά εγκλήματα και εγκλήματα κατά της περιουσίας ή της υπηρεσίας, όπως η απιστία στην υπηρεσία και η υπεξαίρεση κατά του δημοσίου⁷. Η διεύρυνση του αξιόποινου της διαφθοράς και η λειτουργική ένταξη περιφερειακών εγκλημάτων στο «εννοιολογικό περιβάλλον» της , σύμφωνα με την επίσημη ρητορική αντανάκλα την προσπάθεια του ποινικού νομοθέτη να προσεγγίσει τη σύνθετη πραγματικότητα και την πολύπλοκη φύση του φαινομένου, νοούμενη και ως διαπλοκή⁸⁰

3. Υπερεθνικές υποχρεώσεις⁸¹

⁷⁹ Α Διονυσοπούλου, «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα και αποδοχή προϊόντων εγκλήματος», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (1999), Π Ζώμας, «Οι ρυθμίσεις του νέου Ν.4816/2021 για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες – Ερμηνευτική προσέγγιση (ΜΕΡΟΣ Α΄)», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9 (2022) Ν Χατζηνικολάου, «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014)

⁸⁰ Χ. Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος* (Αθήνα: Π Ν Σάκκουλας, 2007), 57

Δ. Χατζηκώστας, σε Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι (επιμ.), *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2014), σ. 670 επ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, (2010), σ. 5–6. Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2012), 38–39. V Ruggiero, *The Crimes of the Economy. A criminological analysis of Economic Thought*, (1st ed. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2015), .13·D Friedrichs, *Trusted Criminals. White-Collar Crime in Contemporary Society*, (3rd ed. Belmont, CA: Thomson Wadsworth, 2007), 168. Ν Μπιτζιλέκης, «Η διαφθορά ως νομικό και πολιτικό πρόβλημα», *Ποινικά Χρονικά*, 2 (2009), 98. Ν. Ανδρουλάκης, ό.π. Δ. Χατζηκώστας, (2016), σ. 378 επ.

⁸¹ Η εντεινόμενη ενασχόληση της διεθνούς κοινότητας με τα εγκλήματα διαφθοράς τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, συνδέεται άρρηκτα με τον προβαλλόμενο υπερεθνικό χαρακτήρα του φαινομένου. Πραγματολογικά, η εξέλιξη αυτή φαίνεται να αντιστοιχεί στην αυξανόμενη ένταση, πύκνωση και πολυπλοκότητα των διεθνών πολιτικοοικονομικών σχέσεων, τη ραγδαία αύξηση των διασυννοριακών οικονομικών δραστηριοτήτων και την αυξανόμενη πίεση των οικονομικών φορέων για την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, στο πλαίσιο της παγκόσμιας ελεύθερης αγοράς.¹ Από την άλλη, η διαφθορά ως επίσημο αφήγημα της πολιτικής ατζέντας, νομιμοποιεί το δόγμα της αυστηροποίησης της ποινικής καταστολής και την ομογενοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής. Σύστοιχα, η ποινική διαχείριση της διαφθοράς φέρεται να επιδιώκει δικαιοπολιτικά τη διασφάλιση υψηλού επιπέδου δημόσιας υπηρεσίας και την εδραίωση σταθερού και αξιόπιστου παγκόσμιου θεσμικού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη της κοινωνίας και του υγιούς ανταγωνισμού.² Το υπερεθνικό κανονιστικό πλαίσιο που δομείται με τις συμβάσεις του ΟΟΣΑ, του Συμβουλίου της Ευρώπης και του ΟΗΕ απαντά στη διαφθορά με πολλαπλή στόχευση. Αφενός να προωθήσει τη σύγκλιση των εθνικών νομοθεσιών μέσω της υιοθέτησης κοινών αυστηρών προτύπων ποινικοποίησης και αντεγκληματικής πολιτικής. Να διευρύνει την ποινική προστασία εννόμων αγαθών πέραν της εθνικής έννομης τάξης, υπέρ υπερεθνικών συμφερόντων.³ Αντίστοιχα, η ενωσιακή απάντηση στη διαφθορά, πριν και μετά τη συνθήκη της Λισσαβώνας, φαίνεται να εστιάζει στα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης και προϊόντος του χρόνου στην θεσμική τόνωση των λειτουργιών της ένωσης

Είναι ως εκ τούτου εξαιρετικά ενδιαφέρον, στην αποτίμηση της ποινικής διαχείρισης της διαφθοράς, να συνεκτιμηθεί αν, πόσο και κυρίως πώς λειτουργεί η νέα τάξη πραγμάτων του ποινικού μοντέλου της στην μετανεωτερικότητα απέναντι στο πραγματικό φαινόμενο της διαφθοράς.βλ. Διότι, καθώς η διαφθορά εξ ορισμού ακουμπά στον άνω πόλο της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και ως εκ τούτου εντάσσεται στα εγκλήματα των ισχυρών, η ποινική της διαχείριση ήταν και παραμένει το βασικό επιχείρημα της έννομης τάξης ότι διακονεί της δικαιοκρατικής αρχής της τυπικής ισότητας. Ν Μπιτζιλέκης, «Η σύγχρονη διαμόρφωση των εγκλημάτων δωροδοκίας κατά τον Ποινικό Κώδικα. Ένα παράδειγμα μετανεωτερικού Ποινικού Δικαίου», στο ΣυνΕνΕλλΠον *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας. Δυνατότητες και όρια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013) και *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2013)

α. Η Σύμβαση του ΟΟΣΑ . Η δωροδοκία αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών

Η Σύμβαση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), υπογράφηκε το 1997 από 34 κράτη και τέθηκε σε ισχύ το 1999. Αποτελεί το πρώτο συστηματικό διεθνές εγχείρημα διαμόρφωσης κοινής αντεγκληματικής πολιτικής κατά της διαφθοράς.¹

Ο προσανατολισμός της είναι μονοδιάστατος. Η ποινικοποίηση της ενεργητικής δωροδοκίας αλλοδαπού δημόσιου λειτουργού στο πλαίσιο διεθνών επιχειρηματικών συναλλαγών. Ειδικότερα (άρθρο 1 παρ.1) επιβάλλει στα κράτη-μέρη την υποχρέωση να τιμωρούν την εκ προθέσεως προσφορά, υπόσχεση ή παροχή μη οφειλόμενου ωφελήματος προς αλλοδαπό δημόσιο λειτουργό, είτε άμεσα είτε μέσω τρίτων, με σκοπό την απόκτηση ή διατήρηση αθέμιτου πλεονεκτήματος.² Η σύμβαση υιοθετεί το «ωφέλημα» στην ευρεία του έννοια , καθώς δεν απαιτείται να είναι χρηματικά αποτιμητό . Από αυτό επωφελείται ο ίδιος ο λειτουργός ή τρίτος . Σωρευτικά, προϋποθέτει την ανταλλακτική σύνδεση της παροχής με συγκεκριμένη μελλοντική πράξη ή παράλειψη στο πλαίσιο των υπηρεσιακών καθηκόντων του. Περαιτέρω, προβλέπεται η ποινικοποίηση της συμμετοχικής δράσης, (άρθρο 1 παρ.2) η διεύρυνση της έννοιας του δημόσιου λειτουργού (άρθρο 1 παρ. 4^α) και η καθιέρωση ευθύνης νομικών προσώπων, σύμφωνα με τις αρχές και το δόγμα της κάθε εθνικής έννομης τάξης (άρθρο 2). Τα κράτη-μέρη υποχρεούνται να προβλέπουν αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις γενικοπροληπτικής πρόληψης , όπως επίσης και την παρεπόμενη ποινή της δήμευσης των προϊόντων της δωροδοκίας, ή περιουσιακών στοιχείων ισόποσης αξίας.⁸²

Παρά την ιστορική σημασία της, ως πρώτο διεθνές κείμενο κατά της διαφθοράς η σύμβαση παρουσιάζει περιορισμένο πεδίο εφαρμογής, καθώς εστιάζει αποκλειστικά στην ενεργητική δωροδοκία αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών και μάλιστα μόνο στο πλαίσιο διεθνών εμπορικών συναλλαγών. Ο περιορισμός αυτός συνδέεται δικαιιοπολιτικά με την επιδίωξη εξασφάλισης ίσων όρων ανταγωνισμού στη διεθνή αγορά, ιδίως υπό την επιρροή των ΗΠΑ και της αμερικανικής νομοθεσίας . Η *Foreign*

V Ruggiero, *The Crimes of the Economy. A criminological analysis of Economic Thought*, (1st ed. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2015),13. D Friedrichs, *Trusted Criminals. White-Collar Crime in Contemporary Society*, (3rd ed. Belmont, CA: Thomson Wadsworth, 2007), 168. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, (Αθήνα, 2010), σ. 5–6. Δ Χρυσικός, «Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας και άλλων πρακτικών διαφθοράς: «χαρτογραφώντας» εθνικές νομοθετικές τάσεις και προσεγγίσεις στο πλαίσιο της εποπτείας εφαρμογής της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς» σε 6^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013) , 129 . Χ. Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος* (Αθήνα: Π Ν Σάκκουλας, 2007),57 G. Geis, ‘White-Collar Crime’, in *Oxford Handbook of Criminology* (Oxford: Oxford University Press).βλ. επίσης Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Ποινική καταστολή της διαφθοράς στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα: το νομοθετικό πλαίσιο της Ε.Ε. στην ευρύτερη διεθνή σκηνή και το εθνικό μας δίκαιο», *Ποινικά Χρονικά*, Ξ’ (2010), Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η επίδρασή της στην εθνική μας έννομη τάξη», σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. εποπτ.) *Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014)

⁸² Κ Χατζηκώστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα, τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014), 679-680

Corrupt Practices Act ήδη από το 1977 απαγόρευε ρητά στις αμερικάνικες εταιρείες διεθνούς εμπορίου τις μεθόδους διαφθοράς αλλοδαπών λειτουργών⁸³

β. Η σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης. Διεύρυνση της αξιόποινης διαφθοράς.

Η Σύμβαση Ποινικού Δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη διαφθορά, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 2002, λίγους μήνες πριν την σύμβαση του ΟΟΣΑ, συγκροτεί ένα σαφώς ευρύτερο κανονιστικό πλαίσιο σε σχέση με αυτήν. Επιβάλλει στα κράτη-μέλη – με δικαίωμα επιφυλάξεων –⁸⁴ την ποινικοποίηση ενός εκτεταμένου φάσματος συμπεριφορών ενεργητικής και παθητικής δωροδοκίας. Το πεδίο εφαρμογής εκτείνεται σε ημεδαπούς αλλά και αλλοδαπούς δημόσιους λειτουργούς,⁸⁵ μέλη εθνικών και διεθνών κοινοβουλίων, με την προϋπόθεση να είναι μέλη τους τα κράτη-μέλη της Σύμβασης⁸⁶ δικαστικούς λειτουργούς και υπαλλήλους διεθνών δικαστηρίων⁸⁷ 5 Ιδιαίτερης σημασίας είναι η εισαγωγή μορφών αξιόποινης διαφθοράς, όπως η εμπορία επιρροής⁸⁸ και η ρητή πρόβλεψη για ποινικοποίηση της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, τόσο στην ενεργητική όσο και στην παθητική της μορφή.⁸⁹ Η Σύμβαση ενισχύει την ποινική καταστολή μέσω της επιτασσόμενης διεύρυνσης του αξιόποινου, ή της ποινικοποίησης συναφών συμπεριφορών. Σημείο αναφοράς είναι η συμπερίληψη της διαφθοράς στα βασικά εγκλήματα τη νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές ενέργειες⁹⁰ και τα λογιστικά αδικήματα που διευκολύνουν ή συγκαλύπτουν πράξεις διαφθοράς⁹¹ και η πρόβλεψη ευθύνης για συμμετοχικές δράση στα εγκλήματα διαφθοράς⁹² Στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Σύμβασης (2003) επιχειρείται διεύρυνση του αξιόποινου, με την ποινικοποίηση δωροδοκίας – δωροληψίας προς και από ημεδαπούς και αλλοδαπούς διαιτητές και ενόρκους⁹³. Στη δομή των εγκλημάτων, υιοθετείται η βασική τυπολογία της δωροδοκίας, τόσο ως προς την αντικειμενική όσο και ως προς την υποκειμενική της υπόσταση, με σημαντική περαιτέρω διεύρυνση ως προς τα υποκείμενα και το προστατευόμενο έννομο αγαθό, καθώς το πεδίο εφαρμογής εκτείνεται πέραν του τομέα των διεθνών επιχειρηματικών συναλλαγών.

Η Σύμβαση, επιτάσσει τον ποινικό ορισμό της εμπορίας επιρροής⁹⁴ στην ενεργητική και παθητική της μορφή. Στην πρώτη, επαναλαμβάνεται εν μέρει η τυπολογία του βασικού σχήματος της δωροδοκίας ως προς τον τρόπο τέλεσης.

⁸³Ι Ανδρουλάκης, «Το παγκόσμιο νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της διαφθοράς» σε 6^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013), σ. 93 **Καϊάφα-Γκμπάντι, 2010,ό.π. σ. 5)**

⁸⁴ Καϊάφα-Γκμπάντι, ο.π.σελ.6

⁸⁵ Άρθρα 2,3 και 5 της Σύμβασης

⁸⁶ Άρθρα 4,6 της Σύμβασης

⁸⁷ Άρθρο 11 της Σύμβασης

⁸⁸ Άρθρο 12 της Σύμβασης

⁸⁹ Άρθρα 7, 8 της Σύμβασης

⁹⁰ άρθρο 13 της Σύμβασης

⁹¹ άρθρο 14 της Σύμβασης

⁹² άρθρο 15 της Σύμβασης

⁹³ Άρθρα 2, 3, 4, 5, 6 του Πρωτοκόλλου

⁹⁴ άρθρο 12 της Σύμβασης

Συνίσταται στην με δόλο υπόσχεση, παροχή, ή προσφορά πλεονεκτήματος σε πρόσωπο επιρροής προκειμένου να την ασκήσει σε δημόσιο λειτουργό για να επιτευχθεί (μελλοντική) λήψη απόφασης ευνοϊκής προς τα συμφέροντα του προσφέροντος, ή τρίτου. Απαιτείται ισχυρισμός, ή επιβεβαίωση του αποδέκτη του «δώρου» για τη δυνατότητα επιρροής του⁹⁵ (η οποία αιτιωδώς θα προκαλέσει τη λήψη απόφασης εκ μέρους του δημόσιου λειτουργού, για μελλοντική πράξη ή παράλειψη, αναγόμενη στον στενό κύκλο των καθηκόντων του. Επιρροής. Είναι αδιάφορα για την κατάφαση τέλεσης του εγκλήματος, η φύση και ο αποδέκτης του ανταλλάγματος , η τέλεση από τον ωφελούμενο η τρίτον, ή αλήθεια ή το ψευδές του ισχυρισμού δυνατότητας επιρροής και η ουσιαστική αποπεράτωση της. Στην παθητική της μορφή, δράστης είναι αυτός που με δόλο απαιτεί, λαμβάνει ή αποδέχεται προσφορά, ή υπόσχεση του πλεονεκτήματος ως αντάλλαγμα (μελλοντικής) άσκησης επιρροής σε δημόσιο λειτουργό για τη λήψη ευνοϊκής απόφασης.

Το σχήμα της ενεργητικής και παθητικής δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, δομείται επάνω στο κλασσικό μοτίβο της αναγκαίας συμμετοχικής δράσης δύο μερών, με το αντάλλαγμα να αποοικονομοποιείται. Η ανταλλασσόμενη όμως πράξη ή παράλειψη, συνίσταται αποκλειστικά σε παράβαση καθήκοντος. Δράστης ή αποδέκτης του δώρου είναι ο ιδιωτικός υπάλληλος , και κάθε απασχολούμενος στην επιχείρηση με οποιασδήποτε φύσεως σύμβαση (εξαρτημένης εργασίας, παροχής υπηρεσιών κλπ.), Το πεδίο εφαρμογής περιορίζεται αποκλειστικά εντός του κύκλου της επιχειρηματικής δραστηριότητας με την στενή έννοια, δηλαδή στα πλαίσια διενέργειας εμπορικής πράξεως⁹⁶ ή εν γένει επιχειρηματικής συναλλαγής

Η σημασία της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την διαφθορά δεν οφείλεται μόνο στη διεύρυνση του αξιόποινου που επιχειρείται με αυτήν. Αποδίδεται και στην δικαιοπολιτική στάθμιση που εξαγγέλλει ο διεθνής νομοθέτης για την αναγκαιότητα ενός ενιαίου και ομοούσιου υπερεθνικού θεσμικού συστήματος αντεγκληματικής πολιτικής κατά της διαφθοράς, ο οποίος υπερβαίνει τους περιορισμένους προσανατολισμούς της σύμβασης του ΟΟΣΑ. Στα ιδεώδη υπερ των οποίων στρατεύεται , περιλαμβάνεται η οικονομική ανάπτυξη και ο υγιής ανταγωνισμός. Ωστόσο φέρεται να ευαγγελίζεται προεχόντως την προστασία της δημοκρατίας, της δικαιοκρατούμενης κοινωνίας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων⁹⁷ και να εξασφαλίζει δικαιοσύνη και χρηστή διοίκηση⁹⁸ .

⁹⁵ άρθρα 2, 4,5,6 , 9,10 και 11 της Σύμβασης

⁹⁷ βλ. προοίμιο σύμβασης και Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Βασικές αρχές του κράτους δικαίου, ο νέος Ποινικός Κώδικας και οι τροποποιήσεις του», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2020), 5-6 & Κ Χατζηκώστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα, τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014), 680-683

⁹⁸ Ν Ανδρουλάκης, «Γύρω από την οικονομική εγκληματικότητα», στο *Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα, 1993),11 (**Καϊάφα-Γκμπάντι,2010, ό.π. 5-6**).

γ. Η Σύμβαση του Ο.Η.Ε. Περαιτέρω διεύρυνση της διαφθοράς και άνοιγμα στην περιφερειακή ολοκλήρωση.

Η Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς τέθηκε σε ισχύ το 2005. Αποτελεί το τελευταίο και θεωρείται το πλέον ολοκληρωμένο διεθνές κανονιστικό πλαίσιο στον τομέα αυτό, επί της ουσίας αλλά και ως προς τον αριθμό των συμβαλλομένων μερών. Η Σύμβαση ήταν ανοιχτή και σε οργανισμούς περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης. Ως εκ τούτου υπεγράφη το 2005 και από την Ευρωπαϊκή Ένωση με αποτέλεσμα οι επιταγές της να αντανακλούν ευθύς εξ αρχής στις εθνικές έννομες τάξεις των κρατών -μελών. Η Συνθήκη της Λισαβώνας δύο χρόνια αργότερα, θέσπισε απευθείας την συμβατική δέσμευσή τους.⁹⁹

Η Σύμβαση του ΟΗΕ επιχειρεί περαιτέρω διεύρυνση του φάσματος της αξιόποινης διαφθοράς, επιτάσσοντας την ποινικοποίηση των κλασικών μορφών δωροδοκίας¹⁰⁰ της εμπορίας επιρροής¹⁰¹ του ξεπλύματος εσόδων προερχόμενων από εγκλήματα διαφθοράς¹⁰² και άλλης περιφερειακής της διαφθοράς δράσης, όπως του παράνομου πλουτισμού της κατάχρησης θέσης και αρμοδιοτήτων¹⁰³ της παρεμπόδισης της δικαιοσύνης σε υποθέσεις διαφθοράς¹⁰⁴ της υπεξαίρεσης δημόσιας περιουσίας,⁸ του σφετερισμού δημόσιας εξουσίας.¹⁰⁵

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της αποτελεί η παροχή διακριτικής ευχέρειας στα κράτη-μέρη ως προς την ποινικοποίηση ορισμένων συμπεριφορών, γεγονός που αντανακλά τη διαφοροποίηση των εθνικών νομικών συστημάτων και την ανάγκη ευελιξίας στην εφαρμογή των διεθνών προτύπων. Η επιλογή αυτή αντικατοπτρίζει και τον πολυεθνικό χαρακτήρα της Σύμβασης με τη συμμετοχή κρατών διαφορετικού νομικού πολιτισμού.¹⁰⁶

⁹⁹Χ Μυλωνόπουλος, «Το Ευρωπαϊκό Ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβώνας η ουσιαστική νομιμοποίηση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου και η σημασία της δογματικής για τη διαμόρφωσή του», *Ποινικά χρονικά*, 2 (2011), 81-92 Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ταυτότητα του διαγραφόμενου από τη Συνθήκη της Λισαβώνας μοντέλου οργάνωσης της ποινικής καταστολής μεταξύ Ε.Ε. και κρατών μελών» σε *Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου*, Sakkoulas-Online.gr (2016), 10-17

¹⁰⁰ άρθρο 15,16

¹⁰¹ άρθρο 18

¹⁰² άρθρο 20

¹⁰³ άρθρο 19

¹⁰⁴ άρθρο 24

¹⁰⁵ Κ Χατζηκώστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα, τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014), 683-684 & Δ Χρυσικός, «Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας και άλλων πρακτικών διαφθοράς: «χαρτογραφώντας» εθνικές νομοθετικές τάσεις και προσεγγίσεις στο πλαίσιο της εποπτείας εφαρμογής της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς» σε 6^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013), 136-141

¹⁰⁶ Ι Ανδρουλάκης, «Αδικήματα Διαφθοράς στον Οικονομικό Τομέα» σε Ν Κουράκη (επιμ) *Τα Οικονομικά Εγκλήματα*, (Αθήνα: Αντ Ν Σάκκουλας, 2007), Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), 374· Α Δημάκης, «Το έγκλημα του “παράνομου πλουτισμού” (άρθρο 4 ν. 3213/2003)», σε *ΕνΕλλΠοιν, Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας-Δυνατότητες και όρια*, (2013), 231, -Δ. Χατζηκώστας, σε Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι (επιμ.), *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας* (Αθήνα, 2014), σσ. 679-680

δ. Η ενωσιακή διάσταση της ποινικής τυποποίησης της διαφθοράς.

Η σταδιακή διαμόρφωση ενός ενωσιακού πλαισίου ποινικής τυποποίησης της διαφθοράς, συνδέθηκε αρχικά με την προβαλλόμενη ανάγκη προστασίας των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Η πρώτη συστηματική προσπάθεια εναρμόνισης έγινε με την Σύμβαση του 1995 για την προστασία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (PIF Convention) και ακολούθησε η Σύμβαση του 1997 για την καταπολέμηση της διαφθοράς των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών-μελών και στη συνέχεια από την απόφαση – Πλαίσιο 2003/568/ΔΕΥ σχετικά με τη διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα. Τα πρώτα αυτά ενωσιακά κείμενα σηματοδότησαν τη σταδιακή διαμόρφωση κοινών προτύπων εγκληματοποίησης και ποινικής τυποποίησης της διαφθοράς, τα οποία επηρέασαν ουσιαστικά τις εθνικές έννομες τάξεις. Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, *Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισαβώνας*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011)¹⁰⁷

Καθοριστικό όμως σημείο καμπής θεωρείται η Συνθήκη τη ποινική ης Λισαβώνας.¹⁰⁸ Με τα άρθρα 67 και 83 ΣΛΕΕ η ποινική συνεργασία εντάχθηκε στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης και νομιμοποιήθηκε η θέσπιση ελαχίστων κοινών κανόνων ουσιαστικού ποινικού δικαίου για σοβαρές μορφές εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση, οι οποίοι είχαν απαθείας άμεση ισχύ στους εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών μελών. Η εξέλιξη αυτή δεν αφορούσε απλά τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης αλλά συνέβαλε καθοριστικά στη μετάβαση προς τη συγκρότηση του μορφώματος της ενωσιακής δημόσιας τάξης, στο πλαίσιο του οποίου εντάχθηκε κατά επίσημη δήλωση η προστασία του κράτους δικαίου, η χρηστή δημοσιονομική διαχείριση, η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών και η θεσμική ακεραιότητα αναγορεύονται σε κοινά υπερεθνικά έννομα αγαθά, αξία προστασίας.

Το ισχύον ενωσιακό πλαίσιο εκφράζεται πλέον μέσω της Οδηγίας (ΕΕ) 2017/1371 (PIF Directive) της λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και των λοιπών μηχανισμών ενωσιακής δικαστικής συνεργασίας

¹⁰⁷ Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές – Εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2015) ή σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, *Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισαβώνας*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011), Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ταυτότητα του διαγραφόμενου από τη Συνθήκη της Λισαβώνας μοντέλου οργάνωσης της ποινικής καταστολής μεταξύ Ε.Ε. και κρατών μελών» σε *Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου*, Sakoulas-Online.gr (2016), Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Υπερκρατικός προσδιορισμός της ποινικής καταστολής: Ιδεολογικοί άξονες ανάπτυξης του ενωσιακού ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2018)

2. Οι επιλογές του εσωτερικού νομοθέτη. Οι τύποι της διαφθοράς.¹⁰⁹

Α. Τα παραδοσιακά σχήματα

α. Δωροληψία και δωροδοκία δημόσιου υπαλλήλου. Βασική μορφή και παραλλαγές.

Δωροληψία (άρθρο 235 ΠΚ) και δωροδοκία (άρθρο 236 ΠΚ) συγκροτούν παραδοσιακά το βασικό σχήμα του ποινικού οικοδομήματος της διαφθοράς στην εθνική έννομη τάξη.¹¹⁰

Τυποποιούνται αντικειμενικά ως υπαλλακτικώς μικτά εγκλήματα που στον πυρήνα τους έχουν μια αθέμιτη συναλλακτική σχέση αναγκαστικής, συμμετρικής και συμμετοχικής δράσης δύο μερών, του δημοσίου υπαλλήλου του δωρητή. Το «δώρο» δεν απαιτείται να αποτιμάται σε χρήμα, αλλά συνιστά πάσης φύσεως ωφέλημα.¹¹¹ Η τέλεση του εγκλήματος δε συναρτάται από την αξία του ωφελήματος Υποκειμενικά

¹⁰⁹ Η εξέλιξη της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας στον τομέα της διαφθοράς συνδέεται άρρηκτα με τις διεθνείς και ενωσιακές δεσμεύσεις της χώρας, όπως ήδη έχει επισημανθεί και παραπάνω. Η κύρωση των διεθνών συμβάσεων για την καταπολέμηση της διαφθοράς, η Βλ. ν.2656/1998/ΦΕΚ Α/265, ν.3560/2007 /ΦΕΚ Α/103 και 3666/2008 /ΦΕΚ Α/105 ενσωμάτωση ενωσιακών κειμένων, όπως η Σύμβαση για την δωροδοκία υπαλλήλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Πρωτόκολλο της Σύμβασης για την οικονομική προστασία των συμφερόντων της Ι. Ανδρουλάκης, «Το παγκόσμιο νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της διαφθοράς» σε 6^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια* (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013), 101 και αργότερα η Συνθήκη της Λισαβόνας, συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση του εθνικού ποινικού φαινομένου της διαφθοράς. Η αθρόα εισαγωγή διεθνών και ενωσιακών επιταγών και η συνεπαγόμενη διαδικασία νομοθετικής ενσωμάτωσης δημιούργησε πολλά και σύνθετα προβλήματα στην εθνική ποινικοδικαϊκή παραγωγή. Η εθνική νομοθεσία έδινε την εικόνα αποσπασματικής μεταρρύθμισης, με πολλές παθογένειες, όπως παλινωδίες, πολυνομία εκτός του βασικού κορμού του Ποινικού Κώδικα, φαινόμενα αλληλεπικάλυψης, δογματικών ασυνεπειών και συστηματικής συνοχής. Εν μέρει αποδίδεται στην εισαγωγή νέων θεσμών από δικαϊκά συστήματα διαφορετικού νομικού πολιτισμού. Εν μέρει στην επάλληλη ενσωμάτωση, ή και αυτήν καθαυτή την προχειρότητα της νομοθετικής παραγωγής. Η κατάσταση καθομολογείται ότι βελτιώθηκε σημαντικά με τις συστηματική αναδιάρθρωση που επέφερε ο ν. 4252/2014 και μεταγενέστερα εν συνόλω ο νέος Ποινικός Κώδικας (ν 4619/2019), μέσω των οποίων επιχειρήθηκε η ενοποίηση και ο εξορθολογισμός. Παρά ταύτα, η ενσωμάτωση των διεθνών προτύπων και η εν γένει νομοθετική παραγωγή εξακολουθεί να είναι νεφελώδης. Καταγγέλλονται σοβαρές αστοχίες από την επιστημονική κοινότητα που επισκοπεί την λειτουργικότητα και την συστηματική συνέπεια του ουσιαστικού ποινικού δικαίου της διαφθοράς και υπό το καθεστώς των επάλληλων τροποποιήσεων του νέου ποινικού κώδικα δημιουργείται βεβαιότητα για δογματική και δικαιοκρατική κρίση του ποινικού δικαίου Α Χουλιάρας, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) σ.189-225, Τ Τζαννετάκη, «Ο Ποινικός Κώδικας του 2019 και οι διαδοχικές τροποποιήσεις του έως και τον Ν. 5090/2024. Μια κριτική αφηγηματική ανάλυση της διπλής αλλαγής παραδείγματος στην ελληνική νομοθεσία για τις ποινές», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2024) Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές – Εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2015) ή σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/> Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Θεμελιώδης οργάνωση υπερκρατικών οργανισμών, παρέμβασή τους στο πεδίο της ποινικής καταστολής και ταυτότητα του ποινικού δικαίου», *Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου*, Sakkoulas-Online.gr, (2016)

¹¹⁰ Ν Κουράκης, «Καταπολεμώντας τη διαφθορά στην Ελλάδα», *The Art of Crime* [ιστότοπος] (2011) <<https://theartofcrime.gr/old/oldartofcrime/old.theartofcrime.gr/index77a2.html?pgtp=1&aid=1310979247>>

¹¹¹ Ε Φυτράκης, «Η έννοια του αθέμιτου ωφελήματος στα εγκλήματα διαφθοράς», *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2023)

απαιτείται δόλος. Δράστης της δωροληψίας είναι ο δημόσιος υπάλληλος κατά την έννοια του άρθρου 13 ΠΚ (ιδιαίτερο έγκλημα) και της δωροδοκίας ο δωρητής(κοινό έγκλημα).

Βασικό δομικό στοιχείο της αντικειμενικής υποστάσεως της δωροληψίας πέραν του δώρου είναι καθαυτή η συμπεριφορά του δράστη. Δηλαδή η λήψη ή η αποδοχή προσφοράς ή υπόσχεσης παροχής ωφελήματος (δώρου) εκ μέρους του δημοσίου υπαλλήλου, άμεσα ή μέσω τρίτου με αντάλλαγμα πράξη ή παράλειψή του σχετικά με τα καθήκοντά του . Η κλιμάκωση απαξίας της δωροληψίας από το κοινό έγκλημα στην κατ' επάγγελμα τέλεση και την κακουργηματική παραλλαγή της , όταν η χρηματιζόμενη πράξη ή παράλειψη συνιστά παράβαση υπηρεσιακού καθήκοντος, αντιστοιχεί στην κλιμάκωση προσβολής του προστατευόμενου αγαθού. Ερμηνευτικά και περιπτώσιολογικά παράβαση υπηρεσιακού καθήκοντος συνιστά και η ενέργεια του υπαλλήλου στα πλαίσια της διακριτικής του ευχέρειας.¹¹² Κατ' αντιδιαστολή, παραμένει πλημμέλημα η δωροληψία για παράνομη ενέργεια του υπαλλήλου όταν αυτή εκφεύγει του στενού κύκλου των υπηρεσιακών του καθηκόντων¹¹³

.Στον αντίποδα της δωροληψίας τυποποιείται με το άρθρο 236 ΠΚ το έγκλημα της δωροδοκίας . Όπως ήδη ειπώθηκε δομείται συμμετρικά και τελείται με την προσφορά , υπόσχεση, η παροχή δώρου από τον δράστη της, τον ίδιο ή μέσω τρίτου, με πλημμεληματικό χαρακτήρα όταν η εξαγοραζόμενη ενέργεια του υπαλλήλου είναι νόμιμη . Αντίστοιχα, η κακουργηματική παραλλαγή της προβλέπεται όταν η εξαγοραζόμενη ενέργεια συνίσταται σε παράβαση υπηρεσιακού καθήκοντος του υπαλλήλου.¹¹⁴

β. Δωροληψία, δωροδοκία δικαστικών λειτουργών και διαιτητών κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων.¹¹⁵

¹¹² Φράγκος, 2020:1064 επ. & Χαραλαμπίδης, 2019:202 Ν Μπιτζιλέκης, *Υπηρεσιακά Εγκλήματα Άρθρα 235-263^α ΠΚ* (2^η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001),197, Κ Φράγκος, *Ποινικός Κώδικας, Κατ' άρθρο Ερμηνεία και Νομολογία Αρείου Πάγου* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020), 1064

¹¹³ Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), 373-374. Από την συγκριτική θεώρηση των εγκλημάτων με τα διεθνή κείμενα , ο εθνικός νομοθέτης φαίνεται να ευθυγραμμίζεται με τις διεθνείς κατευθύνσεις, αποδίδοντας την ποινική απαξία της δωροληψίας πρωτίστως στη διαφθορά της συναλλαγής και όχι αποκλειστικά στην παρανομία της υπηρεσιακής ενέργειας την οποία τυποποιεί ως παράβαση υπηρεσιακού καθήκοντος. Συμπεριλαμβάνεται και η ενέργεια του υπαλλήλου στα πλαίσια της διακριτικής του ευχέρειας. Διαφοροποιείται όμως από τον διεθνή νομοθέτη, ως προς τη διάκριση των περιπτώσεων, της χρηματιζόμενης νόμιμης ενέργειας και της παράβασης καθήκοντος Την πρώτη περίπτωση την ορίζει πλημμέλημα , στη δεύτερη αποδίδει κακουργηματικό χαρακτήρα. Διαφοροποίηση υπάρχει και ως προς την τέλεση του εγκλήματος . Αυτό τελείται ακόμη και όταν η λήψη (κ.λ.π.) του δώρου έπεται της χρηματιζόμενης ενέργειας του υπαλλήλου , νόμιμης ή παράνομης (Κ Φράγκος, *Ποινικός Κώδικας, Κατ' άρθρο Ερμηνεία και Νομολογία Αρείου Πάγου* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020), 1064 & Χαραλαμπίδης, 2019:202 & Ν Μπιτζιλέκης, *Υπηρεσιακά Εγκλήματα Άρθρα 235-263^α ΠΚ* (2^η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001),197

¹¹⁴ Κ Χατζηκώστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα, τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014), 588

¹¹⁵ Κ Κοσμάτος και Χ Λαμπάκης, «Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρη και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.,2019)

Τα εγκλήματα διαφθοράς στον τομέα της Δικαιοσύνης, καταστρώνονται στη βάση του κεντρικού σχήματος δωροληψίας-δωροδοκίας. (άρθρα 237 παρ. 1 και 2). Τα στοιχεία της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασής τους είναι ίδια με αυτά του αντίστοιχου ζεύγους διαφθοράς δημοσίου υπαλλήλου. Στην έννοια του δικαστικού λειτουργού περιλαμβάνονται, εισαγγελικοί λειτουργοί και ένορκοι. Η «εξαγοραζόμενη» πράξη ή παράλειψη, μελλοντική ή ήδη τελειωμένη, συνιστά παράβαση μόνο δικαιοδοτικού καθήκοντος, ανεξάρτητα εάν η άσκησή του κατατείνει ή όχι σε οριστική κρίση. Και τα δύο εγκλήματα, μετά από παλινωδίες του νομοθέτη, είναι κακουργηματικού χαρακτήρα. Ο βαθμός απαξίας τους αντιστοιχεί στην σημασία του προστατευόμενου εννόμου αγαθού της ανόθευτης δικαστικής κρίσης, που συνιστά υπαρκτικό στοιχείο της Δημοκρατίας και την τελική εν τέλει τροποποίησή τους από πλημμελήματα, σε κακουργήματα¹¹⁶ με την αναγωγή της δράσης σε κακουργηματικές μορφές, ήταν αποτέλεσμα και αξιολογήσεων των διεθνών ελεγκτικών μηχανισμών¹¹⁷

Η νομοτεχνική υπόσταση και των εγκλημάτων αυτών εναρμονίζεται με τις επιταγές του διεθνή νομοθέτη. Από αυτές επισημαίνονται η διεύρυνση του αξιόποινου ως προς τον δράστη, η οριοθέτηση της χρηματιζόμενης πράξης ή παράλειψης στα καθήκοντα δικαιοδοτικού χαρακτήρα και η αυστηροποίηση των διατάξεων που αντανακλούν την αξιολογική του κρίση ότι η προστασία της δικαστικής λειτουργίας είναι θεμελιώδης πυλώνας του κράτους δικαίου.

B. Εισαγόμενα εγκλήματα διαφθοράς

α. Καλλιέργεια κλίματος στον δημόσιο τομέα

Η καλλιέργεια κλίματος που εισάγεται στην παράγραφο 3 του άρθρου 235 ΠΚ είναι μια ιδιότυπη μορφή πλημμεληματικής δωροληψίας και συνιστά χαρακτηριστική περίπτωση διεύρυνσης του αξιόποινου της διαφθοράς. Η ρύθμιση αποκλίνει από το παραδοσιακό δογματικό σχήμα, αποσυνδέοντας την κολάσιμη συμπεριφορά από συγκεκριμένη «χρηματιζόμενη» υπηρεσιακή πράξη ή παράλειψη. Αρκεί η ζήτηση ή λήψη παροχής, από υπάλληλο που εκμεταλλεύεται την υπηρεσιακή του ιδιότητα. Ερμηνευτικά γίνεται δεκτό ότι η κολάσιμη συμπεριφορά γίνεται κατά τρόπο και υπό συνθήκες που καλλιεργούν στον «δωρητή» προσδοκία μελλοντικής ευνοϊκής μεταχείρισης, στοιχείο που υποδηλώνει μια διαρκή και διάχυτη σχέση επιρροής και προσδίδει στην παροχή τον χαρακτηρισμό της από τον νομοθέτη ως αθέμιτης. Ωστόσο εγείρονται ερωτήματα ως προς την επιλογή του νομοθέτη να μην ενσωματώσει αυθεντικά, ρητά και με σαφήνεια το εν λόγω στοιχείο ως στοιχείο της αντικειμενικής

¹¹⁶ Κ. Φράγκος, *Ποινικός Κώδικας, Κατ' άρθρο Ερμηνεία και Νομολογία Αρείου Πάγου* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020) & Α. Χαραλαμπίδης, *Ο νέος ποινικός κώδικας*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2020), 207

¹¹⁷ Για τη δογματική συνάντηση δωροδοκίας δικαστή και εκβίασης ως εγκλημάτων επικοινωνιακής σχέσης, βλ. Γ. Δημήτρινος, «Εκβίαση και δωροδοκία δικαστή: η δογματική της συνάντησης δύο εγκλημάτων επικοινωνιακής σχέσης» σε *Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) 657–667.

υποστάσεως. Συναφής είναι και ο προβληματισμός ως προς τις επιλογές του νομοθέτη να μην τυποποιήσει αντίστοιχα την συμμετρική μορφή της καλλιέργειας ως μορφή (ενεργητικής) δωροδοκίας. Η αθέμιτη παροχή περιορίζεται σε ωφέλημα περιουσιακής φύσεως, ενώ αποδέκτης είναι ο ίδιος ο υπάλληλος, ή τρίτος.

Με την ποινικοποίηση της καλλιέργειας κλίματος ο νομοθέτης προσεγγίζει το φαινόμενο της διοικητικής εύνοιας. Δεν είναι αναγκαία η ρητή ή σιωπηρή συμφωνία για συγκεκριμένη αντιπαροχή, αλλά διαμορφώνεται σταδιακά ένα πλέγμα αμοιβαίων προσδοκιών και εξάρτησης¹¹⁸. Υπό την έννοια αυτή, η «καλλιέργεια κλίματος» συνιστά κατεξοχήν έγκλημα διακινδύνευσης, καθώς η ποινική απαξία της δεν ερείδεται στην επέλευση συγκεκριμένης βλάβης, αλλά στη διατάραξη της αντικειμενικής αμεροληψίας και της θεσμικής ακεραιότητας της δημόσιας διοίκησης³.

Η τυποποίηση της καλλιέργειας κλίματος εντάσσεται στο ευρύτερο κανονιστικό πλαίσιο της διεθνοποιημένης καταπολέμησης της διαφθοράς, αντανakλώντας τις κατευθύνσεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς

Ειδικότερα η επέκταση του αξιοποιήσιμου προς μορφές «έμμεσης» συναλλακτικής δωροδοκίας συνάδει με τη λογική των διατάξεων περί κατάχρησης εξουσίας και παράνομου πλουτισμού, οι οποίες αποσκοπούν στην προληπτική θωράκιση της δημόσιας λειτουργίας έναντι συγκαλυμμένων μορφών επιρροής. Στο ίδιο πλαίσιο, η «καλλιέργεια κλίματος» εμφανίζει δογματική συγγένεια με το αδίκημα του παράνομου πλουτισμού, όπως αυτό τυποποιείται στο εθνικό δίκαιο, ιδίως σε σχέση με πρόσωπα υποκείμενα σε υποχρέωση δήλωσης περιουσιακής κατάστασης, επιβεβαιώνοντας τη μετατόπιση από την καταστολή της συγκεκριμένης πράξης προς την πρόληψη της διαφθοράς.¹¹⁹

β. Εμπορία επιρροής στο δημόσιο τομέα

Στο άρθρο 237 Α τυποποιείται η εμπορία επιρροής στον δημόσιο τομέα επίσης ως πλημμέλημα. Δεν πρόκειται για νεοπαγές ποινικό φαινόμενο στην ελληνική έννομη τάξη. Ήδη με το άρθρο 11 του Ν. 5237/1931 περί μεσαζόντων είχε επιχειρηθεί η ποινική της αποτύπωση. Η επίκαιρη μορφή της τυποποίησης ωστόσο εισήχθη στο πλαίσιο της διεθνούς ποινικοπολιτικής εναρμόνισης, ιδίως κατόπιν της κύρωσης της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς. Με τη διάταξη αυτήν αποτυπώνεται η ποινική απαξία της εμπορίας επιρροής και με τις δύο όψεις του κεντρικού σχήματος, παθητικά (237 παρ.

¹¹⁸ Ι Ανδρουλάκης, «Αδικήματα Διαφθοράς στον Οικονομικό Τομέα» σε Ν Κουράκη (επιμ) *Τα Οικονομικά Εγκλήματα*, (Αθήνα: Αντ Ν Σάκκουλας, 2007), Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), 374· Δημάκης (2013), σ. 231 επ

¹¹⁹ Βλ. Χατζηκώστας, *Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος*, 2016, σ. 374. Πρβλ. Α Δημάκης, «Το έγκλημα του “παράνομου πλουτισμού” (άρθρο 4 ν. 3213/2003)», σε *ΕνΕλλΠοιν, Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας-Δυνατότητες και όρια*, (2013), 231 · United Nations Convention against Corruption (UNCAC), ιδίως άρθρα 19 και 20. Βλ. επίσης United Nations, *Legislative Guide for the Implementation of UNCAC*, 2006.

1 ΠΚ) και ενεργητικά (237 Α παρ.2 ΠΚ).¹²⁰ Από συστηματική και συγκριτική προσέγγιση της νομοτεχνικής διατύπωσης των σχετικών εγκλημάτων προκύπτει ότι ο Έλληνας νομοθέτης, με το άρθρο 237Α Π.Κ., επιτυγχάνει κανονιστική σύμπλευση με το άρθρο 12 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης και το άρθρο 18 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών, υιοθετώντας το βασικό πρότυπο ποινικοποίησης της λεγόμενης «Trading in influence».¹²¹ Πρόκειται για την ποινικοποίηση αθέμιτου lobbying¹²².

Η ρύθμιση περιγράφει μία ιδιάζουσα μορφή «διεφθαρμένης» συναλλακτικής σχέσης, η οποία, εντάσσεται στο ευρύτερο φάσμα των εγκλημάτων διαφθοράς .. Περιγράφεται ως τριμερής σχέση διαφθοράς. Σε αυτήν (α) ο δράστης μπορεί να είναι οποιοδήποτε πρόσωπο(β) ο αποδέκτης του ωφελήματος είναι ο ίδιος ή τρίτος, ο οποίος επίσης δεν απαιτείται να διαθέτει ιδιαίτερη θεσμική ιδιότητα, και (γ) το ωφέλημα συνδέεται αιτιωδώς με τον ισχυρισμό ή την επιβεβαίωση ύπαρξης επιρροής — ανεξαρτήτως της αληθείας ή αναληθείας του ισχυρισμού — επί τρίτου προσώπου, το οποίο έχει την ιδιότητα του δημόσιου λειτουργού κατά την έννοια των άρθρων 235 παρ. 1 και 237 παρ. 1 Π.Κ.¹²³ Η επιδιωκόμενη επιρροή αποβλέπει στην τέλεση ή παράλειψη πράξης εκ μέρους του «τρίτου», η οποία εντάσσεται στον στενό κύκλο των υπηρεσιακών του καθηκόντων. Πραγματολογικά και λειτουργικά, η εμπορία επιρροής φαίνεται να εντάσσεται σε ένα προπαρασκευαστικό στάδιο διαφθοράς. Γι' αυτό πιθανότατα, ο νομοθέτης την ορίζει αποκλειστικά ως πλημμέλημα¹²⁴ Εντούτοις η εγκληματολογική της βαρύτητα, έγκειται στη λειτουργία διαμεσολάβησης και συγκάλυψης της διαφθοράς τον οποίο που επιτελεί. Ο ρόλος των μεσαζόντων αναδεικνύεται καίριος, ιδίως στο πεδίο της πολιτικής διαφθοράς, όπου η αδιαφάνεια και η δυσχέρεια απόδειξης αποτελούν εγγενή χαρακτηριστικά του φαινομένου. Υπό το

¹²⁰ Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), 379

¹²¹ Ως “trading in influence” νοείται η λήψη ή απαίτηση ωφελήματος με αντάλλαγμα την άσκηση, πραγματική ή υποτιθέμενη, επιρροής επί δημόσιου λειτουργού ή διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Council of Europe, *Criminal Law Convention on Corruption* (1999), άρθρο 12, United Nations, *United Nations Convention against Corruption* (UNCAC), άρθρο 18.

¹²² Το lobbying, είναι θεσμικά ανεκτή και σε πολλές έννομες τάξεις ρυθμισμένη μορφή άσκησης επιρροής στη διαδικασία λήψης δημόσιων αποφάσεων. Διαφοροποιείται συνεπώς από την εμπορία επιρροής καταρχήν ως προς τη διαφάνεια και τη νομιμότητά του. Ωστόσο, η οριοθέτηση μεταξύ νόμιμης επιρροής και αξιόποινης «εμπορίας» είναι συχνά δυσχερής, ιδίως σε έννομες τάξεις όπου απουσιάζει ένα σαφές και συνεκτικό κανονιστικό πλαίσιο για τη ρύθμιση των δραστηριοτήτων lobbying. Υπό τις συνθήκες αυτές, πρακτικές άσκησης επιρροής δύναται να διολισθηθούν σε μορφές άτυπης ή συγκαλυμμένης διαμεσολάβησης, προσεγγίζοντας λειτουργικά το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 237Α Π.Κ. (πρβλ. OECD, *Lobbying in the 21st Century*, 2021· Transparency International, *Regulating Lobbying*, 2014). .Βλ. Ν. 3213/2003· πρβλ. Α Δημάκης, «Το έγκλημα του “παράνομου πλουτισμού” (άρθρο 4 ν. 3213/2003)», σε *ΕνΕλλΠοιν, Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας-Δυνατότητες και όρια*, (2013)

¹²³ Κ Χατζηκώστας Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), 379

¹²⁴ Στο πλαίσιο μάλιστα της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών, αναγνωρίζεται στα κράτη-μέρη ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας ως προς τη μορφή και την έκταση της τυποποίησης Κ Χατζηκώστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα, τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014) ,653

πρίσμα αυτό, η επιλογή του διεθνούς νομοθέτη να ποινικοποιήσει τη συγκεκριμένη συμπεριφορά φέρεται ως στοχευμένη και λειτουργικά αναγκαία, μολονότι, ¹²⁵.

γ.Το γνήσιο έγκλημα παραλείψεως ελεγκτικού καθήκοντος δωροληψίας και δωροδοκίας στο δημόσιο τομέα

Η διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 235 ΠΚ εισάγει μία νέα ιδιότυπη μορφή ιδιαίτερου γνήσιου εγκλήματος παραλείψεως, τυποποιώντας αυτοτελώς την αμελή παράλειψη εκπλήρωσης συγκεκριμένου υπηρεσιακού ελεγκτικού καθήκοντος¹ σε πλημμέλημα. Υποκείμενο του εγκλήματος είναι προϊστάμενος υπηρεσίας, επιθεωρητής ή εν γένει πρόσωπο επιφορτισμένο με αρμοδιότητες ελέγχου ή λήψης αποφάσεων στον δημόσιο τομέα, το οποίο παραλείπει να αποτρέψει υφιστάμενο ή ελεγχόμενο πρόσωπο από την τέλεση πράξεων δωροληψίας.¹²⁶

Η διεύρυνση η οποία ενδεχομένως επιτελεί ρόλο λειτουργικού υποκατάστατου της απουσίας ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων στο κεντροευρωπαϊκό δικανικό σύστημα, κατά την βασική ποινικοδογματική αρχή *societas delinquere non potest*.¹²⁷ Είναι επίσης πιθανό να λειτουργεί αντισταθμιστικά του περιορισμού της έννοιας του «υπαλλήλου», ο οποίος επήλθε κυρίως με την κατάργηση του άρθρου 237B ΠΚ, αλλά και με τη συστηματική συρρίκνωση του προσωπικού πεδίου εφαρμογής των σχετικών διατάξεων στον δημόσιο τομέα.

Αντίστοιχη, κατά λειτουργική αναλογία, ρύθμιση απαντάται στην παράγραφο 3 του άρθρου 236 ΠΚ, η οποία μεταφέρει το ίδιο κανονιστικό πρότυπο στον χώρο της επιχειρηματικής, καθώς δράστης και ελεγχόμενος επιχειρούν και απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα. Εδώ, το αξιόποινο θεμελιώνεται στην αμελή παράλειψη προσώπου που φέρει ελεγκτικές αρμοδιότητες να αποτρέψει την τέλεση (ενεργητικής) δωροδοκίας από υφιστάμενο ή ελεγχόμενο, ανεξαρτήτως της βαρύτητας της τελευταίας (πλημμεληματικής ή κακουργηματικής)⁵. Για την εφαρμογή της διάταξης στον ιδιωτικό τομέα. Η διάταξη αυτή ανάγεται, κατά κύριο λόγο, στην ανάγκη

¹²⁵ Β Βασιλαντωνοπούλου, "Λευκά κολάρα" και Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), 232

¹²⁶ Για την ιεραρχική οργάνωση της δημόσιας διοίκησης, την κατανομή αρμοδιοτήτων και τις σχέσεις μεταξύ διοικητικών οργάνων, βλ. Σ. Λύτρα, «Η οργάνωση της δημόσιας διοίκησης», σε Α. Γέροντα, Σ. Λύτρα, Π. Παυλόπουλο, Γ. Σιούτη και Σ. Φλογαΐτη, *Διοικητικό Δίκαιο*, Β' έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010.

¹²⁷ Για τη δογματική αρχή αποκλεισμού ποινικής ευθύνης νομικού προσώπου, ως εκ τούτου των δυσχερειών για την φαινομενολογική αποτύπωση της πραγματικής εγκληματικότητας, που περιλαμβάνει την οργανωσιακή δράση της εγκληματικότητας των ισχυρών βλ. ιδίως Α Χουλιάρας, "Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens»" σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015), 1124 επ. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>, 1124 Συναφής και η συγκριτική ανάλυση του ίδιου για τη διάσταση μεταξύ θεωρίας και ποινικής δογματικής και πράξης για την εγκληματικότητα των ισχυρών Α Χουλιάρας, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π. 2019)

συμμόρφωσης προς τις ενωσιακές υποχρεώσεις που απορρέουν, μεταξύ άλλων, από τη Σύμβαση PIF και τις συναφείς πράξεις, οι οποίες ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη με τους νόμους 2802/2000 και 2803/2000¹²⁸.

δ. Τα εγκλήματα πολιτικής διαφθοράς

Τα εγκλήματα πολιτικής διαφθοράς τυποποιούνται στα άρθρα 159 και 159Α Π.Κ. αποκλειστικά ως κακουργήματα, εντάσσονται συστηματικά στο κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά των πολιτειακών και πολιτικών οργάνων και συνεπώς αποσκοπούν στην προστασία διακριτού εννόμου αγαθού. Ωστόσο σε δομικό και δογματικό επίπεδο έχουν συνάφεια με τη διαφθορά στον δημόσιο τομέα. Έγκειται στην αντίστοιχη συνάφεια των προστατευόμενων αγαθών, την *ακεραιότητα* των θεσμών του συστήματος και την *εμπιστοσύνη* των πολιτών σε αυτούς.¹²⁹ Η πολιτική διαφθορά ωστόσο αναδεικνύεται σε καίρια μορφή προσβολής της θεσμικής λειτουργίας του κράτους. Η νομοθετική εξέλιξη των σχετικών διατάξεων, (η παλαιότερης μορφής ήταν αυτή της δωροδοκίας βουλευτή) καταδεικνύει την τάση διεύρυνσης τόσο του κύκλου των δραστών όσο και των αξιόποινων συμπεριφορών, σε μια προσπάθεια εναρμόνισης με τις διεθνείς εξελίξεις στον τομέα της καταπολέμησης της διαφθοράς.^{2 130}

Ο ποινικός τύπος της πολιτικής διαφθοράς συνίσταται στην ύπαρξη αθέμιτης ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ ωφελήματος οποιασδήποτε αξίας και άσκησης πολιτικής λειτουργίας, όπου το παρεχόμενο ή ζητούμενο όφελος ανταλλάσσεται με πράξη ή παράλειψη μελλοντική ή τελειωμένη. Η ιδιομορφία του τύπου ως ιδιαίτερο έγκλημα έγκειται αφενός στην ιδιότητα του δράστη ως φορέα πολιτικής εξουσίας (πρωθυπουργός , μέλη της κυβέρνησης , υφυπουργοί, βουλευτές, περιφερειάρχες , δήμαρχοι , μέλη του περιφερειακού ή δημοτικού συμβουλίου) . Αφετέρου στο αντικείμενο της συναλλαγής, που αφορά συγκεκριμένη πολιτική ενέργεια με κάμψη της αυθεντικής, πολιτικής βούλησης, στοιχείο που δικαιολογεί και την αυξημένη ποινική απαξία του αδικήματος.. Η χρηματιζόμενη ενέργεια, συνδέεται περιοριστικά με τον κύκλο των καθηκόντων υπό στενή έννοια, ενώ το 'έγκλημα παραμένει κακουργηματικού χαρακτήρα ακόμη και όταν η ενέργεια αυτή δεν αντίκειται ευθέως στα καθήκοντα του δράστη.¹³¹

Στην παράγραφο 2 του άρθρου 159 ΠΚ τυποποιείται, σε βαθμό κακουργήματος, η δωροληψία μελών συλλογικών πολιτικών οργάνων, και

¹²⁸ Ανδρουλάκης, Ι., ό.π., σ. 95-96· για τη Σύμβαση PIF βλ. και σχετική ενωσιακή νομοθεσία.

¹²⁹ Α Χαραλαμπίδης, *Ο νέος ποινικός κώδικας*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2020), 154 & Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016)

¹³⁰ Κ. Φράγκος, *Ποινικός Κώδικας, Κατ' άρθρο Ερμηνεία και Νομολογία Αρείου Πάγου* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020), 785-790

¹³¹ Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), 370

συγκεκριμένα βουλευτών, μελών δημοτικών και περιφερειακών συμβουλίων, καθώς και μελών των επιτροπών της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η αξιόποινη συμπεριφορά συνίσταται στη λήψη ή αποδοχή υπόσχεσης ωφελήματος, η οποία συνδέεται με τη συμμετοχή του δράστη σε ψηφοφορία των ανωτέρω οργάνων. Στην περίπτωση κατά την οποία το ωφέλημα ζητείται από τον ίδιο τον δράστη, απαιτείται η εξαγοραζόμενη συμπεριφορά να προσδιορίζεται ειδικότερα και να συνίσταται είτε σε αποχή από την εκλογή ή την ψηφοφορία, είτε σε διαμόρφωση της ψήφου του προς ορισμένη κατεύθυνση, είτε στην υποστήριξη συγκεκριμένου θέματος προς ψήφιση. Με τον τρόπο αυτό, η διάταξη εξειδικεύει το αντικείμενο της συναλλακτικής σχέσης, συνδέοντάς το άμεσα με τη διαδικασία διαμόρφωσης της συλλογικής βούλησης των

Στην παράγραφος 3 του άρθρου 159Α ΠΚ, τυποποιείται η αμελής παράλειψη αποτροπής πράξεων πολιτικής διαφθοράς, κατ' ουσίαν με επανάληψη των δομικών στοιχείων της διάταξης του άρθρου 236 παρ. 3 ΠΚ⁹.

Στο 4^ο κεφάλαιο του ΠΚ (άρθρο 165), εκτός πολιτικής διαφθοράς, τυποποιούνται ως πλημμελήματα τύποι δωροδοκίας και δωροληψίας εκλογέα, διάταξη με δικαιοπολιτικό σκοπό την προστασία της γνησιότητας της εκλογικής διαδικασίας και της ελεύθερης διαμόρφωσης της λαϊκής επιλογής.

ε. Δωροληψία δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα

Η τυποποίηση του εγκλήματος της δωροληψίας- δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα (396 ΠΚ) φέρεται να είναι ένα βήμα του εθνικού νομοθέτη προς την ανάγκη τόνωσης των σχέσεων εμπιστοσύνης¹³² στο πλαίσιο των παγκοσμιοποιημένων οικονομικών σχέσεων.¹³³ Ωστόσο ασκείται ενίοτε και έντονη κριτική στον εθνικό νομοθέτη για την υιοθέτηση περιορισμένων εκδοχών του διεθνούς μοντέλου, ακόμη και για την επιλογή της τυποποίησης της σχετικής συμπεριφοράς ως πλημμελήματος. Η σχετική προβληματική συμπορεύεται με την υπόθεση ότι η ποινικοποίηση της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα λειτουργεί αντισταθμιστικά προς την αύξουσα διαδικασία ιδιωτικοποίησης της οικονομίας, καθώς ευρύ φάσμα της παροχικής διοίκησης έχει περάσει στον ιδιωτικό τομέα¹³⁴.

¹³² G Geiss, *White Collar Crime, According to Gilbert Geiss* [ιστότοπος] (2011) <https://www.youtube.com/watch?v=tr_Lt8UQIFk>

¹³³ D Friedrichs, *Trusted Criminals. White-Collar Crime in Contemporary Society*, (3rd ed. Belmont, CA: Thomson Wadsworth, 2007), 168

¹³⁴ Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), 372 Αναστασοπούλου (2013), σ. 185· Χατζηκώστας (2016), σ. 372 επ. Α Διονυσοπούλου, «Σκέψεις για την ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο Ν. 3560/2007)», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2009)

Η ένταξη του εγκλήματος στο σώμα της εθνικής έννομης τάξης ήταν συμβατική υποχρέωση του νομοθέτη από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης και την Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών.¹³⁵

Νομοτεχνικά, η διάταξη υιοθετεί το κλασικό σχήμα της δωροληψίας - δωροδοκίας ως προς τον τρόπο τέλεσης και τη φύση του παρεχόμενου ωφελήματος. Ειδικότερα, η αξιόποινη συμπεριφορά συνδέεται με μελλοντική πράξη ή παράλειψη που συνιστά παράβαση καθήκοντος του απασχολούμενου στον ιδιωτικό φορέα, ανεξαρτήτως της νομικής φύσης της σχέσης απασχόλησης και τελείται στο πλαίσιο επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο εθνικός νομοθέτης υιοθετεί την λεγόμενη «επιθετική» εκδοχή του διεθνούς μοντέλου διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα, αν και με περιορισμούς ως προς τον κύκλο των δραστών⁵. Ορθή είναι εξάλλου, η πρόσφατη μεταφορά τους από το κεφάλαιο των υπηρεσιακών εγκλημάτων και η ένταξή τους στο κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά της περιουσίας, κατάταξη που αντανακλά την φύση του προστατευόμενου έννομου αγαθού.¹³⁶

στ. Η χειραγώγηση αθλητικών αγώνων

Η ποινικοποίηση της χειραγώγησης αθλητικών αγώνων, εντάσσεται δογματικά στην κατηγορία των εγκλημάτων διαφθοράς, καθόσον προϋποθέτει την ύπαρξη ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ ωφελήματος και επηρεασμού της έκβασης ή της εξέλιξης αθλητικού γεγονότος. Η αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος συνίσταται στην παροχή, υπόσχεση ή αποδοχή ωφελήματος με σκοπό την αλλοίωση του αποτελέσματος ή της πορείας αγώνα, στοιχεία που παρακολουθούν το βασικό δομικό σχήμα δωροληψίας -δωροδοκίας. Κατά την επικρατέστερη άποψη κατατάσσεται στα εγκλήματα διακινδύνευσης, δεδομένου ότι δεν απαιτείται επέλευση της αλλοίωσης του αποτελέσματος, αλλά αρκεί η συμπεριφορά να είναι πρόσφορη να την προκαλέσει. Υπό την έννοια αυτή, η ποινική απαξία εδράζεται στη διακινδύνευση της ακεραιότητας της αθλητικής διαδικασίας και όχι στην επέλευση συγκεκριμένης βλάβης.

Το έγκλημα φαίνεται να έχει υβριδικό χαρακτήρα, καθώς συνδυάζει στοιχεία οικονομικής και θεσμικής προστασίας, γεγονός που επιβεβαιώνει τη θέση του ως αυτοτελούς μορφής διαφθοράς εκτός του στενού δημόσιου τομέα. Στο πλαίσιο αυτό, έχει επισημανθεί ότι η ποινικοποίησή του αντανακλά τη διεύρυνση του ποινικού

¹³⁵ Council of Europe, *Criminal Law Convention on Corruption* (1999), άρθρο 12, United Nations, *United Nations Convention against Corruption* (UNCAC)

¹³⁶ Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2012), 41. Ι. Αναστασοπούλου, «Ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο ν. 3560/2007)», σε ΣυνΕνΕλλΠοιν, *Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013), 188, Εξάλλου για τη σχετική προβληματική βλ.. Χαραλαμπίδης ό'π' (2020), σ. 338. Συμεωνίδου-Καστανίδου (2012), σ. 41 επ.

δικαίου προς πεδία όπου η διαφθορά εκδηλώνεται σε θεσμούς με έντονη κοινωνικοοικονομική διάσταση¹³⁷

ζ. Τα περιφερειακά εγκλήματα διαφθοράς¹³⁸

Τα λεγόμενα περιφερειακά εγκλήματα διαφθοράς δεν συγκροτούν αυτοτελή κατηγορία με ενιαίο δογματικό πυρήνα, αλλά συνιστούν σύνολο αξιόποινων συμπεριφορών που συνδέονται συστηματικά με τα βασικά εγκλήματα δωροδοκίας, διευρύνοντας το πεδίο της ποινικής προστασίας προς στάδια και εκφάνσεις της εγκληματικής δραστηριότητας που αφορούν κυρίως τη διαχείριση και αξιοποίηση των παράνομων ωφελημάτων. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται ιδίως τα λογιστικά εγκλήματα, ο παράνομος πλουτισμός και η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες¹³⁹ έγκλημα το οποίο συγκεντρώνει διαχρονικά μεγάλο εγκληματολογικό και ποινικοδογματικό ενδιαφέρον.

Ως προς τα λογιστικά εγκλήματα, αυτά τυποποιούνται ως προσβολές της αξιοπιστίας των οικονομικών καταγραφών και της διαφάνειας των συναλλαγών, προστατεύοντας την ασφάλεια της οικονομικής ζωής και την εμπιστοσύνη στις χρηματοοικονομικές πληροφορίες. Η αντικειμενική τους υπόσταση συνίσταται σε πράξεις παραποίησης ή απόκρυψης λογιστικών στοιχείων χωρίς να απαιτείται κατ' ανάγκη η τέλεση συγκεκριμένου εγκλήματος διαφθοράς. Η συστηματική τους

¹³⁷ Χ Μυλωνόπουλος, «Είναι δυνατός επηρεασμός αθλητικού αγώνα (άρθρ.132 ν.2725/1999) από Μέλη Πειθαρχικής Επιτροπής της ΕΠΟ κατά την άσκηση των καθηκόντων τους;» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016),844 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), Susan Rose-Ackerman & Bonnie J. Palifka (2016). Μυλωνόπουλος· Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2012 Ι Αναστασοπούλου, «Ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο ν. 3560/2007)». σε ΣυνΕνΕλλΠοιν, *Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013), Α Χαραλαμπίδης, *Ο νέος ποινικός κώδικας*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2020)

¹³⁸ Βλ. Για μια επισκόπηση των λεγόμενων περιφερειακών της διαφθοράς εγκλημάτων και την ιστορικότητά τους (όπως λογιστικά εγκλήματα, νομιμοποίηση εσόδων κ.λ.π.βλ. Κ Χατζηκώστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα, τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014), 799 , Η Αργυροηλιόπουλος, *Η ιδιωτική και δημόσια διαφθορά ως έγκλημα αθέμιτου ανταγωνισμού*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2006), 21 , Γ Δημήτριάδης, «Ο δράστης του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2007),392 ειδικά για το έγκλημα της νομιμοποίησης εσόδων και τον κύκλο πρόσφορων μεθόδων νομιμοποίησης , Γ Δημήτριάδης, «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες: Οι ανακριτικές διατάξεις δέσμευσης και απαγόρευσης εκποίησης των περιουσιακών στοιχείων του κατηγορουμένου υπό το πρίσμα των διατάξεων για την κατάσχεση και ειδική δήμευση των κρίσιμων περιουσιακών στοιχείων (από το ν.2331/1995 στο ν.3691/2008)», *ΝΗ Ποινικά Χρονικά*, 10 (2008)βλ. Α Διονυσοπούλου, «Πότε ένα περιουσιακό στοιχείο προέρχεται από εγκληματική δραστηριότητα. Συμβολή στον καθορισμό του κύκλου των πρόσφορων αντικειμένων της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2006),361

¹³⁹ Ο Εγκληματολογικός του όρος είναι «ξέπλυμα χρήματος» (ΞΧ)

συνάφεια με τα εγκλήματα δωροδοκίας έγκειται στο ότι λειτουργούν συχνά ως μέσα συγκαλύψης και απόκρυψης της παράνομης προέλευσης των ωφελημάτων².

Το έγκλημα του παράνομου πλουτισμού, διαφοροποιείται από τα κλασικά εγκλήματα διαφθοράς, καθώς δεν προϋποθέτει την τέλεσή τους. Η αντικειμενική του υπόσταση ερείδεται στη διαπίστωση σημαντικής και μη δικαιολογημένης απόκλισης μεταξύ της περιουσιακής κατάστασης του υπόχρεου και των δηλωθέντων νόμιμων εισοδημάτων του. Η ιδιοτυπία αυτή έχει οδηγήσει σε έντονη δογματική συζήτηση, ιδίως ως προς τη συμβατότητά του με την αρχή της ενοχής και το τεκμήριο αθωότητας, δεδομένου ότι η απόδειξη μετατοπίζεται, σε κάποιο βαθμό, προς τον κατηγορούμενο.

Το έγκλημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες περιλαμβάνει στην αντικειμενική του υπόσταση πράξεις μετατροπής, μεταβίβασης, απόκρυψης, ή ενσωμάτωσης περιουσιακών στοιχείων, με σκοπό την απόκρυψη της παράνομης προέλευσής τους ή την παρεμπόδιση της ανίχνευσής τους¹⁴⁰. Το έγκλημα αυτό έχει παρακολουθηματικό χαρακτήρα, καθώς προϋποθέτει την ύπαρξη προηγούμενης βασικής εγκληματικής δραστηριότητας στην οποία περιλαμβάνονται και τα εγκλήματα διαφθοράς, χωρίς ωστόσο να απορροφάται από αυτά.¹⁴¹

Δογματικά, η νομοθεσία για το ΕΧ φέρεται να προστατεύει την οικονομική τάξη και τη διαφάνεια των συναλλαγών, ενώ παράλληλα λειτουργεί ως μέσο αποτροπής της αξιοποίησης των προϊόντων εγκληματικής δραστηριότητας.¹⁴² Η ανάλυσή του σε επιμέρους στάδια (τοποθέτηση – διαστρωμάτωση – ενσωμάτωση) καθιστά εμφανή τον σύνθετο χαρακτήρα του, ως διαδικασίας που εκτείνεται πέραν της αρχικής εγκληματικής πράξης και αποσκοπεί στη δημιουργία φαινομενικής νομιμότητας⁵. Εν κατακλείδι, τα περιφερειακά εγκλήματα διαφθοράς, αν και δεν ανήκουν στον στενό πυρήνα της δωροδοκίας, σύμφωνα με την επίσημη αντεγκληματολογική ατζέντα φέρεται να συγκροτούν ένα ,δογματικά διακριτό, αλλά λειτουργικά συμπληρωματικό πλέγμα ποινικής προστασίας, το οποίο αποσκοπεί στην αντιμετώπιση της διαφθοράς και ως διαδικασία διαχείρισης και αναπαραγωγής παράνομου πλούτου.

ζ. Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων ως πεδίο πρόληψης της πολιτικής διαφθοράς¹⁴³

¹⁴⁰ Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας», *Ποινικά Χρονικά*, ΝΖ'/2007, 3-19

¹⁴¹ Για τη δογματική σχέση μεταξύ δωροδοκίας ως βασικού εγκλήματος και νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, βλ. Κ Χατζηκώστας, «Μερικές σκέψεις για τη δωροδοκία και το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2007)

¹⁴² Α Κωνσταντινίδης «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο Βασικές έννοιες» (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2010)

¹⁴³ Μ Γασπαρινάτου, «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019)

Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων εντάσσεται κατά τη σύγχρονη εγκληματολογική θεώρηση στις χαρακτηριστικές εκφάνσεις της υψηλής διαφθοράς, καθώς αποτελεί προνομιακό πεδίο διασταύρωσης πολιτικής και οικονομικής ισχύος. Η ιδιαιτερότητά της έγκειται στο ότι οι πρακτικές αθέμιτης επιρροής δεν εκδηλώνονται πάντοτε μέσω ευθέως ποινικά αξιόλογων συμπεριφορών, αλλά αναπτύσσονται συχνά μέσα στις θεσμικά ανεκτές ζώνες της πολιτικής και οικονομικής συναλλαγής, καθιστώντας δυσχερή τη σαφή οριοθέτηση μεταξύ νόμιμης πολιτικής χρηματοδότησης, αθέμιτης επιρροής και ποινικά κολάσιμης διαφθοράς.¹⁴⁴

Η αντιμετώπιση του φαινομένου στο διεθνές και ενωσιακό επίπεδο συγκροτήθηκε, κατά κύριο λόγο, γύρω από μηχανισμούς διαφάνειας, ελέγχου και λογοδοσίας, όπως η δημοσιοποίηση των οικονομικών των πολιτικών κομμάτων, οι περιορισμοί στη χρηματοδότησή τους και οι διαδικασίες εποπτείας και ελέγχου. Η ποινική τυποποίηση καταλαμβάνει συγκριτικά περιορισμένο τμήμα του κανονιστικού αυτού πλαισίου, γεγονός που αναδεικνύει ότι η πρόληψη της πολιτικής διαφθοράς οργανώνεται κυρίως μέσω προληπτικών και διοικητικών μηχανισμών, χωρίς να αποκλείεται η ενεργοποίηση του ποινικού δικαίου στις περιπτώσεις που οι σχετικές συμπεριφορές υπερβαίνουν τα όρια της διοικητικής παραβατικότητας και εμπίπτουν σε ήδη υφιστάμενους εγκληματικούς τύπους.

4.Τα προστατευόμενα έννομα αγαθά στα βασικά εγκλήματα διαφθοράς¹⁴⁵

Το δόγμα του έννομου αγαθού στο ηπειρωτικό ποινικό οικοδόμημα, στοιχειοθετεί το ιδεολογικό και δικαιοπολιτικό θεμέλιο νομιμοποίησής του. Σύμφωνα με τη δογματική λογική της ποινικής σκέψης στα έννομα αγαθά συμπυκνώνονται οι θεμελιώδεις αξίες που συγκροτούν τον κοινωνικού σχηματισμό υπό ειρήνευση και ως εκ τούτου νομιμοποιούν την κρατική αξίωση να αναγάγει σε έγκλημα τις συμπεριφορές που συνιστούν καίρια προσβολή τους.¹⁴⁶ Προσεγγιζόμενο είτε ως προδικανική αξία, είτε ως υλικό αντικείμενο, αντιληπτό από τις αισθήσεις,¹⁴⁷ είτε ως

¹⁴⁴ Α Μπίνης και Α Σωτηροπούλου, *Lobbying: Δραστηριότητες επιρροής με διαφάνεια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022)

¹⁴⁵ Για μια συνεκτική παρουσίαση των θεωριών για το έννομο αγαθό, βλ. Ν Δημητράτος, *Έννομο αγαθό και διδασκαλία περί εγκλήματος στο ποινικό δίκαιο*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1998)

¹⁴⁶ Ν Δημητράτος, *Έννομο αγαθό και διδασκαλία περί εγκλήματος στο ποινικό δίκαιο*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1998), 17-25. Βλ. επίσης Σ Παπαγεωργίου-Γονατάς, «Το έννομο αγαθό στο έγκλημα της παράβασης καθήκοντος», *Ποινικά Χρονικά*, (1995) Σύμφωνα με τον Franz von List η θεσμική ένταση και η έκταση επιβολής της ποινικής εξουσίας στη ζωή και την κοινωνική υπόσταση των πολιτών, καθιστά αναγκαία τη την ιδεολογική της ταύτιση με τα προβαλλόμενα ιδεώδη της κοινωνικής συνύπαρξης Franz von List, σε Ζιούβα, 2016, σελ. 775-777

¹⁴⁷ Ι Μανωλεδάκης, *Το έννομο αγαθό*, (Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 1998), 29

ατομικό, κοινωνικό, υπερατομικό, ή συλλογικό μέγεθος,¹⁴⁸ είναι ανυπέρβλητος νομιμοποιητικός όρος της ποινικής εξουσίας¹⁴⁹

Δύο εξάλλου από τις βασικές αξιολογικές διακρίσεις των εγκλημάτων έχουν ως κριτήριο το προστατευόμενο έννομο αγαθό: Η πρώτη είναι η διάκριση και η συστηματική κατάταξη των εγκλημάτων σε κεφάλαια που οργανώνονται γύρω από το έννομο αγαθό¹⁵⁰ την προστασία του οποίου επιτελούν οι ποινικές διατάξεις που τα ορίζουν.¹⁵¹ Η δεύτερη είναι η διάκριση σε πλημμελήματα και κακουργήματα αναλόγως της βαρύτητας και απαξίας των εγκλημάτων, κλιμάκωση που αντιστοιχεί στο κοινωνικό αντίκρισμα του εννόμου αγαθού, ή (και) την ένταση της προσβολής του.

Τα εγκλήματα διαφθοράς στο δημόσιο τομέα¹⁵² εντάσσονται στο 12^ο κεφάλαιο του ΠΚ υπό τον γενικό τίτλο «ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ», και ειδικότερα στην πρώτη ενότητα με τίτλο «Ι. ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΓΙΑ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΟΦΕΛΟΣ». Τα εγκλήματα πολιτικής διαφθοράς¹⁵³ καταστρώνονται στο 4^ο κεφάλαιο, με γενικό τίτλο «ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ» και στην πρώτη ενότητα αυτού με τίτλο «Ι. ΕΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ, ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ». Στην δεύτερη ενότητα του ίδιου κεφαλαίου με τίτλο «ΙΙ. ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΕΚΛΟΓΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ» εντάσσεται στα εγκλήματα διαφθοράς και η δωροδοκία

¹⁴⁸ Οι διακρίσεις αποδίδουν την κεντρική ιδέα των θεωριών της γερμανικής σχολής βλ. Ν Δημητράτος, *Έννομο αγαθό και διδασκαλία περί εγκλήματος στο ποινικό δίκαιο*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1998), 67 Βλ. επίσης και τον επιστημονικό «διάλογο» Ανδρουλάκη, Ι Μανωλεδάκης, *Το έννομο αγαθό*, (Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 1998), (Ν Ανδρουλάκης, «Το τέλος μιας θεωρίας», *Ποινικά Χρονικά*, Λ (1980) / Το τέλος μιας κριτικής., ΠοινΧρ. Α', 1980, σελ. 507 επ. και 638 επ.)

¹⁴⁹ Ο ' , 2016, σελ.777., συμπληρώνει την αρχή της νομιμότητας με την φράση (και) «κανένα έννομο αγαθό πριν ή έξω από το ποινικό δίκαιο».

¹⁵⁰ Υποστηρίζεται μάλιστα και η άποψη ότι δεν είναι μόνον η σύνθετη και πολυδιάστατη φύση του *modus operandi* της διαφθοράς που καθιστά αναγκαία την ποινική διαχείριση της με διακριτές νομοτεχνικές υποστάσεις. Είναι αντίστοιχα ο αριθμός και το εύρος των προστατευόμενων αγαθών που αυτή αντιστρατεύεται Έτσι Σ Αλεξιάδης, «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο διεθνές χώρο», *Αφιέρωμα στην Πελαγία Γέσιου – Φαλτή*, (Τόμος 1, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007), 32 . Αντίθετα ο Καλλίρης, υποστηρίζει ότι δεν είναι η ασάφεια του εννόμου αγαθού που δυσχεραίνει, την τυποποίησή της διαφθοράς σε ένα έγκλημα, αλλά η δυσκολία της κατάστροφής της με ακρίβεια, τουλάχιστον αυτήν που κατ' ελάχιστον επιτάσσει η αρχή *nullum crime sine lege certa*, υποδηλώνοντας και την πολυπλοκότητα του φαινομένου, Κ Καλλίρης, «Οργανωμένο έγκλημα και διαφθορά: φαινότυπος, αλληλεπίδραση και ποινικό δίκαιο» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) σ. 807

¹⁵¹ Τα εγκλήματα διαφθοράς, όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί ως τώρα στην ισχύουσα μορφή τους, συστηματοποιούνται στον ΠΚ με τους Ν.2656/1998, (ΦΕΚ Α'265), 3560/2007 (ΦΕΚ Α' 103), 3666/2008 (ΦΕΚ Α' 105), 4252/2014, 4263/2019, 4637/2019. 4855/2021 (ΦΕΚ 215/Α/12.11.2021. Βλ. ακόμα Ι Ανδρουλάκης, «Το παγκόσμιο νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της διαφθοράς» σε 6^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013),101, Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016), 369-370, Χαραλαμπίδης, 2019, Κ Φράγκος, *Ποινικός Κώδικας, Κατ' άρθρο Ερμηνεία και Νομολογία Αρείου Πάγου* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020)

¹⁵² άρθρα 235 έως 238 ΠΚ, δωροληψία και δωροδοκία δημόσιων λειτουργών, καλλιέργεια κλίματος, δωροληψία και δωροδοκία δικαστικών λειτουργών, εμπορία επιρροής, γνήσια εγκλήματα παράλειψης ελεγκτικού καθήκοντος

¹⁵³ Άρθρα 159 και 159^Α ΠΚ περί δωροληψίας και δωροδοκίας πολιτικών προσώπων

εκλογέα.¹⁵⁴ Στο 23^ο κεφάλαιο, στην μεγάλη κατηγορία εγκλημάτων υπό τον τίτλο «ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ», και στην δεύτερη ενότητα με τίτλο «ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ»¹⁵⁵ ποινικοποιείται η δωροληψία και δωροδοκία (διαφθορά) στον ιδιωτικό τομέα.¹⁵⁶

. Στα εγκλήματα διαφθοράς του δημόσιου τομέα και της πολιτικής διαφθοράς, ο νομοθέτης πραγματώνει το δόγμα προστασίας του έννομου αγαθού της ανόθευτης δημόσιας υπηρεσίας και της ακεραιότητας των πολιτειακών θεσμών ως θεμέλιου της εμπιστοσύνης του κοινωνικού σώματος στο κύρος τους και αναγκαίων όρων λειτουργίας της δημοκρατικής πολιτείας.¹⁵⁷ Η ένταση του αξιοποίνου διαβαθμίζεται αναλόγως του είδους και του βαθμού προσβολής του προστατευόμενου αγαθού, με αυξανόμενη κλιμάκωση από τη διακινδύνευσή του προς τις μορφές πραγματικής βλάβης του. Η καλλιέργεια κλίματος και η εμπορία επιρροής, που κατατάσσονται στα εγκλήματα διακινδύνευσης, τιμωρούνται αποκλειστικά ως πλημμελήματα, ενώ και η κατ'επάγγελμα τέλεσή τους επιφέρει μεν αυστηροποίηση με επαύξηση του αξιοποίνου, πάντως στα πλαίσια της πλημμεληματικής μορφής. Αντίστοιχα, η παράβαση καθήκοντος ως στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του κεντρικού εγκλήματος δωροδοκίας δωροληψίας, συνιστά καίρια προσβολή της ακεραιότητας της δημόσιας υπηρεσίας, σε σχέση με τη συμπεριφορά που δεν εμπίπτει στον κύκλο καθηκόντων, κατά συνέπεια η βασική μορφή παραλλάσσεται εν προκειμένω σε κακούργημα. Υψηλή απαξία αποδίδεται στα εγκλήματα δωροδοκίας και δωροληψίας δικαστικών λειτουργών τα οποία οργανώνονται μόνο ως κακούργηματα και αναγάγουν το υπερατομικό αγαθό του αδιάβλητου της δικαστικής λειτουργίας σε θεμελιώδες υπαρκτικό της στοιχείο.¹⁵⁸ Η προστασία των πολιτικών θεσμών ανάγεται σε πρωτεύουσα υποχρέωση του ποινικού νομοθέτη ως εκ τούτου τιμωρεί τις σε βάρος τους προσβολές αποκλειστικά ως εγκλήματα κακούργηματικού χαρακτήρα.¹⁵⁹

Αναφορικά με το «εισαγόμενο» έγκλημα διαφθοράς του ιδιωτικού τομέα ¹⁶⁰ ο προσδιορισμός του προστατευόμενου αγαθού έχει προκαλέσει έντονη θεωρητική

¹⁵⁴ Άρθρο 165 ΠΚ

¹⁵⁵ Η διάκριση μεταξύ ιδιοκτησίας και περιουσιακών αγαθών φαίνεται να είναι αποτέλεσμα παραδοσιακής εμμονής του νομοθέτη στο ιδεώδες της ιδιοκτησίας, ως δομικό στοιχείο συγκρότησης του νεοελληνικού κράτους από της γενέσεώς του.

¹⁵⁶ Άρθρο 396 ΠΚ

¹⁵⁷ Σύμφωνα με τον Ι. Αντρουλάκη, λειτουργικά εξασφαλίζει προς τα έξω την εμπέδωση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην νομιμότητα και έσω την αυτοαντίληψη τήρησής της Androulakis, I., 2006, op. cit, σελ. 71-72.

¹⁵⁸ Για την προβληματική της παλινωδίας του νομοθέτη στην εγκληματοποίηση της διαφθοράς των δικαστικών και εισαγγελικών έιτουργών αλλά για ζητήματα περί προστατευόμενου έννομου αγαθού και ποινικοδογματικής θεμελίωσης της βλ. Ι. Αναστασοπούλου, «Ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο ν. 3560/2007)», σε ΣυνΕνΕλλΠοιν, *Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013), 179-212, Α. Διονυσοπούλου, «Σκέψεις για την ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο Ν. 3560/2007)», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2009), 967-973, και Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2012), .38-49 βλ. ιδίως σελ.41επ. βλ. επίσης Ι. Γιαννακέλος, «Το έγκλημα της δωροδοκίας δικαστή» σε ΣυνΕνΕλλΠοιν, *Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013)

¹⁵⁹ Ράϊκος, 2006, σελ.126επ., και 2016, σελ.303. Εξαίρεση στον κανόνα της κακούργηματικής μεταχείρισης συνιστά η κατάσταση της εξ αμελείας παράλειψης ελεγκτικού καθήκοντος από πρόσωπο με διευθυντικές αρμοδιότητες, ή εξουσίες λήψης αποφάσεως της (άρθρο 159 παρ. 3 ΠΚ) που συνεπάγεται την μη αποτροπή την δωροδοκίας πολιτικού προσώπου. Το γνήσιο αυτό έγκλημα παράλειψης αντιστοιχεί σε αυτό της παραγράφου 3 του άρθρου 236 ΠΚ (επί το αυστηρότερο ως προς την επαπειλούμενη ποινή)

¹⁶⁰ Για την ιστορικότητα του εγκλήματος στην εθνική έννομη τάξη και τα διεθνή κείμενα βλ. Α. Διονυσοπούλου, «Σκέψεις για την ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο Ν. 3560/2007)», *Ποινικά*

συζήτηση.¹⁶¹ Διατυπώθηκαν οι απόψεις ότι προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι η υποχρέωση πίστης του εργαζόμενου προς τον εργοδότη του,¹⁶² ο υγιής ανταγωνισμός,¹⁶³ η περιουσία της επιχείρησης,¹⁶⁴ ή (και) τα συμφέροντα των καταναλωτών, ενώ διατυπώθηκε και η θέση ότι η διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα προσβάλλει το υπαρκτό κοινωνικό μέγεθος, της ίδιας η επιχείρησης.¹⁶⁵

Η υπερεθνική διάσταση κανονικοποίησης της διαφθοράς είχε αντίκτυπο στην εσωτερική τυποποίηση και ως προς το προστατευόμενο έννομο αγαθό της εσωτερικής έννομης τάξης, αφού παρεισφρήσαν ως άξια προστασίας αλλοδαπά συμφέροντα,¹⁶⁶ *μη γνήσιας διεθνούς διάστασης*. Πρόκειται για αλλοδαπά αγαθά υπό την έννοια ότι είναι κατεξοχήν αγαθά-συμφέροντα προστασίας αλλοδαπής έννομης τάξης. Σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις, που εγείρουν σοβαρές ενστάσεις για κάμψη της

Χρονικά, 11 (2009), 967-970, Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2012), 38-41.

¹⁶¹ Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης η αφοσίωση, η εμπιστοσύνη και η εχεμύθεια στις οικονομικές αλλά και τις κοινωνικές σχέσεις, όπως επίσης και η ανάπτυξη υγιούς ανταγωνισμού είναι οι προστατευόμενες αξίες που παραπέμπουν – αν και με ασάφεια – σε περισσότερα προστατευόμενα αγαθά-συμφέροντα και μάλιστα υπερατομικού μεγέθους. Η ασάφεια μεγαλώνει στη Σύμβαση του ΟΗΕ, σύμφωνα με την οποία ο δικαιοπολιτικός στόχος είναι η εντιμότητα και ακεραιότητα των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων. Βλ. *Legislative Guide for the Implementation of the United Nations Convention against Corruption*, σημ 298. Στα ενωσιακά κείμενα, εξομοιώνεται η σημασία της διαφθοράς στο δημόσιο και ιδιωτικό πεδίο υπό την έννοια ότι η τελευταία στρεβλώνει τον ανταγωνισμό σχετικά με την αγορά υπηρεσιών και αγαθών πλήττει την οικονομική ανάπτυξη και συνιστά «απειλή για μια σύννομη κοινωνία». Απόφαση – Πλαίσιο 2003/568 ΔΕΥ και Έκθεση Επιτροπής στο Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα, 22-6-2007, σελ 2 COM (2007) 328 τελικό, σε Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2012), 42.

¹⁶² Έτσι Ι Ανδρουλάκης, «Αδικήματα Διαφθοράς στον Οικονομικό Τομέα» σε Ν.Κουράκης (επιμ) *Τα οικονομικά εγκλήματα*, (Αθήνα: Αντ Ν Σάκκουλας, 2007), 375, ορ. cit σελ. 332 και 475 επ., Α Διονυσοπούλου, «Σκέψεις για την ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο Ν. 3560/2007)», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2009), 971, όπου επίσης αναπτύσσεται συνοπτικά και η οικονομική θεωρία του αντιπροσώπου, Χατζηκώστας Κ., 2010, ορ. cit σελ. 21 και 60 επ. . βλ. και τη ρητή διατύπωση του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής στην Έκθεσή του για το νομοσχέδιο «Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης Ποινικού Δικαίου για τη διαφθορά και του Πρόσθετου σε αυτήν Πρωτοκόλλου».

¹⁶³ Ενδεικτ. Καιάφα -Γκμπάντι Μ., 2010, ορ. cit σελ. 21. Από ποινικοδογματική σκοπιά, ο Αργυροηλιόπουλος προσεγγίζει και τη δημόσια και ιδιωτική διαφθορά υπό το πρίσμα του αθέμιτου ανταγωνισμού, αναδεικνύοντας τη διαφθορική συναλλαγή και ως μέσο απόκτησης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος στις επιχειρηματικές σχέσεις. Η Αργυροηλιόπουλος, *Η ιδιωτική και δημόσια διαφθορά ως εγκλημα αθέμιτου ανταγωνισμού, Μία προσέγγιση υπό το πρίσμα των επιχειρηματικών συναλλαγών* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2006).

¹⁶⁴ Σχετίζεται άμεσα και με την μεταστέγηση της νομοτεχνικής υπόστασης (άρθρο 396 ΠΚ) στα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών. Σημειώνεται ότι η Αιτ Εκθ. της Σύμβασης Ποινικού Δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης η ποινικοποίηση της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα αποσκοπεί στην προστασία εμπιστοσύνης και πίστης στις ιδιωτικές συναλλαγές, του υγιούς ανταγωνισμού και τη διατήρηση ποινικής σε κλάδους και επιχειρηματικές δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών που παραδοσιακά αν Α Τζαννετής, «Η δωροδοκία ιδίως μέσω αφανών πόρων (“μαύρα ταμεία”) και η δωροληψία μέσω επιστροφών (“kick-back”) ως πράξεις απιστίας – Πάταξη της διαφθοράς και με τη βοήθεια του άρθρου 390 ΠΚ;», *Ποινικά Χρονικά*, ΞΓ’/2013, 568 επ.8, 568 επ.

ήκαν στον δημόσιο τομέα. Βλ και Αιτ. Εκθ. ΣχΠΚ, 2019,

¹⁶⁵ Έτσι η Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2012), 45,46, όπου και η συνοπτική παρουσίαση και κριτική των διαφορετικών απόψεων, σελ. 41-45. Ν Μπιτζιλέκης, «Θεμελίωση και φύση του Διεθνούς Ποινικού Αδίκου», *Ποινικά Χρονικά*, Ξ’/2010, 785–796. Επίσης βλ.

¹⁶⁶ Για τις αρχές που διέπουν την έκταση της εθνικής ποινικής εξουσίας και την προστασία ημεδαπών και αλλοδαπών εννόμων αγαθών βλ. Χ. Μυλωνόπουλο, *Διεθνές & Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο*, 3η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2021· ειδικά για την εφαρμογή τους στη νομοθεσία περί διαφθοράς, του ίδιου, «Προβλήματα διεθνούς ποινικού δικαίου στη νομοθεσία περί διαφθοράς *Ποινικά Χρονικά* ΞΕ’/2015, 241–247.

ενεργητικής αρχής της προσωπικότητας, η προστασία αυτή είναι απόλυτη καθώς δεν τελεί υπό τους περιορισμούς του άρθρου 6 του Π.Κ.¹⁶⁷. Προστατευόμενα συνεπώς αγαθά με τις διατάξεις αυτές είναι η ακεραιότητα της δημόσιας υπηρεσίας το αδιάβλητο της δικαστικής λειτουργίας και η ακεραιότητα των πολιτειακών θεσμών της Αλλοδαπής.

Η προστασία της εθνικής έννομης τάξης εκτείνεται και σε συλλογικά έννομα αγαθά, την ακεραιότητα και το αδιάβλητο των υπηρεσιών και των θεσμών της ΕΕ.¹⁶⁸ Οι σχετικές διατάξεις είναι αυθεντικό προϊόν ενωσιακών επιταγών από την ιδρυτική Συνθήκη και κυρίως από την Συνθήκη της Λισαβόνας. Είναι αξιοσημείωτο, ότι ενώ η προστασία των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ που κυριαρχούσε στα πρώτα κείμενα περί διαφθοράς ως καθοριστικός νομιμοποιητικός όρος απαλείφθηκε στην πορεία, έχει αφήσει, ερμηνευτικά τουλάχιστον, το στίγμα της.¹⁶⁹

Τα περιφερειακά της διαφθοράς εγκλήματα, υπηρεσιακά εγκλήματα όπως η παράβαση καθήκοντος, η ψευδής βεβαίωση η απιστία στον δημόσιο τομέα η υπεξαίρεση στην υπηρεσία, εγκλήματα διαφάνειας και λογοδοσίας το ΕΧ κ.λ.π.. προσθέτουν στην εξίσωση και άλλα προστατευόμενα αγαθά όπως η δημόσια περιουσία, η διαφάνεια, η λογοδοσία, η ασφάλεια του χρηματοπιστωτικού συστήματος, τροφοδοτώντας μια συναντίληψη ότι τα εγκλήματα συγκροτούν ένα 'οικοσύστημα' εγκληματικότητας που βάλλει καίρια εναντίον της ουσίας της ευνομούμενης πολιτείας,¹⁷⁰ και νομιμοποιεί τον βασικό πυλώνα της διεθνούς αντεγκληματικής πολιτικής κατά της διαφθοράς που δομεί το *τρίπτυχο, διαφάνεια - λογοδοσία-ακεραιότητα*¹⁷¹

¹⁶⁷ Χ Μυλωνόπουλος, «Προβλήματα διεθνούς ποινικού δικαίου στη νομοθεσία περί διαφθοράς», *Ποινικά Χρονικά*, ΞΕ'/2015, 241-247.

Βλ. παρ.4 άρθρ.159 για δωροληψία μελών κοινοβουλευτικών συνελεύσεων διεθνών ή υπερεθνικών οργανισμών, στους οποίους είναι η Ελλάδα μέλος, μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ή της ευρωπαϊκής επιτροπής από ημεδαπό, όπως επίσης και την παρ.4 της παθητικής δωροδοκίας πολιτικών προσώπων. Επίσης βλ. τις παρ.5 των άρθρ. 235 και 236 περί δωροληψίας – δωροδοκίας δημοσίου υπαλλήλου, όπου τα σχετικά εγκλήματα τελούνται από ημεδαπούς και αλλοδαπούς όπου στην πρώτη περίπτωση δεν απαιτείται η συνδρομή του άρθρου 6 ΠΚ.

¹⁶⁸ Κοινή Δράση του Συμβουλίου για τη διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα της 22.12.1998. Ανακτήθηκε από:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998F0742&from=EL>

Απόφαση- Πλαίσιο αριθ.2003/568/ΔΕΥ/ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ 22.7.2003. Ανακτήθηκε από:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003F0568&from=el>

¹⁶⁹ Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η επίδρασή της στην εθνική μας έννομη τάξη», σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. εποπτ.) *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014)

¹⁷⁰ η. Επιτροπή Βασιλείας το 1988 διακηρύσσει ότι το ξέπλυμα υπονομεύει την σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος Βλ.σε E Savona and M De Feo, "International Money Laundering Trends and Prevention/Control Policies" in E U Savona (ed), *Responding to Money Laundering/International Perspectives*, (Harwood academic publishers, 2005),141 **Κ Χατζιωάννου, «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. (Ν 4557/2018-ΦΕΚ Α'139/30.7.2018)» σε Λ Μαργαρίτης και Χ Σατλάνης (επιμ) *Ειδικό Ποινικό Νόμοι* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022), ιδίως 459 επ.**

¹⁷¹ Organisation for Economic Co-operation and Development, *Recommendation of the Council on Public Integrity* (OECD/LEGAL/0435, 2017) .Transparency International, *National Integrity System Assessment Toolkit*, 2023. United Nations Office on Drugs and Crime, *United Nations Convention against Corruption* (UNCAC), 2003, ιδίως Κεφάλαιο II («Preventive Measures»).

6. Αποτίμηση .

Από τη συνολική αποτίμηση της εξέλιξης του πλαισίου ποινικής τυποποίησης της διαφθοράς προκύπτει ότι η *τυποποίηση ως πρώτη βαθμίδα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου* είναι το κατεξοχήν πεδίο στο οποίο αποτυπώνονται οι κυρίαρχες δικαιοπολιτικές επιλογές σχετικά με τη φύση, την έκταση και τα όρια του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς.

Η σταδιακή ενσωμάτωση των διεθνών συμβατικών επιταγών και η ολοένα εντονότερη επίδραση του ενωσιακού δικαίου οδήγησαν στη διαμόρφωση ενός *ομογενοποιημένου* πλαισίου εγκληματοποίησης και ποινικής τυποποίησης, με παράλληλη διεύρυνση των εγκληματικών τύπων. Η *υπερεθνική εναρμόνιση* της ποινικής τυποποίησης της διαφθοράς σηματοδοτεί συγχρόνως τη μετάβαση από την αποκλειστική ρυθμιστική αρμοδιότητα της εθνικής έννομης τάξης προς ένα υπερεθνικό σύστημα αντεγκληματικής διακυβέρνησης, στο πλαίσιο του οποίου η εγκληματοποίηση της διαφθοράς διαμορφώνεται ολοένα και περισσότερο υπό την επίδραση κοινών υπερεθνικών δικαιοπολιτικών επιλογών και προτύπων. Παράλληλα, η σύγχρονη ποινολογική τάση χαρακτηρίζεται από διαρκή *αυστηροποίηση* των ποινικών κυρώσεων και η ποινικοποίηση από συνεχή *επέκταση του αξιοποίνου σε πρώιμα στάδια διαφθορικής δράσης*.

Οι ενσωματωμένες στην έννομη τάξη και διαρκώς εντεινόμενες αυτές τάσεις για όλο το ποινικό σύστημα- και όχι μόνο για την τυποποίηση- προβάλλονται από την επίσημη αντεγκληματική ρητορική ως η μόνη νομοθετική λύση διαχείρισης, ικανή να απαντήσει αποτελεσματικά στις ολοένα συνθετότερες μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται η διαφθορά, αλλά και το κατακλυσμιαίο φαινόμενο της υπερεθνικής διάχυσης , υπό τη συνθήκη της παγκοσμιοποίησης. Ταυτόχρονα φέρονται ως οι αναγκαία και ικανή συνθήκη προστασίας της διαφάνειας, της ακεραιότητας των θεσμών, της αξιοπιστίας της δημόσιας διοίκησης και της εμπιστοσύνης των πολιτών στη δημόσια εξουσία.

Ωστόσο το κρίσιμο ερώτημα παραμένει. Το ποινικό μοντέλο της διαφθοράς ως θεμελιώδης πρώτη βαθμίδα της αντεγκληματικής ατζέντας ανταποκρίνεται λειτουργικά σε όσα ρητορικά ευαγγελίζεται, δηλαδή τη διατήρηση του δικαιοκρατικού του πρόσημου και την αποτελεσματική αντιμετώπιση του πραγματικού της φαινομένου; Υπό το πρίσμα του κριτικού παραδείγματος, το νομικό έγκλημα της διαφθοράς, με λανθάνοντα τρόπο, δυσλειτουργεί προς τη δηλωμένη στόχευση και την επίσημη δικαιοπολιτική του ταυτότητα .

Η προσέγγιση των ζητημάτων αυτών επιχειρείται στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

III. Η λειτουργικότητα του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς. Θεσμική αλλοίωση, ή συστημική κανονικότητα;

1. Προαπαιτούμενα. Η λειτουργική ανάλυση στις ποινικές επιστήμες

Η λειτουργική ανάλυση είναι μέθοδος της Κοινωνιολογίας,¹⁷² την οποία δανείστηκε από τη Βιολογία και τα Μαθηματικά, για την ανάλυση και εξήγηση των επιπτώσεων ενός κοινωνικού φαινομένου αναφορικά με ένα σύστημα.¹⁷³ Η πρωτοποριακή θεωρητική διάκριση σε δήλεες, ή κατεστημένες και λανθάνουσες λειτουργίες των θεσμών αποδίδεται στον Merton, εμβληματικό εκφραστή του Δομολειτουργισμού.¹⁷⁴ Οι πρώτες είναι οι επίσημες λειτουργίες ενός θεσμού και συνδέονται με τον δηλωμένο και προβαλλόμενο δικαιοπολιτικό του σκοπό. Αντίθετα, οι λανθάνουσες λειτουργίες του, δεν προβάλλονται επισήμως, παραμένουν συχνά αθέατες και εξυπηρετούν, τουλάχιστον κατ' αποτέλεσμα, σκοπούς διαφορετικούς από τη θεσμική αποστολή του θεσμού. Η ανάλυσή τους αποκαλύπτει πραγματικές λειτουργίες, πέρα από την επίσημη νομιμοποίησή του, οι οποίες μάλιστα συχνά αντιστρατεύονται το θεσμικό ρόλο του, αναδεικνύοντας την αντίφαση της δυσλειτουργικότητας του ως προς τον θεσμικό επιδιωκόμενο σκοπό.¹⁷⁵

¹⁷² Για μια ευσύνοπτη παρουσίαση της εξέλιξής της από τους Malinowski, Radcliffe-Brown, Merton, Parsons και Luhmann, βλ. Π. Καρακατσούλης, «Η συμβολή της λειτουργικής ανάλυσης στην ποινική νομοθέτηση», Ποιν Χρ, 1986, σ. 961-978., όπου μεταξύ άλλων ο συγγραφέας επιχειρεί την εφαρμογή της στην ποινική νομοθέτηση, ό.π., σ. 972-976

¹⁷³ Π. Καρακατσούλης, «Η συμβολή της λειτουργικής ανάλυσης στην ποινική νομοθέτηση», Ποιν Χρ, 1986, σ. 963
¹⁷⁴ Βλ. ανάλυση του δομολειτουργισμού σε Β Βασιλαντωνοπούλου, "Λευκά κολάρα" και Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), 84 επ., Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012), σ. 143 επ.

¹⁷⁵ Η λειτουργική οπτική πάντως έχει αυτοτελή μεθοδολογική παρουσία και στις ποινικές επιστήμες. Για την μεθοδολογική της στο συγκριτικό δικονομικό δίκαιο βλ. Ε Μπίλλης, «Λειτουργική σύγκριση, ιδεότυποι και δικονομικό ποινικό δίκαιο», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020) 605-631.

Στο πεδίο των ποινικών επιστημών η λειτουργική ανάλυση ανέδειξε την κοινωνική λειτουργία του ποινικού νόμου, η οποία διακρίνεται σε εγγυητική και τιμωρητική. Πρόκειται για τις λεγόμενες *δήλες*, ή κατεστημένες λειτουργίες του ποινικού νόμου, οι οποίες αναγνωρίζονται παραδοσιακά επίσημες λειτουργίες του και του προσδίδουν διαμεσολαβητικό ρόλο επεξεργασίας και επίλυσης «των κοινωνικών συγκρούσεων που προκύπτουν εξαιτίας μιας αποκλίνουσας συμπεριφοράς». Η κριτική εγκληματολογική σκέψη ανιχνεύει τις *άδηλες*, ή *λανθάνουσες λειτουργίες* του ποινικού νόμου, ερευνά, αναλύει και εξηγεί ότι τον καθιστούν μέσο προσαρμογής του κοινωνικού συνόλου στο αξιακό σύστημα της κατεστημένης τάξης πραγμάτων.¹⁷⁶

2.Από την κοινωνική λειτουργία στη συστημική λειτουργικότητα του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς

Οι έννοιες «λειτουργία» και «λειτουργικότητα» του ποινικού νόμου ως κοινωνικού φαινομένου, αν και συγγενείς, φαίνεται να αποτελούν διακριτές έννοιες, με διαφορετικά σημαινόμενα. Ο όρος «λειτουργία» αναφέρεται πρωτίστως στο θεσμικό και κανονιστικό ρόλο που επιτελεί ο νόμος αναφορικά με την έννομη τάξη από την οποία εκπορεύεται και τον κοινωνικό σχηματισμό, στον οποίο επιβάλλεται. Συνεκδοχικά η λειτουργία του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς απαντά στο ερώτημα ποιο είναι το έργο που επιτελεί ως κοινωνικό φαινόμενο, εντός της κοινωνίας .στην οποία εκδηλώνεται. Σε διαφορετικό εννοιολογικό τόνο κινείται ο όρος «λειτουργικότητα». Απαντά πρωτίστως στο ερώτημα πώς και υπέρ ποίου λειτουργεί ο ποινικός νόμος . Πρόκειται για αξιολογικά φορτισμένο όρο, καθώς αναφέρεται στα πραγματικά αποτελέσματα που επιφέρει το επιτελικό έργο του στον κοινωνικό σύστημα, και αν εν τέλει είναι λειτουργικός ή δυσλειτουργικός ως προς το σύστημα αναφοράς του, δηλαδή την επίτευξη του επίσημου δικαιιοπολιτικού του σκοπού.

Κατά την παραδοσιακή θεώρηση, ο ποινικός ορισμός της διαφθοράς λειτουργεί σε κάθε περίπτωση υπέρ της επίσημης δικαιιοπολιτικής στόχευσης της ποινικής καταστολής δηλαδή τον έλεγχο και την περιστολή της και στα πλαίσια της δικαιοκρατίας ελέγχει τη σχέση ισορροπίας της κοινωνικής του λειτουργίας, καθώς ο νόμος δεν επιδρά μόνο στον εκάστοτε δράστη και το εκάστοτε θύμα, αλλά τριτενεργεί επί του εν δυνάμει δράστη και του εν δυνάμει θύματος.¹⁷⁷ Με άλλα λόγια εξετάζει τις λεγόμενες *δήλες* λειτουργίες του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς¹⁷⁸ και χωρίς να αμφισβητεί, αλλά με αφετηρία την αξιωματική παραδοχή της

¹⁷⁶ Π. Καρακατσούλης, «Η συμβολή της λειτουργικής ανάλυσης στην ποινική νομοθέτηση», ό.π., σ.973, Χ Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι* (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2007), 5επ., Α Χουλιάρης, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα,2024)

¹⁷⁷ Α Χουλιάρης, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα,2024) 29

¹⁷⁸ Δομολειτουργισμός, Durkheim, Parsons, Merton??? (ανάπτυξη / μεταφορά κυρίως από Βασιλιάντων με παραπομπές δευτερευόντως και σε Λαζο, Βιδάλη -Κουλούρη)

λειτουργικότητάς του ως προς την πρόληψη και καταστολή της, ελέγχει και «βαθμολογεί» την ποινική διαχείριση της διαφθοράς αναλόγως των στατιστικών αποτελεσμάτων του ετήσιου monitoring.¹⁷⁹ Μια περισσότερο επικριτική θέση, ιδίως από το πεδίο του ποινικού δικαίου, διαπιστώνει εκτροπή του μοντέλου του ποινικού συστήματος εν γένει προς ασυμμετρίες τιμωρητισμού και αυταρχισμού, κρίση της φιλελεύθερης δογματικής του, ανιχνεύει μια επιτεινόμενη αποσταθεροποιητική, απονομιμοποιητική λειτουργία του ποινικού συστήματος, περιλαμβανομένης και της διαδικασίας ποινικοποίησης.¹⁸⁰

Η κριτική εγκληματολογική σκέψη κινείται σε διαφορετική κατεύθυνση, ανιχνεύει τις άδηλες λειτουργίες του του ποινικού συστήματος και προσεγγίζει την πολιτισμική και ιδεολογική επίδραση που αυτό ασκεί στους αποδέκτες του, ως κοινωνική κατασκευή¹⁸¹. Συνεπώς η ανάλυση της λειτουργικότητας του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς συνδέεται με τις άδηλες λειτουργίες του, δηλαδή την επιδραστικότητά του στην ανατροφοδότηση του πραγματικού της φαινομένου, αλλά και τη διατήρηση των κυρίαρχων αξιακών, κοινωνικών και πολιτισμικών προτύπων.

Τα ζητήματα που θα στη εξεταστούν συνέχεια αφορούν ειδικά το ποινικό μοντέλο της διαφθοράς, αν δηλαδή αυτό είναι λειτουργικό ή δυσλειτουργικό σε σχέση με τους σκοπούς που ευαγγελίζεται υπέρ του κοινωνικού συνόλου και του δημοκρατικού κοινωνικού κράτους δικαίου, αν η λειτουργικότητά του λαμβάνει τελικώς θετικό ή αρνητικό πρόσημο ως προς την αντιμετώπιση της πραγματικής διαφθοράς, ή αν εν τέλει ευνοεί τη συστημική ανατροφοδότησή της, επιτείνοντας τις κοινωνικές ασυμμετρίες. Σε περίπτωση κατάφασης της δεύτερης εκδοχής, συμπεραίνεται πρωθύστερα ότι η θεσμική κανονικοποίηση της διαφθοράς δεν είναι μόνο φαινομενολογικά υποσημαινόμενη ή ανεπαρκής, αλλά ενδέχεται να προσλαμβάνει και προσχηματικό χαρακτήρα.

3.Ατομικά δικαιώματα, έννομα αγαθά και οι δήλες λειτουργίες του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς.

¹⁷⁹ Για τη μετάβαση από την εξατομικευμένη έννοια της επικινδυνότητας στην αναλογιστική πρόγνωση και διαχείριση του κινδύνου, καθώς και την κριτική των αξιώσεων επιστημονικής ουδετερότητας της σχετικής θετικιστικής σκέψης, βλ. Μ Γασπαρινάτου, «Από την επικινδυνότητα στην αναλογιστική πρόγνωση κινδύνου: οι προκλήσεις και τα αδιέξοδα της θετικιστικής σκέψης», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος*. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018) 211–229.

¹⁸⁰ Βλ. πρκ. υποσημείωση 181 καθώς και Ν Δημητράτος, «Προβλήματα ποινικής δογματικής στο κατώφλι της τρίτης χιλιετίας», *Ποινικά χρονικά*, , ΠοινΧρ Ν°/2000, 381–384.

¹⁸¹ Από μαρξιστική πολιτικοοικονομική οπτική, η ενίσχυση της κρατικής καταστολής έχει επίσης συσχετισθεί με μεταβολές στον τρόπο καπιταλιστικής συσσώρευσης και στις σχέσεις κεφαλαίου–εργασίας, ώστε η κατασταλτική λειτουργία του κράτους να ερμηνεύεται εντός του ευρύτερου συστήματος κοινωνικών και παραγωγικών σχέσεων. Βλ Μ Νίκας, «Η κρατική καταστολή στη συγκυρία ενίσχυσης της απόλυτης έναντι της σχετικής υπεραξίας» *Θέσεις*, 118/1-

3(2012)[ιστότοπος]http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1171:category-1171&catid=134&Itemid=113, Ι Τσίγγανου, «Αντεγκληματική πολιτική και τυπικός κοινωνικός έλεγχος στην Ελλάδα της κρίσης» σε Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2016), 214–233 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Α. Εγγυητική και προστατευτική λειτουργία. Οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος

Η κατοχύρωση και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων είναι υπαρκτικό στοιχείο του συνταγματικού, δημοκρατικού και κοινωνικού κράτος δικαίου¹⁸² και διατρέχει όλο το δικαίό του σύστημα.¹⁸³ Τα ατομικά δικαιώματα αποτελούν το εγγυητικό και συνάμα το προστατευτικό όριο του ποινικού δικαίου, λόγω του εξόχως επεμβατικού του χαρακτήρα και της θεσμικής του βίας εξαναγκαστικά επιβαλλόμενης ως κρατική βία επί των πολιτών. Στο πεδίο του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, επιτελείται η ποινικοποίηση, δηλαδή ο ορισμός του εγκληματικού φαινομένου και η πρόβλεψη της επαπειλούμενης ποινής σε βάρος του εν δυνάμει δράστη.¹⁸⁴

Οι δύο αυτές επιμέρους νομοπαραγωγικές διαδικασίες πραγματώνουν συνθετικά την *κοινωνική λειτουργία* του ουσιαστικού ποινικού κανόνα δικαίου, η οποία διακρίνεται στις δύο επιμέρους, τις λεγόμενες δήλες λειτουργίες του, την *εγγυητική ή φιλελεύθερη* και την *προστατευτική ή τιμωρητική*. Η πρώτη αφορά στην ακριβή περιγραφή της εγκληματικής πράξης και των ορίων της επαπειλούμενης ποινής και ως τούτου διαφυλάσσει τα θεμελιώδη δικαιώματα του εν δυνάμει δράστη από τις αυθαιρεσίες της κρατικής εξουσίας. Ανάγεται σε συνταγματικής περιωπής αρχή, την αρχή της νομιμότητας και επαναδιατυπώνεται σε δεσπύζουσα θέση στο γενικό μέρος του ποινικού κώδικα. Η δεύτερη αφορά την προστασία των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων του εν δυνάμει θύματος από την κοινωνική βλαπτικότητα της εγκληματικής συμπεριφοράς. Συνιστά την ίδια την ουσία νομιμοποίησης της συστατικής λειτουργίας του ποινικού δικαίου (εγκληματοποίηση-ποινικοποίηση) και της επιβολής της ποινικής καταστολής. (τιμωρία- ποινή)¹⁸⁵.

Παρότι σοβαρή μερίδα της θεωρίας υποστηρίζει ότι η μεταξύ τους σχέση είναι παραπληρωματική, εντούτοις, με πειστική επιχειρηματολογία υποστηρίζεται ότι η ίδια η φύση του ποινικού δικαίου ως φιλελεύθερου δικαιοκτικού συστήματος εντός του πλαισίου του κοινωνικού δημοκρατικού κράτους δικαίου αναδεικνύει ως αυτονόητη την αναγκαιότητα ισορροπίας των δύο λειτουργιών. Συνεπώς πριμοδοτεί ως υπαρκτικό

¹⁸² Πρόκειται για τη μετεξέλιξη του φιλελευθερού, του κοινωνικού και του δημοκρατικού κράτους.

¹⁸³ Π. Δέγλερης, «Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη και Κρίση» σε Μ. Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης* Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2016), 406 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/> Α. Ι. Μάνεσης, *Συνταγματικά Δικαιώματα, τ. Α΄: Ατομικές Ελευθερίες – Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, δ΄ έκδ., Θεσσαλονίκη*: Εκδόσεις Σάκκουλα, 1982. Α. Μανιτάκης, *Κράτος Δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας Ι*, (Σάκκουλας, 1994)

¹⁸⁴ Αντίστοιχα στο πεδίο του δικονομικού ποινικού δικαίου κανονικοποιείται η διαγνωστική διαδικασία ενοχής, η κατάγνωσή της και η επιβολή της ποινής. Βλ. επίσης Κ. Τσίνας, «Περί του ορισμού του εγκλήματος», σε Κ. Βαθιώτης, Δ. Κιούπης, Α. Τζαννετής και Α. Δημάκης (επιμ), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020)

¹⁸⁵ Για μια αναλυτική καταγραφή της ιστορικότητας της ποινικής καταστολής και μάλιστα σε διεθνές επίπεδο βλ. Ν. Ε. Κουράκης και συνεργ. επιμ. Ν. Κουλούρης, *Η Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος* (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009) Για τις τάσεις και τις προοπτικές της ποινικής καταστολής βλ. ιδίως σ. 337-523

του στοιχείου τη συμπληρωματική μεταξύ τους σχέση, αφού και οι δύο λειτουργίες επιτελούν εν τέλει (αρνητικά και θετικά αντίστοιχα) εγγυητισμό υπέρ των ατομικών δικαιωμάτων του εν δυνάμει δράστη και θύματος και ως εκ τούτου πρόκειται για τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος.¹⁸⁶

Από μια άλλη σκοπιά, αφού συχνά ο προστατευτικός σκοπός του ποινικού νόμου αφορά και έννομα αγαθά τα οποία δεν ανάγονται μόνο σε ατομικά δικαιώματα αλλά συνιστούν υπερατομικά αγαθά, ο συνεκτικός ιστός που τα εντάσσει στη συνταγματική τάξη του κράτους δικαίου είναι η ερμηνεία τους «ως σύνολα συνθηκών αναγκαίων για την ελεύθερη ανάπτυξη του ατόμου, την πραγμάτωση θεμελιωδών δικαιωμάτων και τη λειτουργία ενός κρατικού συστήματος που δομείται πάνω σε αυτούς τους στόχους»¹⁸⁷. Περίπτωση εγκλημάτων με προστατευτικό σκοπό υπέρ υπερατομικών αγαθών είναι και τα εγκλήματα διαφθοράς.¹⁸⁸

Η δήλη εγγυητική λειτουργία του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς επιτελείται με την αποσπασματική διαδικασία επιλογής και περιγραφής εκείνων της διαφθορικών συμπεριφορών την οποία ο ποινικός νομοθέτης αξιολογεί και ορίζει ως εγκλήματα διαφθοράς, με την τήρηση κανόνων και αρχών, πρωτίστως δε της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της αναλογικότητας. Ουδεμία άλλη συμπεριφορά εκτός των τυποποιημένων μορφών της δεν συνιστά έγκλημα και δεν επισείει ποινή. Ως προς τη δεύτερη δήλη λειτουργία, την *τιμωρητική*, αυτή συνδέεται με υπερατομικά αγαθά τα οποία δημιουργούν συνθήκες που αξιολογούνται από τον ποινικό νομοθέτη ως αναγκαίες για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του συνόλου και ως εκ τούτου συγκροτούν υπαρκτικά στοιχεία ενός δημοκρατικού κοινωνικού κράτους δικαίου.¹⁸⁹ κατά συνέπεια αγαθά άξια ποινικής προστασίας (έννομα αγαθά).

Στις δήλες λειτουργίες του ποινικού ορισμού της διαφθοράς εντάσσεται και η *γενικοπροληπτική λειτουργία* του η οποία απορρέει από τον εξαναγκαστικό εξουσιαστικό χαρακτήρα του ποινικού νόμου ως *θεσμική βία* και τη φύση της επαπειλούμενης ποινής ως *malum per se*. Με άλλα λόγια- στο παράδειγμα των εγκλημάτων διαφθοράς- στο μέτρο που ο δευτερογενής κανόνας δικαίου απειλεί τον εν δυνάμει δράστη της περιγραφόμενης διαφθορικής συμπεριφοράς με τη θεσμική επιβολή της προβλεπόμενης ποινής, επιδιώκει την αποθάρρυνσή του στην επιλογή της διάπραξής της, κατόπιν μιας ορθολογικής στάθμισης κόστους- οφέλους¹⁹⁰

¹⁸⁶ Kaspar **Johannes Kaspar ποινικά χρονικά 2/ 2026**, ΠοινΧρ 2026, 81. Σύμφωνα με τις απόψεις που εκφέρονται στο άρθρο, η διαμόρφωση συμπληρωματικής σχέσης ανάμεσα στα συνταγματικά εγγύα και τις αρχές του ποινικού δικαίου είναι αναγκαία, καθώς μόνο μέσω αυτής «η άσκηση κρατικής ποινικής εξουσίας μπορεί να οριοθετηθεί αποτελεσματικότερα απ' ό,τι μόνον με ενδοσυστηματικά κριτήρια».

¹⁸⁷ Roxin/Greco, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, τόμος I 2020, σε Kaspar, J.,ό.π.

¹⁸⁸ Η Μπαντέκας, «Διαφθορά και διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων», σε Δ Ζιούβας (επιμ), *Δίκαιο & Πολιτική κατά της Διαφθοράς*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016), 575–588,. Για την ουσιαστική νομιμοποίηση της ποινικής επέμβασης και τα όρια που θέτει στη σχέση ποινικού δικαίου και ηθικής η προστασία εννόμων αγαθών,βλ.ιδίως Ν Μπιτζιλέκης, «Η ηθική νομιμοποίηση του ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 5/2003, 385 επ.

¹⁸⁹ Ο Χουλιάρας συλλαμβάνει την αντίφαση. Ενυπάρχει παραδοχή αξιολογικής διαδικασίας ηθικολογικής βάσης, παρότι σύμφωνα με τον νομικό θετισκισμό η ποινικοποίηση λαμβάνει χώρα σε συνθήκες αξιολογικής ουδετερότητας, Α Χουλιάρας, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα,2024)

¹⁹⁰ Βλ όμως και W J Schaubenstein, “Gesamtkonzept zur Eindämmung de corruption” (Ενα συνολικό σχέδιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς), *Ποινικά Χρονικά*, (1996), ο οποίος επισημαίνει ότι «το έγκλημα της διαφθοράς

Β. Το σφυροκόπημα του φιλελεύθερου χαρακτήρα του ποινικού συστήματος. Όψεις εργαλειοποίησης του τιμωρητισμού. Μια πρώτη προσέγγισή τους.

Είκοσι και πλέον χρόνια αρθρώνονται συντεταγμένα ενστάσεις της ποινικής θεωρίας και πράξης για επερχόμενη και πλέον επελθούσα *κρίση του φιλελεύθερου ποινικού δικαίου (ουσιαστικού και δικονομικού)*,¹⁹¹ με βασικό επιχείρημα την *ανατροπή της ισορροπίας* μεταξύ των δύο εκφάνσεων της κοινωνικής του λειτουργίας και συγκεκριμένα για *επιταχυνόμενη και επάλληλη συρρίκνωση του εγγυητικού του ρόλου*¹⁹² *υπέρ μιας δυσανάλογης επίταξης και επαύξησης της τιμωρητικής του λειτουργίας που αποσταθεροποιεί τη δογματική του βάση, το απονομιμοποιεί και το τρέπει σε ποινικό δίκαιο αυταρχικού χαρακτήρα.*¹⁹³ Τους πρώτους τριγμούς,

όπως κάθε άλλο έγκλημα πρέπει να προσεγγίζεται σε συνάρτηση με το γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται» και δίνει έμφαση στην υιοθέτηση του υλιστικού τρόπου ζωής, του ατομικού πλουτισμού και μιας κοινωνίας στην οποία κυριαρχεί το δίκαιο της πυγμής.

¹⁹¹ Για μια επίκαιρη και σύγχρονη εκδοχή του ίδιου δικαιοκρατικού προβληματισμού, υπό το πρίσμα της εισαγωγής της τεχνητής νοημοσύνης στην ποινική δικαιοσύνη, βλ. Ν Παρασκευόπουλος, «Φιλελεύθερο ποινικό δίκαιο και τεχνητή νοημοσύνη», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2023)

¹⁹² Για την ένταση μεταξύ του αιτήματος ασφάλειας και του εγγυητικού χαρακτήρα του φιλελεύθερου ποινικού δικαίου, καθώς και τον κίνδυνο περιορισμού των ελευθεριών μέσω της διεύρυνσης της κατασταλτικής ποινικής νομοθεσίας, βλ. Ι Μανωλεδάκης, *Ασφάλεια και Ελευθερία. Ερμηνεία του Ν. 2928/2001 για το οργανωμένο έγκλημα – Σχετικά κείμενα*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκουλα, 2002) Συναφής είναι η επισήμανση του κινδύνου «πολιτικοποίησης» του ποινικού δικαίου, όταν η ποινική λειτουργία αποδεσμεύεται από τις δικαιοκρατικές της αρχές και καθίσταται πεδίο πολιτικής παρέμβασης και εργαλειοποίησης. Βλ. Ν Μπιτζιλέκης, «Ποινικοποίηση της πολιτικής και πολιτικοποίηση του ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 6 (2018), Χ Παπαχαλαράμπους, «Η εξιχνίαση του οργανωμένου εγκλήματος. Η προβληματική των ειδικών ανακριτικών τεχνικών», σε *Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου – Μαργακοπούλου*, επιμ. Μαγγανάς Α., Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Εγκληματολογίας – (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη 2003, Βρυξέλλες: Bruylant)

¹⁹³ Τόσο στο ουσιαστικό όσο και στο δικονομικό πεδίο, πολλές οι όψεις διεύρυνσης του ποινικού ελέγχου βλ. . ενδεικτ. Ι Ανδρουλάκης, « “Προστατευόμενοι” (ψευδώνυμοι) μάρτυρες, “χάρτινοι” μάρτυρες και “μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος”», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκουλας, 2020) Ν Ανδρουλάκης, *Αιτιολογία και αναγκαστικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης*, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκουλα, 1998), Ν Ανδρουλάκης, «Το καθήκον αληθινής/ουσιαστικής αιτιολόγησης των κάθε λογής ποινικών αποφάσεων ως θεσμικός φραγμός στη διαφθορά», *Ποινικά Χρονικά*, (2006) Ν Ανδρουλάκης, «Επιτάχυνση της προδικασίας στην ποινική δίκη με κάθε κόστος», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2011) Ν Ανδρουλάκης, «Η ποινική νομοθέτηση και κάποια τρέχοντα προβλήματα της», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2015), Ι Γιαννίδης, «Η νέα νομιμοποίηση του Ποινικού Δικαίου και το τέλος της κλασικής δογματικής», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2007) Ι Γιαννίδης, «Η τύχη των κωδίκων» *nova criminalia Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων* 7/10 (2019), Θ Δαλακούρας, «Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του άρθρου 6 του Ν. 2928/2001», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2001) Θ Δαλακούρας, «Επεμβάσεις στον ΚΠΔ: Ο μύθος της επιτάχυνσης της απονομής της ποινικής Δικαιοσύνης», *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2016). Α Καρράς, «Η διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ένα βήμα μπροστά - Δύο βήματα πίσω», *Ποινικά Χρονικά*, (2014) Κ Κοσμάτος, «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, 2016), 390 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com>, Χ Νάιντος, «Ειδικές ανακριτικές πράξεις: επίκαιρα ζητήματα», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2017)

ακολούθησε ένας ολοένα εκτρεπόμενος ποινικός τιμωρητισμός ο οποίος μάλιστα καθομολογείται στείρος και επικίνδυνος διότι παρά τα επίσημα εξαγγελόμενα ευχολόγια ουδεμία πραγματική συρρίκνωση του εγκληματικού φαινομένου δεν επιφέρει, ενώ διαφαίνεται με ολοένα και περισσότερη σαφήνεια ότι *εργαλειοποιείται* προς χειραγώγηση της κοινής γνώμης.¹⁹⁴

Σύμφωνα μάλιστα με μια πιο κριτική σκέψη η εργαλειοποίηση είναι πολλαπλή και δεν αφορά απλά και μόνο το ψηφοθηρικό στόχο ευρείας κοινωνικής αναγνώρισης ότι το κράτος « κάνει ό, τι μπορεί ». Υποστηρίζεται ότι με την παράλληλη κατασκευή και διάχυση προς το κοινωνικό σώμα « βολικών διακινδυνεύσεων » εγκληματικότητας, επιδιώκεται δια της ποινικής εξουσίας αφενός η νομιμοποίηση ενός τιμωρητισμού μηδενικής ανοχής ως μόνη πανάκεια, αφού «ό,τι άλλο απέτυχε». Αφετέρου ενός τιμωρητισμού, στρεβλά στοχευμένου στις βολικές διακινδυνεύσεις της ήσσονος εγκληματικότητας που συνδέεται με τα μεσαία και κατώτερα στρώματα, αφήνοντας ελεύθερο το πεδίο κανονικοποίησης της συστημικής εγκληματικότητας των λευκών κολάρων. Μηχανισμός, που εν τέλει αναπαράγει ταχέως πλέον τις νεοφιλελεύθερες

Ν Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του», σε *Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου* (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000) Ν Λίβος, «Πολύ κακό για το τίποτα: Οι ανακριτικές αρμοδιότητες της Εθνικής Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2006) Ν Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις», *Δίκαιο και Οικονομία*, 1/α' (2007), Θ Δαλακούρας, «Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του άρθρου 6 του Ν. 2928/2001», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2001) Η Δαγκλής, «Νομικές Μεταφυτεύσεις. Έννοια, Ανάλυση και Κριτική» *Ποινική Δικαιοσύνη* 262/6 (2022) Θ Δαλακούρας, «Επεμβάσεις στον ΚΠΔ: Ο μύθος της επιτάχυνσης της απονομής της ποινικής Δικαιοσύνης», *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2016). Από δικαιοκρατική σκοπιά, η Γαλανού εξετάζει τα όρια που θέτει η νομολογία του ΕΔΔΑ στη χρήση ειδικών ανακριτικών τεχνικών για την αποτελεσματική καταπολέμηση της διαφθοράς, ιδίως ως προς την απαγόρευση της αστυνομικής παγίδευσης. Μ Γαλανού, «Ειδικότερα ζητήματα διαφθοράς: η αξιολόγηση του ΕΔΔΑ – Σημείο εκκίνησης η απόφαση Ρορ και άλλοι κατά Ρουμανίας της 24ης-3-2015 σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015), 1124 [Ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>,.... Από ποινικοδογματική οπτική, ο Βαθιώτης εξετάζει κριτικά τον πατερναλισμό ως νομιμοποιητικό πρότυπο περιορισμού της ατομικής ελευθερίας μέσω του ποινικού δικαίου, αναδεικνύοντας τα όρια της προστατευτικής κρατικής παρέμβασης. Κ Βαθιώτης, «Η πατερναλιστική ιδεολογία ως εξηγητικό πρότυπο του Ποινικού Δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, (2019), 561-574, ενώ και οι ειδικές ανακριτικές πράξεις, ιδίως η επέκτασή τους υπό το πρόταγμα της αποτελεσματικότητας και της ασφάλειας, εγείρει ζητήματα αναλογικότητας, δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και μετατόπισης της ποινικής δικονομίας προς μια «αστυνομική» λογική. Βλ. Η Κουτσούκου, *Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις*, ΕΑΠ 2022. Για την ανάγκη εξισορρόπησης της αποτελεσματικής καταστολής της υπερεθνικής εγκληματικότητας με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βλ Γ Χλούπης, «Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης και ειδικότερα του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 1231 επ. [Ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

¹⁹⁴ Εξάλλου μία ακόμη όψη της κρίσης εντοπίζεται στο διαχρονικό «σκληροτράχηλο» χάσμα μεταξύ ποινικής θεωρίας και δικαστηριακής πράξης (για το οποίο έχει πρώτος αναφερθεί ο ν. Ανδρουλάκης) και στη δυσχέρεια ουσιαστικής επικοινωνίας της δογματικής επεξεργασίας με το εφαρμοσμένο δίκαιο. Βλ. Δ. Κιούπη, «Το “σκληροτράχηλο” χάσμα ποινικής θεωρίας και πράξης», σε Κ. Βαθιώτη, Δ. Κιούπη, Α. Τζαννετή και Α. Δημάκη (επιμ.), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2020, 23 επ.

στοχεύσεις του συστήματος για κανονικοποίηση και πόλωση των κοινωνικών ανισοτήτων.¹⁹⁵

Στα ελληνικά πράγματα, το σύστημα ποινικής τυποποίησης στο ειδικό μέρος του νέου ποινικού κώδικα σε συνδυασμό με τη γενική θεωρία του γενικού του μέρους, σε γενικές γραμμές έτυχε αρχικά καλής αποδοχής και αντιμετωπίστηκε ως ευπρόσωπη προσπάθεια αναμόρφωσης του βασικού ποινικού νομοθετήματος της Χώρας που ίσχυσε για 70 ολόκληρα χρόνια.¹⁹⁶ Οι αλλεπάλληλες όμως 17 τροποποιήσεις του από τον επόμενο μήνα ισχύος του έως σήμερα καταγγέλλεται από την πλειοψηφία της επιστημονικής κοινότητας και της πράξης ότι ανέτρεψαν την προσπάθεια, απονεύρωσαν τη συστηματική και δογματική συνοχή και κυρίως αποφιλευθεροποίησαν τον χαρακτήρα του, καθώς επέφεραν *μονοσήμαντη διττή αυστηροποίησή του*, με παρέμβαση της ποινικής εξουσίας σε *προ-προληπτικό στάδιο* της συμπεριφοράς και με *απαύξηση του αξιοποιήσιμου* που επίσης επετεύχθη διττώς¹⁹⁷. Με την αυστηροποίηση των ποινών στο ειδικό μέρος και με την αυστηροποίηση αρχών και θεσμών ευμενέστερης ποινικής μεταχείρισης κατά την εξατομίκευση της ποινής, στο γενικό του μέρος.¹⁹⁸

Ο έλεγχος αυτών των θέσεων αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα εγκλήματα διαφθοράς. Επισημάνθηκε ήδη ότι η αντίληψη και νοσηματοδότηση της σχέσης της διαφθοράς με τα λευκά κολάρα δημιουργεί χάσμα ερμηνείας μεταξύ της παραδοσιακής και κριτικής εγκληματολογικής σχολής. Εντούτοις, υπάρχει έστω η ελάχιστη κοινή παραδοχή ότι η διαφθορά συνδέεται (και) με τα λευκά κολάρα, σχέση η οποία επιβεβαιώνεται από την ίδια την πραγματικότητα των σκανδάλων διαφθοράς που εκτίθενται στην επικαιρότητα. Συνεπώς, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η επίταση της τιμωρητικής λειτουργίας νοούμενη τόσο ως *αυστηροποίηση των ποινών*

¹⁹⁵ «...η κατίσχυση της τιμωρητικής λειτουργίας του ποινικού δικαίου σε βάρος της αντίστοιχης εγγυητικής παρουσιάζεται ως παράπλευρη συνέπεια που δικαιολογείται από την ιερότητα του σκοπού, συνιστάμενου εν προκειμένω στη θωράκιση της άμυνας της κοινωνίας απέναντι σε κινδύνους που απειλούν την ασφάλειά της, ακόμα και την ίδια την ύπαρξή της.» Α Χουλιάρας, «Εξέλιξη και διαχρονική λειτουργία της έννοιας της επικινδυνότητας του δράστη στις ποινικές επιστήμες», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018) 151, Ν Christie, *Crime control as industry. Towards Gulags, Western Style*, (London and New York: Routledge, 2017)

¹⁹⁶ Βλ. ενδεικτ. Η Αναγνωστόπουλος, «Κώδιξ Τιμών Ανθρώπων» *nova criminalia Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων* 7/10 (2019)

¹⁹⁷ Για την έννοια του «ποινικού δικαίου της προ-προληπτικής καταστολής» και την κριτική της προώθησης του αξιοποιήσιμου σε στάδια που προηγούνται ακόμη και της άμεσης διακινδύνευσης του εννόμου αγαθού, βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η πρόληψη της τρομοκρατίας και το ποινικό δίκαιο της προ-προληπτικής καταστολής: Νέες αξιόποινες πράξεις για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στην Ε.Ε.», *ΠοινΧρ* ΝΘ'/2009, 385–401.

¹⁹⁸ Βλ. Α Χουλιάρας, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) σ.189-225, Τ Τζαννετάκη, «Ο Ποινικός Κώδικας του 2019 και οι διαδοχικές τροποποιήσεις του έως και τον Ν. 5090/2024. Μια κριτική αφηγηματική ανάλυση της διπλής αλλαγής παραδείγματος στην ελληνική νομοθεσία για τις ποινές», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2024) Σ Παύλου, Γ Δημήτριάδης και Κ Κοσμάτος, *Οι Κυρώσεις στον Νέο Ποινικό Κώδικα. Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 50-133 ΠΚ (Ν 4619/2019, όπως ισχύει με Ν 4637/2019, Ν 4855/2021 και Ν 4871/2021, (2^η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2023)*

όσο και ως *αυστηρή ποινικοποίηση*¹⁹⁹ φαίνεται εκ πρώτης όψεως να απαντά στις κριτικές ενστάσεις για συστημική ευνοϊκή μεταχείριση των ισχυρών δραστών, καθώς φαίνεται να πραγματώνει την αρχή της τυπικής ισότητας να ενισχύει την *γενικοπροληπτική λειτουργία* του ποινικού ορισμού της διαφθοράς και κυρίως να *πριμοδοτεί* την επικοινωνιακά προβαλλόμενη εικόνα ότι το κράτος *‘δεν χαρίζεται σε κανέναν και προσπαθεί να σταματήσει το κακό’*²⁰⁰.

Από δογματικής πλευράς, στο φιλελεύθερο κράτος δικαίου δεν είναι ανεχτή η εκτροπή της τιμωρητικής λειτουργίας, νοούμενη είτε ως *ανομιμοποίηση επαύξηση των ορίων των ποινών* είτε και ως *υπερποινικοποίηση*, όπως η ποινικοποίηση ενός πρώιμου σταδίου της συμπεριφοράς σε ένα λεγόμενο *προ-προληπτικό* στάδιο δράσης, που επιφέρει ανατροπή της εσωτερικής ισορροπίας μεταξύ εγγυητικής και τιμωρητικής κοινωνικής λειτουργίας του ποινικού δικαίου. Η δικαιοκρατία δεν είναι διελκυστίνδα, δεν είναι εκκρεμές, δεν είναι αποστειρωμένο αφήγημα, ούτε επικοινωνιακό πυροτέχνημα. Προϋποθέτει υπαρκτικά, την ισορροπημένη ζεύξη και των δύο αυτών όψεων της κοινωνικής λειτουργίας του ποινικού δικαίου.

Κατά συνέπεια η μονοσήμαντη αυστηροποίηση του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς, δεν είναι ανεκτή και δεν αίρει το διαπιστωμένο δικαιοκρατικό έλλειμμα του ποινικού δικαίου. Άλλωστε η αυστηροποίηση και ο καθομολογούμενος θεσμικός πληθωρισμός προληπτικής αντιμετώπισης της διαφθοράς δεν την περιορίζει, παρά τα αντιθέτως επίσημα ρητορικά ευχολόγια.

Η παραδοσιακή εγκληματολογική σκέψη αναζητά τις αιτίες σε διαχειριστικά λάθη και αστοχίες. Εστιάζει σε εκθέσεις αξιολόγησης, στατιστικά δεδομένα, συστάσεις και αναλογιστικές μελέτες. Δεν διακρίνει αντιφάσεις, αλλά μια γραμμική ταχύτατη εξέλιξη του φαινομένου και επιμένει σε ένα διαρκές monitoring κατά πόδας, όσο και αν αυτό καταφέρνει να μας προσπερνά.

Η κριτική εγκληματολογική οπτική αναζητά τις *δομικές και τις κοινωνικές αιτίες* του φαινομένου. Ανιχνεύει εξ υπαρχής *αγκυλώσεις* που ενυπάρχουν στις παραδοχές του ίδιου του δόγματος και όχι στην τρώση των κοινωνικών του λειτουργιών. Διαπιστώνει *επιλεκτική παραμόρφωση* της εγκληματικής πραγματικότητας σε όλα τα επίπεδα του τυπικού κοινωνικού ελέγχου. Διαβλέπει στην εμμονική προσήλωση υπερεθνικής υπερπαραγωγής αντιδιαφθοράς *μηχανισμούς διακυβέρνησης και ανατροφοδότησης* του κυρίαρχου πολιτικοοικονομικού συστήματος. Υπό το πρίσμα αυτό, επιχειρεί να δώσει σαφείς απαντήσεις στις αντιφάσεις της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής μέσα από τις *λανθάνουσες λειτουργίες* που αυτή επιτελεί.

4. Άδηλες ή λανθάνουσες λειτουργίες του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς.

A. Τα εγκλήματα διαφθοράς στο μικροσκόπιο.

Η φαινομενολογική προσέγγιση της διαφθοράς σε αντιπαραβολή προς την ποινική της τυποποίηση παρέχει ισχυρό έρεισμα για σοβαρές ενστάσεις ως προς την

¹⁹⁹ Βλ. π.ρ.κ.τ. σελ. συνοπτική ανάπτυξη των εννοιών της ασφάλειας και της κοινωνίας της διακινδύνευσης ως νομιμοποιητικό έρεισμα του τιμωρητισμού. κε

²⁰⁰ Βλ. πρкт κεφ. Περί ποινικού λαικισμού Και διαφθοράς

επάρκεια της ποινικής της αποτύπωσης . Το ζήτημα δεν αφορά ποσοτική υστέρηση των εγκληματικών τύπων, αλλά πρωτίστως τη διακρίβωση ποιοτικής απόκλισης μεταξύ του πραγματικού εγκληματολογικού φαινομένου και της ποινικής του αναπαράστασης. Η απόκλιση αυτή ελέγχεται ως προς το *υποκείμενο της δράσης*, το *modus operandi*, το *κίνητρο*, τις *επιπτώσεις*, το *ρόλο του διαφθορέα* και *εν τέλει τα αίτια της διαφθοράς*.

α. Ως προς το υποκείμενο της δράσης της διαφθοράς. «Societas delinquere non potest» . Η εξαφάνιση του « ισχυρού δράστη».

Σύμφωνα με τη βασική δογματική αρχή του ηπειρωτικού ποινικού δικαίου, *societas delinquere non potest*,²⁰¹ ποινική ευθύνη καταλογίζεται αποκλειστικά και μόνο στα φυσικά πρόσωπα, αποκλεισμένων των νομικών προσώπων.²⁰² Η ατομοκεντρική προσέγγιση του υποκειμένου δράσης του νομικού εγκλήματος αποκρυσταλλώνεται στη γενικές αρχές του γενικού μέρους του ποινικού κώδικα και αποτυπώνεται σε όλους τους επιμέρους εγκληματικούς τύπους του ειδικού μέρους και των λοιπών ειδικών ποινικών νόμων με τις λέξεις «όποιος» για τον δράστη του κοινού εγκλήματος και την απαιτούμενη ιδιότητα για τον δράστη του ιδιαίτερου²⁰³. Ειδικά για τα εγκλήματα διαφθοράς υποκείμενο της δράσης στο βασικό κεντρικό τους σχήμα αυτό της δωροληψίας -δωροδοκίας , στη μεν δωροληψία (ιδιαίτερο έγκλημα) είναι δημόσιος υπάλληλος, δικαστικός λειτουργός (δημόσιος τομέας), ιδιωτικός υπάλληλος (ιδιωτικός τομέας) και πολιτικός αξιωματούχος (πολιτική διαφθορά). Στο έγκλημα αντίστοιχα της δωροδοκίας (κοινό έγκλημα) υποκείμενο είναι οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο- πολίτης.²⁰⁴ Εξαίρεση από το δυαδικό σχήμα αναγκαίας συμμετοχής αποτελούν τα εγκλήματα της καλλιέργειας κλίματος και η εμπορία επιρροής με

²⁰¹ Penny green , **define state as criminal** σ. 4-6= (ORGANISATIONAL DENIANCE)

²⁰² Πρόκειται για αρχή του ρωμαϊκού δικαίου που ισχύει στο ηπειρωτικό δίκαιο , σε αντίθεση με την αγγλοσαξονική νομική παράδοση στην οποία αναγνωρίζεται η λεγόμενη νόθα ή αντικειμενική ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων . Δεδομένου ότι στην τελευταία περίπτωση η ποινική ευθύνη καταλογίζεται αναγωγικά στα νομικά πρόσωπα, δηλαδή υπό την προϋπόθεση ποινικής ευθύνης των φυσικών προσώπων που την διοικούν (εξ ου και ο όρος νόθα ή αντικειμενική) δε μπορεί να γίνει λόγος για αυτοτελή οργανωσιακή δράση των νομικών προσώπων. **Τσίγγας** Για μια ευσύννοπη παρουσίαση των εγκληματολογικών θεωριών για την οργανωσιακή παρέκκλιση, σύμφωνα με τις οποίες οι οργανώσεις είναι αυτόνομα υποκείμενα της δράσης (organizational actor) αλλά και τα δύο μοντέλα εγκληματογένεσης στα -πλαίσια της οργανωσιακής δομής crime-facilitative system και crime-coercive system Βλ. **Α. Χουλιάρης**, *Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens» Crime in crisis* . επίσης βλ. Γ Τριανταφύλλου, «Η ευθύνη των “εκπροσώπων” των επιχειρήσεων», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετίς και Α Δημάκης (επιμ), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020) και του ιδίου Γ Τριανταφύλλου, *Το ποινικό δίκαιο της επιχείρησης. Ατομική ποινική ευθύνη στις μεγάλες επιχειρήσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2021)

²⁰³ Η διάκριση των εγκλημάτων σε κοινά και ιδιαίτερα αφορά την ιδιότητα του δράστη . Στα κοινά υποκείμενο μπορεί να είναι οποιοσδήποτε , ενώ στα ιδιαίτερα προβλέπεται συγκεκριμένη ιδιότητα. Βλ Χ Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι* (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2007)

υποκείμενο της δράσης, το πρώτο τον δημόσιο υπάλληλο (ιδιαίτερο έγκλημα) και το δεύτερο, οποιοδήποτε πολίτη (κοινό έγκλημα). Αντίστοιχα

Συμπερασματικά, η ποινική διαφθορά είναι στερεοτυπικά ατομοκεντρική παρέκκλιση ακόμη και όταν πρόκειται για συμμετοχική δράση, καθώς η ποινική ευθύνη αποδίδεται στα επιμέρους φυσικά πρόσωπα, αναλόγως του ρόλου τους στο εγκληματικό περιστατικό.²⁰⁵

Υποστηρίζεται²⁰⁶ ωστόσο στην νεωτερικότητα και την ύστερη νεωτερικότητα είναι οι οργανώσεις που παίζουν τον καθοριστικό ρόλο στη δυναμική του κοινωνικού γίνεσθαι, σε όλες τις εκφάνσεις του. Οικονομία, πολιτική, τεχνολογία, θρησκεία έχουν καταστεί «εξαρτημένες μεταβλητές» της οργανωσιακής δράσης. Και ενώ έχουν αναγνωριστεί δικαίως ως αυτόνομα υποκείμενα δράσης, δικαιωμάτων, υποχρεώσεων και ευθύνης στο πεδίο του αστικού, του εμπορικού και διοικητικού δικαίου με την κατά πλάσμα δικαίου νομική προσωπικότητάς τους, ο καταλογισμός σε αυτές ποινικής ευθύνης, παραμένει άβατο.

Η κριτική σκέψη διαπιστώνει πραγματολογικά και αναλύει θεωρητικά ότι τα εγκλήματα των ισχυρών είναι εγκλήματα κατεξοχήν οργανωσιακής δράσης.²⁰⁷ Αυτόνομος δράστης είναι η οργάνωση και όχι τα άτομα τα οποία στελεχώνουν τους

²⁰⁵ Η έννοια των στερεοτύπων ως εγκληματολογικός όρος είναι στενά συνδεδεμένος με τη θεωρία της ετικέτας (Η θεωρία αυτή labeling theory), αναπτύχθηκε στο θεωρητικό πλαίσιο της Σχολής της Συμβολικής Αλληλόδρασης και αποτυπώθηκε εμβληματικά στο έργο του Howard Becker «*Outsiders*». Εστιάζει στις διαδικασίες του κοινωνικού χαρακτηρισμού της πράξης ως παρέκκλισης (διαδικασίες κοινωνικής αντίδρασης) υποστηρίζοντας ότι η ίδια η πράξη, καθωστή, δεν είναι *malum per se*. Η παρέκκλιση συνεπώς δεν είναι εγγενές γνώρισμα μιας συμπεριφοράς, αλλά ιδιότητα που της αποδίδεται μέσω της κοινωνικής αντίδρασης και της αντίστοιχης (θεσμικής) της αξιολόγησης. Μια συμπεριφορά καθίσταται παρέκκλιση, επειδή ορίζεται και αντιμετωπίζεται ως τέτοια από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου. Η διαδικασία αυτή δεν είναι κοινωνικά ουδέτερη, αλλά συνδέεται άμεσα από τους συσχετισμούς ισχύος των εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων. Ως εκ τούτου, κάποιες συμπεριφορές αποκτούν θεσμική περιβολή εγκλήματος, ενώ άλλες παραμένουν εκτός του ποινικού πεδίου. Η θεωρία της ετικέτας ανέδειξε έτσι τον επιλεκτικό χαρακτήρα της ποινικής αντίδρασης και τον μηχανισμό της δημιουργίας εγκληματικής καριέρας, από τον στερεοτυπικό στιγματισμό του δράστη, ως κοινωνική αντίδραση. Η η εσωτερική και η εμπέδωση της αποδιδόμενης ταυτότητάς του, ως «αυτό-εικόνας» παράγουν έναν αυτοτροφοδοτούμενο κύκλο «αυτοεκπληρούμενης προφητείας» παραβατικότητας και κοινωνικού αποκλεισμού. Η θεωρία της ετικέτας άσκησε σημαντική επιρροή στην εγκληματολογική θεωρία, όσο και στην αντεγκληματική πολιτική. Ιδίως στα περί υποτροπής ζητήματα. Η S Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι. Μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης* (μτφ Α Κουτζόγλου και Β Μπουρλιάσκος, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2000)/ Μ Αρχιμανδρίτου, *Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας*, (Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας 1996, Ε Λαμπροπούλου, *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος* (Αθήνα: Παπαζήση, 1994) βλ. ιδ. σ. 51-108. Επίσης για την κατασκευή του στιγματισμού από τη δημόσια διαπόμπευση βλ. M Foucault, *Η τιμωρητική κοινωνία. Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1972-73)*, (μτφρ Π Αγγελόπουλος) (Αθήνα: ΠΛΕΘΡΟΝ, 2016) σ. 21

²⁰⁶ Organisations have a socially (and often legally) recognised identity which persists over time (even if the membership of the organization changes). Organisations make decisions and implement them, set goals and pursue them, follow rules and break them. They can be subjected to formal and informal actions. They have reputations and can be subjected to 'shaming' (Braithwaite 1989; Risse et al. 1999). The central concepts of criminology, such as deviance, motivation, opportunity structures, ontrol and labelling, can be applied to organisations just as well as to individuals Penny green, *define state as criminal* σ. 4-6= (ORGANISATIONAL DENIANCE)

²⁰⁷ Η υπερατομική διάσταση της διαφθοράς και αντίστοιχα η επικινδυνότητά της αναγνωρίζεται εγκληματολογικά από τον Αλεξιάδη, χωρίς ωστόσο ο ίδιος να προχωράει στην υπέρβαση προς την αναγνώριση της συμβιωτικής της σχέσης με τα λευκά κολάρα. βλ. Σ Αλεξιάδης, «Προς μία νέα γενιά "Κοινώς Επικινδύνων Εγκλημάτων"»; Το παράδειγμα της διαφθοράς», *Ποινική Δικαιοσύνη 10 (2000)* σσ 1021-1025, Σ Αλεξιάδης, «Η διαφθορά ως κοινώς επικίνδυνο έγκλημα» σε Ν Κουράκης (επιμ) *Οι Ποινικές Επιστήμες στον 21^ο αιώνα, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Δ Σπινέλλη* (Τόμος Α') (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001)

θέσεις-και ρόλους, εντάσσονται στις δομές, τις διαδικασίες και τους κανόνες της και συναρμολογούν την ατομική τους δράση στην ιδεολογική ταυτότητα του οργανισμού η οποία τον διαπνέει από επάνω προς τα κάτω και συγκροτεί το οργανωσιακό *modus operandi*, για την επίτευξη των οργανωσιακών σκοπών. Η σύλληψη της οργάνωσης ως αυτόνομου υποκειμένου της παρέκκλισης, δηλαδή μοντέλλου εγκληματογένεσης, ήταν η αφετηρία εκκίνησης για την ανάδυση και την ανάλυση της έννοιας του εταιρικού, του κρατικού και εν τέλει του κρατικοεταιρικού εγκλήματος, η *ζεύξη του οποίου επιτυγχάνεται εν πολλοίς με διαφθορικές συστημικές σχέσεις, δομές και γκρίζες ζώνες συμβίωσης της νομιμότητας και της παρανομίας*.²⁰⁸ Ο σκοπός της οργανωσιακής παρέκκλισης ταυτίζεται με το κινήγι του κέρδους και της εξουσίας, κεντρικό αξιακό πρόσταγμα της νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικού σχηματισμού της κοινωνίας.

Η διαφθορά εννοούμενη ως οργανωσιακή δράση άλλοτε λειτουργεί ως μέσο διευκόλυνσης των οργανωσιακών σκοπών,²⁰⁹ άλλοτε συνιστά επαγγελματικό ήθος (συνήθεια) ή σιωπηρή ενθάρρυνση προς εξυπηρέτηση των οργανωσιακών στόχων ή είναι η ίδια η διαφθορά ο οργανωσιακός στόχος του οργανισμού. Όπως αναλύεται από την κριτική εγκληματολογία, η υψηλή διαφθορά είναι κυρίως το συστημικό μέσο διαμοιρασμού κέρδους και ισχύος για την επίτευξη οργανωσιακών σκοπών που συγκροτεί ταυτόχρονα και κοινό ιδεολογικό πλαίσιο (συλλογική κουλτούρα) της οργανωσιακής δράσης²¹⁰.

Συνεκδοχικά, ανακύπτει ως επιτακτικό το αίτημα προσαρμογής της ποινικοποίησης της διαφθοράς στο μοντέλο οργανωσιακής παρέκκλισης²¹¹, αίτημα που παραδόξως φαίνεται εν μέρει να συμμερίζεται η διεθνής και ενωσιακή έννομη τάξη. Παρά τα ευχολόγια, τις συστάσεις και τις πιέσεις στους εθνικούς νομοθέτες, δεν

²⁰⁸ W J Chambliss, "On the symbiosis between criminal law and criminal behavior" *Criminology* 42(2)(2004)

²⁰⁹ Η δωροδοκία και ο χρηματισμός κρατικών αξιωματούχων είναι κλασσική περίπτωση τεκνείου του οργανωσιακού μοντέλου εγκληματογένεσης, στο οποίο η οργανωσιακή δομή διευκολύνει το έγκλημα και δεν επιτάσσει τη διάπραξή του, Α Χουλιάρας, "Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens»" σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015), 1124 επ. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>....

²¹⁰ Για την τριμερή διάκριση της οργανωσιακής διαφθοράς που συμπίπτει με την υψηλή διαφθορά βλ. P Green and T Ward, "Corruption as State Crime", in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004), Κλασσική περίπτωση πρώτου και δεύτερου τύπου οργανωσιακής διαφθοράς συνιστά η περίπτωση του σκανδάλου της Siemens. Α Χουλιάρας, "Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens»" σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015), 1124 επ. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/> Σ. Βιδάλη *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2017), σ. 142-148, Σ Βιδάλη, «Κρατικο-εταιρικό έγκλημα και κοινωνική βλάβη στη μεταπολεμική Ελλάδα: ιστορίες οικονομικής ανάπτυξης» σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025), 75-114

²¹¹ Για την έννοια της παρέκκλισης βλ. τη θεωρία εττικέτας H S Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι. Μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης* (μτφ Α Κουτζόγλου και Β Μπουρλιάσκος, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2000)βιδάλη, κουλουρης, για τη έννοια της οργανωσιακής παρέκκλισης και το συσχετισμό της με τα λευκά κολάρα βλ. Β Βασιλάντωνοπούλου, "Λευκά κολάρα" και *Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014) σελ. 200-203, Α Χουλιάρας, "Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens»" σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015), 1124 επ. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>, και περί οργανωσιακής παρέκκλισης P Green and T Ward, "Defining State as criminal" in P Green and T Ward, (Eds), *State Crime. Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004) και <http://ebookcentral.proquest.com/lib/eapgr/detail.action?docID=3386268>. σ.4-6

έχει επιτευχθεί, ακόμη και όταν αυτό φαίνεται να έχει προσεγγιστεί. Στο αγγλοσαξονικό δίκαιο αναγνωρίζεται ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων. Ωστόσο δεν πρόκειται για αυτοτελή ευθύνη, αυτόνομης δράσης τους, αλλά για νόθα ή αντικειμενική ευθύνη, η οποία αποδίδεται αναγωγικά στα νομικά πρόσωπα μόνο με την προϋπόθεση του καταλογισμού ποινικής ευθύνης στα πρόσωπα διοίκησης-διαχείρισής τους. Είναι σαφές ότι δεν πρόκειται αφενός, για αμιγώς ποινική ευθύνη, όπως προαναφέρθηκε, αφετέρου είναι εξίσου σαφές ότι η αποδιδόμενη λεγόμενη οιονεί 'ποινική ευθύνη' παραπέμπει σε μια υποδηλούμενη κατ' εξαίρεση αστοχία στις δομές του νομικού προσώπου και αδυναμία των λοιπών ενδεχομένως προσώπων διοίκησής του ή προστηθέντων για αποτελεσματικό, προληπτικό, εσωτερικό, ελεγκτικό μηχανισμό και όχι σε «αμιγώς» εγκληματική συμπεριφορά.

Στα καθ' ημάς οι δογματικές απαγορεύσεις,- που ωστόσο δεν απέτρεψαν σε άλλες περιπτώσεις την εισαγωγή καινοφανών ουσιαστικών και ποινικοδικονομικών θεσμών, ούτε όμως και στάθηκαν πρόσφατα εμπόδιο στην αποδόμηση της όποιας προσπάθειας εκσυγχρονισμού του νέου ποινικού κώδικα- δεν είχαν επιτρέψει μέχρι πρόσφατα την «εναρμόνιση» της εθνικής ποινικής τυποποίησης της διαφθοράς με τις επιταγές του διεθνή νομοθέτη²¹² για απόδοση ποινικής ευθύνης στα νομικά πρόσωπα για εγκλήματα διαφθοράς.²¹³ Υπό την πίεση και εκ του προχείρου επιχειρήθηκε μια πρώτη «προσαρμογή». Εισήχθησαν στην έννομη τάξη τα άρθρα 134 και 135 του ν. 5090/2024. Εν ολίγοις, σύμφωνα με αυτές το νομικό πρόσωπο του οποίου ο ασκών διοίκηση κατηγορείται ως δράστης του εγκλήματος της δωροδοκίας, καθίσταται «διάδικος» στην ποινική δίκη²¹⁴ και σε περίπτωση καταδίκης του το ποινικό δικαστήριο επιβάλλει κυρώσεις στο νομικό πρόσωπο, είτε οικονομικές, είτε και άλλες όπως η αναστολή ή η προσωρινή αφαίρεση της άδειας λειτουργίας. Παρά την ορολογία που χρησιμοποίησε ο Υπ. Δικαιοσύνης στην Βουλή παρουσιάζοντας τις διατάξεις, ότι δηλαδή με αυτές θεσπίζεται ποινική ευθύνη του νομικού προσώπου, το οποίο μετέχει στην ποινική δίκη ως κατηγορούμενος, ορολογία που αναμετάδωσαν πανηγυρικά και τα ΜΜΕ, η πραγματικότητα απέχει μακράν και μάλλον ευτυχώς. Όπως προκύπτει και από την γραμματική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων, το νομικό πρόσωπο δεν καθίσταται κατηγορούμενος και οι κυρώσεις δεν είναι ποινή, αλλά παραμένουν κυρώσεις διοικητικού χαρακτήρα.²¹⁵ Η μόνη πρωτοτυπία είναι ότι η επιβολή τους

²¹² αυτό είχε εν μέρει «επιτευχθεί» στο ξέπλυμα και μόνο ως ή κύρωση.

²¹³ Βλ και Μ Παπαϊωάννου, *Το πρόβλημα της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων – επιχειρήσεων: δογματική ανάλυση και αναζήτηση ενός εναλλακτικού μοντέλου ευθύνης*, ιστότοπος <https://ikee.lib.auth.gr/record/130763/files/Papaioannou%20M.pdf> (2012)

²¹⁴ Για την έννοια της και τις ιδεολογικοπολιτικές συνιστώσες της, τα στάδιά της και τις θεμελιώδεις έννοιες που καθορίζουν τη δομή, τη διεξαγωγή της, τα πρόσωπα, τις αρχές που την διέπουν βλ. ενδεικτικά Ν Ανδρουλάκης, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης* (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2012), Θ Δαλακούρας, «Οι ιδεολογικοπολιτικές συνιστώσες της ποινικής δίκης», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (2018) Α Καρράς, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», (7^η έκδ Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2020), Α Κωνσταντινίδης «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο Βασικές έννοιες» (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2010)

Α Παπαδαμάκης, *Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία, Η δομή της ποινικής δίκης* (10^η έκδ Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2021)

²¹⁵ Για τις διοικητικές κυρώσεις βλ. Α. Γέροντα, Σ. Λύτρα, Π. Παυλόπουλου, Γ. Σιούτη και Σ. Φλογαΐτη, *Διοικητικό Δίκαιο*, Β' έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, 434 σελ.

«απαγγέλεται» από τον ποινικό δικαστή. Πρόκειται για ένα υβριδικό κατασκευάσμα που συμφέρει μάλλον κακοποιητικά θεσμούς και δόγματα διαφορετικής δικαιοσύνης προέλευσης και φύσης.²¹⁶

Εξάλλου είναι δηλωτικό στοιχείο των προθέσεων το νομοθέτη το ότι δεν περιλαμβάνει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων αυτών, τους οργανισμούς -νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου στα οποία εντάσσονται και δραστηριοποιούνται δρουν και αντλούν αρμοδιότητες και εξουσία οι δράστες της δωροληψίας τόσο στο δημόσιο τομέα όσο και στην πολιτική διαφθορά. Συνεπώς παραμένουν στο ποινικό απυρόβλητο οι οργανωσιακή δράστες της διαφθοράς ενώ κράτος, οι δημόσιες υπηρεσίες, υπουργεία, δήμοι, περιφέρειες, κόμματα,²¹⁷ τυγχάνουν πλήρους προστασίας και από τις διατάξεις αυτές.²¹⁸

Σύμφωνα με την κριτική εγκληματολογική θεώρηση, προσκρούει σε δογματικές αγκυλώσεις η υπαγωγή της οργανωσιακής δράσης στους παραδοσιακούς κανόνες του ποινικού δικαίου, οι οποίοι δομούνται επί της αρχής της ενοχής και της ατομοκεντρικής σύλληψης της εγκληματικής συμπεριφοράς. Εκεί άλλωστε εντοπίζεται και μια εκ των βασικών ιδιαιτεροτήτων της εγκληματικότητας των λευκών κολάρων. Η εγκληματική συμπεριφορά δεν αποδίδεται σε εξατομικευμένο δόλο υπό την κλασική έννοια του *dolus malus*, ούτε σε προσωπική ηθική απόκλιση του δράστη. Ερμηνεύεται ως προϊόν λειτουργίας οργανωσιακής δομής με επαγγελματική κουλτούρα που την διατρέχει, εντός της οποίας η αποτελεσματικότητα, η κερδοφορία και η επαγγελματική ανέλιξη αναγορεύονται σε κυρίαρχες αξίες.²¹⁹

Εξάλλου το υποκείμενο της δράσης καθορίζει τη φύση και τα χαρακτηριστικά της. Έτσι και η ατομοκεντρική *διάπλωση* της ποινικής διαφθοράς, μεταξύ και των άλλων συμβολισμών της, που θα προσεγγιστούν στα αμέσως επόμενα υποκεφάλαια, είναι η κρίσιμη παραγοντική συνθήκη, που επηρεάζει αποφασιστικά όλα τα χαρακτηριστικά της εγκληματικής δράσης: Τον τρόπο και τα μέσα, τα αίτια, την ένταση, την έκταση, τις συνέπειες και τον κοινωνικό της χαρακτήρα. Επιπλέον η ατομοκεντρική προσέγγιση παραπέμπει στην εξαίρεση της παρέκκλινουσας συμπεριφοράς από την κανονικότητα της πλειοψηφίας που συγκροτεί τον κοινωνικό σχηματισμό. Οι ατομικές συμπεριφορές, όπως αναφέρθηκε ήδη, συνδέονται με τον ψυχικό κόσμο του δράστη και αντικατοπτρίζουν προσωποκεντρικές ωφελμιστικές προσδοκίες σε βάρος του κοινωνικού συνόλου ή (και) ψυχολογικές, ή ηθικές εκτροπές

²¹⁶ Δ Στίγγας, «Η ευθύνη νομικών προσώπων για αδικήματα δωροδοκίας, ως μέσο καταπολέμησης της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα. Χαρακτηριστικά και στοχοθεσία» [ιστότοπος] https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2024/09/stiggas_2024.pdf; Στίγγας

²¹⁷ Βλ. Γασπαρινάτου

²¹⁸ Βλ. Α Σαχουλίδου, «Η ευθύνη νομικών προσώπων και οντοτήτων για αδικήματα δωροδοκίας. Παρουσίαση και κριτική επισκόπηση των άρθρων 134-135 ν. 5090/2024», *Ποινικά Χρονικά*, 8(2024)

²¹⁹ Ο Geiss επισημαίνει χαρακτηριστικά ότι κανένας από τους φοιτητές του δεν εισέρχεται στον επαγγελματικό του βίο με πρόθεση εμπλοκής σε εγκληματικές πρακτικές. Όταν όμως αυτές εκδηλώνονται, η πρόθεση όχι μόνο καθίσταται δυσαπόδεικτη, αλλά και δυσχερώς αποδίδεται με την παραδοσιακή ποινικοδογματική έννοια. Το πρόβλημα μετατοπίζεται από την ατομική υπαιτιότητα προς τη συστημική ένταξη του υποκειμένου σε ένα περιβάλλον σκληρού ανταγωνισμού, στο οποίο η αξιολόγηση της απόδοσης, η (επαγγελματική) επιτυχία, και η εξέλιξη της σταδιοδρομίας, με άλλα λόγια η δημιουργία καριέρας, συνδέονται άρρηκτα με στάθμιση κόστους/οφέλους. G Geiss, *White Collar Crime, According to Gilbert Geiss* [ιστότοπος](2011) https://www.youtube.com/watch?v=tr_Lt8UQIFk

τοποθετώντας την διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στον παραβατικό μη φυσιολογικό και τους νομοταγείς - φυσιολογικούς πολίτες που αποδέχονται και συμβιώνουν εντός των συλλογικώς αποδεκτών αξιακών προτύπων για τους θεσμούς.

Στην οργανωσιακή δράση τα πράγματα δεν μεταλλάσσονται απλά, είναι εξ αρχής ποιοτικά και ποσοτικά πολύ διαφορετικά. Η δράση του «οργανωσιακού δράστη» που κυριαρχεί στη μεταμοντέρνα εποχή και ο οποίος επιτάσσει συμπεριφορές στα άτομα που τον στελεχώνουν, συνδέεται με τις δομές και συναρμόζεται με τους οργανωσιακούς σκοπούς, οι οποίοι είναι προσαρμοσμένοι στο κυρίαρχο προβαλλόμενο αξιακό πρότυπο που καθορίζει και τις λίγες θέσεις στην άνω κλίμακα της πυραμίδας του ανταγωνισμού. Αυτό του κέρδους και της ισχύος, του ολοένα περισσότερου κέρδους και ισχύος. Δεν δρα μεμονωμένα, αλλά συστηματικά και οργανωμένα, δεν ανιχνεύεται ως εξαίρεση αλλά ως συστημική κανονικότητα. Δεν πλήττει τους θεσμούς, εκπορεύεται από αυτούς, είτε και από την ανεπάρκειά τους. Είναι συλλογική κουλτούρα και όχι αποτέλεσμα προσωπικών παρορμήσεων ή κινήτρων.

Συνεπώς η ποινική διαφθορά σημαινόμενη ως ατομική παρέκκλιση ενισχύει συμβολικά προσωποκεντρικό παράδειγμα και την αντίληψη της πραγματικής διαφθοράς ως κατ' εξαίρεση παρέκκλιση στην κανονικότητα της κοινωνίας, που προσιδιάζει στη μικρή και μεσαία διαφθορά, αφήνει αθέατη την οργανωσιακή δράση των λευκών κολάρων εξαφανίζοντας τον πραγματικό δράστη.

β. Ως προς το *modus operandi* και τη λειτουργία της διαφθοράς. Γραμμικότητα και δυαδικό μοντέλο στο νόμο. Οργανωσιακή δικτύωση, αλισβερίσι, πατρωνία και πελατειακές σχέσεις στην πράξη. Μορφές διαφθοράς

Μικρή, μεσαία και υψηλή διαφθορά είναι η βασική τριμερής εγκληματολογική διάκριση που αντιστοιχεί στα τρία κομβικά στρώματα της κοινωνικής κλίμακας του πραγματικού φαινομένου της διαφθοράς, με αύξουσα κλιμάκωση των «εγκληματικών» μεγεθών της, από κάτω προς τα επάνω.²²⁰

Συνεπώς, το βασικό κριτήριο διάκρισης φαίνεται είναι κοινωνιολογικής προέλευσης και αντιστοιχεί στα διαφορετικά μοτίβα που η διαφθορά εκδηλώνεται διαταξικά. Εκείνο όμως που πραγματολογικά κάνει περισσότερο σαφή και ορατή την διάκριση είναι η μετάλλαξη των βασικών χαρακτηριστικών της, ο δράστης, ο τρόπος της δράσης, η κοινωνική της βλαπτικότητα. Η λεγόμενη μικρή διαφθορά είναι ατομοκεντρική δράση, ενδημεί στον δημόσιο τομέα και συχνότερα αφορά διευκολύνσεις έναντι μικρού ανταλλάγματος. Στον αντίποδα, η υψηλή διαφθορά ενδημεί στις ανώτερες κλίμακες πολιτικοοικονομικής ισχύος, είναι οργανωσιακή

²²⁰ Σύμφωνα με την Γασπαρινάτου «στην υψηλή διαφθορά που αναπτύσσεται στα ανώτερα κλιμάκια διοίκησης και εξουσίας και έχει μάλλον διαρκή, δομικό, οργανωσιακό και σχεσιακό χαρακτήρα, και δεν εξαντλείται σε ατομικές συμπεριφορές» Γασπαρινάτου, Μ. Πολιτικές αντιμετώπισης της διαφθοράς στην Ελλάδα: Αντινομίες, προκλήσεις και αδιέξοδα. Σε Εγκλήματα των ισχυρών, 2004, εκδόσεις Τοπος, Αθήνα επισημ. επιμέλεια Γασπαρινάτου, Σταμούλη, σελ. 307

δράση πολύπλοκων δικτυώσεων, που διασταυρώνονται, ανταγωνίζονται, συμμαχούν, αλλά πρωτίστως επιδιώκουν, με τις ανταλλακτικές διαφθορικές ζεύξεις, χρήμα και ισχύ και μάλιστα, περισσότερο χρήμα, περισσότερη ισχύ.²²¹ Στη μεσαία διαφθορά, επίσης εντοπισμένη κυρίως στον δημόσιο τομέα, η δράση είναι οργανωμένη και συμμετοχική, έχει διάρκεια και επαναληψιμότητα και επιδιώκει την επαύξηση του εισοδήματος και την ανέλιξη στην κοινωνική κλίμακα.

Μια άλλη διάκριση είναι η διάκριση μορφών διαφθοράς αναλόγως του κοινωνικού πεδίου στο οποίο εκδηλώνεται. Πρόκειται για την κλασική εγκληματολογική διάκριση που ακολουθεί και ο Π.Κ. Διαφθορά στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και πολιτική διαφθορά. Πέραν του ότι η πολιτική διαφθορά εντάσσεται πραγματολογικά στην υψηλή διαφθορά, τον δημόσιο τομέα διεκδικούν όλες οι προηγούμενες μορφές, ενώ στον ιδιωτικό τομέα η διαφθορά φαίνεται να αντανακλά στενά συμφέροντα ρύθμισης ανταγωνιστικών και επιχειρησιακών συμφερόντων.²²²

Ιδιαίτερη μορφή διαφθοράς είναι η διαφθορά που λειτουργεί ως συγκολλητικός ιστός στη λεγόμενη πατρωνεία και τις πελατειακές σχέσεις. Η πατρωνεία και οι πελατειακές σχέσεις²²³ συγκαταλέγονται, από εγκληματολογικής σκοπιάς, στις πλέον κρίσιμες εκφάνσεις της. Αφενός διότι συγκροτούν σταθερά δίκτυα αμοιβαιότητας, εξάρτησης και ανταλλαγών που αναπαράγουν τις ανισότητες και το έλλειμμα αξιοκρατίας,²²⁴ αφετέρου διότι η «διαφθορά» - όπως και το οργανωμένο έγκλημα - είναι περισσότερο διαδεδομένη σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από κλιεντελισμό

²²¹ Με όρους δομολειτουργισμού, η φράση αντανακλά την «ανομία της επιτυχίας των καταραμένων». Merton σε 0

²²² Προβληματισμό εγείρει ο αποκλεισμός της αποδοχής υπόσχεσης ωφελήματος από τον τρόπο τέλεσης της δωροληψίας του άρθρου 159 ΠΚ, σε αντίθεση με άλλες μορφές δωροληψίας, επιλογή που αποκλείει τις περιπτώσεις δωροληψίας με προσφορά του «δωρητή», στις οποίες η ανταλλακτική σχέση παραμένει σε επίπεδο συμφωνίας και δεν υλοποιείται. (σε αυτή την περίπτωση υπάρχει δωροδοκία δεν θεμελιώνεται ωστόσο δωροληψία) Υιοθετείται περιορισμένη εκδοχή της εξαγοραζόμενης ενέργειας, υπό την έννοια ότι αυτή συνδέεται αποκλειστικά με τον κύκλο των υπό στενή έννοια καθηκόντων του δράστη, στοιχείο που περιορίζει το πεδίο εφαρμογής της διάταξης σε σχέση με την πραγματική έκταση της πολιτικής διαφθοράς. Περαιτέρω, είναι και η μη τυποποίηση αντίστοιχων μορφών διαφθοράς, όπως η καλλιέργεια κλίματος ή η εμπορία επιρροής, οι οποίες, ιδίως στο πεδίο της πολιτικής εξουσίας, αποτυπώνουν συχνά αποτελεσματικότερα τις άτυπες και διαρκείς σχέσεις επιρροής. Η απουσία των μορφών αυτών από το πεδίο της πολιτικής διαφθοράς φαίνεται να αντανακλά επιλεκτική ποινικοποίηση, η οποία δεν καλύπτει τις σύγχρονες εκφάνσεις του φαινομένου. Υπό το πρίσμα αυτό, φαίνεται η ποινική τυποποίηση της πολιτικής διαφθοράς, παρά τη βαρύτητα των προβλεπόμενων κυρώσεων, να εμφανίζει από τη μια προβληματικά όρια ως προς την πληρότητα της ρύθμισης σε σχέση με τις πραγματικές διαστάσεις της διαφθοράς και από την άλλη διεύρυνση του αξιόπουνου δίχως αντίκρυσμα, χαρακτηριστικά νομοθέτησης που υποδηλώνουν επιλεκτικότητα και αγκυλώσεις.²²²

²²³ Για τους ορισμούς των πελατειακών σχέσεων κι της πατρωνίας, την έννοια του πατριμονιαλισμού και του νεοπατριμονιαλισμού βλ. ενδεικτ P Green and T Ward, "Corruption as State Crime", in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004). Οι DellaPorta και Meny (1997) διακρίνουν στις πελατειακές σχέσεις ένα σύστημα γενικευμένης ανταλλαγής που βασίζεται εν μέρει στην ανταπόδοση και την εγγυάται η ευγνωμοσύνη, σε αντίθεση με τη διαφθορά που είναι ανταλλαγές τις οποίες εγγυάται η προσδοκία της επανάληψης, διάκριση η οποία δεν είναι σαφής κατά την άποψη και εξαρτάται περισσότερο από την πραγματική ή την αναμενόμενη κοινωνική αντίδραση. P Green and T Ward, 2004, ό.π.

²²⁴ Χαρακτηριστική είναι η διάκριση του Λάζου μεταξύ των στιγμιαίων μορφών χρηματισμού και των «μακρών» ή «δομικών» μορφών διαφθοράς, στις οποίες εντάσσει, μεταξύ άλλων, την «κάθετη διαφθορά-πελατειασμό» και την «οριζόντια διαφθορά-διαπλοκή». Γ Λάζος, *Διαφθορά και Αντιδιαφθορά*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2005) βλ. επίσης Γ Πανούσης, «Διαφθορά – Διαπλοκή και πολιτική μηχανή», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9 (2006)

και πατρωνεία και πρόκειται για κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από τεράστιες διαφορές μεταξύ μιας πλούσιας ελίτ μειονότητας και μιας φτωχής πλειοψηφίας.²²⁵

Παρόλα αυτά, και οι σοβαρές μορφές διαφθοράς υποσημαίνονται στον Ποινικό Κώδικα και λανθάνουν της ποινικής ορατότητας.

Από την επισκόπηση των εγκλημάτων διαφθοράς του ΠΚ, διαπιστώνεται ευχερώς ότι όλοι ανεξαιρέτα οι τύποι της περιγράφουν ένα *απλό γραμμικό, δυαδικό σχήμα* σχέση δύο δρώντων προσώπων που συνδέονται περιστασιακά ή και άπαξ συνδέονται άπαξ με μια διαφθορική ανταλλακτική σχέση, αμοιβαία ευνοϊκή. Με σημείο αναφοράς το ποιο αντιπροσωπευτικό και παραδοσιακό σχήμα διαφθορικής σχέσης, αυτό της δωροληψίας-δωροδοκίας, η συμμετοχή τρίτου που εμφανίζεται ως πιθανός ενδιάμεσος του ενός ή του άλλου ή και των δύο μερών δεν κλονίζει το βασικό σχήμα ωφελιμένων, απλά διευκολύνει τη δράση και υποδηλώνει συνέργεια με αυτούς σε ρόλο εκπροσώπου ή ταμία. Ο «άλλος» τρίτος που δύναται να εμφανίζεται στο σχήμα είναι ο πραγματικός αποδέκτης του «ωφελήματος», πρόσωπο δηλαδή που ευνοείται από το δράστη. Αυτό το άλλο «τρίτο» άτομο *υποδηλώνεται καταρχάς αδιάφορο ποινικά ως προς το έγκλημα διαφθοράς*²²⁶.

Παρατηρείται συνεπώς ότι το βασικό δυαδικό σχήμα της ποινικής διαφθοράς και συνολικά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά της που υποδηλώνουν τον τρόπο δράσης, γραμμικότητα, απλούστευση, άπαξ συμπεριφορική παρέκκλιση, μεμονωμένη δράση, ακολουθούν την τυποποίησή της καθόλα της τα μεγέθη και σε όλους του συμβολικούς της τύπους και δεν ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά που αποδίδει η κριτική σκέψη στη διαφθορά (και) ως προς τον τρόπο που υποστηρίζει ότι εκδηλώνεται σε πραγματικό τόπο και χρόνο.

Στη εικόνα του δυαδικού σχήματος δράσης των δραστών, που ενδεχομένως διευκολύνεται από ενδιάμεσους, έναν και έναν, ένθεν κακείθεν, ή και πέμπτο, τελικώς ωφελιμένο ακόμη και εν αγνοία του, αντιπαράσσεται η πραγματικότητα της υψηλής και σημαντικής διαφθοράς των πολύπλοκων δομών, οριζόντιας και κάθετης διασύνδεσης *δικτύων* και οργανώσεων που συνδέονται σε ένα αέναο *αλισβερίσι*²²⁷ παροχών και αντιπαροχών, θέσεων και ρόλων συντεταγμένοι στο διαμοιρασμό κέρδους και ισχύος.

Πίσω από τους δύο πρωταγωνιστές της ποινικής διαφθορικής σχέσης, τον καταρχήν ποινικά αδιάφορο «τρίτο» αποδέκτη του ωφελήματος και τον εμπλεκόμενο

²²⁵ Green and T Ward, "Organised Crime and the Deep State", in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004), 91. Για μια ευσύνοπτη παρουσίαση των πελατειακών σχέσεων και πατρωνείας, βλ. ενδεικτικά Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012).βλ. επίσης Η Βασιλειάδης και Μ Μπόση, «Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης: Μια αμφίδρομη σχέση» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 1166 επ. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

²²⁶ Αναλόγως των ειδικών περιστάσεων μπορεί να θεωρηθεί ότι προωθεί, υποστηρίζει ή επικουρεί τον αυτουργό της δωροληψίας, άρα έχει συμμετοχική δράση στη διαφθορά. Αν φέρεται ότι έλαβε γνώση της αιτίας προέλευσης σε χρόνο μεταγενέστερο της διάπραξης του εγκλήματος διαφθοράς, στην περίπτωση που το προϊόν του είναι υλικό αντικείμενο ή χρήμα ή απουλοποιημένη απαίτησης, τότε ενδεχομένως είναι δράστης άλλου εγκλήματος, όπως πχ., της αποδοχής προϊόντος εγκλήματος. (προσωπική άποψη της γράφουσας)

²²⁷ Το αλισβερίσι πλούτου και ισχύος εμβληματικά περιγραφεί χαρακτηριστικά ο Ruggiero, βλ. ενδεικτικά V Ruggiero, *The Crimes of the Economy. A criminological analysis of Economic Thought*, (1st ed. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2015)

τρίτο διαμεσολαβητή, κρύβονται «καρναβαλικά» μηχανισμοί νεποτισμού και οικογενειοκρατίας, υπερεθνικών δικτύων lobbying που συχνά ενδύονται τη νομιμότητα της μεσιτείας, και πάσης φύσεως κοινοπραξίες εξουσιαστικής κατανομής πόρων και ευκαιριών που διεκδικούν τη φύση της συναλλακτικής πρακτικής.

Η απλουστευμένη αυτή αναπαράσταση του *modus operandi* της διαφθοράς ως μιας μεμονωμένης σχέσης win-win δύο ατόμων, δεν παραλλάζει ουσιωδώς ούτε στο έγκλημα της εμπορίας επιρροής. Παρότι η τυποποίησή της φέρεται να είναι ένα από τα διαπιστευτήρια του νομοθέτη προσαρμοστικότητας και ανταπόκρισής του στο πραγματικά και δυναμικά εξελισσόμενο φαινόμενο της διαφθοράς, εντούτοις εξακολουθεί να οργανώνει την απαξία της ατομοκεντρικά, περίξ μεμονωμένων ανταλλακτικών σχέσεων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εντοπίζεται κυρίως στην τυποποίησή της αποκλειστικά ως διαφθορά στο δημόσιο τομέα που εντάσσεται στο κεφάλαιο του ΠΚ περί υπηρεσιακών εγκλημάτων και μάλιστα ως πλημμέλημα, και όχι ως έγκλημα (και) πολιτικής διαφθοράς²²⁸.

Η καλλιέργεια κλίματος (άρθρο 235 § 3 Π.Κ.)²²⁹ και η δωροδοκία εκλογέα (άρθρο 165 ΠΚ) και οι δύο πλημμεληματικού χαρακτήρα, παρουσιάζουν μεγάλο εγκληματολογικό ενδιαφέρον, όχι τόσο για όσα αναδεικνύουν, αλλά πολύ περισσότερο για όσα αφήνουν στο περιθώριο σε σχέση με το πραγματικό φαινόμενο της πατρωνείας και των πελατειακών σχέσεων. Στην πρώτη, ο νομοθέτης φαίνεται να παρακολουθεί μια πραγματολογική διαπίστωση, ότι η διαφθορά ίσως και να μην εξαντλείται σε μια συναλλαγή, αλλά μπορεί να χτίζεται ως σχέση αμοιβαιότητας εξουσιαστικού χαρακτήρα, αλλά ο συμβολισμός της απέχει μακράν του πραγματικού πεδίου στο οποίο αναπτύσσονται τα δίκτυα των πελατειακών σχέσεων, οι δομές αμοιβαιότητας και εξάρτησης, και ανταλλάσσονται οι «χάρες» και εξαργυρώνονται και τα παράγωγά τους.²³⁰

Η δωροδοκία εκλογέα (άρθρο 165 Π.Κ.), ²³¹η οποία σημειωτέον εντάσσεται στα «εγκλήματα κατά εκλογικού σώματος», εκπροσωπεί επίσης υποσημαινόμενα και

²²⁸ -Σημειωτέον η απουσία ρητής πρόβλεψης της αποδοχής υπόσχεσης ωφελήματος ως τρόπου τέλεσης των εγκλημάτων των άρθρων 159 και 159Α ΠΚ δεν συνιστά απλώς νομοτεχνική ατέλεια, αλλά εγείρει ευρύτερο προβληματισμό ως προς τη λειτουργικότητα και την κανονιστική επάρκεια της ρύθμισης. Υπό το πρίσμα της αρχής της νομιμότητας, η μη ρητή τυποποίηση της συγκεκριμένης μορφής συμπεριφοράς οδηγεί σε συρρίκνωση του πεδίου εφαρμογής της διάταξης, ιδίως σε περιπτώσεις όπου η διαφθορά εκδηλώνεται σε επίπεδο άτυπων συμφωνιών και μη υλοποιημένων ακόμη συναλλαγών. Η διαπίστωση αυτή αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, καθώς από τη συγκριτική ολιστική επισκόπηση με άλλες διατάξεις δωροδοκίας, χαμηλότερης μάλιστα κλίμακας απαξίας στις οποίες ο νομοθέτης ρητώς περιλαμβάνει την αποδοχή υπόσχεσης, γεγονός που ενισχύει την εντύπωση επιλεγμένης νομοτεχνικής ασυνέπειας.

²²⁹ Με την ποινικοποίηση της καλλιέργειας κλίματος ο νομοθέτης προσεγγίζει λειτουργικά το φαινόμενο που στη θεωρία αποδίδεται με τον όρο «feeding» ή «grooming» ²²⁹της διοικητικής έννοιας (στην ελληνική θεωρία, «τάισμα»), κατά το οποίο δεν προϋποτίθεται ρητή ή σιωπηρή συμφωνία για συγκεκριμένη αντιπαροχή, αλλά διαμορφώνεται σταδιακά ένα πλέγμα αμοιβαίων προσδοκιών και εξάρτησης². Υπό την έννοια αυτή, η «καλλιέργεια κλίματος» συνιστά κατεχόμενη έγκλημα διακινδύνευσης, καθώς η ποινική απαξία της δεν ερείδεται στην επέλευση συγκεκριμένης βλάβης, αλλά στη διατάραξη της αντικειμενικής αμεροληψίας και της θεσμικής ακεραιότητας της δημόσιας διοίκησης

²³⁰ Η Green αναφέρεται στον Arlacci, ο οποίος μιλάει για τις «χάρες» υπό καθεστώς διάχυσης των πελατειακών σχέσεων, οι οποίες δεν περιορίζονται σε κάποια συγκεκριμένη σφαίρα αναγκών και συμφερόντων του ευνοούμενου, αλλά μπορεί να αφορούν σοβαρές παραβιάσεις του ποινικού κώδικα ή ασήμαντα πρλβλήματα της καθημερινότητας. P Green and T Ward, “Organised Crime and the Deep State”, in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004)

²³¹ Γ Φουσκαρίνης, «Δωροδοκία εκλογέα και άλλα τινά ζητήματα δωροδοκίας (με αφορμή την ΑΠ 884/2014)», Ποινικά Χρονικά, 7 (2016)

στρεβλά το φαινόμενο των πελατειακών σχέσεων και της πατρωνίας.²³² Η τυποποίηση αναπαριστά την διαφθορά ως μεμονωμένη ανταλλαγή ψήφου έναντι ωφελημάτων. Στην πράξη, η εκλογική επιρροή σπανίως εξαγοράζεται μέσω μιας στιγμιαίας συναλλαγής. Συχνότερα εντάσσεται σε σταθερά δίκτυα κρατικοεταιρικών συμμαχιών ευνοιοκρατίας, καθώς και κάθετων πελατειακών δικτύων διάχυσης στο κοινωνικό σύνολο, στα οποία η πρόσβαση σε θέσεις, κρατικές παροχές, διορισμούς, διευκολύνσεις, αλλά και κάθε μορφή προνομιακής μεταχείρισης, μετατρέπεται σε πολιτικό κεφάλαιο και οικονομική επένδυση. Η ποινική αναπαράσταση εστιάζει στην ανταλλαγή, η ίδια η πράξη όμως αναδεικνύει τις δομές και τις αιτίες που καθιστούν δυνατή την διατήρηση και ανατροφοδότηση των ανταλλακτικών σχέσεων.

Ο νομοθέτης συνεπώς αναγνωρίζει συγκεκριμένα και πολύ περιορισμένα μοτίβα διαφθοράς βασικά χαρακτηριστικά να δομούνται περίξ του ατομοκεντρικού της χαρακτήρα, την περιστασιακή συνθήκη και την εκδήλωση της ως μικρή και μεσαία διαφθορά εξαφανίζοντας την πραγματικότητα της υψηλής διαφθοράς πίσω από ττα μονοσήμαντα μεγέθη τους. Συσκοτίζει έτσι το φαινομενολογικό της φάσμα, παρέχοντας ασυλία στους διαφθορικούς δεσμούς των λευκών κολάρων

γ. Ως προς την κοινωνική βλαπτικότητα. Η εξαφάνιση του θύματος. Η Ζημιολογία της διαφθοράς

Όπως επίσης επισημάνθηκε στο α μέρος της εργασίας, στο επίκεντρο της τυποποίησης της διαφθοράς παραμένουν οι παραδοσιακοί ποινικοί τύποι της, οι οποίοι δομούνται γύρω από την έννοια του δημοσίου υπαλλήλου ως ενεργητικού, ή παθητικού δράστη και της δημόσιας υπηρεσίας ως προστατευόμενου εννόμου αγαθού. Η κεντρική θέση που καταλαμβάνει η μικρή και μεσαία διαφθορά στο πεδίο της ποινικής τυποποίησης δεν αντανακλά την πραγματική ιεράρχηση της κοινωνικής βλάβης που προκαλούν οι διάφορες μορφές διαφθοράς. Ένα νέο ρεύμα της κριτικής εγκληματολογίας, η ζημιολογία, «υπερβαίνοντας το εγκληματικό σχήμα» εστιάζει στην κλίμακα της πραγματικής βλάβης ως τη μόνη ρεαλιστική βάση²³³ ιεράρχησης επικινδυνότητας και σημαντικότητας των συμπεριφορών, δεδομένης μάλιστα της έλλειψης οντολογικής υπόστασης του εγκλήματος.

Η εφαρμογή ενός τέτοιου μεθοδολογικού σχήματος για την ανίχνευση της σημαντικής διαφθοράς αλλάζει τους δείκτες. Με αφετηρία μελέτης τις κοινωνικές δομές στο υπερπαγκοσμιοποιημένο περιβάλλον της ελεύθερης αγοράς, στο οποίο η νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική οργάνωσή της αντιστρέφει τις εξουσιαστικές δυνάμεις

²³² Ο «παραμορφωτικός καθρέφτης» του Reiman ταιριάζει στην μεταφορά σε εικόνα και του φαινομένου του χάσματος μεταξύ νόμου και πράξης, και όχι μόνον ως επιλεκτική λειτουργία της δικαιοσύνης. J Reiman and P Leighton, *The Rich Get Richer and the Poor Get Prison. Thinking Critically About Class and Criminal Justice*, (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2023)

²³³ Η κοινωνική βλάβη είναι ο «κοινός παρανομαστής» της εγκληματικότητας των λευκών κολάρων και προτείνεται ως σημείο αναφοράς της κριτικής εγκληματολογικής έρευνας και ανάλυσης Β Βασιλαντωνοπούλου, *Λευκά κολάρια* και *Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), 354, Α Χουλιάρας, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π. 2019), 69.

υπέρ της οικονομίας και σε βάρος της πολιτικής,²³⁴ προσεγγίζει τη βλαπτικότητα της διαφθοράς από κάτω προς τα πάνω, με αναφορά σε μεγέθη συλλογικότητας, διαχρονικότητας και υπερτοπικότητας.

Η διαφθορά υψηλής κοινωνικής βλαπτικότητας δεν εντοπίζεται σε μεμονωμένες συγκυριακές ή ακόμη και τις περισσότερο οργανωμένες διεφθαρμένες συναλλαγές της διοίκησης, αλλά κυρίως σε εκείνες τις μορφές που εκδηλώνονται ως διασυνδέσεις των κρατικοεταιρικών κοινοπραξιών πολιτικοοικονομικής ισχύος και κανονικοποιούνται ως συνήθειες πρακτικές εξαφανίζοντας τα θύματα.²³⁵ Η απαξία αυτής της διαφθοράς δεν απορρέει από το ύψος το ωφελήματος ή την έκταση μιας συγκυριακής οικονομικής ζημίας. Ούτε από την έκταση της νόθευσης των θεσμών, υπέρ των οποίων επιχειρηματολογεί και επί τη βάσει των οποίων νομιμοποιείται η θεσμική της υπόσταση. Αυτή η μορφή διαφθοράς ενδημεί στον κοινωνικό σχηματισμό, εκβάλλει από τους θεσμούς και τις δομικές αδυναμίες κανονικοποιείται ως άτυπο συμβόλαιο και συναλλακτική πρακτική και μεταλλάσσεται συστημικά σε μηχανισμό ανισοκατανομής πόρων, προνομίων και επιρροής και βασικό παράγοντα διαμόρφωσης πολιτικών, προτεραιοτήτων, κανονιστικών επιλογών και όρων πρόσβασης στις κοινωνικές ευκαιρίες. Αυτή η μορφή διαφθοράς κοστίζει ζωές²³⁶

Συνεπώς είναι αυτή η μορφή διαφθοράς, η λεγόμενη στην εγκληματολογία *υψηλή διαφθορά*, της οποίας η πραγματική βλαπτικότητα συνίσταται στη συστημική της δυναμική να συνδέει την οργανωσιακή δράση σε πολύπλοκα, σύνθετα, ευέλικτα, συγκυριακά ή σταθερά, δίκτυα πολιτικοοικονομικής ισχύος. Εγγράφει διαρκείς προσημειώσεις ανταλλαγής και αμοιβαιότητας, συσσωρεύοντας ένα άτυπο κεφάλαιο αμοιβαίων υποχρεώσεων προς μελλοντική εξαργύρωση, το οποίο τροφοδοτεί μηχανισμούς ομερτά και αλληλοκάλυψης δομώντας ένα σύστημα μηχανισμών αυτοαναπαραγωγής. Η βλάβη που προκαλεί δεν είναι μόνο άμεση ούτε εξαντλείται και στους άμεσα εμπλεκόμενους, αλλά διαχέεται στο σύνολο του κοινωνικού σώματος ανατροφοδοτώντας τις κοινωνικές ανισότητες και καλλιεργώντας κουλτούρα ανομίας και ανοχής.²³⁷ Η πραγματική ζημία συνεπώς έχει διάχυτο και δομικό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να είναι δυσδιάκριτη όχι μόνο η έκταση και η έντασή της, αλλά και τα

²³⁴ Οι κυβερνήσεις είναι οι μαριονέτες των πολυεθνικών, υποστηρίζει ο Freidrichs, D Friedrichs, “White-Collar Crime in Postmodern, Globalized World” In Pontell, N., Geiss, G., (eds) *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, Springer.link [ιστότοπος] (2007), σ. 168

²³⁵ V Ruggiero and Ph Gounev, “Corruption and the disappearance of the victim” in *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012, σ. 18-20

²³⁶ William K. Black *Corruption Kills*, International Handbook of White-Collar and Corporate Crime Edited by Henry N. Pontell University of California, Irvine, CA, USA and Gilbert Geis University of California, Irvine Irvine, CA, USA. Από διαφορετική θεωρητική αφετηρία, ο Κουράκης προτείνει την κοινωνική δικαιοσύνη, με άξονες την κοινωνική αλληλεγγύη και την αξιοκρατική ακριβοδικία, ως αυτοτελή στόχο της αντεγκληματικής πολιτικής και βασικό εργαλείο κοινωνικής πρόληψης, με αναφορά και στη διαφθορά. Βλ. Ν. Κουράκη, «Η Κοινωνική Δικαιοσύνη ως νέος στόχος της Αντεγκληματικής Πολιτικής», ΠoinXp ΞΗ’/2018, 577–586.

²³⁷ Η φαινομενική απουσία εξατομικευμένου θύματος δεν συνεπάγεται απουσία θυματοποίησης. Αντιθέτως, στη διαφθορά η βλάβη μπορεί να διαχέεται σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες και στο κοινωνικό σύνολο, καθιστάμενη ακριβώς γι’ αυτό λιγότερο άμεσα ορατή. βλ. Ε Μιχαλοπούλου, «Εγκλημα χωρίς θύμα. Μια απόπειρα απόδοσης του εγκληματολογικού φαινότυπου της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα στην Ελλάδα της “κρίσης”», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025) 229-254

πραγματικά της θύματα.²³⁸ Η προσβολή δεν προσωποποιείται, αλλά πλήττει συλλογικά τους ανθρώπους ως φορείς της κοινωνικής τους υπόστασης, υπονομεύοντας τους όρους ισότιμης κοινωνικής συμβίωσης. Και αυτό επιτείνεται καθώς η δογματική επιλογή των προστατευόμενων αγαθών μετατοπίζει το επίκεντρο από τους πραγματικά βλαπτόμενους σε αφηρημένες θεσμικές οντότητες, στις οποίες μάλιστα αποδίδεται ενκαι η εγκληματογόνος παράμετρος της διαφθοράς.

δ. Ως προς το ρόλο του διαφθορέα. Το εμβληματικό ερώτημα: «Ποιος διαφθείρει ποιον»²³⁹

Με το Ν.2802/2000,²⁴⁰ στα άρθρα 235 και 236 ΠΚ, στα οποία τυποποιείτο το κεντρικό ποινικό μοντέλο διαφθοράς, αποδόθηκαν οι τίτλοι *παθητική και ενεργητική δωροδοκία*, για την σημερινή δωροληψία και δωροδοκία αντίστοιχα. Ακόμη παλιότερα, από τη θέση σε ισχύ του Ποινικού Κώδικα, (1951) και οι δυο συμπεριφορές έφεραν την κοινή ονομασία *δωροδοκία*. Με τον ν. 4254/2014²⁴¹ η ορολογία μεταβλήθηκε εκ νέου. Η συμπεριφορά του δημοσίου υπαλλήλου αυτονομήθηκε συμβολικά σε *δωροληψία*, ενώ η συμπεριφορά του παρέχοντος διατήρησε τον τίτλο της *δωροδοκία*. Η κοινή ονοματοδοσία του δίπολου της κεντρικής διαφθορικής σχέσης ως «*δωροδοκία*» και αργότερα ως «*ενεργητική και παθητική δωροδοκία*», δεν είναι τυχαία και, παρότι έχει μεταβληθεί από το 2014, έχει αφήσει το στίγμα της.

Οι επιλογές, δεν είναι απλές νομοτεχνικές επιλογές. Οικονομούν συμβολικά την απάντηση του νομοθέτη στο κρίσιμο και εμβληματικό εγκληματολογικό ερώτημα, «Ποιος διαφθείρει ποιόν». Η κεντρική εννοιολογική θέση της δωροδοκίας στον κώδικα, αλλά, αλλά και οι επιθετικοί προσδιορισμού που διαφοροποιούν τον ενεργητικό δωρητή, από τον παθητικό αποδέκτη μεταθέτει το κέντρο βάρους της ποινικής κατασκευής στην δράση του πολίτη, ως διαφθορέα, και την αποδοχή της από τον δημόσιο υπάλληλο ως παθητικό αποδέκτη και όχι ενεργητικό φορέα της διαφθοράς. Έτσι, το επίσημο δίπολο της κεντρικής διαφθορικής σχέσης νοηματοδοτείτο ως *εξωτερική προσβολή* επί της δημόσιας υπηρεσίας. Ενώ η μικρή διοικητική διαφθορά παρέμενε η μόνη ορατή όψη του φαινομένου, ο συμβολισμός συσκοτίζε και τον *εξουσιαστικό παράγοντα*²⁴², ο οποίος σύμφωνα με την κριτική σκέψη είναι ο γενεσιουργός παράγοντας του φαινομένου της διαφθοράς και της ανατροφοδότησής του.

²³⁸ V Ruggiero and Ph Gounev, “Corruption and the disappearance of the victim” in *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012)

²³⁹ V Ruggiero, “Italy: who corrupts whom?” in Ph Gunev and V Ruggiero, *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York 2012), 144

²⁴⁰ ΦΕΚ 47/Α/3.3.2000

²⁴¹ ΦΕΚ 85/Α/7.4.2014

²⁴² Για πολιτικούς λόγους, η δημόσια υπηρεσία στην Ελλάδα συγκροτήθηκε στη *συλλογική συνείδηση* ως προνομιακό πεδίο άσκησης εξουσίας, γεγονός που συνέβαλε στην ταύτιση της διαφθοράς με τον δημόσιο τομέα. Γ Βούλγαρης, *Ελλάδα: μια χώρα παραδόξως νεωτερική*, (Αθήνα: Πόλις, 2019). Βλ και Δ Χαραλάμπης, *Στρατός και πολιτική εξουσία – Η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, (Αθήνα: Εξάντας, 1985)

Σύμφωνα όμως με τις έρευνες και τις διαπιστώσεις της κριτικής εγκληματολογίας, «στην εποχή των θαυμάτων»²⁴³ ο διαφθορέας δεν είναι ο *εξωτερικός εχθρός*. Είναι οργανισμοί που εξουσιάζουν την οικονομία θολώνουν τα όρια των αντιθέτων ²⁴⁴ συνδέονται με τις κλεπτοκρατίες, ²⁴⁵ συστρατεύονται στο κυνήγι ισχύος και κέρδους και διαχέουν συστημικά και δομικά τη διαφθορά, μεταξύ τους ως αποτελεσματική πρακτική προνομιακής κατανομής των ευκαιριών και προς τα κάτω ως μέσο εξάρτησης και ανοχής, *επειδή μπορούν*.²⁴⁶

ε. Ως προς το κίνητρο, ωφέλημα, διευκολύνσεις. Οργανωσιακός σκοπός, «πλούτος και ισχύς, ισχύς και πλούτος.»²⁴⁷

Η υιοθέτηση της έννοιας του ωφελήματος είχε σκοπό την αποδέσμευση της έννοιας του ανταλλάγματος από την υλική της διάσταση ώστε να περιλαμβάνει πλέον των χρηματικών ανταλλαγμάτων και περιουσιακών στοιχείων, επιπροσθέτως υπηρεσίες, διορισμούς, πολιτική υποστήριξη, ή κάθε άλλη ευνοϊκή μεταχείριση.

Η διεύρυνση αυτή, η οποία υπαγορεύθηκε από τις διεθνείς επιταγές διευρύνει μονοσήμαντα το σημασιολογικό πεδίο του ανταλλάγματος και αποτυγχάνει να αποδώσει τη *raison d' etre* του οργανωσιακού δράστη της διαφθοράς η οποία από εγκληματολογικής σκοπιάς συμπλέκεται με τις *εξουσιαστικές σχέσεις* που «διαπερνούν την εγκληματικότητα του λευκού κολάρου»²⁴⁸.

Υπό την κριτική εγκληματολογική οπτική, το διακύβευμα δεν είναι οι παροχές, οι διευκολύνσεις ή ωφελιμιστικές συναλλαγές, αλλά εντοπίζεται σε συστημικά δίκτυα ανταλλαγής ισχύος, επιρροής και προνομιακής πρόσβασης στους πόρους και τις ευκαιρίες²⁴⁹. Αφορά ένα διαρκές αλισβερίσι πλούτου, εξουσίας και αμοιβαίων

²⁴³ F Pearce, "An Age of Miracles?" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007), and (University of California, Irvine Irvine, CA, USA), 148

²⁴⁴ Ruggiero, "Italy: who corrupts whom?" in Ph Gunev and V Ruggiero, *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York 2012), σ. 144 και 145. Ο Ruggiero αναφερόμενος στην διαφθορά στην Ιταλία, διαπιστώνει ότι οργανωμένο έγκλημα και διαφθορά είναι μεν συνδεδεμένα στενά, πλην όμως δεν φαίνεται να ισχύει η συμβατική ερμηνεία της σχέσης που παρουσιάζει το ο.ε. ως τον μόνο διαφθορέα. Αυτό που πιθανότερα συμβαίνει, είναι ότι η «διάχυση της διαφθοράς στις κοινωνικές οικονομικές και πολιτικές σφαίρες, ελκύνει τις εγκληματικές οργανώσεις και τις ενθαρρύνουν σε διαφθορικές ανταλλαγές, προωθώντας τους εμμέσως προς τις διάφορες παράνομες δραστηριότητες τους» σ. 159

²⁴⁵ Τα κράτη που λειτουργούν με σκοπό την μεγιστοποίηση του κέρδους μιάς μικρής ολιγαρχίας. Βλ. P Green and T Ward, "Corruption as State Crime", in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004)

²⁴⁶ J Gobert and M Punch, "Because They Can: Motivations and Intent of White-Collar Criminals", in N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007). Οι Αντωνόπουλος και Hall αναδεικνύουν, με αφετηρία την ελληνική εμπειρία της οικονομικής κρίσης, τη ρευστότητα των ορίων και τις συμβιωτικές σχέσεις μεταξύ νόμιμης επιχειρηματικότητας και οργανωμένου εγκλήματος, αποδυναμώνοντας το παραδοσιακό σχήμα του τελευταίου ως «εξωτερικός εχθρός». Βλ. Γ. Αντωνόπουλος και S. Hall, «Νόμιμες επιχειρήσεις και "οργανωμένο έγκλημα" στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», σε Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρη και Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, ΕΑΠ, Αθήνα 2019, 239–253.

²⁴⁷ G T Marx and G W Muschert, "Simmel on Secrecy. A Legacy and Inheritance for the Dociology of Information" [web page] (2008), <<https://web.mit.edu/gtmarx/www/marx-muschert-simmel.pdf>> σ. 9, V Ruggiero, "Introduction: the organization of crime" in Ph Gunev and V Ruggiero, *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012), 3

²⁴⁸ Β. Βασιλάντωνοπούλου, "Ποιοι είναι οι εγκληματίες στην εποχή μας ; - Η διαχρονική απάντηση του λευκού κολάρου...σ. 981

²⁴⁹ Υπό την κριτική σκέψη, στη μετανεωτερικότητα, τις χαοτικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης και τον του κοινωνικού ανασχηματισμό στη βάση ενός εδραιωμένου χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού που διαρκώς μεταλλάσσεται, η προνομιακή πρόσβαση στις ευκαιρίες και τους πόρους αποκτά τον χαρακτήρα της ανθρωποκτόνας

πολύπλοκων αλληλεξαρτήσεων στο ανταγωνιστικό κινήγι του κέρδους και της εξουσίας.²⁵⁰ Είναι προφανές ότι η κριτική σκέψη εντοπίζει το προβαλλόμενο κοινωνικό ιδεώδες που λειτουργεί ως κινητήριος δύναμη στις κλίμακες της υψηλής διαφθοράς και στους άνω πόλους των πελατειακών σχέσεων και της πατρωνίας. Διότι στους κάτω πόλους, στους οποίους επί δεκαετίες ο νομοθέτης αποδίδει παραδόξως το στίγμα του ενεργητικού φορέα της διαφθοράς, τα κίνητρα είναι οι χάρες, ο βιοπορισμός, όσο για τους καταραμένους της «αποστέρησης» πολύ συχνά η ίδια η επιβίωση.²⁵¹

στ. Ως προς τα αίτια της διαφθοράς. Από το νόμο στην πράξη. «Ο εχθρός είμαστε εμείς».²⁵²

Οι ποινικοί τύποι της διαφθοράς καθώς οργανώνονται σε ατομοκεντρικά και απλουστευμένα μοντέλα ωφελιμιστικών συναλλαγών ανταλλάγματος, φωτίζουν ως γενεσιουργούς της παράγοντες την ατομική παθογένεια, την ηθική παρέκκλιση των δραστών, την ωφελιμιστική προσωπική επιλογή.²⁵³

Η παραδοσιακή εγκληματολογική σκέψη υποστηρίζει τις επιλογές του νομοθέτη.²⁵⁴ Υιοθετώντας το μοντέλο ανάλυσης του κοινωνικού σχηματισμού στη βάση μιας αυτόβουλης κοινωνικής συναίνεσης, η διαφθορά αναδύεται έξω από το

ληστικής επίθεσης. D Friedrichs, "White-Collar Crime in Postmodern, Globalized World" In Pontell, N., Geiss, G., (eds) *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, Springer. link [ιστότοπος] (2007), 163-184 https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-34111-8_8 and (University of California, Irvine Irvine, CA, USA), 168-173, ο οποίος μεταξύ άλλων αποδίδει στα εγκλήματα των ισχυρών τον όρο εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης (σελ.165). V Ruggiero, *Dirty Money. On Financial Delinquency*, (Oxford: Oxford University Press, 2017) Γ Αντωνόπουλος και Γ Παπανικολάου, «Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2016) Β Βασιλαντωνοπούλου, «Η επικινδυνότητα των ισχυρών και η ισχύς των επικινδύνων», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018), 179, όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται στη «μεγα-μηχανή του Ruggiero», όπως ο Ruggiero παρομοιάζει αυτό που η Βασιλαντωνοπούλου αποκαλεί ως «χρηματοιστοποίηση» και το αποτιμά ως νέο μοντέλο συσσώρευσης κεφαλαίου.

²⁵⁰ Chambliss, W., 1988, σελ. 71: "Ο πλούτος παράγει εξουσία .. αλλά και η εξουσία παράγει πλούτο"

²⁵¹ Παρότι ο όρος «καταραμένοι» αφορά τα λευκά κολάρα, εδώ ο όρος αφορά τον κάτω πόλο της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, εκεί που ο Merton βλέπει την «ανομία της αποστέρησης» Β Βασιλαντωνοπούλου, "Λευκά κολάρα" και Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), σ. 90

²⁵² W Chambliss, *On the take. From petty Crooks to Presidents* (2nd edit, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1988) σ. 201

²⁵³ Το φαινόμενο της εγκληματικότητας εν γένει, υπό νεοκλασικιστική επιρροή εξηγείται και μέσω της ωφελιμιστικής θεωρίας, ιδίως υπό την αυστηρή της διατύπωση από τον Bentham, σύμφωνα με την οποία η ανθρώπινη δράση προσανατολίζεται στην επίτευξη του μέγιστου δυνατού οφέλους με το μικρότερο δυνατό κόστος. Η εξέλιξη της θεωρίας από τον J. S. Mill εισήγαγε σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς το περιεχόμενο και την ποιότητα της ωφέλειας, χωρίς ωστόσο να αναιρεί τον κεντρικό της πυρήνα περί ορθολογικής επιλογής και υπολογιστικής στάθμισης των συνεπειών της δράσης Μ Santel, *Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ*; (μτφρ. Α Κιουπκιάδης) (Αθήνα: Πόλις, 2017) σ.53-85

²⁵⁴ Ενδιαφέρον εμπειρικό πεδίο αναφοράς παρέχει η έρευνα του Κουράκη σε φοιτητές ελληνικών πανεπιστημίων σχετικά με τις κοινωνικές αντιλήψεις για τα αίτια και την αντιμετώπιση της διαφθοράς ως προς τα μέτρα αντιμετώπισης προτάσσονται η παιδεία και η αξιοκρατία και έπεται η αποτελεσματικότερη εφαρμογή του νόμου. Βλ. Ν. Κουράκη, «"Στάσεις" για τα αίτια της διαφθοράς στην Ελλάδα και για τις δυνατότητες αντιμετώπισής της σε περίοδο κρίσης. Πορίσματα έρευνας σε φοιτητές Ελληνικών πανεπιστημίων», σε Δ. Ζιούβα (επιμ.), *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, 405-420., βλ. επίσης Μ Κρανιδιώτη, «Η σημασία της έρευνας για τον θεωρητικό λόγο στην Εγκληματολογία: "έν οίδα ότι ουδέν οίδα"», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

πλαίσιο πολιτισμικής ώσμωσης των καθολικά αποδεκτών κοινωνικών συμπεριφορικών προτύπων και αποδίδεται σε εκτροπές που εξηγούνται με όρους ατομοκεντρισμού, παθογένειας, ιδιοπάθειας, ηθικού ελλείμματος, αυτοπεριθωριοποίησης και υποπολιτισμού. Σύμφωνα με την θεώρηση αυτή τα αίτια είναι κοινωνικά, αλλά εντοπίζονται έξω από την κανονικότητα του κοινωνικού σώματος, το οποίο είναι νομοτελειακά η μόνη πραγματικότητα και προοπτική και στο οποίο οι ανισότητες είναι αναπόδραστη νομοτελειακή συνθήκη της φύσης του ανθρώπου και των κοινωνικών του ομαδώσεων .²⁵⁵

Ο Merton²⁵⁶ υπό την δομολειτουργική οπτική εξηγεί ότι η διαφθορά αναπτύσσεται ως αποτέλεσμα απόκλισης μεταξύ των κοινωνικά επιβαλλόμενων στόχων ως αξιακών προτύπων επιτυχίας καθολικής αποδοχής από τη μία και της άνισης πρόσβασης στα θεσμικά μέσα επίτευξής τους από την άλλη. Η διαφθορά λειτουργεί ως μηχανισμός εξισορρόπησης αυτών των αντιφάσεων του κοινωνικού συστήματος ανοίγοντας παράλληλες διαδρομές προς τους πόρους, τις υπηρεσίες και τις ευκαιρίες που διαφορετικά δεν θα ήταν προσιτές. Ικανή, αναγκαία αλλά και αναπόδραστη συνθήκη είναι το ανομικό περιβάλλον, το οποίο συνεπάγεται η απαξίωση και εν τέλει η απονομιμοποίηση των θεσμών λόγω της ανεπάρκειάς τους. Η διαφθορά λειτουργεί σαν εναλλακτική δομή του πολιτικού συστήματος, σαν ένα παρασύστημα εξουσίας. Είναι μια «πολιτική μηχανή που η βασική δομική της λειτουργία είναι να ...συγκεντρώσει και να διατηρεί καλές συνθήκες συνεργασίας στα

²⁵⁵ Από τη σκοπιά του διοικητικού δικαίου, η διαφθορά προσεγγίζεται πρωτίστως ως παθολογία της δημόσιας διοίκησης και απόκλιση από τις αρχές της νομιμότητας, της διαφάνειας και της χρηστής διοίκησης.βλ. Δ Ράικος, *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2003)

Δ Ράικος, *Η δημόσια διοίκηση απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις του οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς*, ΔΔικ/2005, 1-43 Sakkoulas-Online.gr (2005)

Δ Ράικος «Το φαινόμενο της διαφθοράς στο πεδίο των δημοσίων συμβάσεων», σε Ζιούβας Δ. (επιμ), *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016)

²⁵⁶ Ο Μέρτον έγραψε στην εποχή του *new deal* με πλαίσιο αναφοράς την κοινωνία της Αμερικής και το αμερικάνικο όνειρο ως μηχανισμού ενσωμάτωσης και ακολούθησε το δομολειτουργικό μοντέλο εξήγησης του εγκληματικού φαινομένου. Σύμφωνα με τις βασικές θέσεις του , το έγκλημα είναι ο τρόπος προσαρμογής των πολιτών στο προβαλλόμενο ιδεώδες επιτυχίας που στην περίπτωση της Αμερικής ταυτίζεται απολύτως με την οικονομική επιτυχία, σε μια κοινωνία η οποία υπόσχεται μεν ίσες ευκαιρίες για την επίτευξή της , αλλά η πραγματικότητά της είναι πολύ διαφορετική, αφού τα θεσμικά μέσα και οι δομές δεν επαρκούν για τη συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών. Η αντίφαση αυτή που θρέφει υπέρμετρες φιλοδοξίες, δημιουργώντας στην ουσία ψευδαισθήσεις και συνεπώς πιέσεις, οδηγεί συνεπαγωγικά στην απονομιμοποίηση των θεσμών , την *ανομία* υπό διττή σημασία . Αφενός την ηθική απαξίωσή τους λόγω της ανεπάρκειάς τους να ρυθμίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Αφετέρου, «την αμφιβολία ως προς τις διαχωριστικές γραμμές που ορίζουν το νόμιμο από το παράνομο, υπό το ημίφως που καλλιεργεί η νομική ασάφεια» Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά κολάρα και Οικονομικό Έγκλημα», ο.π. σ.89. Η συγγραφέας μάλιστα επισημαίνει ότι ο Μέρτον διατυπώνει ως λογικό επακόλουθο της ανομίας την άρνησή του να δεχθεί ότι το έγκλημα είναι , όπως προβάλλεται. Δηλαδή μια μη φυσιολογική συμπεριφορά έναντι ενός φυσιολογικού περιβάλλοντος, με το αντεπιχείρημα ότι το έγκλημα εντός του «ανομικού πλαισίου» είναι μια φυσιολογική συμπεριφορά. Β., Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά κολάρα και Οικονομικό Έγκλημα», ο.π. σ.89. Στα φτωχότερα στρώματα ο Merton μιλάει για την ανομία της αποστέρησης ως πλαίσιο της εγκληματικής συμπεριφοράς, ενώ στα λευκά κολάρα για την ανομία διατήρησης και επαύξησης της ισχύος , δηλαδή την ανομία της επιτυχίας που καλλιεργείται από το σύνδρομο της «αγωνίας υψηλού κύρους» και η οποία οδηγεί εμμονικά σε έναν αδιάστατο ανταγωνισμό εξουδετέρωσης ανταγωνιστών και εταίρων. Συνεπώς , σύμφωνα με τον Merton , η παρέκκλιση μπορεί να κατασκευαστεί τόσο ως νομιμότητα όσο και ως παρανομία , αν αντίστοιχα είναι λειτουργική, ή δυσλειτουργική για την διατήρηση του κοινωνικού συστήματος. Μια παρέκκλιση μπορεί να μην είναι παραβατική, όταν για παράδειγμα είναι δυσλειτουργική για ένα σύστημα που είναι παραβατικό. Βασιλαντωνοπούλου, «Λευκά κολάρα και Οικονομικό Έγκλημα», ο.π. σ.94

κατακερματισμένα τμήματα της εξουσίαςκαι ως συγκεντρωτική πολιτική εξουσία. Να μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες διαφόρων υπο-ομάδων στην ευρύτερη κοινωνία που δεν είναι... ικανοποιημένες από τις νόμιμα διατεθειμένες και πολιτισμικά εγκεκριμένες πηγές». ²⁵⁷ Ο τρόπος με τον οποίον αυτό επιτυγχάνεται προς τα λαϊκά στρώματα είναι πελατειακά δίκτυα και κάθετες δομές ανταλλακτικών σχέσεων εκδούλευσης και πολιτικών προνομίων που εξασφαλίζουν περιβάλλον ανοχής στα λευκά κολάρα.

Παρότι ο Merton είναι ο πρώτος που είδε ότι το έγκλημα δεν απειλεί το πολιτικό σύστημα, αλλά η κατασκευή του είναι αναγκαίος όρος της διατήρησης και της αναπαραγωγής του, εντούτοις εγκλωβίστηκε στην λειτουργιστική του προσέγγιση χωρίς να ασκήσει κριτική στην πολιτική ιδεολογία ή την πολιτική ορθότητα του συστήματος ανισοκατανομής των πόρων και ευκαιριών.

Η κριτική σκέψη διεισδύει στα θεμέλια, ανιχνεύει και μελετά τις δομές τους θεσμούς και τα πολιτισμικά πρότυπα που στηρίζουν το εποικοδόμημα του κοινωνικού σχηματισμού και διαπιστώνει ότι είναι αυτά που εκκολάπτουν και ανατροφοδοτούν το σύστημα κοινωνικών ανισοτήτων προς διατήρηση της προνομιακής κατανομής πόρων και ευκαιριών από την ολιγαρχία των ισχυρών. Η διαφθορά υποθάλπεται από τους ίδιους θεσμικούς πολιτικοοικονομικούς μηχανισμούς που το συντηρούν ως σταθερή μορφή κοινωνικής οργάνωσης.²⁵⁸ Ενδημεί στις αγοραίες συναλλαγές των λευκών κολάρων, ενδύεται τον τύπο του συναλλακτικού τους ήθους, κανονικοποιείται και διαχέεται σε όλον τον κοινωνικό σχηματισμό. Αντιθέτως όμως από τον Merton οι κριτικοί εγκληματολόγοι πηγαίνουν πολλά βήματα παραπέρα. Ασκούν κριτική στην πολιτική ορθότητα του συστήματος, διαπιστώνουν ότι οι διαφθορικοί δεσμοί των λευκών κολάρων ασκούν δομική βία και εν τέλει εξηγούν γιατί, ενώ η διαφθορά συμβαίνει σε όλη τη κοινωνική διαστρωμάτωση, μόνο μια μικρή μειοψηφία επισημαίνεται από το σύστημα της ποινικής εξουσίας ενώ συνήθως τυγχάνει ασυλίας η διαφθορά που λειτουργεί ως συγκολλητική ουσία της οικονομικής και πολιτικής ελίτ.²⁵⁹ *Ο εχθρός δεν παροικεί έξω από τα τείχη της πόλης.* Η φράση του Chambliss είναι εμβληματική; «*Ο εχθρός είμαστε εμείς*»!..²⁶⁰

Β. Αποτίμηση. «Τα παράδοξα», Οι συνήθεις πρακτικές των λευκών κολάρων και οι «παγαπόντηδες» της διαφθοράς. Οι μεγάλες θεωρίες για την κατασκευή του νόμου

²⁵⁷²⁵⁷R. Merton, 1968, *Social Theory and Social Structure* Enlarged edition, the Free Press, σελ 126, σε Β. Βασιλαντωνοπούλου, ό.π'. σελ. 97

²⁵⁸ Από διαφορετική αφετηρία, η Κουτζαμάνη επισημαίνει ότι η αντιμετώπιση της διαφθοράς και της φοροδιαφυγής δεν εξαντλείται στην ποινικοποίηση και την απειλή ποινών, αλλά προϋποθέτει αναζήτηση και αντιμετώπιση των κοινωνικών αιτίων που τις παράγουν. Βλ. Ε. Κουτζαμάνη, «Διαφθορά και Φοροδιαφυγή», σε Μ. Γασπαρινάτου (επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη*, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) 726-734 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

²⁵⁹ Β. Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ.

²⁶⁰ W Chambliss, *On the take. From petty Crooks to Presidents* (2nd edit, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1988), σ. 205 επ.

α. Αποτίμηση της λειτουργικότητάς του νομικού εγκλήματος της διαφθοράς.

Η αντιπαράθεση μεταξύ νόμου και πράξης της διαφθοράς μας φέρνει μπροστά 'στη μεγάλη εικόνα ενός χάσματος μεταξύ του πραγματικού φαινομένου και του νομικού εγκλήματός, ανασύροντας σε ορατότητα και τις άδηλες λειτουργίες του.

-*Συστατική - Διαπλαστική λειτουργία* Ο νόμος κατασκευάζει την εικόνα του φαινομένου της διαφθοράς, παραμορφώνοντας ωστόσο την φαινομενολογία της. Οι *δογματικές αδυναμίες της ποινικής τυποποίησης*²⁶¹ εγκλωβίζουν σε λέξεις, γραμματικά σχήματα υπεραπλουστευτικά μοντέλα, παράδοξες συστηματικές κατατάξεις και κατηγοριοποιήσεις, υποκείμενο, δράση, κίνητρα, σκοπό, θύμα-επιπτώσεις, ώστε ο ποινικός νόμος εν τέλει να προβάλλει ένα κανονιστικό μοντέλο πολλαπλώς και κυρίως ποιοτικά υπολειπόμενο του παραγματικού της φαινομένου. Πίσω από τους δήλους δευτερογενείς κανόνες του ουσιαστικού δικαίου, λανθάνουν, οι πρωτογενείς κανόνες του. Από κοινού, συμπληρωματικά διαπλάθουν το θεσμικό νόημα της παρεκκλίνουσας διαφθορικής συμπεριφοράς και κατ' αντιδιαστολή, ή κατ' αποκλεισμό, άδηλα αλλά εξουσιαστικά την έννοια της θεσμικής κανονικότητας.

-*Επιλεκτική, στιγματιστική*. Ο νόμος επιλεκτικά εστιάζει στη μικρή και μεσαία διαφθορά *στιγματίζει* με το ρόλο του διαφθορέα τον ενεργητικό δράστη της διαφθοράς, ο οποίος προέρχεται από τις μεσαίες και κατώτερες κλίμακες της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, εστιάζει στο πεδίο της δημόσιας υπηρεσίας, συσκοτίζει την υψηλή διαφθορά των λευκών κολάρων και παρέχει *ατιμωρησία* στους συστημικούς, οργανωσιακούς της δράστες.

-*Ιδεολογική, συμβολική, πολιτισμική λειτουργία*. Στο νόμο, με το κύρος της θεσμικής του θωράκισης ως ασπίδας του επιλεγμένου κύκλου των προστατευόμενων εννόμων αγαθών ασφάλειας των θεσμών, ανιχνεύεται η άδηλη *αντανάκλαση του ηγεμονικού κοσμοειδώλου* που προβάλλεται ως προδικαική οικουμενική αξία τυγχάνουσα καθολικής αποδοχής.

-*Εργαλειακή και ψυχολογική λειτουργία* Ο νόμος εργαλειοποιεί την επισημότητά του και τη θεσμική του βία ασκώντας ψυχολογικές πιέσεις στο κοινωνικό σώμα αποδοχής του συστημικού, ιδεολογικού προτύπου το οποίο αντανakλά και αναπαράγει.²⁶²

-*Συστημική λειτουργία*. Ο νόμος εν τέλει, *συσκοτίζοντας* την συστημική σχέση της διαφθοράς με τις δομές και τους θεσμούς, τους μεγάλους παίκτες της, το *modus operandi*, την βλαπτικότητα και τα πραγματικά της θύματα, κανονικοποιεί τη συστημική δράση, υποβοηθά την αναπαραγωγή της και προτρέπει σε ενσωμάτωση

²⁶¹ Η κριτική εγκληματολογία κάνει λόγο για αγκυλώσεις

²⁶² Βλ. την εργαλειοποίηση του ληστρικού φαινομένου στα χρόνια μετάβασης από την κοινωνική ληστεία της προεπαναστατικής περιόδου στην αγροτική οικονομία και το καπιταλιστικό στάδιο του νεοσύστατου κράτους Σ Ν Αναστασόπουλος, *Η ληστεία στο ελληνικό κράτος (μέσα 19^{ου} – αρχές 20^{ου} αι.)* (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ.Κολλάρου & ΣΙΑ Α.Ε., 2018) Ασδραχάς, *«Πρωτόγονη Επανάσταση. Αρματολοί και κλέφτες (18^{ος} – 19^{ος} αι.)»* (Α' έκδ Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ Α.Ε., 2019) Σ Δαμιανάκος, *Ήθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα* (Αθήνα: Ιάσων Δαμιανάκος & Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ Α.Ρινόπουλος & ΣΙΑ ΕΕ, 2005) Ι Κολιόπουλος, *Περί λύχων αφάς. Η ληστεία στην Ελλάδα (19^{ος} αι.)* (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2005) Ε Hobsbawm, *Ληστές* (μτφ Ν Κούρκουλος) (4^η έκδ Αθήνα: Θεμέλιο Ιστορική Βιβλιοθήκη, 2010), Βιδάλη, 2012, σ.180 επ., Βιδάλη, 2017, σ.65, 139 επ.,

στο ευάλωτο να θραυματιστεί κοινωνικό σώμα από τους «παγαπόντηδες» της διαφθοράς, προβάλλοντας τους ως τον μόνο κίνδυνο της ασφάλειας των θεσμών, και εξασφαλίζοντας παράλληλα στο διωκτικό σύστημα νομιμοποίηση και νομιμοφάνεια.²⁶³

Η δογματική καθήλωση του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς στα παραδοσιακά σύμβολα και χαρακτηριστικά του ποινικού κανόνα, η έλλειψη συμπεριληπτικής δυναμικής στην ποινική τυποποίηση προκειμένου να αποτυπώσει το πραγματικό φαινόμενο της διαφθοράς,²⁶⁴ έχει ως αποτέλεσμα η εξίσωση να βγάζει αρνητικό πρόσημο αντιμετώπισής της. Το μοντέλο αποδεικνύεται δυσλειτουργικό ως προς τους δήλους επιτελικούς του σκοπούς πρόληψης, επισήμανσης και καταστολής της πραγματικής διαφθοράς και λειτουργικό ως προς την ανατροφοδότησή της δικτύων. Υπό το πρίσμα αυτό, η λειτουργικότητα του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς, αφορά κυρίως τον τρόπο με τον οποίο το ίδιο το σύστημα αυτοανατροφοδοτείται, διαχειρίζεται, κατανέμει κατασκευάζει, νομιμοποιεί και απονομιμοποιεί τη διαφθορά στο εσωτερικό του και την προβάλλει επίσημα στους αποδέκτες του.

γ. Η κατασκευή του νόμου και ο παραμορφωτικός καθρέφτης. Στρεβλώσεις της πραγματικότητας, επιλεκτικότητα και τακτικές εξαφάνισης. Chambliss

Η κριτική εγκληματολογία απορρίπτει την ουδετερότητα του ποινικού νόμου καθώς ερευνά και αναδεικνύει την υπολειμματική αναπαράσταση σε αυτόν του εγκληματικού φαινομένου.²⁶⁵ Ο νόμος είναι προϊόν κατασκευής συγκεκριμένων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών και πολιτισμικών εξουσιαστικών επιλογών υπέρ της κυρίαρχης τάξης²⁶⁶ και ιδεολογίας. Κλασσική ιστορική έρευνα στον τομέα αυτόν είναι η έρευνα του Chambliss για το νόμο περί αλητείας (vagrancy) στην Αγγλία και η ιστορική μεταβολή του σε συνάρτηση με τις αλλαγές στις σχέσεις

²⁶³ Περί της διάκρισης της νομιμότητας από τη νομιμοποίηση και τη νομιμοποίηση της ποινικής εξουσίας βλ. ιδίως Α Χουλιάρας, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) σ.9-19

²⁶⁴ Βλ. και Χ Παπαχαράλαμπος, «Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου» σε Σ Βιδάλη, Ν Κ Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Ε.Α.Π., Αθήνα 2019), σ.139

²⁶⁵ Γ Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2007) και Γ Λάζος, « Για τη ριζοσπαστική εγκληματολογία στην Ελλάδα», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018) Από τη σκοπία της δικαστικής λειτουργίας βλ. Α Παπαδαμάκης, «Η δικανική πεποίθηση και η κοσμοθεωρία του ποινικού δικαστή», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 9 (2018) βλ. επίσης Δ Παπαϊωάννου, «Η έννοια της αξιολογικής ουδετερότητας στις κοινωνικές επιστήμες και την Εγκληματικότητα», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

²⁶⁶ W Chambliss, "A sociological analysis of the law of vagrancy" *Social Problems*, 12/1 (1964), 67-77 [ιστότοπος] <https://doi.org/10.2307/798699>

εργασίας και παραγωγής. Μέσω της έρευνας αυτής ανέδειξε ότι η ποινική τυποποίηση δεν συνιστά ουδέτερη κανονιστική αποτύπωση μιας προϋπάρχουσας κοινωνικής πραγματικότητας. Αντιθέτως, ο ποινικός νόμος συγκροτείται μέσα από συγκεκριμένες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές επιλογές, οι οποίες αντανakλούν τα συμφέροντα του εκάστοτε κυρίαρχου στρώματος του κοινωνικού σχηματισμού²⁶⁷. Αντίστοιχες λειτουργίες ανιχνεύονται και από την ελληνική ιστορική εμπειρία. Η ποινική αντιμετώπιση του ληστρικού φαινομένου κατά τη συγκρότηση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους υπηρέτησε τη διαδικασία εμπέδωσης της κρατικής εξουσίας και της νέας κοινωνικής κανονικότητας, αναδεικνύοντας τη στενή σχέση μεταξύ εγκληματοποίησης, ποινικής τυποποίησης, κοινωνικού ελέγχου και πολιτικής και οικονομικής συγκρότησης.²⁶⁸ Υπό την οπτική αυτή, η κοινωνική ληστεία αναδεικνύεται σε έννοια-κλειδί των διαδικασιών κοινωνικής ένταξης και αποκλεισμού. Η ποινική της διαχείριση δεν αποσκοπεί (μόνο) στην καταστολή συγκεκριμένων συμπεριφορών αλλά και στην κατασκευή μιας *φαντασιακής* εγκληματικής μειονότητας, αντιδιαστελλόμενης προς την κοινότητα των νομιμοφρόνων πολιτών. Η λειτουργία αυτή υπηρετεί ευρύτερες διαδικασίες πολιτικής νομιμοποίησης, καθώς μέσω της ανάδειξης του ληστή ως εσωτερικού εχθρού ενισχύονται οι ηγεμονικές αξιώσεις της μοναρχικής εξουσίας και θεμελιώνεται συμβολικά η ανάγκη εγκαθίδρυσης μιας νέας

²⁶⁷ Ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η εμπειρική μελέτη των Mackenzie και Green για τη διαμόρφωση του βρετανικού *Dealing in Cultural Objects (Offences) Act 2003*. Οι συγγραφείς καταδεικνύουν ότι ισχυρά επιχειρηματικά συμφέροντα μπορούν να παρεμβαίνουν όχι μόνο στην απόφαση περί εγκληματοποίησης, αλλά και στην ίδια τη διαμόρφωση του εγκληματικού τύπου, περιορίζοντας εκ των προτέρων την ελεγκτική του εμβέλεια έναντι των δραστηριοτήτων τους. Στο πλαίσιο αυτό εισάγουν την έννοια της “performative regulation”, της ρύθμισης δηλαδή που εμφανίζεται να υπηρετεί έναν διακηρυγμένο πολιτικό σκοπό, ενώ στην πράξη επιφέρει ασθενή ουσιαστικό έλεγχο. Βλ. S Mackenzie and P Green, “Performative regulation a case study in how powerful people avoid criminal labels”, *British Journal of Criminology*, 48/2 (2008)

²⁶⁸ Ο Hobsbawm προσεγγίζει την κοινωνική ληστεία ως οικουμενικό φαινόμενο της αγροποικευτικής κοινωνικής οργάνωσης, το οποίο αναπτύσσεται εκτός του επίσημου νομικού πλαισίου και σε ορισμένες ιστορικές εκδηλώσεις του συνδέεται με μορφές πρωτόγονης αντίστασης ή εξέγερσης. Η σημασία του φαινομένου δεν έγκειται στη βίαιη συμπεριφορά καθαυτή, αλλά αναδεικνύεται κυρίως μέσα από την αντίθεση μεταξύ της επίσημης και της κοινωνικής του αξιολόγησης. Έτσι, ο ληστής προβάλλεται ως κοινός κακοποιός από την οπτική της κρατικής εξουσίας και ταυτόχρονα είναι φορέας δικαιοσύνης ή λαϊκός ήρωας στη συλλογική συνείδηση των κοινωνικών ομάδων από τις οποίες προέρχεται ή τις οποίες εκφράζει και τις οποίες συνδράμει ή υποστηρίζει ακόμη και ως προς τις βασικές παροχές επιβίωσης. Ε Hobsbawm, *Ληστές* (μτφ Ν Κούρκουλος) (4^η έκδ Αθήνα: Θεμέλιο Ιστορική Βιβλιοθήκη, 2010), 36, 39. Ειδικά για το ληστρικό φαινόμενο στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος βλ. και Ι Κολιόπουλος, «*Περί λύχνων αφάς. Η ληστεία στην Ελλάδα (19^{ος} αι.)*» (Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2005), 266, Σ Ασδραχάς, «*Πρωτόγονη Επανάσταση. Αρματολοί και κλέφτες (18^{ος} – 19^{ος} αι.)*» (Α' έκδοση Εκδόσεις ΕΑΠ Α.Ε., Αθήνα 2019), 4. Ο Αναστασόπουλος εστιάζει στον πολιτικοκοινωνικό ρόλο του φαινομένου στην ελληνική ύπαιθρο. Ο ληστής είναι συχνά ο «εκλογικός συνεργάτης» των πολιτευτών, εντασσόμενος σε δίκτυα τοπικής πολιτικής επιρροής και πελατειακών σχέσεων. Η εντεινόμενη καταδίωξη της ληστείας από την οθωνική περίοδο και μετά δε φαίνεται να αποσκοπεί αποκλειστικά στην αντιμετώπιση του ίδιου του φαινομένου, αλλά και στη νομιμοποίηση ευρύτερων κατασταλτικών πρακτικών και μηχανισμών κρατικού ελέγχου (Ν Αναστασόπουλος, *Η ληστεία στο ελληνικό κράτος (μέσα 19ου – αρχές 20ού αι.)* (Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ 2018) σ. 68-69, 12. Πρόκειται για τη «Η ρήξη στο συνεχές των λαϊκών παρανομιών» ως συνέπεια του εξορθολογισμού του κατασταλτικού μηχανισμού για την οποία κάνει λόγο ο Hobsbawm. «Σ Δαμιανάκος, *Ηθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα* (Αθήνα: Ιάσων Δαμιανάκος & Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ Λ.Ρινόπουλος & ΣΙΑ ΕΕ, 2005) σ.41. Αντίστοιχες κριτικές προσεγγίσεις ιδίως ως προς τον αρχικό κοινωνικό της ρόλο γίνονται για το φαινόμενο της ιταλικής μαφίας. V Scalia, “Marriage of Necessity: Critical Criminology and the Study of Mafia Phenomena” in V Scalia *Crime Networks and Power. Transformation of Sicilian Cosa Nostra*. (2016)

κοινωνικής και πολιτικής τάξης πραγμάτων.²⁶⁹ Ο νόμος συνεπώς δεν είναι ουδέτερο κανονιστικό μόρφωμα της πραγματικότητας, αλλά κοινωνική κατασκευή, προϊόν κοινωνικών διεργασιών, η παραγωγή και η εφαρμογή του οποίου συναρτάται ευθέως προς τους εκάστοτε συσχετισμούς εξουσίας / ισχύος.²⁷⁰ Είναι προφανές ότι ο Chambliss, οι κριτικοί εγκληματολόγοι σύσσωμα, δεν αναφέρονται, ή δεν αναφέρονται μόνο στις νομοτεχνικές δυσχέρειες και τις δογματικές αγκυλώσεις της ποινικής τυποποίησης. Η κριτική σκέψη ανιχνεύει πιο βαθιά, στους όρους *εγκληματοποίησης*, ως πρώτης φάσης κατασκευής του εγκλήματος και του ποινικού νόμου. Στην πρώτη επιλογή, την πρώτη ιδεοσύλληψη και μετά την κοινωνική της προβολή ως παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, την τροφοδότηση και ανατροφοδότηση κοινωνικής αντίδρασης, για την κατασκευή νομιμοποίησης παρέμβασης της ποινικής εξουσίας για την αναγωγή της εν τέλει σε θεσμική αντικανονικότητα, σε έγκλημα, μέσω του ποινικού νόμου.²⁷¹ Ο τελευταίος, εξοπλισμένος με εξαναγκαστική θεσμική βία και το κύρος προέλευσής του, λειτουργεί ως μηχανισμός κοινωνικής προσαρμογής και συγχρόνως κοινωνικού αποκλεισμού, προσδιορίζοντας ρητά και αυστηρά ποιες αποκλειστικά απαρριθμούμενες και περιγραφόμενες συμπεριφορές υπάγονται στον ποινικό κανόνα, συνεπώς κατ'αντιδιαστολή, δια του αποκλεισμού, ποια συμπεριφορικά πρότυπα εντάσσονται στην θεσμική κανονικότητα.²⁷² Ο επιλεκτικός μηχανισμός που ανιχνεύεται σε όλες τις βαθμίδες και τα επίπεδα του ποινικού συστήματος, από τους όρους εγκληματοποίησης, την ποινικής τυποποίησης, τους

²⁶⁹ Σ Δαμιανάκος, «Ηθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα» (Ιάσων Δαμιανάκος & Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ Α.Ρινόπουλος & ΣΙΑ ΕΕ, Αθήνα 2005), 15 και 47 επ.

²⁷⁰ Το «αμείλικτο νομοθετικό οπλοστάσιο του «Νέου Κράτους» που κατασκευάστηκε σε δύο φάσεις (1^η Μαρτίου 1935, 4^η Αυγούστου 1936 και εντεύθεν) ο αναγκαστικός νόμος 509, και μετεμφυλιακά η επανίδρυση των στρατοπέδων και τόπων εξορίας, το «Αναμορφωτήριο» της Μακρονήσου, είναι ενδεικτικά παραδείγματα πολιτικού μηχανισμού κατασκευής «βολικών εχθρών» από μια σειρά γεγονότων και εξελίξεων που σημάδεψαν γενιές ολόκληρες και διαμόρφωσαν την ιδιαιτερότητα του πολιτικοοικονομικού και πολιτισμικού χώρου της νεωτερικής Ελλάδας. Ν Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1995) σ.403-406 και 451-523, βλ. επίσης Π Δέγλερης, *Διαφθορά και Δημόσιες Συμβάσεις. Η νομοθετική και δικαστική περιπέτεια του "Βασικού Μετόχου" και του "Πιστοποιητικού Διαφάνειας"*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012). Ο Δέγλερης αναφέρεται στο δομικό χαρακτήρα της διαφθοράς και τη διάκριση μεταξύ οριζόντιας και κάθετης διαφθοράς, μέσα από την εμπειρική διερεύνηση των δημοσίων συμβάσεων και της νομοθετικής και δικαστικής περιπέτειας του «βασικού μετόχου. Για τη λειτουργία του ποινικού δικαίου υπό το πρίσμα της συγκρουσιακής εγκληματολογίας και τη σύνδεσή του με τους κοινωνικούς συσχετισμούς ισχύος βλ. ιδίως Α Χουλιάρας, «Η λειτουργία του ποινικού δικαίου υπό την έποψη της συγκρουσιακής θεωρίας για το έγκλημα («conflict criminology»)», σε Ι Στράγγας, Α Χάνος, Χ Παπαχαράλαμπος και Χ Τσούκα (επιμ.), *Αγαθό, Συμφέρον και Δίκαιο*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα – Nomos – Paris, Torino, Budapest: L' Harmattan, 2012), 849-892 https://www.academia.edu/862112/H_λειτουργία_του_Ποινικού_Δικαίου_υπό_την_έποψη_της_συγκρουσιακής_θεωρίας_για_το_έγκλημα_conflict_criminology_The_function_of_criminal_law_according_to_conflict_criminology_in_Greek_with_summary_in_French Vegh

²⁷¹ Για τον Chambliss, το έγκλημα συνιστά «θεμέλιο λίθο πάνω στον οποίο οικοδομούνται οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις στις δημοκρατικές καπιταλιστικές κοινωνίες». Chambliss, 1978, σε Β Βασιλαντωνοπούλου, *"Λευκά κολάρα" και Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014), σ. 128· και σε Σ Βιδάλη, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013) σ. 184.

²⁷² Ο Chambliss, υποστηρίζει ότι το έγκλημα δεν είναι σταθερή, οικουμενική και διαχρονική κατηγορία. Ο ορισμός του είναι το εκάστοτε αποτέλεσμα μιας διαλεκτικής δυναμικής διαδικασίας συνεχούς ανασκευής και επαναπροσδιορισμού του από το κράτος και τους μηχανισμούς διακυβέρνησης και αντανάκλα τους εκάστοτε κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς συσχετισμούς ισχύος. Ως κοινωνικό φαινόμενο εντάσσεται στο συμβιωτικό περιβάλλον των αντιθέσεων W J Chambliss, "On the symbiosis between criminal law and criminal behavior" *Criminology* 42(2)(2004) σ. 244.

διωκτικούς μηχανισμούς το σύστημα απονομής δικαιοσύνης, έως και το σωφρονισμό, δεν είναι συμπτωματικός ούτε τεχνική διαχειριστική αδυναμία. Αντίθετα είναι συστημικό παράγωγο των συμβιωτικών σχέσεων πολιτικής και οικονομίας και εντάσσεται στους παραγόμενους μηχανισμούς ανατροφοδότησης των συσχετισμών κυριαρχίας που αναπτύσσονται εντός της ταξικής διάρθρωσης της κοινωνίας. Υπ' αυτήν την έννοια, επί της αρχής και όχι μόνο κατ' αποτέλεσμα, η εγκληματοποίηση, η ποινικοποίηση, απεγκληματοποίηση και η αποποινικοποίηση συμπεριφορών δέχεται σαφή επιρροή από τις ιστορικές συνθήκες²⁷³ και αντανακλούν και ανατροφοδοτούν τις σχέσεις κοινωνικής και πολιτικής κυριαρχίας.

Υπό το πρίσμα αυτό, η ποινική τυποποίηση της διαφθοράς δεν μπορεί να εκληφθεί ως απλή νομοτεχνική μεταφορά του πραγματικού εγκληματολογικού φαινομένου στον ποινικό νόμο. Κάθε εγκληματικός τύπος αποτελεί προϊόν επιλογών, αξιολογήσεων ταξινομήσεων και κατηγοριοποιήσεων, μέσω των οποίων ο νομοθέτης δεν αποτυπώνει απλώς την πραγματικότητα της διαφθοράς, αλλά ανασυγκροτεί κανονιστικά την εικόνα της. Η επιλεκτικότητα αυτή δεν περιορίζεται στην εγκληματοποίηση συγκεκριμένων συμπεριφορών· επεκτείνεται στη συγκρότηση της ίδιας της ποινικής πραγματικότητας, επηρεάζοντας καθοριστικά την εικόνα του δράστη, του θύματος και της κοινωνικής βλάβης. Η κατασκευή του νόμου και η επιλεκτική λειτουργία του παραμορφωτικού καθρέφτη οδηγούν έτσι σε διαδικασίες σταδιακής εξαφάνισης του πραγματικού δράστη, του πραγματικού θύματος και της πραγματικής ζημίας, διαμορφώνοντας μία ποινική αναπαράσταση της διαφθοράς που αποκλίνει ουσιωδώς από το πραγματικό εγκληματολογικό φαινόμενό της.

δ. Το ποινικό είδωλο της διαφθοράς στο κοσμοείδωλο του νομοθέτη.²⁷⁴ Πολιτισμική Εγκληματολογία

Η καθοριστική συμμετοχή του ποινικού νόμου στην αναπαραγωγή του κυρίαρχου κοσμοειδώλου, είναι αναγκαία συνεπαγωγή της κοινωνικής του κατασκευής από το κράτος, ως εκφραστή των πολιτικών και οικονομικών συσχετισμών

²⁷³ Για τις διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος και την επίδραση των σχέσεων ισχύος στις διαδικασίες εγκληματοποίησης και ποινικής επισήμανσης, βλ. Ν. Κουλούρη, «Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος», σε Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρη και Χ. Παπαχαράλαμπος (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, ΕΑΠ, Αθήνα 2019, 15–39. Το έγκλημα ή η παρέκκλιση ενός ατόμου ερμηνευόνταν πλέον ως σαφής αντανάκλαση των εμπειριών του ατόμου από την κοινωνία και τις κοινωνικές συνθήκες.

Ο Sumner, διατρέχει τον 20^ο αιώνα και καταγράφει τις ιστορικές συνθήκες που συνθέτουν στη διαμόρφωση μιας θεμελιώδους παραδοχής-κανόνα (Grundnorm) για κάθε επιστημονική μελέτη του εγκλήματος την οποία ορίζει ως τη διαδραστική οπτική της σχέσης μεταξύ ατόμου και κοινωνίας και ως εκ τούτου την κατανόηση του εγκλήματος και της παρέκκλισης ως προϊόντα κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Επισημαίνει ότι η αφετηρία της σκέψης αυτής είναι το πολυπολιτισμικό χωνευτήρι της κοινωνιολογικής σχολής του Σικάγο C Sumner, “The Social Nature of Crime and Deviance” *The Blackwell Companion to the Social nature of crime and deviance*, edited by C Sumner, Advisory Editor W. J. Chambliss, Blackwell Publishing (2004) 7,8.

²⁷⁴ Α Ζαμάνης, «Η έρευνα πεδίου στην Πολιτισμική Εγκληματολογία. “Εθνογραφική εμπύθιση” και “Συμπαθητική Κατανόηση”: προς μια «εγκληματολογική κατανόηση» (“criminological verstehen”», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

σχέσεων εξουσίας και ισχύος²⁷⁵. Η διπλή επιλεκτική διαδικασία εγκληματοποίησης, αφενός συμπεριφορικών μοντέλων αντικανονικότητας – άρα και κατασκευής προτύπων κανονικότητας, αφετέρου δε στη δογματική βάση της τιμωρητικής λειτουργίας του νόμου, τον κύκλο των προστατευόμενων εννόμων αγαθών, σε συνδυασμό με την αναγκαστική και νομιμοποιημένη θεσμική του επιβολή, διαπλάθει ένα επιλεγμένο ερμηνευτικό σύστημα για τον κοινωνικό κόσμο, τις αξίες, τις αρχές της κοινωνικής οργάνωσης, τις σχέσεις αλληλεξάρτησης, το είδος και την ποιότητα των κοινωνικών δεσμών τα κριτήρια της ανέλιξης και της κοινωνικής ευημερίας,

Πρόκειται για ένα κοσμοείδωλο που καθρεφτίζει, αυτό στο οποίο πρέπει να προσομοιάζει ο πραγματικός κοινωνικός κόσμος ή τουλάχιστον τον προσανατολισμό του προς αυτό, ως αναπόδραστη μοναδική συνθήκη κοινωνικού σχηματισμού. Υπό την έννοια αυτή, η ποινική τυποποίηση δεν παράγει μόνο κανόνες δικαίου· παράγει συγχρόνως νοήματα, ερμηνείες, κατηγορίες, αξιολογήσεις και τελικά έναν σύστημα κατανόησης της κοινωνικής πραγματικότητας και αντίστοιχα έναν *θεσμικό κώδικα αναπαραγωγής των* συμπεριφορικών της προτύπων για τη διατήρηση της συνοχής και της ανατροφοδότησής της στην ίδια βάση του πολιτισμικού της προσανατολισμού.

Το ποινικό είδωλο της διαφθοράς δεν ταυτίζεται, με το πραγματικό εγκληματολογικό της φαινόμενο. Αποτελεί την κανονιστική του ανασύσταση μέσα από τις αξιολογικές επιλογές του νομοθέτη. Οι εγκληματικοί τύποι, τα προστατευόμενα έννομα αγαθά, οι μορφές συμμετοχής, οι ίδιοι οι συμβολικοί όροι του νομικού της ορισμού, συγκροτούν μια συγκεκριμένη ποινική εικόνα του φαινομένου της, προβαλλόμενης ως φιλότιμης και μιας εναγώνιας διαρκούς προσπάθειας αναπαραστατικής πιστότητας της πραγματικότητάς της. Η εικόνα αυτή είναι ένα μοντέλο που υπολείπεται του πραγματικού φαινομένου και συμβάλλει θεσμικά στη διαμόρφωση του στρεβλού τρόπου με τον οποίο αυτό γίνεται αντιληπτό, ερμηνεύεται, αξιολογείται, αλλά και μετράται ²⁷⁶

Υπό το πρίσμα αυτό, το ποινικό δίκαιο δεν λειτουργεί αποκλειστικά ως σύστημα κοινωνικού ελέγχου, Λειτουργεί συγχρόνως ως μηχανισμός παραγωγής και αναπαραγωγής ενός συγκεκριμένου κοσμοειδώλου, μέσα στο οποίο η διαφθορά αποκτά το επίσημο κανονιστικό της παραμορφωμένο νόημα. Το κοσμοείδωλο αυτό οργανώνεται γύρω από τις αξιολογικές παραδοχές της ποινικής τυποποίησης, προσδιορίζοντας όχι μόνο τι συνιστά διαφθορά, αλλά και ποιος εμφανίζεται ως δράστης, ποιος αναγνωρίζεται ως θύμα, ποια βλάβη θεωρείται ποινικά αξιοπρόσεκτη

²⁷⁵ R Quinney, *Critique of the Legal Order. Crime Control in Capitalist Society*, (New York: Routledge Taylor & Francis Group 1973) σε Σ. Βιδάλη σελ.175 (Quinney, 1970, σε Βιδάλη, 2017).βλ. υποσημείωση 6

²⁷⁶ Ο Heywood επισημαίνει τα εννοιολογικά και μεθοδολογικά όρια των σχετικών δεικτών μέτρησης, ιδίως εκείνων που βασίζονται σε αντιλήψεις περί διαφθοράς (*perceptions*). Η μέτρηση προϋποθέτει αναγκαία την προηγούμενη επιλογή του τι ορίζεται ως διαφθορά και των μεταβλητών μέσω των οποίων αυτή καθίσταται μετρήσιμη· το παραγόμενο αποτέλεσμα αποτυπώνει, επομένως, όχι το πραγματικό φαινόμενο καθαυτό, αλλά μία μεθοδολογικά διαμεσολαβημένη αναπαράστασή του. Βλ. P. M. Heywood, “Measuring Corruption: Perspectives, Critiques and Limits”, in P. M. Heywood (ed.), *Routledge Handbook of Political Corruption*, Routledge, 2015, σ. 137–153. [ιστότοπος] www.ceu.edu/sites/default/attachment/event/9385/heywood-measuring-corruption.pdf. Από διαφορετική θεωρητική αφηγηρία ο Κάρκαλης εφαρμόζει τη Θεωρία της Επιλεκτικής Προσοχής στη δημόσια διακυβέρνηση αναδεικνύοντας τον επιλεκτικό χαρακτήρα της θεσμικής πρόσληψης και αξιολόγησης της πραγματικότητας.Ι. Κάρκαλης, «Ανθρώπινα δικαιώματα και θεσμική διαφθορά: Μία εφαρμογή της Θεωρίας της Επιλεκτικής Προσοχής στη δημόσια διακυβέρνηση», σε Δ. Ζιούβα (επιμ.), *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, 589 επ.

και ποια εκδοχή της κοινωνικής πραγματικότητας της καθίσταται τελικά ποινικά ορατή.²⁷⁷

Η λειτουργία αυτή υπερβαίνει τη στενή εφαρμογή του ποινικού νόμου. Μέσα από την επίσημη κανονιστική αναπαράσταση της διαφθοράς, το ποινικό σύστημα συμβάλλει στη διαμόρφωση των κυρίαρχων κοινωνικών παραστάσεων περί νομιμότητας, παρέκκλισης και κοινωνικής κανονικότητας.²⁷⁸ Κατ' αυτόν τον τρόπο, το ποινικό είδωλο της διαφθοράς ενσωματώνεται σταδιακά στο ευρύτερο κοινωνικό κοσμοείδωλο, αναπαράγοντας όχι μόνο μια συγκεκριμένη αντίληψη για το έγκλημα της διαφθοράς, αλλά και έναν ιδιαίτερο τρόπο κατανόησης της σχέσης μεταξύ εξουσίας, θεσμών, κοινωνικής τάξης και ποινικού δικαίου.

6. Διασταυρώσεις και όψεις λειτουργικότητας του ποινικού μοντέλου της διαφθοράς. Παγκοσμιοποίηση, ηγεμονικός λόγος και κριτικός αντίλογος.

A. Διαφθορά και κρατικοεταιρικό έγκλημα

Η θεωρία του κρατικοεταιρικού εγκλήματος (state-corporate crime), όπως διαμορφώθηκε κυρίως από τους Michalowski και Kramer,²⁷⁹ αποτελεί την πλέον ώριμη θεωρητική εξέλιξη της εγκληματολογίας των λευκών κολάρων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Το ενδιαφέρον της μετατοπίζεται από τον μεμονωμένο δράστη προς τις οργανωμένες μορφές σύμπραξης μεταξύ κρατικών και εταιρικών φορέων, οι οποίες, αξιοποιώντας τη θεσμική τους ισχύ και την οικονομική τους επιρροή, συγκροτούν δίκτυα αμοιβαίας εξάρτησης, ικανά να παράγουν συστηματικά κοινωνική βλάβη μεγάλης κλίμακας. Το κρατικοεταιρικό έγκλημα δεν αντιμετωπίζεται, επομένως, ως απλή συνάθροιση επιμέρους εγκληματικών πράξεων, αλλά ως ιδιαίτερη

²⁷⁷ Ο Foucault απορρίπτει την αντίληψη ότι το ποινικό δίκαιο αποτελεί έναν ουδέτερο μηχανισμό καταστολής προϋπαρχουσών μορφών εγκληματικότητας. Αντίθετα, υποστηρίζει ότι η ποινική εξουσία συγκροτεί η ίδια το πεδίο της παρανομίας μέσω διαδικασιών εγκληματοποίησης, επιλογής, ταξινόμησης και επιλεκτικής ποινικής διαχείρισης των αποκλινουσών συμπεριφορών. Μ Foucault, *Η τιμωρητική κοινωνία. Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1972-73)*, (μτφρ Π Αγγελόπουλος) (Αθήνα: ΠΛΕΘΡΟΝ, 2016)

²⁷⁸ Στο πεδίο της ποινικής τυποποίησης τα συμπεριφορικά πρότυπα που ενσωματώνουν και αντανακλούν την κυρίαρχη ιδεολογία, λανθάνουν στον πρωτεύοντα κανόνα κοινωνικής οργάνωσης και συμπεριφοράς που αντιστοιχεί στον διατυπωμένο δευτερεύοντα κανόνα του ποινικού νόμου και στα προστατευόμενα έννομα αγαθά Χ Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι* (Αθήνα: Π.Ν.Σάκουλας, 2007). Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων προτύπων κανονικότητας αναφέρει η Βιδάλη, ανατρέχοντας μεταξύ άλλων και στα μοντέλα κοινωνικής κανονικότητας που ενσωμάτωσε ο πρώτος ελληνικός Ποινικός Κώδικας. Μάλιστα Χαρακτηριστικό ιστορικό παράδειγμα κατασκευής συμπεριφορικού προτύπου στα ελληνικά πεπραγμένα είναι το πρότυπο του «**νοικοκύρη**» το οποίο αποκτά ήδη από τα πρώτα στάδια συγκρότησης του ελληνικού κράτους σαφή πολιτική και κατ' επέκταση ποινική αποτύπωση. Ο Βασιλικός Ποινικός Νόμος (1834) επιφυλάσσει ευνοϊκότερη μεταχείριση σε κοινωνικές κατηγορίες που συνδέονται με την ιδιοκτησία και την επαγγελματική εγκατάσταση, αποκλείοντας υπό προϋποθέσεις τη φυλάκιση για πλημμελήματα δραστών που διαθέτουν *επάγγελμα στον τόπο κατοικίας τους, ή ιδιόκτητη γη*. Η μεταγενέστερη συνταγματική καθιέρωση της κοινοβουλευτικής βασιλείας και της καθολικής ψηφοφορίας των ενήλικων ανδρών με περιουσιακά στοιχεία προσδίδει στο πρότυπο και θεσμική νομιμοποίηση, αναγορεύοντάς στην κανονικότητα της προκοπής στη νέα πολιτική και κοινωνική τάξη πραγμάτων Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, *Αποκλίνουσα Συμπεριφορά και Ποινικό Φαινόμενο* (Νομική Βιβλιοθήκη 2012) σ .268, 270-275.

²⁷⁹ Για την τυπολογία του βλ. ενδεικτικά

οργανωσιακή μορφή άσκησης εξουσίας, στην οποία η παραβατικότητα ενσωματώνεται λειτουργικά στους ίδιους τους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων.²⁸⁰

Υπό την οπτική αυτή, η διαφθορά δεν εμφανίζεται ως συμπτωματικό ή παρεπόμενο στοιχείο των κρατικοεταιρικών συμπράξεων. Αντιθέτως, αποτελεί τη συγκολλητική ουσία των οργανωσιακών τους δικτυώσεων. Μέσα από σχέσεις ανταλλαγής, αμοιβαιότητας, εμπιστοσύνης και αλληλοπροστασίας, συγκροτεί ένα άτυπο αλλά εξαιρετικά ανθεκτικό κεφάλαιο αμοιβαίων υποχρεώσεων, το οποίο επιτρέπει την ομαλή λειτουργία, την αναπαραγωγή και τη μακροχρόνια σταθερότητα των δικτύων πολιτικοοικονομικής ισχύος. Υπό την έννοια αυτή, η διαφθορά δεν αποτελεί απλώς μέσο διευκόλυνσης των κρατικοεταιρικών κοινοπραξιών· αποτελεί τον οργανωσιακό δεσμό που τις συγκροτεί και τις διατηρεί.²⁸¹

Η συνήθης πρακτική των κρατικοεταιρικών σχηματισμών δεν εξαντλείται, συνεπώς, στην αποκόμιση παράνομου οικονομικού οφέλους. Αφορά πρωτίστως την προνομιακή ανακατανομή πλούτου, εξουσίας, πολιτικής επιρροής και θεσμικών προνομίων μέσω μηχανισμών που εμφανίζονται συχνά ως θεσμικά ανεκτοί ή διοικητικά ουδέτεροι. Η διαφθορά λειτουργεί, έτσι, ως σταθερός μηχανισμός διασύνδεσης δημόσιας και ιδιωτικής ισχύος, συμβάλλοντας στη συγκρότηση και αναπαραγωγή οργανωσιακών μορφών κυριαρχίας, οι οποίες υπερβαίνουν κατά πολύ την εικόνα της ατομικής δωροδοκίας ή της μεμονωμένης κατάχρησης εξουσίας.

Η εγκληματολογική σημασία της θεώρησης αυτής έγκειται ακριβώς στη μετατόπιση του ερευνητικού ενδιαφέροντος.²⁸²

Η διαφθορά παύει να αντιμετωπίζεται ως πράξη ενός παρεκκλίνοντος ατόμου και αναδεικνύεται σε δομικό μηχανισμό διασύνδεσης πολιτικών, οικονομικών και διοικητικών κέντρων ισχύος. Η μετατόπιση αυτή δεν αναδιαμορφώνει μόνο την εικόνα

²⁸⁰ Για την εφαρμογή του θεωρητικού σχήματος του κρατικοεταιρικού εγκλήματος στην ελληνική πραγματικότητα και την ανάδειξη οργανωμένων συμπράξεων κρατικής και εταιρικής ισχύος, βλ. Σ Γεωργούλας, «Κρατικό –Εταιρικό Έγκλημα: παραδείγματα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα» στο *Εξουσίες επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της EEMEKE. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016* (Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., Αθήνα 2018) 295, Χ. Κουρούτζα, «Το έγκλημα αποδίδει: Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στην Ελλάδα», σε Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρη και Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019) 111–137.

²⁸¹ Μ Γασπαρινάτου, «Πολιτικές αντιμετώπισης της διαφθοράς στην Ελλάδα: Αντινομίες, προκλήσεις και αδιέξοδα», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ.) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025), 312-314. Μάλιστα οι P.Green και T.Ward κάτω από μία χαρακτηριστική λεζάντα της Guatemalan poster, στη Red Pepper «Μην κλέβετε ! Στην κυβέρνηση δεν αρέσει ο ανταγωνισμός», αναπτύσσουν την άποψη ότι η διαφθορά είναι η ίδια κρατικό έγκλημα στις περιπτώσεις διεφθαρμένων συμπεριφορών που διαπράττονται είτε για την επίτευξη οργανωσιακών στόχων, είτε είναι ανεκτές για οργανωσιακούς λόγους. P Green and T Ward, "Corruption as State Crime", in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004)

²⁸² Οι κριτικοί επιστήμονες επισημαίνουν την περιορισμένη παρουσία των λευκών κολάρων στην έρευνα και την αρθρογραφία, αναλύοντας και τους λόγους. Ου Αλοσκόφης, «Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρη και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019), 90, Ο Κουλούρης στην κεντρική ομιλία του στην εκδήλωση της EEMEKE στο Πάντειο Πανεπιστήμιο την 29, Απριλίου 2026, αναφέρθηκε στην «προπαγάνδα». βλ και P Michalowski and P Kramer, "State-Corporate Crime and Criminological Inquiry" In N Pontell, G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007) 207. Για «ερευνητική μυωπία» κάνουν λόγο οι S Tombs and D Whyte, "Researching White-Collar and Corporate Crime in an Era of Neo-Liberalism" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007) and University of California, Irvine Irvine, CA, USA), 1.

του δράστη· μεταβάλλει συγχρόνως την αντίληψη για τη ζημία, το θύμα και τις πραγματικές αιτίες του φαινομένου, εισάγοντας την ανάλυση από το επίπεδο της ατομικής παραβατικότητας στο επίπεδο της οργανωσιακής και συστημικής λειτουργίας της διαφθοράς

Β. Διαφθορά και οργανωμένο έγκλημα. Μεταλλάξεις του ‘βολικού εχθρού’. Εγκληματική οργάνωση.

Η σχέση μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και διαφθοράς καταγράφει μια μακρόβια και διαβόητη ιστορία συμβιωτικής σχέσης εγκληματικών φαινομένων. Μαζί με το τρίτο σκέλος της, την τρομοκρατία, μονοπωλεί την ατζέντα της διεθνούς αντεγκληματικής πολιτικής.²⁸³

Στο επιστημονικό πεδίο, ευθύς εξαρχής η ανάλυση και η ερμηνεία της σχέσης ο.ε. και διαφθοράς παρακολουθεί εξελικτικά τον αντιπαραθετικό λόγο-αντίλογο των δυο βασικών θεωρητικών προσεγγίσεων του εγκληματικού φαινομένου. Αφενός από την θετικιστική παράδοση και αφετέρου από την κριτική εγκληματολογική σκέψη. Έχουν ως αφετηρίες τις διαφορετικές νοηματοδοτήσεις των δυο εγκληματικών φαινομένων , ο.ε. και διαφθοράς από τους βασικούς εκπροσώπους τους,²⁸⁴ οι οποίες εξελικτικά μεταλλάσσονται εντός του χαοτικού περιβάλλοντος της παγκόσμιας αγοράς και προσδίδουν στα φαινόμενα νέα χαρακτηριστικά, η μεν πρώτη με ποσοτικό εμπλουτισμό των συστατικών τους στοιχείων , η δεύτερη με ποιοτικές μεταλλάξεις των εγκληματικών μεγεθών, αμφότερες υπό την κοινή συνιστώσα της υπερεθνικής τους διάχυσης.²⁸⁵

Η παραδοσιακή θεώρηση του ο.ε. δομείται επάνω στην *προσωποκεντρική σύλληψή του*²⁸⁶ από τον βασικό της εκπρόσωπο τον Cressey, σύμφωνα με τον οποίο , το οργανωμένο έγκλημα είναι ο ζοφερός οργανωσιακός «ξένος», που οργανώνεται σε κάθετες, σφικτές, per se εγκληματικές ιεραρχίες πατριαρχικής δομής και κώδικες αυστηρής πειθαρχίας²⁸⁷. Τα πολιτισμικά και συμπεριφορικά πρότυπα της εσωτερικής *αδελφοσύνης*²⁸⁸ και της και ωμής βίας ως *modus operandi* προς τα έξω και τιμωρία στους αποστάτες προς τα μέσα επισφραγίζουν το συνανήκειν και εξασφαλίζουν την ομερτά. Δραστηριοποιείται αποκλειστικά στις παράνομες αγορές, επιδιώκει το μονοπώλιο απομυζώντας την νόμιμη οικονομία και αναρριχάται στον κόσμο της κανονικότητας συνάπτοντας διαφθορικούς δεσμούς παράνομων συναλλαγών με

²⁸³ Green, P. & Ward, T. (2004) Organised Crime and the ‘Deep State’ In P. Green, &T. Ward, (Eds), State Crime. Governments, Violence and Corruption. Virginia: Pluto Press.

²⁸⁴ Και οι δύο γράφουν με αναφορά την αμερικάνικη κοινωνία και το φαινόμενο της ιταλικής μαφίας Βιδάλη, Σ., 2017,

²⁸⁵ Cressey, D., 2009, Cressey, D., (2009). *The Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*

²⁸⁶ Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). Organized Crime. A Contested Concept, in Paoli L., (ed), *The Oxford Handbook of Organised Crime*. United Kingdom: Oxford University Press.

²⁸⁷ Mafia-centered ορισμοί Paoli . Ο κώδικας συμπεριφοράς είναι η θεμελιακή βάση του καταμερισμού της εργασίας, μεγιστοποιεί την ομαλή συνύπαρξη των μελών , ελαχιστοποιώντας την πιθανότητα σύγκρουσής τους . Ο ανώτατος άρχοντας, ο πάτερ φαμίλιας , έχει εξουσία ζωής και θανάτου των μελών Cressey, D., (2009). *The Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America* ό.π. σελ. 165,166,168

²⁸⁸ Βλ. για το «υποσύμπαν νοήματος» της μαφίας σε L Paoli, *Mafia Brotherhoods. Organised Crime Italian Style* (Oxford University Press, 2003) σελ.65-67, 72, 75, 80

ευάλωτους πολιτικούς και διοικητικούς αξιωματούχους τους οποίους αιχμαλωτίζει υπό καθεστώς διαρκούς ομηρίας για να εξασφαλίσει το ανταγωνιστικό προβάδισμα και την ατιμωρησία των μελών του, ιδίως των αρχηγικών .²⁸⁹

Ο Chambliss αντιλέγει ‘ο εχθρός είμαστε εμείς’²⁹⁰. Υπό την κριτική οπτική το ο.ε. αναδύεται και ανατροφοδοτείται από δίκτυα συμβίωσης νομιμότητας και παρανομίας μέσω χαλαρών συνασπισμών ειδικών συμφερόντων. Με έρευνα και ανάλυση καταρρίπτεται ο μύθος της εθνολογικής του ταυτότητας, εντοπίζεται να ενδημεί εντός της κοινωνίας ως φαινόμενο εξισορρόπησης των αντιφάσεων της και να συμβιώνει σε δίκτυα συμμαχιών με πολιτικά και επαγγελματικά συνδικάτα, φορείς επιβολής του νόμου επιφανείς επιχειρηματίες . Στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, οι κριτικοί εγκληματολόγοι ερευνούν εξελικτικά τους μηχανισμούς ανάπτυξής του στη βάση της κυρίαρχης παραγωγικής διαδικασίας και ανιχνεύουν οργανωσιακά πρότυπα καταμερισμού εργασίας, αναλόγου της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, με τους μεγάλους επενδυτές στην αθέατη πλευρά των κέντρων του πλούτου. Και τους χειρώνακτες , στις φτωχότερες χώρες , εκτεθειμένους στην επισήμανση.²⁹¹ Η διαφθορά είναι η συγκολλητική ουσία στο *αλισβερίσι των συμβιωτικών του δικτύων* , στο οποίο χάνονται τα όρια,²⁹² δομούνται οικονομικοί κολοσσοί και χτίζονται επαγγελματικές και πολιτικές καριέρες²⁹³

Αντίθετα, στις θετικιστικές προσλήψεις του οργανωμένου εγκλήματος ως εγκληματική οργάνωση²⁹⁴ και της σχέσης του με τη διαφθορά, οι οποίες στοιχίζονται με την επίσημη αντεγκληματική πολιτική, μολονότι εμπλουτίστηκαν με πραγματοπαγή και υπερεθνικά χαρακτηριστικά εντούτοις συνέχισαν να βλέπουν το ο.ε καθηλωμένο

²⁸⁹ Βλ. για τα 4 αρχέτυπα του ο.ε. την έννοια της συμμορίας ως εγκληματική οργάνωση με πολιτισμικό πρόσημο ένα βίαιο τρόπο ζωής βλ. A Wright, *Organised Crime: Concepts, Cases, Controls* (Willan Publishing, 2015)

²⁹⁰ W Chambliss, *On the take. From petty Crooks to presidents* (2nd edit Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis 1988)

²⁹¹ Βλ. Chambliss, W., 2004, ιδίως σελ. 80 επ., Ruggiero, 2012, σελ. 13

²⁹² Σ Βιδάλη, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013) σελ.37, Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, 2012, Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο. (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012) σελ.205, P Michalowski and P Kramer, “State-Corporate Crime and Criminological Inquiry” In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007)

²⁹³ Ruggiero, V. (2012). *Introduction: the organization of crime*. In Guney, Ph., Ruggiero, V. (2012). *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership* (pp. 3-14). London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group. σελ. 8 επ., Ο Ruggiero καταγράφει και τα 3 διαδοχικά στάδια εξέλιξης του ο.ε., όπως τα έχει εντοπίσει ο Peterson , το αρπακτικό, το παρασιτικό και το συμβιωτικό . Δίνει έμφαση στο ο.ε. που δικτυώνεται σε εγκληματικά δίκτυα και λειτουργεί στη νόμιμη οικονομία έχοντας πλέον λόγους να εγκαταλείψει τη βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά. Ruggiero, V., *ibid* σ.7-14. λ εοίσης για τις ιστορίες των συμβιωτικών σχέσεων μαφίας , πολιτικών και των αξιωματούχων επιβολής του νόμου, σε D Della Porta and A Vanucci, *The hidden Order of Corruption: An institutional approach* (Burlington, (Burlington: Ashgate, 2012) [ιστότοπος] <<http://login.proxy.eap.gr/login?url=http://ebookcentral.proquest.com/lib/eapgr/detail.action?docID=4455918?>>

²⁹⁴ Η εισαγωγή του εγκληματικού τύπου της εγκληματικής οργάνωσης σηματοδοτεί τη νομοθετική προσπάθεια προσαρμογής της ποινικής τυποποίησης στις νέες οργανωσιακές μορφές εγκληματικότητας. και Η εξέλιξη αυτή διευρύνει αναμφίβολα το πεδίο της ποινικής προστασίας. Ωστόσο η κανονιστική συγκρότηση της εγκληματικής οργάνωσης εξακολουθεί να αποτυπώνει επιλεκτικά τις πραγματικές μορφές οργάνωσης της υψηλής διαφθοράς και του κρατικοεταίρικού εγκλήματος, αποτελώντας ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα της απόστασης μεταξύ πραγματικού εγκληματολογικού φαινομένου και ποινικής του αναπαράστασης., Η εισαγωγή και η διαρκής διεύρυνση της «εγκληματικής οργάνωσης» συνδέθηκε ιστορικά με την υπερεθνική εξάπλωση του εμπορίου ναρκωτικών και, ευρύτερα, με τη συγκρότηση ενός ενιαίου διεθνούς πλαισίου ποινικής τυποποίησης των σοβαρών μορφών οργανωμένης εγκληματικότητας. Μαζί με τη διαφθορά και την τρομοκρατία συγκροτεί το κυρίαρχο τρίπτυχο της διεθνούς και ενωσιακής αντεγκληματικής ατζέντας.

σε λειτουργία εξωθεσμικού παράσιτου. Επιμένουν στις καταβολές του ως ξένο σώμα, που προσλαμβάνει τις διαστάσεις των ανεπιθύμητων ταυτισμένο με τον υπόκοσμο που διαφθείρει τον θεσμικό κόσμο της νομιμότητας, *διασαλεύει την τάξη του και απειλεί την ασφάλειά του*²⁹⁵ Στον ηγεμονικό λόγο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας που υποτάσσει την πολιτική και καθορίζει τις πολιτικές²⁹⁶, και στον οποίο οι μετασχηματισμοί της οργανωμένης οικονομικής δράσης είναι αναγκαία και αναπόφευκτη παραδοχή, η θεωρία της συνωμοσίας των ξένων μετεξελίσσεται στην πλουραλιστική έκδοσή της με την διασύνδεση του ο.ε. και του παγκόσμιου υποκόσμου των παράνομων αγορών και μονοπωλίων²⁹⁷. Ο εγκληματίας της φτώχειας, ο βολικός εχθρός μεταλλάσσεται σε *εγκληματικές οργανώσεις* του υπόκοσμου και της παραοικονομίας. Αποκτά υπερεθνικές διαστάσεις και με τους *διαφθορικούς πολιτικούς του δεσμούς* απειλεί τους παγκόσμιους θεσμούς οργάνωσης της κοινωνίας.²⁹⁸ Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα οι διαφθορικές συστημικές του συζεύξεις και οι συνασπισμοί του με το ο.ε.²⁹⁹ υποσημαίνονται ως επιχειρηματικές πρακτικές πίσω από την προβολή της εγκληματογόνου οργανωμένης δράσης του ο.ε. *ως διαφθορέα*³⁰⁰.

Γ. Περιφερειακά εγκλήματα «ξέπλυμα χρήματος»³⁰¹ και διαφθορά

Ο λόγος για τα πρωτεία που κατέχει το «ξέπλυμα» στην αντεγκληματική ατζέντα επί δεκαετίες, είναι ο *άρρηκτος δεσμός του με το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα* μέσω του οποίου και εντός του οποίου «ξεπλένεται» το βρώμικο χρήμα, συμπαρασύροντας στον υπερεθνικό του φαινότυπο και τα συγκείμενά του, δηλαδή αντεγκληματική πολιτική και μηχανισμούς νομιμοποίησης³⁰²

²⁹⁵ Διακινδυνευση και ασφάλεια βλ. π.ρ.κ.τ

²⁹⁶ Freidrichs, D., (2007). *White-Collar Crime in Postmodern, Globalized World*. In Pontell, N., Geiss, G., (eds) (2007). *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, Springer., σελ. 168 επ.,

²⁹⁷ Βλ. Βιδάλη, Σ., 2017, ό'π σελ. 152 επ.

²⁹⁸ Για την κριτική σύνδεση της κατασκευής της οργανωμένης εγκληματικότητας με την ανατροφοδότηση της εσωτερικής (αν)ασφάλειας καθώς και τη διεύρυνση των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου, βλ. Ε. Λαμπροπούλου, «Η οργανωμένη εγκληματικότητα και η εσωτερική (αν)ασφάλεια», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8/9 (2000)881 επ.

²⁹⁹ K Hirschfeld, *Gangster States, Organised Crime, Kleptocracy and Political collapse* (Publisher: Palgrave Macmillan, 2015)

³⁰⁰ T Bezlov and Ph Gounev, "Organised Crime, corruption and public bodies" in Ph Gounev and V Ruggiero *Corruption and organized Crime in Europe. Illegal Partnership* (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012) σ.32-54. Οι μελετητές εστιάζουν στην πολιτική διαφθορά αλλά και στη διαφθορά στο δημόσιο τομέα και το ο.ε. Για μια συνοπτική παρουσίαση των διαφορετικών εγκληματολογικών προσεγγίσεων του ο.ε. και των βασικότερων φιλοσοφικών προσεγγίσεων για τη συλλογική δράση βλ. Δ Λίμα, *Το Οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022) σ.175-209.

³⁰¹ Εφεξής και «ξέπλυμα». Πρόκειται για την ελληνική εκδοχή του όρου "money laundering" προελεύσεως Η.Π.Α.. Πρώτη φορά εισήχθη εκεί ως φαινόμενο υπό συζήτηση και στη συνέχεια, επίσης για πρώτη φορά εγκληματοποιείται το 1986, με την **Money Laundering Control Act. Β Βασιλάντωνου**, «Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρη και Χ Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Εκδόσεις Ε.Α.Π., Αθήνα 2019), 261 επ.. Η πρώτη μάλιστα άτυπη συνάντηση των "G7 group" που πρωτοστατεί στην διεθνή διάσταση του «ξέπλυντος» έλαβε χώρα στον Λευκό Οίκο το 1973. Βλ. P van Danye, J Harvey, L Celemerova, *The Critical Handbook of Money Laundering Policy, Analysis and Myths*, (Palgrave Macmillan, 1st ed. 2018), 3 επ.. Στην Ελλάδα η επίσημη ονομασία του εγκλήματος, από την πρώτη του τυποποίηση με τον ν.2331/1995 έως και σήμερα, είναι «νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες».

³⁰² Για τα όρια της αρχής της παγκόσμιας δικαιοσύνης και ειδικότερα τον προβληματισμό ως προς την υπαγωγή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες σε αυτήν, βλ. Α. Κωνσταντινίδη, «Η Αρχή της

Επί σειρά ετών το εγκληματικό υπερεθνικό δίδυμο που απασχολούσε τα κράτη ήταν το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος από το διεθνές λαθρεμπόριο ναρκωτικών. Η διαρκής διεύρυνση του αξιοποιήσιμου μέσω της επέκτασης του κύκλου των βασικών εγκλημάτων από τα ναρκωτικά στο σύνολο σχεδόν της σοβαρής οικονομικής εγκληματικότητας όπως το οργανωμένο έγκλημα και τη διαφθορά, αύξησε σημαντικά τη διεθνή ζήτηση υπηρεσιών νομιμοποίησης. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε αύξηση τόσο του κόστους όσο και της κερδοφορίας της σχετικής δραστηριότητας, μετατρέποντας σταδιακά το ίδιο το ξέπλυμα σε αυτοτελή παράνομη αγορά.

Υπό την έννοια αυτή, το ξέπλυμα εμφανίζει μια διττή υπόσταση. Από τη μία πλευρά λειτουργεί ως μηχανισμός νομιμοποίησης του προϊόντος άλλων εγκληματικών δραστηριοτήτων και ιδίως του οργανωμένου του οικονομικού εγκλήματος και της διαφθοράς.³⁰³ Από την άλλη, η αυξανόμενη αυτονομία, η εξειδίκευση και η κερδοφορία του το καθιστούν μορφή οργανωμένου εγκλήματος καθαυτή

Το ΕΧ μολύνει σύμφωνα με τον ηγεμονικό λόγο την ακεραιότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, διαβρώνει τη σχέση εμπιστοσύνης του συναλλακτικού κοινού, στρεβλώνει τον υγιή ανταγωνισμό, και για τους λόγους αυτούς συνιστά μέγιστο κίνδυνο για την «ασφάλεια» της λειτουργίας και τη νομιμότητα της παγκόσμιας αγοράς.³⁰⁴ Η εγκληματοποίηση και κυρίως, η πρόληψη του φαινομένου αντλούν το δικαιοπολιτικό και δογματικό τους έρεισμα από την ανάγκη προστασίας των συγκεκριμένων υπερατομικών «εννόμων αγαθών» Αν έτσι έχουν όμως τα πράγματα και εφόσον η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες παραμένει επί δεκαετίες μαζί με τα ομογάλακτα εγκλήματά της³⁰⁵, στο επίκεντρο ενός παγκόσμιου αντεγκληματικού «consensus»³⁰⁶, γεννάται εύλογα το ερώτημα γιατί το φαινόμενο εξακολουθεί να αναπαράγεται με τέτοια ένταση. Οι δείκτες αποτελεσματικότητας καταγράφουν περιορισμένα αποτελέσματα, παρά τον διαρκή πολλαπλασιασμό των μέσων, των τεχνικών ελέγχου, των διεθνών μηχανισμών συνεργασίας και των εποπτικών αρχών. Την ίδια στιγμή, οι γκρίζες ζώνες της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής οικονομίας όχι μόνο δεν συρρικνώνονται αλλά επεκτείνονται, ενώ οι εξελίξεις που ακολούθησαν την ενωσιακή οδηγία του 2016 για

Παγκόσμιας Δικαιοσύνης – Επίκαιρα ζητήματα: Ναρκωτικά – Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες – Τρομοκρατία», *Ποινικά Χρονικά*, ΕΖ/2017, 163 επ.

³⁰³ Για τον κομβικό ρόλο του χρηματοπιστωτικού συστήματος στη διαδικασία νομιμοποίησης εσόδων και την αντίστοιχη ανάπτυξη υποχρεώσεων πρόληψης και ελέγχου των χρηματοπιστωτικών φορέων, Ο Ναμιάς, «Ο ρόλος και η ευθύνη του χρηματοπιστωτικού συστήματος στο ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. “Καθαρή” ή ελεύθερη κοινωνία;* (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2007) βλ. επίσης Χ Παπαχαράλαμπος, «Κοινωνικά ουδέτερες πράξεις και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. “Καθαρή” ή ελεύθερη κοινωνία;* (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2007). Χαρακτηριστική εμπειρική αποτύπωση της διασύνδεσης του νόμιμου διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος με τη φοροδιαφυγή, τη διακίνηση παράνομου πλούτου και ευρύτερες μορφές οικονομικής και πολιτικής διαφθοράς παρέχει η υπόθεση HSBC/SwissLeaks. Βλ Η Falciani and A Minguzzi, *Το χρηματοκιβώτιο των φοροφυγάδων*, μτφρ Μ Αυγέρου (Αθήνα: Λιβάνης, 2015)

³⁰⁴ Την υπονόμευση της σταθερότητας του τραπεζικού συστήματος από το ξέπλυμα διακηρύσσει η Επιτροπή Βασιλείας το 1988. Βλ. σε E Savona and M De Feo, (2005), 141 και Κ Χατζηγιάννου, ο.π. (2022), ιδίως 459

³⁰⁵ Κ Χατζηγκώστας, «Μερικές σκέψεις για τη δωροδοκία και το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», *Ποινικά Χρονικά* (2007), 583-94

³⁰⁶ Βλ. E Savona and M De Feo, ο.π. (2005), 39

τη διάσωση των τραπεζών ανέδειξαν νέες αντιφάσεις μεταξύ χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και αντεγκληματικής πολιτικής.³⁰⁷

Η επίσημη απάντηση αποδίδει το φαινόμενο στην προσαρμοστικότητα του «ξεπλύματος», το οποίο φέρεται να βρίσκεται διαρκώς ένα βήμα μπροστά από τους μηχανισμούς ελέγχου. Η κριτική αποτίμηση, ωστόσο, αναδεικνύει μια διαφορετική όψη. Ενώ τα λευκά κολάρα πρωταγωνιστούν τόσο στη νομιμοποίηση εσόδων όσο και στην παραγωγή του προς νομιμοποίηση κεφαλαίου, κατέχοντας τη μερίδα του λέοντος των σχετικών οικονομικών ροών, παραμένουν σε μεγάλο βαθμό εκτός του πεδίου της ποινικής διαδικασίας.³⁰⁸ Οι πραγματικοί πρωταγωνιστές σπανίως καθίστανται αντικείμενο συστηματικής ποινικής διαχείρισης, με αποτέλεσμα να παραμένουν ή να επανέρχονται ταχύτατα στο οικονομικό γίγνεσθαι.³⁰⁹ Ο λόγος είναι σαφής. Διότι η πραγματική διαφθορά των λευκών κολάρων λανθάνει της ποινικής επισήμανσης και το χρήμα τους ρέει έξω από τους μηχανισμούς ελέγχου.³¹⁰

Υπό την οπτική αυτή, η σχέση μεταξύ διαφθοράς και νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες υπερβαίνει τη συνάφεια βασικού και περιφερειακού εγκλήματος. Η μεταξύ τους διασύνδεση συγκροτεί έναν μηχανισμό υπερεθνικής αντεγκληματικής διακυβέρνησης, ο οποίος εμφανίζεται να οργανώνεται γύρω από την πρόληψη και την καταστολή της διαφθοράς στην πραγματικότητα όμως επιλέγει πρώτιστα το πεδίο της ποινικής του ορατότητας. Η επιλεκτική παρακολούθηση των χρηματοοικονομικών ροών και η επικέντρωση στη νομιμοποίηση των παράνομων εσόδων αφήνουν σε σημαντικό βαθμό εκτός πεδίου της ποινικής επισήμανσης τις ίδιες τις κρατικοεταιρικές συναλλαγές, τις οργανωσιακές κοινοπραξίες και τις δομές πολιτικοοικονομικής ισχύος μέσα στις οποίες παράγεται και αναπαράγεται η πραγματική διαφθορά, που συχνά βρίσκει καταφύγιο στους φορολογικούς παραδείσους, των οποίων η λειτουργική υποστήριξη καλά κρατεί παρά τις αντίθετες ρητορικές εξαγγελίες.³¹¹

Όπως εύστοχα επισημαίνει η Βασιλάντωνοπούλου, ο μηχανισμός αυτός αποκτά χαρακτηριστικά μηχανισμού διακυβέρνησης, καθώς οργανώνεται πρωτίστως γύρω από την παρακολούθηση και τον έλεγχο των χρηματοοικονομικών ροών, αφήνοντας σε σημαντικό βαθμό εκτός του πεδίου της ποινικής επισήμανσης τις ίδιες τις κρατικοεταιρικές συναλλαγές, τις οργανωσιακές κοινοπραξίες και τα δίκτυα πολιτικοοικονομικής ισχύος μέσα στα οποία παράγεται και αναπαράγεται η

³⁰⁷ J Alen, “How decolonization helped create tax heavens” <https://pastandpresent.org.uk/how-decolonisation-helped-create-tax-havens>

³⁰⁸ V Ruggiero, *Dirty Money. On Financial Delinquency*, (Oxford University Press, Oxford 2017). Ο Ruggiero εξετάζει μαζί **ξέπλυμα, φοροδιαφυγή και δωροδοκία** ως τμήματα μιας γκρίζας χρηματοοικονομικής ζώνης και υποστηρίζει ότι εκεί τα όρια μεταξύ λευκών κολάρων **και συμβατικού οργανωμένου εγκλήματος γίνονται δυσδιάκριτα**. Αναλύει επίσης φορολογικούς παραδείσους, offshore χρηματοοικονομικές ροές, δίκτυα και «υβριδικότητα», καταλήγοντας στη συνάντηση συμβατικών εγκληματικών δικτύων με διεφθαρμένες ελίτ.σ.200-223

³⁰⁹(«back in business as ever» F Pearce, “An Age of Miracles?” In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007), 148 επ.

³¹⁰ Βλ. κριτική ανάλυση της Βασιλάντωνοπούλου για το ΕΧ ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση

³¹¹ L Ndikumana, “Capital flight from Africa: resource plunder and the poisoned paradises in tax havens”, in D Latinwo(edit), *Black Lives Shattered*, Tax Justice Focus, Tax Justice Network, 12/I (2021) https://www.taxjustice.net/wp-content/uploads/2021/03/TIF-2020_15-Black-Lives-Shattered.pdf, V Ogle, “Archipelago Capitalism: Tax Havens, Offshore Money, and the State, 1950w-1970s”, *American Historical Review*, (Oxford: Oxford University Press, 2017), R Palan, “History of tax havens” <https://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/history-of-tax-havens>

πραγματική διαφθορά. Υπό την έννοια αυτή, η αντιδιαφθορά λειτουργεί προσχηματικά – όχι επειδή αποκρύπτει το φαινόμενο, αλλά επειδή επιλέγει ποια εκδοχή του θα αναχθεί σε αντικείμενο ποινικής διαχείρισης και ποια θα παραμείνει στην σφαίρα της θεσμικής ικανότητας.³¹²

7. Και άλλα ‘παράδοξα’. Η φαντασιακή έννομη τάξη. Ο κόσμος των εντυπώσεων και της εικόνας και το δίκαιο του ισχυρού.

Α. Διαφθορά, μια σύγχρονη διακινδύνευση. Αντιδιαφθορά, μηχανισμός διακυβέρνησης.

Η έννοια της διακινδύνευσης δεν είναι απλά μια θεωρητική σύλληψη των σύγχρονων κοινωνικών επιστημών. Είναι μια από τις σημαντικότερες αναλυτικές έννοιες ερμηνείας των τεκτονικών μετασχηματισμών της ύστερης νεωτερικότητας. Ο κίνδυνος αποτελεί διαχρονική συνθήκη της ανθρώπινης συνύπαρξης. Η διακινδύνευση³¹³ αντίθετα αναδύεται ως νέα ιδιαίτερη κοινωνική συνθήκη.³¹⁴ Οι απειλές από την κοινωνική δράση παύουν να εκλαμβάνονται σαν μεμονωμένα, ή τοπικά συμβάντα και αποκτούν διάχυτο, συστημικό και υπερεθνικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι τα ενδεχόμενα συμβάντα μπορούν να πλήξουν ταυτόχρονα, μαζικά αλλά και τον καθένα από εμάς. Στην «κοινωνία της διακινδύνευσης», θεωρία την οποία έχει εμβληματικά αναπτύξει ο Beck³¹⁵ και στην οποία αποκρυσταλλώνονται οι ιστορικές αυτές μετατοπίσεις, οι σύγχρονες κοινωνίες οργανώνονται ολοένα και περισσότερο γύρω από την πρόβλεψη, την διαχείριση και την πρόληψη – αποτροπή κινδύνων, εν δυνάμει ικανών να πλήξουν ακόμη και το σύνολο του κοινωνικού σώματος.³¹⁶

³¹² Γ Λάζος, *Διαφθορά και Αντιδιαφθορά*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2005)

³¹³ Οι έννοιες κίνδυνος και διακινδύνευση χρησιμοποιούνται υπό κοινωνιολογική και εγκληματολογική σημασία. Για την ποινικοδογματική προσέγγιση βλ. Σ Παύλου, «Η μετεξέλιξη της διακινδυνεύσεως σε βλάβη και τα ανακύπτοντα ζητήματα συρροής», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2001)

³¹⁴ Η έννοια της διακινδύνευσης χρησιμοποιείται εδώ υπό την κοινωνιολογική και εγκληματολογική της σημασία και δεν ταυτίζεται με τη δογματική έννοια του κινδύνου ή της επικινδυνότητας ως στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Για την τελευταία διάκριση βλ. Ι. Μοροζίνη, «Κίνδυνος και επικινδυνότητα ως στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης» *Ποινικά Χρονικά*, 7/2015, 486–500.

³¹⁵ U Beck, “Risikogesellschaft Auf dem Weg in eine andere Moderne”, [ιστότοπος] (1986) < <https://webarchiv-ulrich-beck.sozilogie.uni-muenchen.de/wp-content/uploads/2017/10/Risikogesellschaft-Auf-dem-Weg-in-eine-andere-Moderne.pdf> > και U. Beck, *World Risk Society* (Cambridge: Polity Press, 1999).

³¹⁶ Για μια ευσύνοπτη παρουσίαση των τάσεων της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής όπως διαμορφώνονται στην «κοινωνία της διακινδύνευσης» βλ. Ε Μπακιρλή, *Σύγχρονη διακυβέρνηση, σύγχρονη τεχνολογία και αντεγκληματική πολιτική* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2018) σ.88-95.βλ. επίσης Μ Σκανδάμης, «Η εξέλιξη της έννοιας της επικινδυνότητας στις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018). Για την εξέλιξη της έννοιας της επικινδυνότητας και τη μετάβαση προς σύγχρονες μορφές πρόγνωσης και διαχείρισης του κινδύνου, βλ. Α Χουλιάρης, «Εξέλιξη και διαχρονική λειτουργία της έννοιας της επικινδυνότητας του δράστη στις ποινικές επιστήμες», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

Η οικουμενική διάσταση, η ραγδαία διάχυση και η σύνθετη φύση των σύγχρονων διακινδυνεύσεων αποτελούν αναμφίβολα βασικά γνωρίσματά τους. Το καθοριστικότερο όμως γνώρισμα τους δεν αφορά τη σύνθετη φύση τους καθαυτή, αλλά τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνονται κοινωνικά: Η αμφισημία και η ασάφεια που τις περιβάλλει³¹⁷. Η ασάφεια αυτή δεν είναι οντολογικό χαρακτηριστικό τους, αλλά απόρροια της γνωσιολογικής τους πολυπλοκότητας και των εξαιρετικά εξειδικευμένων επιστημονικών γνώσεων που απαιτούνται για την κατανόηση και την αξιολόγησή τους. Η γνωσιακή ασυμμετρία δημιουργεί κενό επαλήθευσης των διακινδυνεύσεων στο ευρύ κοινωνικό σώμα και δυσχεραίνει τη διάκριση μεταξύ του πιθανού και του απίθανου, του εφικτού και του ανέφικτου, της νηφάλιας εκτίμησης και της υπερβολής, και εν τέλει μεταξύ του πραγματικού και της κοινωνικής κατασκευής, φαινόμενο άλλωστε το οποίο συνυπάρχει με τη γενική διάχυση συμβίωσης των αντιθέσεων ως εξίσου πιθανών εκδοχών της πραγματικότητας και η οποία χαρακτηρίζει το τοπίο της ύστερης νεωτερικότητας, ανατροφοδοτώντας μια συλλογική αγωνία και ανασφάλεια για το απειλητικό, κατελύνον «άγνωστο».

Η εργαλειοποίησή τους στη συνέχεια καθίσταται πλέον ευχερής και πολλαπλή. Η επίσημη ερμηνεία τους τις αποσυνδέει καταρχάς από τους θεσμούς και υποδηλώνει ως εκ τούτου ένα είδος υποχρέωσης του σύγχρονου ανθρώπου να ζει διαρκώς με τον φόβο τους, κατάσταση που κάνει πειστική ως μόνη εφικτή λύση ανάγκης τη διαχείριση και όχι την εξάλειψή τους. Η ασάφεια και η έλλειψη δυνατότητας αξιολογικής εκτίμησης επιτρέπει την παραμόρφωση ή και την κατασκευή πειστικών ψευδοδιακινδυνεύσεων, που συμφύρονται με τις πραγματικές, Αντίστοιχα η ασφάλεια γίνεται το νέο ιδεώδες το οποίο προσεγγίζεται με όρους αποφυγής του χειρότερου³¹⁸ ενώ το δικαίωμα στην ασφάλεια ανάγεται σε «βασικό όρο του νεωτερικού κοινωνικού συμβολαίου»³¹⁹. Γίνεται με τη σειρά του εργαλείο χειραγώγησης της κοινωνικής αντίδρασης, και νομιμοποιητικό έρεισμα άσκησης νομιμοποιημένης βίας και εξουσιαστικής επιβολής επιλεγμένων, βολικών λύσεων διαχείρισης. μεταξύ αυτών και του λεγόμενου εκσυγχρονισμού του δικαίου για την διαχείριση των διακινδυνεύσεων. Είναι πια αποκάλυπτο και ορατό φαινόμενο σε παγκόσμιο επίπεδο ότι ο εκσυγχρονισμός σημαίνει σταδιακή εκτροπή προς αυταρχικά μοντέλα και εν τέλει στο δίκαιο του ισχυρού. Οι μοντελισμοί του στο άναρχο διεθνές δίκαιο του ενός που λέει και πράττει όπως θέλει, παρουσιάζοντας το άσπρο μαύρο και η εφαρμογή του στην πράξη με τους σύγχρονους πολέμους³²⁰ που σημαίνουν γενοκτονίες να βαπτίζονται απελευθερωτικοί και στη συνέχεια 'επενδυτικά projects' εισρέουν ραγδαία σε όλους τους κλάδους και μεταλλάσσουν τις ζωές μας.

Η εργαλειοποίηση της διακινδύνευσης συνεπώς και η ανάδειξη της ασφάλειας σε υπέρτατη κανονιστική αξία δεν μετασχηματίζουν μόνο την κοινωνική πρόσληψη

³¹⁷ Ο Hobsbawm, επισημαίνει ότι ο «Σύντομος Εικοστός Αιώνας τερματίστηκε σε μία δίνη προβλημάτων για τα οποία κανείς δεν είχε, ούτε ισχυρίστηκε πως έχει λύσεις...» "και οι πολίτες, συμπληρώνει, προσπαθούσαν να βρουν το δρόμο τους μέσα στην «π α γ κ ό σ μ ι α ο μ ί χ λ η» που ήδη τους περιέβαλε. Ε Hobsbawm, *Η εποχή των άκρων Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991* (μτφ Β Καπεταγιάννης) (2^η έκδ Αθήνα: Θεμέλιο, 2018) σ. 706

³¹⁹ Χουλιάρας Ποινική εξουσία Α Χουλιάρας, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) σ. 144-147

³²⁰ Βιδάλη και ΕΕΜΕΚΕ 29-4-2024

των σύγχρονων κινδύνων. Επαναπροσδιορίζουν συγχρόνως τους ίδιους τους όρους νομιμοποίησης της ποινικής εξουσίας και κατ' επέκταση της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής. Η κατασκευή της διακινδύνευσης προϋποθέτει εξάλλου και την επιλογή των κοινωνικών φορέων από τους οποίους οι κίνδυνοι εμφανίζονται να εκπορεύονται, καθώς και εκείνων στους οποίους τελικώς αποδίδονται οι ευθύνες για την επέλευσή τους.

Στο πεδίο της κριτικής εγκληματολογικής ανάλυσης, το έγκλημα ως διακινδύνευση κατασκευάζεται και ανισοκατανέμεται διαταξικά. Οι πραγματικές διακινδυνεύσεις εντοπίζονται στις οργανωμένες μορφές άσκησης πολιτικής και οικονομικής ισχύος και οι κοινωνικές τους επιπτώσεις συσσωρεύονται από τα ανώτερα προς τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Αντίθετα οι κοινωνικά κατασκευασμένες διακινδυνεύσεις εμφανίζονται να εκβάλλουν από τους κοινωνικά αδύναμους, τους περιθωριοποιημένους και τους καταπονημένους πληθυσμούς, οι οποίοι προβάλλονται ως οι κατεξοχήν επικίνδυνοι, οι φορείς της διαρκούς απειλής κατά της κοινωνικής ομαλότητας και κανονικότητας. Η διαφθορά αντίστοιχα διαπλάθεται από την επίσημη ρητορική ως σύγχρονη διακινδύνευση των θεσμών στη βάση των υπερεθνικών διαστάσεων της σε συνδυασμό με τη λειτουργία που της αποδίδει ο ηγεμονικός λόγος αντεγκληματικής πολιτικής. ως συνήθη πρακτική του οργανωμένου εγκλήματος των παράνομων αγορών αναρρίχησης και διάχυσης του βρώμικου προϊόντός του στη νόμιμη οικονομία. Παρέχεται έτσι νομιμοποιητικό θεμέλιο ομογενοποιημένων ποινικοδικικών συστημάτων και εν γένει τυπικού κοινωνικού ελέγχου, στα οποία τα όρια μεταξύ πρόληψης και καταστολής καθίσταται ολοένα και πιο δυσδιάκριτα αφού η αποτροπή της διαφθοράς καθιστά αναγκαία την «προ-προπρηληπτική» διαχείρισή της με την ασφάλεια των θεσμών να ανάγεται σε υπέρτατο προστατευόμενο έννομο αγαθό.

Έχει ήδη επισημανθεί ότι αυστηροποίηση και τιμωρητισμός εντάσσονται στις βασικές σύγχρονες τάσεις του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Η διαφθορά ως προβαλλόμενη παγκοσμιοποιημένη διακινδύνευση πρωτοστάτησε στις πολιτικές ατζέντες και νομιμοποίησε θεσμικούς μηχανισμούς σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο σε όλα τα πεδία της ποινικής εξουσίας, ώστε να γίνεται λόγος και στις πιο επιεικείς κριτικές, τουλάχιστον για θεσμικό πληθωρισμό του τυπικού κοινωνικού ελέγχου της.³²¹ Είναι ασφαλές να ειπωθεί ότι κάποιοι από αυτούς, όπως ιδίως ο θεσμός του εσωτερικού ελέγχου θα μπορούσαν να έχουν τη δυναμική καλής και αποτελεσματικής λειτουργίας, στο δημόσιο τομέα.³²²

³²¹ Χαρακτηριστική στο πεδίο της ποινικής δίωξης είναι η διαδοχική θεσμική αναδιοργάνωση των ειδικών εισαγγελικών μηχανισμών οικονομικού εγκλήματος και διαφθοράς και η τελική ενοποίησή τους στο Τμήμα Οικονομικού Εγκλήματος βλ. Α Μαργαρίτης, «Οικονομικά εγκλήματα και εγκλήματα διαφθοράς: Τμήμα εισαγγελίας ή ένας εισαγγελέας για τη δίωξή τους», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11 (2021)

Για μια ευσύνοπτη παρουσίαση της ιστορικότητας του κοινωνικού ελέγχου (και του κράτους) βλ. D Melossi, *Theorie of Social Control and State between American and European Shores*, *The Blackwell Companion to the Social nature of crime and deviance*, edited by C Sumner, Advisory Editor W. J. Chambliss, B, lackwell Publishing (2004), 33-47

³²² Ε Παππά, «Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό και στην πρόληψη της διαφθοράς και της απάτης», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025) 255-275, ιδίως 264-266. Για μια ευσύνοπτη παρουσίαση της εξέλιξης του θεωρητικού υποδείγματος της απάτης, 259-263. Βλ. επίσης αλλά από άλλη αφετηρία και Κ Μπακούρης, «Δημόσια διοίκηση και

Η υπερεθνική κανονιστική εναρμόνιση, η σύσταση εθνικών υπερεθνικών και διεθνών ελεγκτικών φορέων και μηχανισμών προώθησης της διαφάνειας της ακεραιότητας και της λογοδοσίας, καθώς και εθνικοί και υπερεθνικοί θεσμοί αστυνόμευσης και δικαστικής συνδρομής είναι ενδεικτική απαρίθμηση των θεσμοθετημένων τομέων πρόληψης εξιχνίασης και καταστολής της διαφθοράς.³²³

Ωστόσο, όσο λανθάνει της ποινικής τυποποίησης και επισήμανσης το πραγματικό φαινόμενο της, τόσο περισσότερο διαφαίνεται ότι ο θεσμικός μηχανισμός αντιδιαφθοράς κυνηγάει τις ίδιες του τις αντιφάσεις.³²⁴

Η εικόνα της υψηλής διαφθοράς, με την υποστήριξη του ρητορικού λόγου αντεγκληματικής πολιτικής και των ΜΜΕ, μεταλλάσσεται σταδιακά προς ολοένα και περισσότερο διάχυτο εγκληματικό φαινόμενο υπερεθνικής, σύνθετης σχεσιακής δράσης, όπου οι διαφθορείς εντοπίζονται κυρίως στις εγκληματικές οργανώσεις των παράνομων αγορών και της τρομοκρατίας και οι διεφθαρμένοι στα κλιμάκια της θεσμικής εξουσίας. Η ρητορική προβολή της ωστόσο εξακολουθεί να υποδηλώνει εξωτικό και περιστασιακό χαρακτήρα του φαινομένου, ιδίως όταν οι διαφθορείς ανήκουν στον κόσμο των επιχειρήσεων, ενώ εντάσσοντάς το στην οικονομική εγκληματικότητα το απαλλάσσει από το στίγμα των εγκλημάτων βίας. Δεν απειλεί άμεσα ζωές, αλλά εμμέσως, ενδυναμώνοντας τις επικίνδυνες τάξεις του ο.ε. και της τρομοκρατίας σχήμα που τροφοδοτεί την κοινωνία της διακινδύνευσης και παράλληλα εμφανίζεται να μεγιστοποιεί τον κίνδυνο για την ασφάλεια των νεοφιλελεύθερων θεσμών διακυβέρνησης. Η ποινική απάντηση υπάγεται τελικώς στο νομιμοποιητικό δίδυμο «διακινδύνευση – ασφάλεια».³²⁵

Η διάχυση της πληροφορίας, η υπερθέαση φαινομένων υψηλής διαφθοράς η συμπερίληψη στο 'χωνί της δικαιοσύνης' σοβαρών περιπτώσεων διαφθορικής σχέσης μεταξύ πολιτικής εξουσίας και του πολυμήχανου οικονομικού ανταγωνισμού, τα γνωστά σκάνδαλα διαφθοράς αλλά και οι μηχανισμοί αμφισημίας και ασάφειας των

διαφθορά: Το πρόβλημα και οι τρόποι επίλυσής του – η διάσταση του εσωτερικού δικαίου» σε Δ Ζιούβας (επιμ.) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) 489-496

³²³ Τ Κοροντζής και Σ Δασκαλόπουλος, «Ζητήματα δικαστικής συνδρομής υπό το σύγχρονο θεσμικό της πλαίσιο: Ένα εργαλείο κατά των εγκλημάτων διαφθοράς» σε Δ. Ζιούβας (επ. ιμ.) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016)

³²⁴ Για τους βασικούς άξονες της Εθνικής Στρατηγικής κατά της Διαφθοράς, ιδίως τη συνδυασμένη ανάπτυξη μέτρων πρόληψης και καταστολής, την ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών και την προώθηση της διαφάνειας και της λογοδοσίας, βλ Ι Τέντες, «Η αναγκαιότητα μίας εθνικής στρατηγικής κατά της Διαφθοράς» στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2016) **721–725 [ιστότοπος]**. Η Mungiu-Pippidi, εξετάζει συγκριτικά την αποτελεσματικότητα του ελέγχου της διαφθοράς στην Ευρωπαϊκή Ένωση και επισημαίνει ότι η θεσμική και κανονιστική ενσωμάτωση δεν συνεπάγεται απ' εαυτής αποτελεσματικό έλεγχο του φαινομένου, καταγράφοντας μάλιστα υποχώρηση σε παλαιά κράτη-μέλη, μεταξύ των οποίων η Ελλάδα και η Ιταλία. Η διαπίστωση θέτει ευθέως το ζήτημα της απόστασης μεταξύ θεσμικής υπερπαραγωγής της αντιδιαφθοράς και πραγματικής αποτελεσματικότητας των μηχανισμών της, ενώ παράλληλα θέτει υπό αμφισβήτηση τη «μετασχηματιστική» επίδραση της ΕΕ. Βλ. όμως και Σ Δασκαλόπουλος, «Ζητήματα δικαστικής συνδρομής υπό το σύγχρονο θεσμικό της πλαίσιο: Ένα εργαλείο κατά των εγκλημάτων διαφθοράς» σε Δ Ζιούβας (επιμ.) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016),

³²⁵ Η Καϊάφα-Γκμπάντι εξετάζει κριτικά την τυποποίηση της τρομοκρατίας και θέτει το θεμελιώδες ζήτημα **μέχρι** πού μπορεί να επεκτείνεται το αξιόποιο στο όνομα της πρόληψης χωρίς να αλλοιώνεται ο φιλελεύθερος και εγγυητικός χαρακτήρας του ποινικού δικαίου. Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η οριοθέτηση του αξιοποίνου της τρομοκρατίας και οι προκλήσεις για ένα δικαιοκρατούμενο ποινικό δίκαιο», *ΝΕ Ποινικά Χρονικά*, ΝΕ'/2005, 865–879

ορίων που επιτείνουν τη σύγχυση, φαίνεται να προκαλούν τριγμούς στο κοινωνικό σώμα για την λειτουργικότητα του ποινικού μοντέλου της ως προς τους επίσημους σκοπούς της αντεγκληματολογικής πολιτικής. Ως επίσημη απάντηση είναι ασφαλές να ειπωθεί ότι βιώνουμε ένα δυναμικά εξελισσόμενο φαινόμενο επικοινωνιακής παρέμβασης του κυρίαρχου λόγου, με ομοβροντίες διακινδυνεύσεων ώστε αφενός το ποινικό μοντέλο αυστηροποίησης να αντέξει στους κοινωνικούς κραδασμούς, αφετέρου να ενισχυθούν ολοένα και πιο αυταρχικά οι θεσμικοί μηχανισμοί της φερόμενης πρόληψης. Ως αντίβαρο μιας αφηρημένης συλλογικής επίγνωσης ότι η διαφθορά διαχέεται, αποσυνδεδεμένης ωστόσο από την οντολογία της, η αντεγκληματική πολιτική κινείται αντιφατικά και αναποτελεσματικά αν όχι προσχηματικά, προς μια επάλληλη αυστηροποίηση του ποινικού μοντέλου και νομιμοποιεί μια εντεινόμενη υπερεθνική θεσμική συμμαχία αντιδιαφθοράς στον τομέα της πρόληψης και της εξιχνίασης. Αντίστοιχα, και η κινητικότητα της επικοινωνιακής της εικόνας όσον αφορά την υψηλή διαφθορά ακολουθεί επιλεγμένα και στοχευμένη αντίθετες διαδρομές ταυτόχρονα, αθεατότητα και υπερθέαση³²⁶ μαζί, ατά το δοκούν και το βολικό, πάντα όμως υπάρχει σκοπός και λόγος και γοια το ένα και για το άλλο. Συντηρεί ωστόσο σταθερά όσον αφορά τα λευκά κολάρα τη διαχωριστική γραμμή ανοχής που χωρίζει τον κόσμο τους από τον 'δικό μας'. Πρόκειται για ακατανόητες αλλά προβαλλόμενες ως συνήθεις πρακτικές της εξέλιξης του ανθρώπου, οι οποίες όμως μεταλλάσσονται σε 'παιχνίδια εξουσίας και χρήματος', απέναντι στα οποία η κοινωνία καλείται να αποδεχθεί ότι διαθέτει περιορισμένες δυνατότητες παρέμβασης ούτε άλλωστε έχει κάποιο νόημα, όσο η διαχειριστική εμπειρία και η οικονομική ισχύς των ισχυρών εξακολουθούν να εμφανίζονται ως οι μόνοι αξιόπιστοι εγγυητές μιας έστω μη χειρότερης ζωής μέσα σε ένα ολοέντεινόμενο περιβάλλον παγκόσμιων διακινδυνεύσεων.

B. Ποινικός λαϊκισμός, MME και διαφθορά. Εν αρχή η εγκληματοποίηση και η νομιμοποίησή της. Οι επίκαιροι φτωχοδιαβολοί του κοινού, το αντιπαραδειγμα της υψηλής διαφθοράς.

Η κοινωνική κατασκευή της διακινδύνευσης ολοκληρώνεται με την κατασκευή του προσωποποιημένου φόβου, δηλαδή με την απόδοση της ευθύνης σε συγκεκριμένα πρόσωπα, κοινωνικές ομάδες και συμπεριφορές. Αποκρυσταλλώνεται έτσι η εγκληματοποίηση, τυποποιείται κανονιστικά το έγκλημα στο νόμο και εμπεδώνεται τα συμπεριφορικά αντιπρότυπα (συνεπώς και τα πρότυπα) με την απονομή δικαιοσύνης στον προσωποποιημένο εκάστοτε δράστη. Η διαδικασία αυτή δεν εξελίσσεται γραμμικά ούτε αυτοτελώς. Συχνά, ηθικοί πανικοί διαχέονται μέσω των

³²⁶Η επιλογή των υποθέσεων που αναδεικνύονται, των δραστών που εκτίθενται δημόσια και των μορφών διαφθοράς που τίθενται στο επίκεντρο της καταστολής συναρτάται με ευρύτερους συσχετισμούς ισχύος. Υπό την έννοια αυτή, η έκθεση της διαφθοράς μπορεί να λειτουργεί ταυτόχρονα ως απόδειξη της βούλησης του κράτους να την καταπολεμήσει, ως μηχανισμός παραγωγής αποδιοπομπαίων τράγων και ως μέσο αναδιάταξης των ισορροπιών μεταξύ ανταγωνιζόμενων πολιτικών ή οικονομικών κέντρων ισχύος. Η επιλεκτικότητα της ποινικής διαδικασίας καθιστά έτσι δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ πραγματικής καταπολέμησης της διαφθοράς, συμβολικής διαχείρισής της και πολιτικής αξιοποίησης της αποκάλυψής της. Chambliss on the take σ. 205

MME³²⁷ και αναλαμβάνουν να δημιουργήσουν το κοινωνικό υπόστρωμα μέσα στο οποίο η διάχυτη ανασφάλεια μετασχηματίζεται σε συγκεκριμένη απειλή και αποκτά αναγνωρίσιμο κοινωνικό φορέα.³²⁸ Οι «φτωχοδιάβολοι» του Cohen δεν είναι απλά οι πρωταγωνιστές μιας επικοινωνιακής υπερβολής, ή περιστασιακές φιγούρες κοινωνικής απαξίας³²⁹. Είναι επιτυχείς κοινωνικές κατασκευές μέσα από τις οποίες οι διάχυτοι φόβοι προσωποποιούνται, αποκτούν συγκεκριμένο εχθρό και καθίστανται πολιτικά και ποινικά διαχειρίσιμοι.³³⁰ Η κοινωνική ανασφάλεια μετατρέπεται έτσι σε κοινωνικό αίτημα ποινικής παρέμβασης, ενώ η αυστηροποίηση και ο τιμωρητισμός εμφανίζονται ως αυτονόητη και αναγκαία απάντηση στην κοινωνική απαίτηση για περισσότερη ασφάλεια³³¹.

Συχνά επάνω σε αυτό το υπόστρωμα ή και αυτοτελώς αναπτύσσεται ο ποινικός λαϊκισμός που διατρέχει διαφοροποιημένα και όλα τα άλλα τα στάδια κατασκευής του ποινικού φαινομένου.³³² Κατά την εγκληματοποίηση ενισχύει την κοινωνική πίεση και το αίτημα για ποινική παρέμβαση, κατά την τυποποίηση νομιμοποιεί τις νομοθετικές επιλογές, ενώ είναι ο βασισκός ρυθμιστής της κοινής γνώμης και του κοινού περί δικαίου αισθήματος, ειδικά κατά το στάδιο απονομής της δικαιοσύνης και ιδίως στις πολύκροτες δίκες υψηλού κοινωνικού ενδιαφέροντος. Ως εκ τούτου αναδεικνύεται εν τοις πράγμασι σε κατεξοχήν μηχανισμό κοινωνικής νομιμοποίησης της ποινικής εξουσίας.

Στο ποινικό φαινόμενο της διαφθοράς ο ίδιος μηχανισμός λειτουργεί με ιδιότυπο τρόπο. Ο ποινικός λαϊκισμός συμβάλλει στην επιλογή των κοινωνικών φορέων που θα προσωποποιήσουν τη διαφθορά και θα καταστούν αντικείμενο της ποινικής καταστολής. Η δημόσια προσοχή στρέφεται κατά προτεραιότητα προς τις διαφθορικές σχέσεις του οργανωμένου εγκλήματος, των παράνομων αγορών ή άλλων

³²⁷ Ο Πανούσης επισημαίνει ότι «...η εικόνα «της κοινωνίας τη εικόνας» αναδεικνύει μια κοινωνία που φαίνεται να έχει παραδοθεί στις εικόνες που παράγουν οι άλλοι και καταναλώνει η ίδια» Γ Πανούσης, *Εγκληματογενείς και εγκληματογόνοι κίνδυνοι* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2007)

³²⁸ Β Βασιλαντωνοπούλου, «Ιχνηλατώντας τη σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί», σε Β. Καρύδης, & Α. Χουλιάρης (Επιμ.), *Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2015), Καρύδης, Coh Β Καρύδης, «Μετανάστες και Κοινωνικοί Πανικοί στην Ελλάδα» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) 1629 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>, J Young, «Ηθικός Πανικός: Οι Καταβολές του στην Αντίσταση, τη Μνησικακία και η Ερμηνεία της Φαντασίας σε Πραγματικότητα» στο Β Καρύδης και Α Χουλιάρης (επιμ) *Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη Σάκκουλα, 2015)

³²⁹ S Cohen, *Folk Devils and moral Panics* (London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 1972 3rd edn 2002)

³³⁰ Βλ. και για τους εργολάβους ηθικής και τις ηθικές στρεβλοφορίες σε Η S Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι. Μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης* (μτφ Α Κουτζόγλου και Β Μπουρλιάσκος, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2000) σ. 197-213

³³¹ Για τη διάχυση του ποινικού ελέγχου πέρα από τους παραδοσιακούς θεσμούς καταστολής και τη συναφή κοινωνικοχωρική οργάνωση της ασφάλειας και του αποκλεισμού, βλ. Ν. Κουλούρη, «Διασπορά του ποινικού ελέγχου και κοινωνικοχωρική απομόνωση. Από την “τιμωρητική πόλη” στις “περίκλειστες κοινότητες σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργιάδης, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018) 448-467.

³³² Α Χουλιάρης, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024) σ. 225, 238 επ.

μορφών εμφανώς αποκλίνουσας εγκληματικότητας, οι οποίες προβάλλονται ως οι κατεξοχήν απειλές για τη θεσμική ακεραιότητα. Αντίθετα, οι διαφθορικές κοινοπραξίες ισχύος, οι κρατικοεταιρικές συμπράξεις και τα δίκτυα πολιτικοοικονομικής ισχύος, μέσα στα οποία συγκροτείται η υψηλή διαφθορά, παραμένουν σε μεγάλο βαθμό εκτός της κοινωνικής και της ποινικής ορατότητας.

Έτσι, ο ποινικός λαϊκισμός δεν περιορίζεται στην υποστήριξη αυστηρότερων ποινικών πολιτικών. Συμμετέχει στη διαμόρφωση του ποινικού ειδώλου της διαφθοράς, αναδεικνύοντας τους «παγαπόντηδες» και τους «αδίστακτους της διαφθοράς» και αφήνοντας στη σκιά την υψηλή διαφθορά των «καταραμένων της ανομίας». Η επιλογή αυτή δεν επηρεάζει μόνο την ένταση της ποινικής αντίδρασης αλλά και τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιλαμβάνεται το ίδιο το φαινόμενο της διαφθοράς, συμβάλλοντας στη διατήρηση της απόστασης μεταξύ της εγκληματολογικής πραγματικότητας και της επίσημης ποινικής της αναπαράστασης.

Αντί επιλόγου . Τελική αποτίμηση.

Η μελέτη επιχείρησε να προσεγγίσει τη διαφθορά ως σύνθετο εγκληματολογικό φαινόμενο, του οποίου η ποινική αποτύπωση δεν αποτελεί ουδέτερη αντανάκλαση της πραγματικότητας, αλλά προϊόν κανονιστικής επιλογής. Εντόπισε τα εγκλήματα διαφθοράς, επιχείρησε να παρουσιάσει και να τα αναλύσει τα δομικά τους στοιχεία που συνιστούν άλλωστε και τις επιλογές του νομοθέτη για τη νοσηματοδότηση της διαφθοράς . Στη συνέχεια μετatóπισε το ετευνητικό και μελετητικό ενδιαφέρον στο προγενέστερο και εξόχως σημαντικό πώς συγκροτείται το ίδιο το ποινικό φαινόμενο της διαφθοράς και κατά πόσο η συγκρότησή του ανταποκρίνεται στο πραγματικό εγκληματολογικό του περιεχόμενο.

Η ανάλυση ανέδειξε ότι η ποινική τυποποίηση δεν επιτελεί περιγραφική λειτουργία. Μέσω της συστατικής της λειτουργίας συμμετέχει ενεργά στη συγκρότηση της ποινικής πραγματικότητας της διαφθοράς. Επιλέγει, αξιολογεί, ταξινομεί και κατηγοριοποιεί συμπεριφορές, πρόσωπα και έννομα αγαθά, διαμορφώνοντας ένα ποινικό είδωλο του φαινομένου. Η διαδικασία αυτή δεν είναι αξιολογικά ουδέτερη. Η αναπαραστατική πιστότητα του ποινικού μοντέλου δεν εξαρτάται μόνο από τη νομοτεχνική αρτιότητα των εγκληματικών τύπων ούτε από τη συνεπή εφαρμογή τους, αλλά πρωτίστως από το κατά πόσο η ίδια η εγκληματοποίηση κατορθώνει να συμπεριλάβει τις ουσιώδεις πραγματολογικές διαστάσεις του εγκληματολογικού φαινομένου.

Η αντιπαραβολή της ποινικής αναπαράστασης με την εγκληματολογική πραγματικότητα κατέδειξε ότι η απόσταση μεταξύ τους δεν αφορά απλώς επιμέρους δογματικές ή νομοτεχνικές ατέλειες. Διαπερνά το υποκείμενο της δράσης, τον τρόπο εκδήλωσης της διαφθοράς, τη βλαπτικότητά της, τα πραγματικά της θύματα, τους μηχανισμούς παραγωγής και αναπαραγωγής της και, τελικά, τις ίδιες τις αιτίες της. Το ποινικό μοντέλο προβάλλει κατ' εξοχήν την ατομοκεντρική, περιστασιακή και διοικητικοκεντρική διαφθορά, ενώ οι οργανωσιακές μορφές, οι κρατικοεταιρικές

συμπράξεις, οι κοινοπραξίες ισχύος και η υψηλή διαφθορά παραμένουν σχεδόν εκτός της ποινικής του ορατότητας.

Η εργασία επιχείρησε να εντοπίσει και να αναλύσει τις δήλες και κυρίως τις άδηλες λειτουργίες του ποινικού φαινομένου της διαφθοράς. Η επιλεκτικότητα δεν περιορίζεται στη λειτουργία των διωκτικών και δικαστικών μηχανισμών, αλλά προηγείται αυτών και ενυπάρχει ήδη στους όρους εγκληματοποίησης και στην ίδια την κανονιστική συγκρότηση του ποινικού νόμου.³³³ Παράλληλα, η κοινωνική κατασκευή της διακινδύνευσης, το δικαίωμα στην ασφάλεια, η προσωποποίηση του φόβου, οι ηθικοί πανικοί και ο ποινικός λαϊκισμός συνδέονται λειτουργικά, διαμορφώνουν το κοινό περί δικαίου αίσθημα και νομιμοποιούν την άσκηση της ποινικής εξουσίας. Έτσι, το ποινικό είδωλο της διαφθοράς ενσωματώνεται σταδιακά στο κυρίαρχο κοινωνικό κοσμοείδωλο, ενώ η ποινική σκιά του φαινομένου τείνει να υποκαταστήσει την ίδια την εγκληματολογική του πραγματικότητα.

Υπό το πρίσμα αυτό, η δυσλειτουργικότητα του ποινικού μοντέλου ως προς τον επίσημο δικαιοπολιτικό του σκοπό δεν μπορεί να αποδοθεί σε νομοτεχνικές αστοχίες ή μόνο σε δικαιοκρατικά ελλείμματα. Η ίδια η συγκρότηση του ποινικού φαινομένου αντανάκλα τις ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες μέσα στις οποίες το ποινικό δίκαιο παράγεται και αναπαράγει τον δημιουργό του. Η αναπαραστατική πιστότητα του ποινικού νόμου δεν αποτελεί συνεπώς αποκλειστικά ζήτημα δογματικής ή νομοθετικής τεχνικής, αλλά συνδέεται άρρηκτα με τους όρους παραγωγής του ίδιου του δικαίου.

Η παραδοχή αυτή δεν οδηγεί κατ' ανάγκη στην κριτική κατά των κατακτήσεων της δικαιοκρατίας, ιδίως δε την εγγυητική αποστολή του ποινικού δικαίου που συμπυκνώνει ή αρχή της τυπικής ισότητας. Αναδεικνύει ωστόσο ποια είναι η αναγκαία και ικανή συνθήκη ουσιαστικής λειτουργίας της καθώς από μόνη της δεν αρκεί να εξασφαλίσει ουσιαστικά ισότιμη ποινική προστασία, όταν το ίδιο το πεδίο της ποινικής προστασίας συγκροτείται επιλεκτικά. Η ισότητα κατά την εφαρμογή του νόμου προϋποθέτει ότι και ο ίδιος ο νόμος συγκροτείται με όρους ουσιαστικής ισότητας ως προς όλα τα μέλη του κοινωνικού σχηματισμού, τις συμπεριφορές, τις κοινωνικές βλάβες και τα έννομα αγαθά που αναγνωρίζει ως άξια ποινικής προστασίας. Όσο όμως το ποινικό δίκαιο είναι παράγωγο εξουσιαστικών σχέσεων ισχύος που αναπαράγουν τις ανισότητες, η επιλεκτικότητα της ποινικής προστασίας δεν είναι συγκυριακή, περιστασιακή ή νομοτεχνική ατέλεια της νομοθέτησης, αλλά όριο της αναπαραστατικής του πιστότητας και μηχανισμός ανατροφοδότησης του ίδιου του συστήματος.

Το πραγματικό διακύβευμα, είναι η δυνατότητα του ίδιου του ποινικού δικαίου να προσεγγίσει το πραγματική φαινομενολογία της διαφθοράς και να ανταποκριθεί έτσι, όχι μόνο στον δηλωμένο δικαιοπολιτικό του σκοπό, αλλά και στις ίδιες τις εγγυητικές αρχές που θεμελιώνουν τη νομιμοποίησή του.

³³³ Χ Λαμπάκης, «Η νομοθέτηση διατάξεων “ποινικής ασυλίας” σε περίοδο κρίσης. Προώθηση της κυβερνητικής πολιτικής με αντάλλαγμα την ατιμωρησία», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025)

Στον επίλογο Συνεκδοχικά, η εθνική νομοθετική παραγωγή στον τομέα της διαφθοράς διαμορφώνεται τις τελευταίες δεκαετίες υπό την διαρκή και σαφή επιρροή των διεθνών και ενωσιακών δεσμεύσεων της χώρας. Ο εθνικός νομοθέτης ανταποκρίθηκε, είτε με την τυποποίηση νέων μορφών αξιόποινης διαφθοράς είτε με την αναμόρφωση υφιστάμενων, συχνά κατόπιν αξιολογήσεων διεθνών μηχανισμών εποπτείας και συμμόρφωσης.⁴ ++++++Η ενσωμάτωση δεν στερήθηκε ενστάσεων ευρείας αποδοχής για παλινωδίες, προχειρότητες, κατακερματισμό, αμφισημία, κυρίως όμως για ποινικοδογματικές εκπτώσεις του νομικού πλαισίου που ορίζει και τιμωρεί το ποινικό φαινόμενο της διαφθοράς ~~η ενσωμάτωση θεσμών και προτύπων διαφορετικού νομικού πολιτισμού.~~ Κατ' επέκταση και ως προς την ποινική αντιμετώπιση του, ήταν έντονη -και παραμένει ζωντανή- η συζήτηση για πλήγμα της συστημικής συνοχής του ποινικού δικαίου και για σημαντικό δικαιοκρατικό έλλειμμα, τόσο σε ουσιαστικό, όσο και σε δικονομικό επίπεδο.⁵ Γίνεται ευρέως δεκτό ότι στον τομέα των εγκλημάτων διαφθοράς ο νόμος ειδικά, αλλά και αργότερα ο νέος ποινικός κώδικας εν γένει, αποκατέστησαν σε μεγάλο βαθμό το αίτημα αναμόρφωσης του ποινικού δικαίου, ποινικοδογματικά, λειτουργικά και ουσιαστικά. Η τεκμηριωμένη αντίθεση της θεωρίας και της πράξης επανήλθε σύσσωμη και δριμύτερη. Δεκαεπτά συνεχείς και αλλεπάλληλες του ποινικού κώδικα, τροποποιήσεις από το 2019 έως και τώρα υποστηρίζεται ότι επέφεραν ανατροπή στις ικανοποιητικές προσπάθειες αναμόρφωσης και εκσυγχρονισμού του και ότι είναι πια δεδομένη η κρίση του ποινικού δικαίου, η οποία αντανακλά σε όλο το σύστημά του. ΟΚ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Λ Αθανασίου, Σ Τσαρούχα και Μ Μύρτε, «Οι επιπτώσεις της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις», *PriceWaterhouseCoopers PWC* (2020) [ιστότοπος]
https://www.pwc.com/gr/en/publications/Greece_Covid_Report.pdf

Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση και Εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των Τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις, 240

Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας»

Σ Ακαλίδης και Δ Μοσχόπουλος, *Δημόσια Διοίκηση και Πολιτική. Η Ελληνική Δημόσια Διοίκηση* (Β' έκδ Πάτρα: ΕΑΠ)

Γ Αλέκος, «Οι αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις του κατηγορουμένου», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023, *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Σ Αλεξιάδης, «Προς μία νέα γενιά “Κοινώς Επικινδύνων Εγκλημάτων”; Το παράδειγμα της διαφθοράς», *Ποινική Δικαιοσύνη 3* (2000)

Σ Αλεξιάδης, «Η διαφθορά ως κοινώς επικίνδυνο έγκλημα» σε Ν Κουράκης (επιμ) *Οι Ποινικές Επιστήμες στον 21^ο αιώνα, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Δ Σπινέλλη* (Τόμος Α') (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001)

Σ Αλεξιάδης, *Ανακριτική*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2006)

Σ Αλεξιάδης, «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο διεθνή χώρο», *Αφιέρωμα στην Πελαγία Γέσιου – Φαλτσή*, (Τόμος 1, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007)

Σ Αλεξιάδης, *Τα οικονομικά εγκλήματα* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2010)

0

Ν Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1995)

Ου Αλοσκόφης, «Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρη και Χ Παπαχαράλαμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019)

Η Αναγνωστόπουλος, «Κώδιξ Τιμών Ανθρώπων» *nova criminalia Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων* 7/10 (2019)

Η Αναγνωστόπουλος, «Αστυνομική παγίδευση και δίκαιη δίκη», *Ποινικά Χρονικά* (2001)

Ν Αναστασόπουλος, *Η ληστεία στο ελληνικό κράτος (μέσα 19^{ου} – αρχές 20^{ου} αι.)* (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ.Κολλάρου & ΣΙΑ Α.Ε., 2018)

Ι Αναστασοπούλου, «Εγκλήματα συσσώρευσης: πέρα από την αφηρημένη διακινδύνευση;», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2012)

Ι Αναστασοπούλου, «Ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο ν. 3560/2007)». σε ΣυνΕνΕλλΠοιν, *Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013), 193-9

Ι Αναστασοπούλου, «Εσωτερικές έρευνες σε επιχειρήσεις: Προβληματισμοί στην πορεία “ιδιωτικοποίησης” της έρευνας του εγκλήματος», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020)

Ι Ανδρουλάκης, «Το παγκόσμιο νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της διαφθοράς» σε 6^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013)

Ι Ανδρουλάκης, «Ποινή χωρίς έγκλημα; Δήμευση χωρίς καταδίκη;», *Ποινικά Χρονικά*, τ ΞΖ, (2017)

Ν Ανδρουλάκης, «Το τέλος μιας θεωρίας», *Ποινικά Χρονικά*, Λ (1980)

Ν Ανδρουλάκης, «Γύρω από την ποινική ευθύνη των υπουργών. Παραγραφή – Συμμέτοχοι», *Ποινικά* τ.30 (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ Ν Σάκκουλας, 1989)

Ν Ανδρουλάκης, «Γύρω από την οικονομική εγκληματικότητα», στο *Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα, 1993)

Ν Ανδρουλάκης, *Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης*, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 1998)

Ν Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος-θεωρία για το έγκλημα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000)

Ν Ανδρουλάκης, «Το καθήκον αληθινής/ουσιαστικής αιτιολόγησης των κάθε λογής ποινικών αποφάσεων ως θεσμικός φραγμός στη διαφθορά», *Ποινικά Χρονικά*, (2006)

Ν Ανδρουλάκης, «Επιτάχυνση της προδικασίας στην ποινική δίκη με κάθε κόστος» , *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2011)

Ν Ανδρουλάκης, «Η επικίνδυνη διάχυση ενός ελληνικού “νομικού ρεαλισμού”», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (2012)

Ν Ανδρουλάκης, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης* (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2012)

Ν Ανδρουλάκης, «Το Plea Bargaining κατά το νέο Σχέδιο Κ.Π.Κ.», *Ποινικά Χρονικά* (2014)

Ν Ανδρουλάκης, «Η ποινική νομοθέτηση και κάποια τρέχοντα προβλήματά της», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2015)

Ι Ανδρουλάκης, « “Προστατευόμενοι” (ψευδώνυμοι) μάρτυρες, “χάρτινοι” μάρτυρες και “μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος”», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020)

Γ Αντωνόπουλος και Γ Παπανικολάου, «Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2016), 955 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Γ Αντωνόπουλος και S Hall, «Νόμιμες επιχειρήσεις και ‘οργανωμένο έγκλημα’ στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019), 239-255

Δ Αρβανίτης, «Η διασυνοριακή αξιοποίηση αποδείξεων», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023, *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Η Αργυροηλιόπουλος, *Η ιδιωτική και δημόσια διαφθορά ως έγκλημα αθέμιτου ανταγωνισμού*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2006).

Άρθρα 187, 187Α, 187Β, 187 Γ ΠΚ. Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4619/2019 *Ποινικός Κώδικας*, 141 2. Και ιστότοπος <https://www.forin.gr/downloads/download/61147/n-4619-2019-aitiologikh-ektheshv>

Μ Αρχιμανδρίτου, *Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας*, (Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας 1996)

Σ Ασδραχάς, *«Πρωτόγονη Επανάσταση. Αρματολοί και κλέφτες (18^{ος} – 19^{ος} αι.)»* (Α' έκδ Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ Α.Ε., 2019)

Κ Βαθιώτης, «Η προστασία μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του Νόμου 2928/2001», *Ποινικά Χρονικά*, (2001)

Κ Βαθιώτης, «Η πατερναλιστική ιδεολογία ως εξηγητικό πρότυπο του Ποινικού Δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2019)

Α Βαθρακοκοίλης, «Η νομική υπόσταση της ανακριτικής διείσδυσης και οι συνέπειες αυτής», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2006)

Γ Βαρουφάκης, *Η γένεση της μνημονιακής Ελλάδας, ένα χρονικό της κρίσης*, (Αθήνα: Gutenberg, 2014)

Β Βασιλαντωνοπούλου, *“Λευκά κολάρα” και Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014)

Β Βασιλαντωνοπούλου, «Ποιοι είναι οι «εγκληματίες» στην Εποχή μας; Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015) 977 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Β Βασιλαντωνοπούλου, «Ιχνηλατώντας τη σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί», σε Β. Καρύδης, & Α. Χουλιάρας (Επιμ.), *Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2015)

Β Βασιλαντωνοπούλου, «Η επικινδυνότητα των ισχυρών και η ισχύς των επικινδύνων», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελής, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

Β Βασιλαντωνοπούλου, «Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρη και Χ Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019)

Η Βασιλειάδης και Μ Μπόση, «Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης: Μια αμφίδρομη σχέση» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 1166 επ. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Σ Βιδάλη, «Η διαφθορά ως μία εκ των καλών τεχνών», *Χρονικά Εργαστηρίου Εγκληματολογικών Επιστημών Τμήματος Νομικής ΔΠΘ*, 7 (1993)

Σ Βιδάλη, *Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία*, Τόμος Α' (Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007)

Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012)

Σ Βιδάλη, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013)

Σ Βιδάλη, *Εγχειρίδιο ήπιας αστυνόμευσης εξαρτημένων*, (Αθήνα: OKANA, 2015), 68-89 [ιστότοπος] www.okanampa.gr/images/okana-dynamic-book.pdf

Σ Βιδάλη, *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2017),

Σ Βιδάλη, “Οι αλήθειες του εγκληματολογικού λόγου: αντιφάσεις, περιορισμοί και προβλήματα στη θεώρηση του «εγκληματικού ζητήματος»”, σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κ Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018) [ιστότοπος] <http://doccdn.simplesite.com/d/c4/dc/284571206475963588/238110b2-96a1-4ae9-86a6-8f060fd2044b/ΕΕΜΕ%2B1%2B.pdf>

Σ Βιδάλη και Ν Κουλούρης, *Το ποινικοκατασταλτικό σύστημα στην Ελλάδα* (ΕΑΠ, 2018)

Σ Βιδάλη, «Όψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019), 307-31

Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019)

Σ Βιδάλη, *Έγκλημα και κοινωνία* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π. 2019)

Σ Βιδάλη, Χ Καραγιαννίδης, Α Κουφούλη και Σ Σπυρέα «Δικαστική Αστυνομία και αποτελεσματικότητα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα – Παρουσίαση μιας έρευνας», *Αντιγόνη: Το ερώτημα*, 1 / 2 (2021) 70 <http://www.toposbooks.gr/contents/books2.php?bid=92&bcid=4>

Σ Βιδάλη, «Κρατικο-εταιρικό έγκλημα και κοινωνική βλάβη στη μεταπολεμική Ελλάδα: ιστορίες οικονομικής ανάπτυξης» σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025)

Σ Βλαχόπουλος, «Η ποινική ευθύνη των υπουργών», σε Εισήγηση στη διημερίδα του ΙΣΤΑΜΕ για την αναθεώρηση του Συντάγματος (2013)

Ε Βλάχου, «Πεδίο δράσης των ελεγκτικών διοικητικών οργάνων στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων: Διαπιστώσεις – Προοπτικές» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) σ.315

Κ Βουγιούκας, *Το Ποινικόν Δίκαιον των Ειδικών Ποινικών Νόμων, Τόμος Δ', Οικονομικόν Ποινικόν Δίκαιον, Γενικό Μέρος* (Ε' έκδ, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Σάκκουλα, Πανεπιστημιακαί παραδόσεις, 1986)

Κ Βουγιούκας, *Ποινικόν Δικονομικόν Δίκαιον II Ειδικόν Μέρος* (Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Σάκκουλα, 1988)

Γ Βούλγαρης, *Ελλάδα: μια χώρα παραδόξως νεωτερική*, (Αθήνα: Πόλις, 2019)

Λ Γάκη, «Μια επίσκεψη στην βαθιά πράσινη εγκληματολογία σε σχέση με την οικονομική εγκληματικότητα κατά του περιβάλλοντος στην Ελλάδα» , σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

Μ Γαλανού, «Ειδικότερα ζητήματα διαφθοράς: η αξιολόγηση του ΕΔΔΑ – Σημείο εκκίνησης η απόφαση Ρορ και άλλοι κατά Ρουμανίας της 24ης-3-2015 σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015), 1124 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Μ Γασπαρινάτου, «Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης» στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 2044. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Μ Γασπαρινάτου, «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019)

Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, «Εισαγωγή. Εγκλήματα των ισχυρών: μύθος ή πραγματικότητα;» σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025)

Μ Γασπαρινάτου, «Πολιτικές αντιμετώπισης της διαφθοράς στην Ελλάδα: Αντινομίες, προκλήσεις και αδιέξοδα», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025)

Γενική Γραμματεία για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς [ιστότοπος]
<www.gsac.gov.gr/index.php/el/>

Α Γέροντας, Π Παυλόπουλος, Γ Σιούτη και Σ Φλογαΐτης, *Διοικητικό Δίκαιο*, (5^η Έκδ, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2022)

Σ Γεωργούλας, Χ Κουρούτζας και Δ Παρασκευόπουλος, «Μεταξύ συνόρων της ασφαλιτοποίησης και κρατικο-επιχειρηματικών εγκλημάτων στη διαχείριση του προσφυγικού: οι αντινομίες του κοσμοπολιτικού», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025)

Ι Γιαννακέλος, «Το έγκλημα της δωροδοκίας δικαστή» σε ΣυνΕνΕλλΠοιν, *Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013)

Π Γιαννακοπούλου, «Η ποσοτική έρευνα στη διασύνδεση οικονομικής κρίσης και εγκλήματος», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 81. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Ι Γιαννίδης, «Η νέα νομιμοποίηση του Ποινικού Δικαίου και το τέλος της κλασικής δογματικής», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2007)

Ι Γιαννίδης, «Η δομή της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Ποινικά Χρονικά*, 6 (2016)

Ι Γιαννίδης, «Η τύχη των κωδίκων» *novae criminalia Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων* 7/10 (2019)

Ι Γιαννίδης, «Η νέα νομολογία του Αρείου Πάγου επί των αρνητικών της κατηγορίας επιχειρημάτων, ως καίριων πραγματικών ισχυρισμών», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023, *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Μ Γερογιάννη, *ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ και Κοινωνία των Πολιτών*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2012)

Μ Γεωργιάδου, «Ν.5104/2024 (ΦΕΚ Α'58/19.4.2024) Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας και άλλες διατάξεις. Ν.5108/2024 (ΦΕΚ Α'65/2.5.2024)», *Ποινική Δικαιοσύνη* 283 (5^{ος} 2024), 519-20

Σ Γεωργούλας, *Η εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξζιάδη*, (Αθήνα: ΚΨΜ, 2007)

Σ Γεωργούλας, «Κρατικό –Εταιρικό Έγκλημα: παραδείγματα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές*

στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε. , 2018)

Σ Γεωργούλας, «Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό- επιχειρηματικό έγκλημα» στο Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019)

Η Δαγκλής, «Νομικές Μεταφυτεύσεις. Έννοια, Ανάλυση και Κριτική» *Ποινική Δικαιοσύνη* 262/6 (2022)

Π Δ Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005)

Θ Δαλακούρας, *Αρχή της Αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993)

Θ Δαλακούρας, «Απαγορευμένα αποδεικτικά μέσα: Δογματικές βάσεις για τη θεμελίωση των αποδεικτικών απαγορεύσεων στην ποινική δίκη», *Ποινικά Χρονικά*, (1996)

Θ Δαλακούρας, «Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του άρθρου 6 του Ν. 2928/2001» , *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2001)

Θ Δαλακούρας, «Προκαταρκτική εξέταση: Όψεις ενός δυναμικού θεσμού μετά τη διαμόρφωσή του με τις ρυθμίσεις των Ν.3160/2003 και 3346/2005» *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11 (2007)

Θ Δαλακούρας, «Η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού Ο ρόλος του εισαγγελέα, της αστυνομίας και των λοιπών διωκτικών οργάνων» *Ποινικά Χρονικά*, (2011)

Θ Δαλακούρας, «Επεμβάσεις στον ΚΠΔ: Ο μύθος της επιτάχυνσης της απονομής της ποινικής Δικαιοσύνης», *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2016)

Θ Δαλακούρας, «Οι ακυρότητες στο ποινικοδικονομικό μας σύστημα. Εισήγηση στο πλαίσιο του επιμορφωτικού σεμιναρίου δικαστικών λειτουργιών <https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2017/dalakouras.pdf>

Θ Δαλακούρας, «Οι ιδεολογικοπολιτικές συνιστώσες της ποινικής δίκης», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (2018)

Θ Δαλακούρας, «Τα δικαιώματα του υπόπτου και του κατηγορουμένου στον νέο ΚΠΔ» *nova criminalia Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων* 7/10 (2019)

Θ Δαλακούρας, «Εισηγητική έκθεση Νέου ΚΠΔ Ν. 4620/2019 (2019), <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/k-kodikas-dikon-aitiologiki-all.pdf> απόληψη 1.12.2022

Θ Δαλακούρας, «Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις, ως σύγχρονο νομοθετικό και νομολογιακό διακύβευμα», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023 *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Θ Δαλακούρας, *Ηλεκτρονικό έγκλημα-Ουσιαστικές και δικονομικές όψεις*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2023)

Σ Δαμιανάκος, *Ήθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα* (Αθήνα: Ιάσων Δαμιανάκος & Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ Α.Ρινόπουλος & ΣΙΑ ΕΕ, 2005)

Η Δασκαλάκης, *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης. Παραδόσεις*, (Αθήνα–Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1985)

Η Δασκαλάκης, *Η εξέλιξη της εγκληματολογικής σκέψης*, (1988) [ιστότοπος] <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7417>

Α Δασκαλάκης, «Οι έννομες συνέπειες της δράσης του agent provocateur στον κατηγορούμενο» (2017) *10 Ποινική Δικαιοσύνη*

Σ Δασκαλόπουλος, «Ζητήματα δικαστικής συνδρομής υπό το σύγχρονο θεσμικό της πλαίσιο: Ένα εργαλείο κατά των εγκλημάτων διαφθοράς» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) σ 203

Π Δέγλερης, *Διαφθορά και Δημόσιες Συμβάσεις. Η νομοθετική και δικαστική περιπέτεια του “Βασιικού Μετόχου” και του “Πιστοποιητικού Διαφάνειας”*», (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012)

Π Δέγλερης, «Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη και Κρίση» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2016), 955 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Χ Δέδες, *Ποινική Δικονομία* (Αθήνα: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1983)

Β Δεληθέου, *Θεσμικό πλαίσιο περιφερειακής ανάπτυξης*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2018)

Α Δημάκης, «Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΑΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία» *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2008)

Α Δημάκης, «Το έγκλημα του “παράνομου πλουτισμού” (άρθρο 4 ν. 3213/2003)», σε *ΕνΕλλΠοιν, Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας-Δυνατότητες και όρια*, (2013)

Γ Δημήτραινας, «Ο δράστης του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2007)

Γ Δημήτραινας, «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες: Οι ανακριτικές διατάξεις δέσμευσης και απαγόρευσης εκποίησης των περιουσιακών στοιχείων του κατηγορουμένου υπό το πρίσμα των διατάξεων για την κατάσχεση και

ειδική δήμευση των κρίσιμων περιουσιακών στοιχείων (από το ν.2331/1995 στο ν.3691/2008)», *ΝΗ Ποινικά Χρονικά*, 10 (2008)

Γ Δημήτραινας, «Εκβίαση και δωροδοκία δικαστή: η δογματική της συνάντησης δύο εγκλημάτων επικοινωνιακής σχέσης» σε *Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016)

Ν Δημητράτος, *Έννομο αγαθό και διδασκαλία περί εγκλήματος στο ποινικό δίκαιο*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1998)

Ν Δημητράτος, «Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (1999)

Ν Δημητράτος, «Προβλήματα ποινικής δογματικής στο κατώφλι της τρίτης χιλιετίας», *Ποινικά χρονικά*, 4 (2000)

Ν Δημητράτος, «Η εξέλιξη του θεσμού των αποδεικτικών απαγορεύσεων στο ελληνικό ποινικό δίκαιο», *Ποινικά Χρονικά*, 1 (2001)

Ν Δημητράτος, «Ποινικό Δίκαιο και Ηθική», *Ποινικά Χρονικά*, 1 (2011)

Χ Δημόπουλος, *Ανακριτική*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2018)

Ν Διαμαντούρος, «Διαφθορά, χρηστή διοίκηση, κράτος δικαίου και ποιότητα δημοκρατίας, σε Δ Ζιούβας (επιμ), *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016), σ 429

Α Διονυσοπούλου, «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα και αποδοχή προϊόντων εγκλήματος», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (1999)

Α Διονυσοπούλου, «Αστυνομική Διείσδυση. Συνταγματικά και δικονομικά προβλήματα μιας "νομιμοποιημένης" ανακριτικής πράξης», *ΠοινΑλογ*, (2003)

Α Διονυσοπούλου, «Πότε ένα περιουσιακό στοιχείο προέρχεται από εγκληματική δραστηριότητα. Συμβολή στον καθορισμό του κύκλου των πρόσφορων αντικειμένων της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2006)

Α Διονυσοπούλου, «Σκέψεις για την ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο Ν. 3560/2007)», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2009)

Α Διονυσοπούλου, «Άρση απορρίτου τηλεφωνικής επικοινωνίας στον νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας – Η σχέση των άρθρων 254-255 ΚΠΔ και του ν.2225/1994», *Ποινικά Χρονικά*, 2 (2022)

Διοργανική Συμφωνία της 20^{ης} Μαΐου 2021 μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για ένα υποχρεωτικό Μητρώο Διαφάνειας, αρ.3 παρ.1

Π Δουβής, «*Offshore*» δραστηριότητες, (Αθήνα: Διάθεση Δουβής, Εκτύπωση Press Line, 2003)

Β Δούβλης, «Διεθνείς δράσεις κατά της φοροδιαφυγής – φοροαποφυγής: «Η Μεγάλη Χίμαιρα»», *Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιριών*, 8-9 (2015)

ΕΔΔΑ, όλες οι αποφάσεις που αναφέρονται στο κείμενο, (ιστότοπος) <https://www.echr.coe.in> > απόληψη 28/12/2021

ΕΔΔΑ: Η Ελλάδα παραμένει Τρίτη σε καταδίκες για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και για το 2019

Εισηγητική Έκθεση Ν. 2928/2001, ΚΝοΒ 49.1726,1731,1733

Εισηγητική Έκθεση Ν. 3875, αρχείο 58bNomos_ait_ekthesi_n_3875.pdf, απόληψη στις 1/1/2022 από το αρχείο νομοθεσίας στον ιστότοπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης

Ελληνικό Κοινοβούλιο, Έκθεση Επιτροπής [ιστότοπος] <<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/12127321.pdf>>

Ελληνικό Κοινοβούλιο, , Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής [ιστότοπος] <<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/odhgia1937-epist.pdf>>

Ελληνικό Κοινοβούλιο, Πρακτικά Ολομέλειας [ιστότοπος] <<https://www.hellenicparliament.gr/Praktika/Syndedriaseis-Olomeleias?sessionRecord=7c58a5a1-2d94-4425bed0-af4901205588>>

Ελληνικό Μητρώο Διαφάνειας- Σχόλια επί της διαβούλευσης του νόμου για το lobbying [ιστότοπος] <https://vouliwatch.gr/resources/file/2021/7/12/60bb8ae8-afa4-465f-ba81-fd8d6b419bf5.pdf>

Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, Δέουσα επιμέλεια ως προς τον πελάτη <http://www.hcmc.gr/el/web/portal/deousa-epimeleia-os-pros-ton-pelate>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (ΕΠΒ), «Εξελίξεις αναφορικά με τα πρότυπα της ΕΠΒ σε σχέση με την αστυνομική κράτηση» στην 12^η Γενική Έκθεση, [ιστότοπος] (2002) <https://rm.coe.int/16806cd1dc>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ψήφισμα της 15^{ης} Δεκεμβρίου 2022 σχετικά με τις υποψίες διαφθοράς από το Κατάρ και την ευρύτερη ανάγκη διαφάνειας και λογοδοσίας στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, [ιστότοπος] (2022) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0448_EL.HTML

Α Ζαχαριάδης, «Αρχή της αναλογικότητας και δίκαιη δίκη. Πορίσματα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (2006)

Α Ζαχαριάδης, «Ζητήματα εφαρμογής του Ν.4022/2011» σε *Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016)

Α Ζαχαριάδης, «Η ποινική διαπραγμάτευση κατά τον νέο ΚΠΔ: σύντομη παρουσίαση της ρύθμισης του άρθρου 303» *novae criminalia Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων* 7/10 (2019)

Δ Ζιούβας, «Άξονες μίας σύγχρονης ποινικής αντεγκληματικής πολιτικής κατά της δωροδοκίας και της δωροληψίας στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα», σε Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 774 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Π Ζυγούρης και Γ Παπαδόπουλος, *Νέα αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΛΙΚΡΑΤΗΣ*, (Ν.3852/2010 ΦΕΚ Α' 87 Α' Έκδοση)

Π Ζώμας, «Οι ρυθμίσεις του νέου Ν.4816/2021 για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες – Ερμηνευτική προσέγγιση (ΜΕΡΟΣ Α')», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9 (2022)

Μ Καϊάφα - Γκμπάντι, «Η πρόκληση για διακίνηση ναρκωτικών στην υπηρεσία της καταστολής της», *ΜΝΗΜΗ*, Π/Ι, (1996)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η οριοθέτηση του αξιοποίνου της τρομοκρατίας και οι προκλήσεις για ένα δικαιοκρατούμενο ποινικό δίκαιο», *ΝΕ Ποινικά Χρονικά*, 10 (2005)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Νεότερες εξελίξεις του ποινικού δικαίου στην Ε.Ε. και δικαιοκρατικά ελλείμματα», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2006)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας», *Ποινικά Χρονικά*, 1 (2007)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η πρόληψη της τρομοκρατίας και το ποινικό δίκαιο της προ-προληπτικής καταστολής: Νέες αξιόποινες πράξεις για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στην Ε.Ε.», *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2009)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Ποινική καταστολή της διαφθοράς στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα: το νομοθετικό πλαίσιο της Ε.Ε. στην ευρύτερη διεθνή σκηνή και το εθνικό μας δίκαιο», *Ποινικά Χρονικά*, Ξ' (2010)

Μ Καϊάφα - Γκμπάντι, *Μοντέλα επιτήρησης στο κράτος ασφαλείας και δίκαιη ποινική δίκη*, ΝΣ ΑΠΘ (2010)

Μ Καϊάφα - Γκμπάντι, «Η πρόσφατη νομολογία του ΕΔΑΑ για την αστυνομική διείσδυση και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2011)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, *Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισσαβώνας*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η επίδρασή της στην εθνική μας έννομη τάξη», σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. εποπτ.) *Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές – Εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2015)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές– Η εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Θεμελιώδης οργάνωση υπερκρατικών οργανισμών, παρέμβασή τους στο πεδίο της ποινικής καταστολής και ταυτότητα του ποινικού δικαίου», *Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου*, Sakkoulas-Online.gr, (2016)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ταυτότητα του διαγραφόμενου από τη Συνθήκη της Λισσαβώνας μοντέλου οργάνωσης της ποινικής καταστολής μεταξύ Ε.Ε. και κρατών μελών» σε *Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου*, Sakkoulas-Online.gr (2016)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Το ποινικό δίκαιο στην εποχή της προϊούσας παγκοσμιοποίησης: θεμελιώδεις προβληματικές σε μια συγκριτική θεώρηση του αμερικανικού και του ενωσιακού ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*. 7 (2016)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Υπερκρατικός προσδιορισμός της ποινικής καταστολής: Ιδεολογικοί άξονες ανάπτυξης του ενωσιακού ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2018)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι και Θ. Παπακυριάκου, «Εισαγωγικά: Το φαινόμενο της διαφθοράς και το ενωσιακό θεσμικό πλαίσιο για την ποινική αντιμετώπισή της» σε *Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου*, 2^η έκδ , Sakkoulas-Online.gr (2019)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Βασικές αρχές του κράτους δικαίου, ο νέος Ποινικός Κώδικας και οι τροποποιήσεις του», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2020)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η τεχνητή νοημοσύνη ως πρόκληση για το ποινικό δίκαιο. Προς αναζήτησης ενός νέου μοντέλου απόδοσης ποινικής ευθύνης;», *Ποινικά Χρονικά*, 1 (2023)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Σύγχρονη ποινική καταστολή στο πλαίσιο της ΕΕ και κράτος δικαίου: το αξιόποινο ως εργαλείο υπηρετήσης πολιτικής σκοπιμότητας στο παράδειγμα της παραβίασης ενωσιακών περιοριστικών μέτρων κατά της Ρωσίας», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2023)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Τα χαρακτηριστικά και η φιλοσοφία των “παρεμβάσεων” του ν. 5090/2024 σε θεσμούς του Γενικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα», *Ποινικά Χρονικά* 4 (2024)

Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η Πρόταση της Επιτροπής για την αντιμετώπιση της διαφθοράς στην ΕΕ: σημεία αιχμής για την πρόληψη και την καταστολή της και ενδεχόμενες επιδράσεις στο εθνικό μας δίκαιο», *Ποινική Δικαιοσύνη* (5^{ος} 2024 τεύχος 283ο)

Κ Καλλίρης, «Οργανωμένο έγκλημα και διαφθορά: φαινότυπος, αλληλεπίδραση και ποινικό δίκαιο» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) σ 253

Κ Καλλίρης, «Ο διαβρωτικός ρόλος της διαφθοράς σε περιόδους θεσμικής κρίσης», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) 774 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Γ Καλφέλης, «Μέτρα δικονομικού καταναγκασμού και οργανωμένο έγκλημα», σε *Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου* (Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία Π Ν Σάκκουλας, 2000)

Κ Ν Κανελλόπουλος, «Φοροδιαφυγή στις ανώνυμες εταιρίες, εκτίμηση από τις εισαχθείσες στο ΧΑΑ», *Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών ΚΕΠΕ* (2002), [ιστότοπος] https://www.kepe.gr/pdf/D.P/dp_75.pdf, ανάκτηση 1/12/2022

Δ Καραγκούνης, «Η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος της παρ.1 του άρθρου 187 ΠΚ (Παρατηρήσεις με αφορμή την υπ' αριθμ.71/2015ΑΠ)», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2017)

Μ Καραναστάσης, *Ο προληπτικός και κατασταλτικός έλεγχος των δαπανών και εσόδων των Ο.Τ.Α.*, (Εκδόσεις Γ Μ Καραναστάσης, 2006)

Μ Καραναστάσης, *Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα ΚΑΛΙΚΡΑΤΗΣ*, (Αθήνα, Εκδόσεις Γ Μ Καραναστάσης, 2011)

Ι Κράνη, «Η ψυχολογία της Ομολογίας: Η συνεισφορά της Δικαστικής Ψυχολογίας στην ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας και την προστασία των δικαιωμάτων του υπόπτου», *Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών-Νομική Σχολή Αθηνών The Art of Crime*, 10, [ιστότοπος] (2021) https://theartofcrime.gr/wp-content/uploads/2021/05/14_KARANI_TEYXOS_10.pdf

Ι Κάρκαλης, «Ανθρώπινα δικαιώματα και θεσμική διαφθορά: Μία εφαρμογή της Θεωρίας της Επιλεκτικής Προσοχής στη δημόσια διακυβέρνηση, σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) σ.589

Α Καρράς, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2011)

Α Καρράς, «Η διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ένα βήμα μπροστά - Δύο βήματα πίσω», *Ποινικά Χρονικά*, (2014)

Α Καρράς«Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», (7^η έκδ Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2020)

Β Καρύδης, *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί πανικοί, ποινική δικαιοσύνη* (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2010)

Β Καρύδης, «Μετανάστες και Κοινωνικοί Πανικοί στην Ελλάδα» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) 1629 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Γ Κατρινάκης, «Το φορολογικό απόρρητο: δικαιολόγηση και όρια της άρσης του», *Συνήγορος*, 148 (2021)

Λ Κατσέλη, «Greece 2020: Researching a Greek Development Model» σε Τ Giannitsis (επιμ) *Researching a Greek Development Model*, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2008)

Δ Κιούπης, «Το “σκληροτράχηλο” χάσμα ποινικής θεωρίας και πράξης» σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020)

Α Κονταξής, *Ποινικός Κώδικας με τις τροποποιήσεις των Ν.2408/96 & 2479/97*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 1997)

~~Τ Κοροντζής και Σ Δασκαλόπουλος, «Ζητήματα δικαστικής συνδρομής υπό το σύγχρονο θεσμικό της πλαίσιο: Ένα εργαλείο κατά των εγκλημάτων διαφθοράς» σε Δ. Ζιούβας (επιμ.) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016)~~

Τ Κοροντζής, «Οι πρόνοιες για την αντιμετώπιση της διαφθοράς και του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος στη σύμβαση των Η.Ε. για την αντιμετώπιση του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος και στην ελληνική έννομη τάξη» (Πάτρα: 3rd International Open Conference on Business and Public Administration IOCBPA, 2016) https://www.researchgate.net/publication/371911003_Oi_pronoies_gia_ten_antimetopise_tes_diaphthoras_kai_tou_diethnous_organomenou_enklematos_ste_Symbase_ton_EE

Ι Κολιόπουλος, *Περί λύχνων αφάς. Η ληστεία στην Ελλάδα (19^{ος} αι.)* (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2005)

Κ Κοσμάτος, «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 390 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Κ Κοσμάτος και Χ Λαμπάκης, «Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρη και Χ Παπαχαραλάμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019)

Λ Κοτσαλής, «Περί της ποινικής ευθύνης αρχηγού πολιτικού κόμματος και βουλευτή για το αδίκημα της συγκρότησης διεύθυνσης και ένταξης σε εγκληματική οργάνωση», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2015)

Ν Κουλούρης, «Το έγκλημα της οικονομίας, η οικονομία του εγκλήματος και τα οικονομικά εγκλήματα», στο *Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα, 1993)

Ν Κουλούρης, «Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαραλάμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019)

Α Κούνδουρος, *Διοικητικές Διαφορές Αίτηση Ακυρώσεως – Αγωγή*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2006)

Ν Κουράκης, «Έννοια και ορισμός της οικονομικής εγκληματικότητας» σε Ν Κουράκης και Δ Ζιούβας *Τα Οικονομικά Εγκλήματα Ι Γενικό μέρος*, (Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007)

Ν Ε Κουράκης και συνεργ επιμ Ν Κουλούρης, *Η Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος* (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009)

Ν Κουράκης, «Προβλήματα ανακριτικής στο Ελληνικό Δίκαιο της Απόδειξης», σε Ν Κουράκης, Κ Σπινέλλη, Μ Καμπούρη, Μ Κρανιδιώτη, Β Σαλεσιώτου και Ε Χαρατσής *συμβολές στην μελέτη της Ανακριτικής* (1^η έκδ, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2004)

Ν Κουράκης, «Καταπολεμώντας τη διαφθορά στην Ελλάδα», *The Art of Crime* [ιστότοπος] (2011)
<<https://theartofcrime.gr/old/oldartofcrime/old.theartofcrime.gr/index77a2.html?pgtp=1&aid=1310979247>>

Ν Κουράκης, «Η δωροδοκία από την άποψη της αντεγκληματικής πολιτικής, με ιδιαίτερη έμφαση στις Συστάσεις προς την Ελλάδα της Επιτροπής (Ομάδας Κρατών) για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2013)

Ν Κουράκης, «Τα αίτια της διαφθοράς στην Ελλάδα και οι δυνατότητες αντιμετώπισής της σε περίοδο κρίσης, σύμφωνα με έρευνα σε φοιτητές ελληνικών πανεπιστημίων» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) σ.405

Ν Κουράκης, «Η Κοινωνική Δικαιοσύνη ως νέος στόχος της Αντεγκληματικής Πολιτικής», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2018)

Χ Κουρούτζας, “Από τον «Εγκληματία Άνθρωπο» στα «Εγκληματικά Γονίδια»: γενετικός λόγος και εξουσία στη γενετικοποίηση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς”, σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

Χ Κουρούτζας, «Το έγκλημα αποδίδει; Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στην Ελλάδα» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019)

Ε Κουτζαμάνη, «Διαφθορά και Φοροδιαφυγή» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015) 726 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Ε Κουτζαμάνη, «Δικαιοσύνη, Διοίκηση και Αντιμετώπιση της Διαφθοράς στο Δημόσιο Τομέα» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) σ.15

Η Κουτσούκου, *Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις*, ΕΑΠ 2022

Μ Κρανιδιώτη, «Η σημασία της έρευνας για τον θεωρητικό λόγο στην Εγκληματολογία: “ ἔν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα”», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

Α Κωνσταντινίδης, «Το πρόβλημα των εξ ακοής μαρτύρων», *Ποινικά Χρονικά* ΜΣΤ’(1996)

Α Κωνσταντινίδης, «Καθήκον αληθείας, επαγγελματικό απόρρητο και ιδιωτικές έρευνες του συνηγόρου», *Ποινικά Χρονικά*, 5 (1997)

Α Κωνσταντινίδης, «Τραπεζικό απόρρητο και νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», σε *Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ’ Πανελληνίου Συνεδρίου* (Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία Π Ν Σάκκουλας, 2000)

Α Κωνσταντινίδης «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο Βασικές έννοιες» (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2010)

Α Κωνσταντινίδης, «Δικαίωμα υπερασπίσεως και δικηγορικό απόρρητο», *Ποινικά Χρονικά*, 6 (2016)

Α Κωνσταντινίδης, «Η Αρχή της Παγκόσμιας Δικαιοσύνης – Επίκαιρα ζητήματα Ναρκωτικά – Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες – Τρομοκρατία», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2017)

Α Κωνσταντινίδης, «Προστατευόμενοι μάρτυρες και Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος», *Ποινικά Χρονικά*, (2019)

Α Κωνσταντινίδης, «Προστατευόμενοι μάρτυρες, ανώνυμοι μάρτυρες και “πρόσωπα εμπιστοσύνης”», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023 *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Α Κωστάρας, «Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος», σε *Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου* (Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία Π Ν Σάκκουλας, 2000)

Π Λαζαράτος, «Περί αρμοδιότητας προς ανάκληση διοικητικών πράξεων . Με αφορμή την ΣτΕ Ολ. 1581/2010», *Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου*, 29 (2010)

Γ Λάζος, *Διαφθορά και Αντιδιαφθορά*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2005)

Γ Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2007)

Χ Λαμπάκης, «Η νομοθέτηση διατάξεων “ποινικής ασυλίας” σε περίοδο κρίσης. Προώθηση της κυβερνητικής πολιτικής με αντάλλαγμα την ατιμωρησία», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025)

Ε Λαμπροπούλου, *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος* (Αθήνα: Παπαζήση, 1994)

Ε Λαμπροπούλου, «Η οργανωμένη εγκληματικότητα και η εσωτερική (αν)ασφάλεια», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8/9 (2000)

Ε Λαμπροπούλου, «Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) 1029 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Ε Λαμπροπούλου, «Αστυνομία “Ο εχθρός ανάμεσά μας” και ο ρόλος της Εγκληματολογίας», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2019)

Ν Λίβος, «Η δικονομική θέση των καθ' ών υφίστανται υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος», *Ποινικά Χρονικά*, (1995), 1103

Ν Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του», σε *Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου* (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2000)

- Ν Λίβος, «Ανακριτική Διείσδυση, υπέρ του θεσμού» *ΠοινΛογ* (2001)
- Ν Λίβος, «Πολύ κακό για το τίποτα: Οι ανακριτικές αρμοδιότητες της Εθνικής Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2006)
- Ν Λίβος, «Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις», *Δίκαιο και Οικονομία*, Ι/α' (2007)
- Ν Λίβος, «Ζητήματα ερμηνείας του άρθρου 187Π.Κ. Με αφορμή το υπ' αριθμ.215/2015 Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2015)
- Ν Λίβος, «Το αξιόποινο του agent provocateur» *Ποινικά Χρονικά* ΛΣΤ' 580.
- Ν Λίβος, «Επί του ερωτήματος αν πρόσωπο που φέρει την ιδιότητα του βουλευτή είναι «υπάλληλος» υπό την έννοια του στ.α' του άρ.13 ΠΚ και επί του αν το άρ.159 ΠΚ συνιστά διακεκριμένη περίπτωση του άρ.235ΠΚ», *Ποινικά Χρονικά*, (2021)
- Δ Λίμα, *Το Οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022)
- Θ Λότσιος, «Η θέση του ανακριτή στην ποινική δική. Δικαιοπολιτικές κρίσεις και σύγχρονοι προβληματισμοί», *ΜΔΕ – ΜΠΣ Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο* (ΑΠΘ, 2017) 5-11 <https://ikee.lib.auth.gr/record/299739/files/GRI-2018-22539.pdf>
- Λ Λυμπερόπουλος, *Η ανίσχυρη διαδικαστική πράξη – Η ακυρότητα στην ποινική διαδικασία*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2008)
- Σ Λύτρας, *Διοικητικό Δίκαιο*, (Β' έκδ Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2010)
- Γ Α Μαγκάκης, *Ποινικό Δίκαιο*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1984)
- Γ Α Μαγκάκης, «Σκέψεις για τον σύγχρονο κοινωνικό ρόλο του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 6 (2006)
- Κ Μαλαφάντης, *Αξιοποίηση φοροδιαφυγή. Έκδοση εικονικών, πλαστών ή νοθευμένων φορολογικών στοιχείων αρ.19 Ν.2523/97 όπως ισχύει μετά την τροποποίηση του Ν.3220/2004*, (Πάτρα: Εκδόσεις «ΕΛΛΟΓΟΣ», 2006)
- Α Μανιτάκης, *Κράτος Δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας Ι*, (Σάκκουλας, 1994)
- Π Μαντζούφας, *Ο Λόγος περί διαφθοράς και η ποινική ευθύνη των υπουργών*, <https://www.constitutionalism.gr/2154-o-logos-peri-diaftoras-kai-i-poiniki-eytyni-twn-yp/>
- Ι Μανωλεδάκης, «Το τέλος μιας κριτικής» *Ποινικά Χρονικά*, Λ (1980)
- Ι Μανωλεδάκης, «Η τυποποίηση οικονομικών εγκλημάτων σε ειδικούς ποινικούς νόμους και η συρροή τους με αντίστοιχα εγκλήματα τυποποιημένα στον ποινικό

κώδικα στο *Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα, 1993)

Ι Μανωλεδάκης, *Το έννομο αγαθό*, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 1998)

Ι Μανωλεδάκης, *Ασφάλεια και Ελευθερία* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2002)

Λ Μαργαρίτης, «Προκαταρκτική εξέταση – προανάκριση: Θεωρητικές συμβολές – πρακτικές εφαρμογές» *Ποινική Δικαιοσύνη*, 5 (2007), 596-605

Λ Μαργαρίτης, *ερμηνεία – Εφαρμογή Ποινικού Κώδικα*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2009)

Λ Μαργαρίτης, *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας* (7η έκδ Νομική Βιβλιοθήκη, 2016)

Λ Μαργαρίτης, *Ο νέος κώδικας ποινικής δικονομίας. Οι αλλαγές του Ν.4855/2021. Ερμηνεία κατ' άρθρο των διατάξεων του Ν.4620/2019 που τροποποιήθηκαν*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2021)

Λ Μαργαρίτης, Ν Παρασκευόπουλος και Γ Νούσκαλης, *Ποινολογία. Άρθρα 50-133 νέου ΠΚ*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016).

Λ Μαργαρίτης, «Απαγορευμένα αποδεικτικά μέσα και δικηγορικό απόρρητο: αυξημένης τυπικής ισχύος και κοινό κανονιστικό πλαίσιο», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9 (2021)

Λ Μαργαρίτης, «Οικονομικά εγκλήματα και εγκλήματα διαφθοράς: Τμήμα εισαγγελίας ή ένας εισαγγελέας για τη δίωξή τους», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 11 (2021)

Κ Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, (5^η έκδ. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2014)

Δ Μέλισσας, *Το έννομο συμφέρον και η προθεσμία στις πολεοδομικές διαφορές*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007)

Ε Μιχαλοπούλου, «Μια κριτική προσέγγιση του “οικονομικού” εγκλήματος», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε. , 2018)

Ε Μιχαλοπούλου, «Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαραλάμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019)

Ε Μιχαλοπούλου, «Έγκλημα χωρίς θύμα. Μια απόπειρα απόδοσης του εγκληματολογικού φαινομένου της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα στην Ελλάδα της “κρίσης”», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025)

Μητρώο Διαφάνειας της ΕΕ, Στατιστικά Στοιχεία, [ιστότοπος]
<https://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?locale=en&action=prepareView>>

Ι Μοροζίνης, «Κίνδυνος και επικινδυνότητα ως στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2015)

Χ Μουκίου, *Διαφάνεια, Ακεραιότητα και Εντιμότητα στις Δημόσιες Συμβάσεις*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2018)

Ε Μπακιρλή, *Σύγχρονη διακυβέρνηση, σύγχρονη τεχνολογία και αντεγκληματική πολιτική* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2018)

~~Κ Μπακούρης, «Δημόσια διοίκηση και διαφθορά: Το πρόβλημα και οι τρόποι επίλυσής του — η διάσταση του εσωτερικού δικαίου» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016)~~

Η Μπαντέκας, «Διαφθορά και διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων», σε Δ Ζιούβας (επιμ), *Δίκαιο & Πολιτική κατά της Διαφθοράς*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016), σ 575

Ο Μπεκ, *Τι είναι η παγκοσμιοποίηση; Αλυσμένες αντιλήψεις και απαντήσεις* (Αθήνα: Καστανιώτης, 1999)

Ε Μπεςήλα-Βήκα, *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2019)

Ε Μπίλλης, «Λειτουργική σύγκριση, ιδεότυποι και δικονομικό ποινικό δίκαιο», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020)

Α Μπίνης και Α Σωτηροπούλου, *Lobbying: Δραστηριότητες επιρροής με διαφάνεια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022)

Ν Μπιτζιλέκης, *Υπηρεσιακά Εγκλήματα Άρθρα 235-263^α ΠΚ* (2^η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001)

Ν Μπιτζιλέκης, «Η ηθική νομιμοποίηση του ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, (2003)

Ν Μπιτζιλέκης, «Η διαφθορά ως νομικό και πολιτικό πρόβλημα», *Ποινικά Χρονικά*, 2 (2009)

Ν Μπιτζιλέκης, «Θεμελίωση και φύση του Διεθνούς Ποινικού Αδίκου», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (2010)

Ν Μπιτζιλέκης, «Η σύγχρονη διαμόρφωση των εγκλημάτων δωροδοκίας κατά τον Ποινικό Κώδικα. Ένα παράδειγμα μετανεωτερικού Ποινικού Δικαίου», στο

ΣυνΕνΕλλΠον *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας. Δυνατότητες και όρια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013) και *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2013)

Ν Μπιτζιλέκης, «Ποινική προστασία της δημόσιας περιουσίας από εσωτερικές προσβολές – «Διαχειριστικά» εγκλήματα περί την υπηρεσία», *Ποινικά Χρονικά*, (2016)

Ν Μπιτζιλέκης, «Ποινικοποίηση της πολιτικής και πολιτικοποίηση του ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 6 (2018)

Ν Μπιτζιλέκης, «Η κατανομή του ρυθμιστικού πεδίου μεταξύ ποινικού νομοθέτη και δικαστή», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2019)

Π Μπρακουμάτσος, «Ο Ν.3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Σκέψεις-παρατηρήσεις», *ΠοινΔικ*, (2007)

Χ Μυλωνόπουλος, «Εγκλήματα σχετιζόμενα με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές» σε Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου *Τα Οικονομικά Εγκλήματα Πρακτικά Δ' Πανελλήνιου Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 1991* (Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα, 1993)

Χ Μυλωνόπουλος, «Οργανωμένο έγκλημα και Διεθνές Ποινικό Δίκαιο», σε *Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου* (Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία Π Ν Σάκκουλας, 2000)

Χ Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι* (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2007)

Χ Μυλωνόπουλος, «Κοινοτικό Ποινικό Δίκαιο και Γενικές Αρχές του Κοινοτικού Δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2010)

Χ Μυλωνόπουλος, «Το Ευρωπαϊκό Ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας η ουσιαστική νομιμοποίηση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου και η σημασία της δογματικής για τη διαμόρφωσή του», *Ποινικά χρονικά*, 2 (2011)

Χ Μυλωνόπουλος, «Ο θεσμός της ποινικής διαπραγμάτευσης (plea bargaining). Σκέψεις για τη θεωρητική θεμελίωση και την πρακτική λειτουργία του», *Ποινικά Χρονικά*, 2 (2013)

Χ Μυλωνόπουλος, «Προβλήματα διεθνούς ποινικού δικαίου στη νομοθεσία περί διαφθοράς», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2015)

Χ Μυλωνόπουλος, «Η Αποστολή του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου και οι προκλήσεις της σύγχρονης πραγματικότητας», σε *1^ο Συνέδριο του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου – Ι.Ε.Δ.Π.Δ.* [ιστότοπος] (2015)
<https://www.eicli.gr/attachments/article/154/1.%ce%9c%cf%85%ce%bb%cf%89%ce%bd%ce%bf%cf%80%ce%bf%cf%85%ce%bb%ce%bf%cf%82.pdf> ή/και
<https://www.mylonopoulos.gr/publication/article/83/i-apostoli-toy-diethnoys-poinikoy-dikaioy-kai-oi-prokliseis-tis-sygxronis%20pragmatikotitas.html>

Χ Μυλωνόπουλος, «Είναι δυνατός επηρεασμός αθλητικού αγώνα (άρθρ.132 ν.2725/1999) από Μέλη Πειθαρχικής Επιτροπής της ΕΠΟ κατά την άσκηση των καθηκόντων τους;» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε*

εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 844 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Χ Μυλωνόπουλος, «Η ανάγκη μιας γενικής θεωρίας ποινικού δικαίου για την διαμόρφωση αποτελεσματικών και δίκαιων διεθνών ποινικών κανόνων», *Ποινικά Χρονικά*, 6 (2017), 401 ή/και <https://www.mylonopoulos.gr/media/files/49-Mylonopoulos.pdf>

Χ Μυλωνόπουλος, *Διεθνές & Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο* (3^η έκδ Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2021)

Χ Μυλωνόπουλος, *Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος* (4^η έκδ Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2021)

Χ Νάιντος, «Ειδικές ανακριτικές πράξεις: επίκαιρα ζητήματα», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2017)

Χ Νάιντος, «Προδικαστικές καταθέσεις ευάλωτων μαρτύρων στο ακροατήριο: Η αποδεικτική υποκατάσταση της άμεσης μαρτυρίας με ανάγνωση έγγραφων προδικαστικών καταθέσεων και προβολή ηλεκτρονικών καταγραφών τους», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023 *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Ο Ναμίας, «Ο ρόλος και η ευθύνη του χρηματοπιστωτικού συστήματος στο ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. “Καθαρή” ή ελεύθερη κοινωνία;* (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2007)

Μ Νίκας, «Η κρατική καταστολή στη συγκυρία ενίσχυσης της απόλυτης έναντι της σχετικής υπεραξίας» *Θέσεις*, 118/1-3(2012) [ιστότοπος] http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1171:category-1171&catid=134&Itemid=113

Νόμος 2928/2001 – ΦΕΚ 141Α/27.6.2001 Τροποποίηση διατάξεων ΠΚ & ΚΠΔ

Νόμος υπ’ αρ. 3875/2010, *Κύρωση και Εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των Τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις*, (ΦΕΚ Α 158, 2022)

Γ Νούσκαλης, *Ποινική προστασία προσωπικών δεδομένων. Η νομολογιακή συμβολή στην ερμηνεία βασικών όρων*, (Β’ έκδ Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007)

Π Παναγιωτόπουλος, «Οι αρμοδιότητες, τα καθήκοντα και τα δικαιώματα των ανακριτικών υπαλλήλων κατά την προδικασία, σύμφωνα με τα άρθρα 251-252 ΚΠΔ», *Ποινικά Χρονικά*, 6 (2020)

Γ Πανούσης, «Διαφθορά – Διαπλοκή και πολιτική μηχανή», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9 (2006)

Γ Πανούσης, *Εγκληματογενείς και εγκληματογόνοι κίνδυνοι* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2007)

Σ Παπαγεωργίου-Γονατάς, «Το έννομο αγαθό στο έγκλημα της παράβασης καθήκοντος», *Ποινικά Χρονικά*, (1995)

Σ Παπαγεωργίου-Γονατάς, «Ο ρόλος του προβοκάτορα ηθικού αυτουργού στο έγκλημα της διακίνησης ναρκωτικών», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2016)

Α Παπαδαμάκης, «Ανακριτική διείσδυση: όρια και υπερβάσεις», *Ποινική Δικαιοσύνη* 11-12 (2010)

Α Παπαδαμάκης, «Η δικανική πεποίθηση και η κοσμοθεωρία του ποινικού δικαστή», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 9 (2018)

Α Παπαδαμάκης, *Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία, Η δομή της ποινικής δίκης* (10^η έκδ Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2021)

Α Παπαδαμάκης, *Τα περιουσιακά εγκλήματα* (4^η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα 2022).

Α Παπαδαμάκης, «Η αιτιολογία της ποινικής απόφασης, ως αναγκαίο σύστοιχο της ηθικής απόδειξης: Μια ευπρόσδεκτη νομολογιακή μεταστροφή», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023 *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Δ Παπαδημητρόπουλος, «Οικονομική Κρίση και Εγκληματικότητα», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 66 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Α Παπαθανασίου και Γ Γερμανός, «εξέλιξη και ανάπτυξη νέων μορφών ψηφιακής εγκληματικότητας στον Κυβερνοχώρο σε εποχές κρίσης», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 1305 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Ζ Παπαϊωάννου, *Αστυνομικό Δίκαιο - Η λειτουργική αρμοδιότητα του αστυνομικού προσωπικού της ελληνικής Αστυνομίας*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2005)

Μ Παπαϊωάννου, *Το πρόβλημα της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων – επιχειρήσεων: δογματική ανάλυση και αναζήτηση ενός εναλλακτικού μοντέλου ευθύνης*, ιστότοπος <https://ikee.lib.auth.gr/record/130763/files/Papaioannou%20M.pdf> (2012)

Χ Παπαχαράλαμπος, «Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος – Διεθνής νομοθέτηση – Στάση της Ελληνικής Έννομης Τάξης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 7 (1998)

Χ Παπαχαράλαμπος, «Η εξιχνίαση του οργανωμένου εγκλήματος. Η προβληματική των ειδικών ανακριτικών τεχνικών», σε *Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου* –

Μαραγκοπούλου, επιμ. Μαγγανάς Α., Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Εγκληματολογίας – (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη 2003, Βρυξέλλες: Bruylant)

Χ Παπαχαραλάμπους, «Κοινωνικά ουδέτερες πράξεις και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. “Καθαρή” ή ελεύθερη κοινωνία;* (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2007)

Χ Παπαχαραλάμπους, «Επανεκτιμώντας την ποινική συνδιαλλαγή: Μια ακόμη προσέγγιση για τη συμβατότητα του θεσμού με τη φύση της ποινικής δίκης», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2018)

Χ Παπαχαραλάμπους, «Δικαιώματα των μερών και ιδεολογικές τους χρήσεις», *Ποινικά Χρονικά*, 2 (2019)

Χ Παπαχαραλάμπους, «Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαραλάμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019)

Χ Παπαχαραλάμπους, «Η ποινική δογματική στη μετανεωτερική συνθήκη, Αντοχή στη ρευστότητα ή το τέλος μιας αυταπάτης;», *Ποινικά Χρονικά*, (2020)

Μ Παπαχρήστου, «Ζητήματα πραγματογνωμοσύνης στην ποινική δίκη», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023, *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Ε Παππά, «Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό και στην πρόληψη της διαφθοράς και της απάτης», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025)

Σ Παππάς (επιμ), *Ποινική προδικασία. Από τη θεωρία στην πράξη*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2023)

Ν Παρασκευόπουλος, *Η καταστολή της δράσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα*, (εκδ. Σάκκουλα, 2014)

Ν Παρασκευόπουλος, «Φιλελεύθερο ποινικό δίκαιο και τεχνητή νοημοσύνη», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2023)

Δ Παρασκευόπουλος, «Προσδιορίζοντας το περιεχόμενο της οπαδικής βίας στον αθλητισμό, μανιχαϊσμός και ασφάλεια στην εξέδρα», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

Σ Παύλου, «Η μετεξέλιξη της διακινδυνεύσεως σε βλάβη και τα ανακύπτοντα ζητήματα συρροής», *Ποινικά Χρονικά*, 11 (2001)

Σ Παύλου, «Το διασυνοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή του», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2002)

Σ Παύλου, «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», *Ποινικά Χρονικά*, 4(2006)

Σ Παύλου, «η “δημόσια περιουσία” ως προνομιακός στόχος του οικονομικού εγκλήματος: καθορισμός του (εννοιολογικού) εύρους της και (ανάγκη;) διακρίνουσας προστασίας της», *Ποινικά Χρονικά*, 6 (2011)

Σ Παύλου, «Η μαγνητοφώνηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων από τις αρχές», σε Χ Παπαχαράλαμπους (επιμ.), *Αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2015)

Σ Παύλου, Γ Δημήτριάδης και Κ Κοσμάτος, *Οι Κυρώσεις στον Νέο Ποινικό Κώδικα. Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 50-133 ΠΚ (Ν 4619/2019, όπως ισχύει με Ν 4637/2019, Ν 4855/2021 και Ν 4871/2021, (2^η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2023)*

Γ Πεπόνης «Η de lege lata αρχή της μυστικότητας της προδικασίας και η έκνομη πραγματικότητας», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2010)

Β Πετρόπουλος, «Ζητήματα υποκειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (άρθρο2 παρ.5 του Ν.3691/2008)», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (2008)

Μ Πικραμένος, *Όψεις της διοικητικής οργάνωσης του Κράτους μετά τον Καλλικράτη*, (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012)

Ε Πουλαράκης, «Παρατηρήσεις στην ΕΔΑΑ - Απόφαση της 21.02.2008 Πυργιωτάκης κατά Ελλάδος», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2008)

Ε Πρεβεδούρου, , *Οι Ανεξάρτητες Αρχές* (Διαδικτυακό Μάθημα: 24.3.2020), <https://www.prevedourou.gr/oi-ανεξάρτητες-αρχές-διαδικτυακό-μάθ/> (2021) (

Δ Ράικος, *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2003)

Δ Ράικος, *Η δημόσια διοίκηση απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις του οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς*, ΔιΔικ/2005, 1-43 Sakoulas-Online.gr (2005)

Δ Ράικος «Το φαινόμενο της διαφθοράς στο πεδίο των δημοσίων συμβάσεων», σε Ζιούβας Δ. (επιμ), *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) 303

Δ Ράικος, *Δίκαιο Δημοσίων Συμβάσεων*, (Γ' έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2019)

Λ Ρακιντζής, «Ο ρόλος του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016)σ421

Θ Σάμιος, «Ανακριτικές πράξεις επί εγκληματικών οργανώσεων», *Ποινικά Χρονικά* (2001)

Θ Σάμιος (επιμ) *Ποινικός Κώδικας, Κώδικας τσέπης 4* (21^η εκδ, Αθήνα: Π Ν Σάκκουλας, 2019)

Θ Σάμιος (επιμ.), *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Κώδικας τσέπης 5*, (20^η έκδ, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2019)

Μ Σαντέλ, *Δικαιοσύνη τι είναι το σωστό;*, (μτφρ Σ Κιουπκόλης), (Αθήνα: Πόλις, 2017)

Ι Σαρμάς, Χ Κοντιάδης και Χ Ανθόπουλος, *ΕΣΔΑ Κατ' άρθρο Ερμηνεία*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2021)

Α Σαχουλίδου, «Η διασυνοριακή πρόσβαση σε ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία από τη σκοπιά του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023, *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Α Σαχουλίδου, «Η ευθύνη νομικών προσώπων και οντοτήτων για αδικήματα δωροδοκίας. Παρουσίαση και κριτική επισκόπηση των άρθρων 134-135 ν. 5090/2024», *Ποινικά Χρονικά*, 8(2024)

Χ Σεβαστίδης, «Η σημασία και η λειτουργία του άρθρου 178 παρ.2 και του του νέου ΚΠΔ (έννοια “βάρους απόδειξης” και ενίσχυση τεκμηρίου αθωότητας)», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 228/4 (2019)

Ι Σεραφείμ, «Πολιτικές και καλές πρακτικές καταπολέμησης της διαφθοράς στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) 467

Σ Σιδερίδου, Ε Καλαϊτζίδη και Ε Καλούτσου, «Ξέρατε ότι...Η γνωστική συνέντευξη είναι ένα μοντέλο απολογίας του κατηγορουμένου που διαφέρει από την ανάκριση;» *Crime Times*, 19 (2022) [ιστότοπος] <<https://www.crimetimes.gr/gnwstiki-synentefksi/>>

Μ Σκανδάμης, «Οίκοι αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας: Ελευθερία χωρίς όρια;», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 1084 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Μ Σκόνδρα, «Αναγνώριση Προσώπου και Προσωπικά Δεδομένα», [ιστότοπος] <https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/magdalini_skondra/anagnorisi-prosopoy-face-recognition-kai-prosopika-dedomena> απόλψη 28/12/2021

Δ Σορβατζιώτη, «Η αρχή της ηθικής απόδειξης στα πλαίσια της νομιμότητας», *Ποινική Δικαιοσύνη* 12 (2014)

Π Σπανός, *Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος*, ΕΑΠ (2021)

Κ Σπινέλλη, «Συστημική θεώρηση της ποινικής δικαιοσύνης και ναρκωτικά», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2005)

Κ Σπινέλλη, «Η πρόληψη της εγκληματικότητας στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2009)

Κ Σπινέλλη, «Οικονομική κρίση και εγκληματικότητα: Τρεις αφηγήσεις», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2015)

Δ Σπινέλλης, *Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος (πανεπιστημιακές παραδόσεις), Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία*, (Αθήνα: Σάκκουλας, 1988)

Δ Σπινέλλης, «Φαινόμενα ανομίας, ιδίως στις μέρες μας», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2012)

Δ Σπινέλλης, «Η εγκληματικότητα των πολιτικών στην εξουσία», *Ποινικά Χρονικά*, ΞΓ/1 (2013)

Ε Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 1194 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Ε Σταμούλη, «Ποινική Δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος» σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελής, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1^ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016* (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018)

Ε Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: ΕΑΠ., 2019)

Ε Σταμούλη, *Κριτικές θεωρήσεις του ποινικού φαινομένου. Το παράδειγμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος 2025)

Ε Σταμούλη, Μ Γασπαρινάτου, «Θεωρητική εξέλιξη και τυπολογίες των εγκλημάτων των ισχυρών», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) *Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, 2025)

Δ Στίγγας, «Η ευθύνη νομικών προσώπων για αδικήματα δωροδοκίας, ως μέσο καταπολέμησης της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα. Χαρακτηριστικά και στοχοθεσία» [ιστότοπος] https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2024/09/stiggas_2024.pdf

Κ Συκιώτη-Χαραλαμπίκη, «Οι πρόσφατες εξελίξεις στο αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 283 (5^{ος} 2024)

Ι Συμεωνίδης, «Η αντιμετώπιση της διαφθοράς στο πλαίσιο του πειθαρχικού δικαίου των δημοσίων υπαλλήλων, σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) 353

Ε Συμεωνίδου - Καστανίδου, «Αστυνομική διείσδυση - Κατά του θεσμού», *Ποινολόγος* 4(2001)

Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Δικηγορικό απόρρητο και νομιμοποίηση παράνομων εσόδων», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2006)

Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (2006)

Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Δικηγόροι: Υποχρεώσεις συνδρομής στην αντιμετώπιση της νομιμοποίησης παράνομων εσόδων και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και ποινική ευθύνη», *Ποινικά Χρονικά*, 10 (2008)

Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η “βίαιη ριζοσπαστικοποίηση” στο στόχαστρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2009)

Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Τα όρια εφαρμογής των ειδικών διατάξεων για την ποινική ευθύνη των Υπουργών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 14/4 (2012)

Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2012)

Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Προκλήσεις για τον σύγχρονο ποινικό νομοθέτη», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2015)

Ε Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Νομιμοποίηση παράνομων εσόδων. Σημεία απόκλισης της εθνικής από την ενωσιακή νομοθεσία», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2024)

Γ Σωτηρέλης και Θ Ξηρός, *Σύνταγμα της Ελλάδας και Κανονισμός της Βουλής*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020)

Τ Τέλλογλου, «Από την αρχή του 2006, όλοι ήξεραν το σκάνδαλο Siemens», (2009) <https://www.kathimerini.gr/politics/358414/apo-tin-archi-toy-2006-oloi-ixeran-to-skandalo-siemens/>

Ι Τέντες, «Η αναγκαιότητα μίας εθνικής στρατηγικής κατά της Διαφθοράς» στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα,2016)

Μ Τεχνίτης, «Σκέψεις για τη Σχέση των Πολυεθνικών Εταιριών με την Αντεγκληματική Πολιτική των Κρατών» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016) 1069 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Ν Τζαναβάρη, *Οι Διεθνείς Συμβάσεις για την Αυτόματη Ανταλλαγή Φορολογικών Πληροφοριών. Παρουσίαση και ερμηνεία των ρυθμίσεων του διεθνούς φορολογικού*

δικαίου, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2019), 23-26, 39-42, 59-61, 108-120 [28 (για το διεθνές φορολογικό απόρρητο) και 110-111 (για Αυτόματη ανταλλαγή)]

Τ Τζαννετάκη, «Ο Ποινικός Κώδικας του 2019 και οι διαδοχικές τροποποιήσεις του έως και τον Ν. 5090/2024. Μια κριτική αφηγηματική ανάλυση της διπλής αλλαγής παραδείγματος στην ελληνική νομοθεσία για τις ποινές», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2024)

Α Τζαννετής, «Από το εξεταστικό στο κατηγορητικό σύστημα». *Κοτσαλής, Κιούπης, Ιστορία ποινικού δικαίου και ποινικών θεσμών*, 406-3-421 (2007)
https://student.ccuoc.gr/uploadFiles/181-%CE%94%CE%99%CE%9A%CE%9A219/Tzanetis_Exetastiko_Katighoritiko.pdf

Α Τζαννετής, «Η δωροδοκία ιδίως μέσω αφανών πόρων (“μαύρα ταμεία”) και η δωροληψία μέσω επιστροφών (“kick-back”) ως πράξεις απιστίας – Πάταξη της διαφθοράς και με τη βοήθεια του άρθρου 390 ΠΚ;», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2013)

Α Τζαννετής, «Η μετεξέλιξη του παραδοσιακού υπερασπιστικού προτύπου – Ο νέος ρόλος του συνηγόρου στην ποινική διαπραγμάτευση (Plea bargaining), *Ποινικά Χρονικά*, 1 (2017)

Α Τζαννετής, «Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας», *Ποινικά Χρονικά* (2018)

Σ Τόγιας, «Η διασυνοριακή ροή κρυπτοδεδομένων στην ΕΕ: Μαθήματα από την επιχείρηση EncroChat», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023, *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Β Τουντόπουλος, «Η εφαρμογή του κανόνα της επιχειρηματικής κρίσης στο ποινικό δίκαιο. Σκέψεις σχετικά με το αδίκημα της απιστίας με αφορμή τις από 12.10.2016 (5 StR 135/15) και 26.11.2015 (3 StR 17/15) αποφάσεις του Γερμανικού Ακυρωτικού», *Ποινικά Χρονικά*, 1 (2018)

Α Τριανταφύλλου, «Η εξέταση ανηλίκων μαρτύρων», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023, *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Γ Τριανταφύλλου, «Αποδεικτικές απαγορεύσεις και αρχή της αναλογικότητας», *Ποινικά Χρονικά*, 4 (2007)

Γ Τριανταφύλλου, Ξέπλυμα περιουσίας προερχόμενης από φοροδιαφυγή», *Ποινικά Χρονικά* (2014)

Γ Τριανταφύλλου, «Η ευθύνη των “εκπροσώπων” των επιχειρήσεων», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020)

Γ Τριανταφύλλου, *Το ποινικό δίκαιο της επιχείρησης. Ατομική ποινική ευθύνη στις μεγάλες επιχειρήσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2021)

Α Τσαγκαλίδης, «Παρατηρήσεις στο ΣυμβΠλημμΑθ 3721/2017», *Ποινικά Χρονικά*, (2018)

Μ Τσερτσίδης, «Παρατηρήσεις στο ΣυμβΠλημΑθ 2463/2021 (Δέσμευση περιουσιακών στοιχείων με απόφαση του Προέδρου της Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες - Προϋποθέσεις νόμιμης επιβολής - Αρμοδιότητα άρσης / ανάκλησης του Συμβουλίου)», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 2 (2022)

Μ Τσερτσίδης, «Οι τροποποιήσεις του Ν.5090/2024 στο πεδίο της ποινικής διαπραγμάτευσης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 283 (5^{ος} 2024)

Ι Τσίγγανου, «Αντεγκληματική πολιτική και τυπικός κοινωνικός έλεγχος στην Ελλάδα της κρίσης» σε Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2016), 214 [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Κ Τσίνας, «Περί του ορισμού του εγκλήματος», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ.), *Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη*, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, 2020)

Π Τσιρίδης, «Το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος και το λειτούργημα του συνηγόρου», σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. “Καθαρή” ή ελεύθερη κοινωνία;* (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2007)

Ν Τσιρώνης, «Τεχνικές ανίχνευσης των ύποπτων χρηματοοικονομικών ροών στο πλαίσιο της ανάκρισης» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., 2019)

Γ Τσόλιας, «Η επεξεργασία γενετικών δεδομένων (DNA) για την διακρίβωση εγκλημάτων υπό το πρίσμα του ενωσιακού δικαίου (με αφορμή την ΔΕΕC-205/21)», σε 9^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10.2023, *Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία*

Ο Τσόλκα, «Το σύστημα των κυρώσεων για τη δωροδοκία και τις συναφείς πράξεις», Στο ΣυνΕνΕλλΠοιν. *Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013)

Ο Τσόλκα, ««Αποχή από την ποινική δίωξη υπό όρους», κατ' άρθρα 48 και 49 ΚΠΔ» *nova criminalia Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων* 7/10 (2019),

Α Τσουκαλά, «Η θεμελιώδης ασυμβατότητα των σύγχρονων τάσεων αστυνόμευσης με τις αρχές του κράτους δικαίου», σε Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016)

Κ Τσουντας, *Συστήματα Εποπτείας επί των Ο.Τ.Α.*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 1993)

Ε Φαλσιάνι και Α Μινκούτσι, *Το χρηματοκιβώτιο των φοροφυγάδων*, (μτφ) Μ Λυγερού, (επιμ) Ι Τσόλκας), (Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 2015)

Β Φλωρίδης, «Το διεθνές νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς, με ιδιαίτερη έμφαση στη θεσμική θωράκιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Ποινική Δικαιοσύνη* 2 (2007)

Γ Φουσκαρίνης, «Δωροδοκία εκλογέα και άλλα τινά ζητήματα δωροδοκίας (με αφορμή την ΑΠ 884/2014)», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2016)

Κ Φράγκος, *Ποινικός Κώδικας, Κατ' άρθρο Ερμηνεία και Νομολογία Αρείου Πάγου* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020)

Ε Φυτράκης, *Τα Ελεγκτικά Σώματα της Διοίκησης, Θεωρία-Νομοθεσία-Νομολογία*, (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010)

Ε Φυτράκης, «Ο πόνος ως σωματική βλάβη», *Ποινικά Χρονικά*, 6 (2022)

Ε Φυτράκης, «Η έννοια του αθέμιτου ωφελήματος στα εγκλήματα διαφθοράς», *Ποινικά Χρονικά*, 5 (2023)

Α Χαραλαμπίδης, *Ο νέος ποινικός κώδικας*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2020)

Α Χαραλαμπίδης και Π Βруниώτης, «Απαγόρευση αποδεικτικής αξιοποίησης παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων (ηχογραφημένων συνομιλιών) σε βάρος του κατηγορουμένου ή του υπόπτου», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 8-9 (2021)

Δ Χαραλάμπης, *Στρατός και πολιτική εξουσία – Η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, (Αθήνα: Εξάντας, 1985)

Κ Χατζηγιάννου, «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. (Ν 4557/2018-ΦΕΚ Α'139/30.7.2018)» σε Λ Μαργαρίτης και Χ Σατλάνης (επιμ) *Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022)

Κ Χατζηκώστας, «Μερικές σκέψεις για τη δωροδοκία και το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», *Ποινικά Χρονικά*, 7 (2007)

Κ Χατζηκώστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα, τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014)

Κ Χατζηκώστας, «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», *Ποινική Δικαιοσύνη*, (2016)

Ν Χατζηνικολάου, «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου *Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου*, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας, 2014)

Δ Χιόνης, «Το λαθρεμπόριο καπνού στην Ελλάδα της κρίσης» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2016) 1284 <http://crime-in-crisis.com/>

Ν Κ Χλέπας, *Η τοπική αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα*, (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 1999)

Ν Κ Χλέπας και Χ Κουταλάκης, *Αυτοδιοίκηση*, (Πάτρα: Εκδόσεις ΕΑΠ, 2018) (

Ν Κ Χλέπας και Χ Κουταλάκης, *Αποκεντρωμένη Περιφερειακή Διοίκηση του Κράτους*, (Πάτρα: Εκδόσεις ΕΑΠ, 2018)

Γ Χλούπης, «Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης και ειδικότερα του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016), 1231 επ. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Γ Χλούπης, «Το άρθρο 187ΠΚ -Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής οργάνωσης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6 (2020)

Α Χουλιάρας, «Η λειτουργία του ποινικού δικαίου υπό την έποψη της συγκρουσιακής θεωρίας για το έγκλημα («conflict criminology»)), σε Ι Στράγγας, Α Χάνος, Χ Παπαχαράλαμπους και Χ Τσούκα (επιμ.), *Αγαθό, Συμφέρον και Δίκαιο*, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα – Nomos – Paris,Torino,Budapest: L' Harmattan, 2012), 849-892
https://www.academia.edu/862112/H_λειτουργία_του_Ποινικού_Δικαίου_υπό_την_έποψη_της_συγκρουσιακής_θεωρίας_για_το_έγκλημα_conflict_criminology_The_function_of_criminal_law_according_to_conflict_criminology_in_Greek_with_summary_in_FrenchVegh

Α Χουλιάρας, “Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens»” σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ) *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2015), 1124 επ. [ιστότοπος] <http://crime-in-crisis.com/>

Α Χουλιάρας, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, (Αθήνα: Ε.Α.Π. 2019)

Α Χουλιάρας, *Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2024)

Χ Χρυσανθάκης, *ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ Ο νέος νόμος για την αυτοδιοίκηση & την αποκεντρωμένη διοίκηση*, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2010)

Δ Χρυσικός, «Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας και άλλων πρακτικών διαφθοράς: «χαρτογραφώντας» εθνικές νομοθετικές τάσεις και προσεγγίσεις στο πλαίσιο της εποπτείας εφαρμογής της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς» σε 6^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων *Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013)

ΞΕΝΗ

J Allen, “How decolonization helped create tax havens” [ιστότοπος] (2020) <https://pastandpresent.org.uk/how-decolonisation-helped-create-tax-havens/>

A Alognon, A Koumpias and J Martinez-Vazquez, “The impact of Plastic Money Use on VAT Compliance: Evidence from EU Countries” [ιστότοπος] (2004) <<https://icepp.gsu.edu/files/2020/04/paper2004.pdf>>

E Alt, “Economic and financial crime: The long fight”, *Revue Project*, 353/4 (2016), 23-9 https://www.cairn-int.info/article-E_PRO_353_0023_economic-and-financial-cimr.htm#no8

I Androulakis, *Die Globalisierung der Korruptionsbekämpfung*, (Nomos, Halle-Wittenberg 2006)

G Antonopoulos and N Tagarov, “Greece: the politics of crime” in Ph Gounev and V Ruggiero (ed) *Corruption and Organized Crime in Europe. Illegal partnerships* (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2012)

U Beck, “Risikogesellschaft Auf dem Weg in eine andere Moderne”, [ιστότοπος] (1986) < <https://webarchiv-ulrich-beck.soziologie.uni-muenchen.de/wp-content/uploads/2017/10/Risikogesellschaft-Auf-dem-Weg-in-eine-andere-Moderne.pdf>>

U Beck, “The Terrorist Threat – World Risk Society Revisited”, *Theory, Culture & Society*, 19/4 (2002)

U Beck, *Τι είναι παγκοσμιοποίηση; Λανθασμένες αντιλήψεις και απαντήσεις* (μτφρ Γ Παυλοπουλος) (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2002)

H S Becker, *Οι περιθωριοποιημένοι. Μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης* (μτφ Α Κουτζόγλου και Β Μπουρλιάσκος, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2000)

I Berend, *Οικονομική Ιστορία του Ευρωπαϊκού 20^{ου} Αιώνα*, (2009 Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg- Οικονομική Ιστορία, 2021)

T Bezlov and Ph Gounev, “Organised Crime, corruption and public bodies” in Ph Gounev and V Ruggiero *Corruption and organized Crime in Europe. Illegal Partnership* (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012)

M Boyle and J C Vullierme, *A brief introduction to investigative interviewing – A practitioner’s guide*, (Council of Europe, 2019)

M Bukovansky, *The hollowness of anti-corruption discourse*, Review of International Political Economy, 13.2, (2006), 181-209, [ιστότοπος] https://www.researchgate.net/publication/233187133_The_Hollowness_of_Anti-Corruption_Discourse)

A Buehn and F G Schneider, “Size and Development of Tax Evasion in 38 OECD countries: What do we (not) know?”, *Journal of Economics and Political Economy*, 3/1 (2016), [ιστότοπος] file:///C:/Users/User/Downloads/Size_and_Development_of_Tax_Evasion_in_38_OECD_Cou.pdf 1-11 και [ιστότοπος] (2012) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2181359 και November 2012, fusch neu/taxevasion_38OECD.doc Ημερησία.gr, Σάββατο 19 Νοεμβρίου 2016 [ιστότοπος] <<http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=113472566>>

G Caprara, *Profili Politico-giuridici di Tangentopoli*, Libera Università Interanzionale degli Studi Sociali, [ιστότοπος] (2016) https://tesi.luiss.it/20101/1/077912_CAPRARA_GIOVANNI.pdf

M Carnoy, *Κράτος και Πολιτική Θεωρία* (μτφ Σ Παπαϊωάννου, Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας 1990)

L Cavise, “The Transition from the Inquisitorial to the Accusatorial System of Trial: Procedure: Why Some Latin American Lawyers Hesitate” ,*bepress Legal Series* (2006),1552 [ιστότοπος] <https://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/3622/cavise.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

W Chambliss, “A sociological analysis of the law of vagrancy” *Social Problems*, 12/1 (1964), 67-77 [ιστότοπος] <https://doi.org/10.2307/798699>

W Chambliss, *On the take. From petty Crooks to Presidents* (2nd edit, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1988)

W J Chambliss, “On the symbiosis between criminal law and criminal behavior” *Criminology* 42(2)(2004)

P Chong Ho Shon and D Woods, “Criminal Interrogations: A Lacanian Perspective”, [ιστότοπος] (2004) <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/Mesko/208010.pdf>

S Cohen, *Folk Devils and moral Panics* (London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 1972 3rd edn 2002)

Council of the European Union, “Draft Council Conclusions on setting the EU's priorities for the fight against organised and serious international crime between 2018 and 2021” [ιστότοπος] (2017) <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8654-2017-INIT/en/pdf>

D Cressey, *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America* (London and New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2009)

N Christie, *Crime control as industry. Towards Gulags, Western Style*, (London and New York: Routledge, 2017)

CPT – Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής μεταχείρισης ή Τιμωρίας (2017). Έκθεση προς την Ελληνική Κυβέρνηση σχετικά με τις επισκέψεις στην Ελλάδα της CPT, στις 13-18 Απριλίου και 19-25 Ιουλίου 2016.

CPT – Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (2011) Δημόσια δήλωση σχετικά με την Ελλάδα. Διαθέσιμο στο <https://rm.coe.int/1680696607>

CTI Convention Against Torture Initiative, *Investigative Interviewing for Criminal Cases*, (CTI 2024.ORG., CTI Training Tools 1/2017) [ιστότοπος] <https://cti2024.org/wp-content/uploads/2021/01/CTI-Training_Tool_Investigative-Interviewing.pdf>

A Deneault, *Offshore: tax havens and the rule of global crime*, (transl.G Holoch) (New York: New Press, 2011)

D Della Porta and A Vanucci, *The hidden Order of Corruption: An institutional approach* (Burlington, (Burlington: Ashgate, 2012) [ιστότοπος] <<http://login.proxy.eap.gr/login?url=http://ebookcentral.proquest.com/lib/eapgr/detail.action?docID=4455918?>>

P van Duyne, J Harvey και L Gelemerova, *The Critical Handbook of Money Laundering Policy, Analysis and Myths*, (London: Palgrave Macmillan, 2018)

Ernst & Young, «Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησής της», *διαNEOσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάπτυξης*, (2016) [ιστότοπος] https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_3_2017.pdf

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), “Preventing police torture and other forms of ill-treatment – reflections on good practices and emerging approaches”, in *28th General Report of the CPT* [ιστότοπος] (2019) <<https://rm.coe.int/1680942329>>

EUROPOL, *Money Muling*, <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/public-awareness-and-prevention-guides/money-muling>

G Falcone and G Turone, “Tecniche di indagine in materia di mafia”, σε Consiglio Superiore della Magistratura, *Riflessioni ed esperienze sul fenomeno mafioso*, 6^{ος} (1982)

G Falcone, *Problemi di assunzione e valutazione della prova*, Quaderni del Consiglio Superiore della Magistratura, 1/5 (1986)

FATF <https://www.fatf-gafi.org/> και <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/1990%20ENG.pdf>

] www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf

FATF FINANCIAL ACTION TASK FORCE MANDATE (2012-2020) [ιστότοπος] www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FINAL%20FATF%20MANDATE%202012-2020.pdf

C Ferguson, Insider Job [ιστότοπος] https://www.youtube.com/watch?v=_bgA78OZmB0

M Fisher, *Καπιταλιστικός Ρεαλισμός – Υπάρχει άραγε εναλλακτική;*, (μτφρ Θ Πανταζάκος) (Αθήνα: Futura, 2015)

R P Fisher and R E Geiselman, “The Cognitive Interview method of conducting police interviews: Eliciting extensive information and promoting Therapeutic Jurisprudence” [ιστότοπος] <<https://www.hptc-pro.com/wp-content/uploads/2014/01/Cognitive-Interview-Method-Fisher-Geiselman.pdf>>

M Foucault, *Η τιμωρητική κοινωνία. Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1972-73)*, (μτφρ Π Αγγελόπουλος) (Αθήνα: ΠΛΕΘΡΟΝ, 2016)

D Friedrichs, “White-Collar Crime in Postmodern, Globalized World” In Pontell, N., Geiss, G., (eds) *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, Springer.link [ιστότοπος] (2007), 163-184 https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-34111-8_8 and (University of California, Irvine Irvine, CA, USA),

M Gasparinatos, I Stamuli and S Vidali, “Extortion in Greece” in A Nonchev, O Ognian Shentov and B Todorov, *Extortion and Racketeering in EU: Vulnerability Factors*. (Sofia: Center for the Study of Democracy. 33 (2016)

G Geiss, *White Collar Crime, According to Gilbert Geiss* [ιστότοπος] (2011) <https://www.youtube.com/watch?v=tr_Lt8UQIFk>

J Gobert and M Punch, “Because They Can: Motivations and Intent of White-Collar Criminals”, in N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007)

B Gordon, “The Top 11 European Tax Havens” (2021)
<https://www.expensivity.com/european-tax-havens/>

P Gottschalk, *Policing Organized Crime: Intelligence Strategy Implementation*,
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/eapgr/detail.action?docID=472822>

Ph Gounev, “Organised crime, corruption and the private sector” in Ph Gunev and V Ruggiero *Corruption and organized Crime in Europe. Illegal Partnership* (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012)

Ph Gounev, “Corruption and criminal markets”, in Ph Gunev and V Ruggiero *Corruption and organized Crime in Europe. Illegal Partnership* (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012)

P Green and T Ward, “Natural Disaster as State Crime”, in P Green & T Ward, (Eds), *State Crime. Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004)

P Green and T Ward, “Organised Crime and the Deep State”, in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004)

P Green and T Ward, “State Corporate Crime”, in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004)

P Green and T Ward, “Corruption as State Crime”, in P Green & T Ward (Eds) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004)

P Green and T Ward, “Defining State as criminal” in P Green and T Ward, (Eds), *State Crime. Governments, Violence and Corruption*, (Virginia: Pluto Press, 2004) και <http://ebookcentral.proquest.com/lib/eapgr/detail.action?docID=3386268>.

R Gruner, “Preventive Fault and Corporate Criminal Liability: Transforming Corporate Organizations into Private Policing Entities” In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007)

W Gyude Moore, “Chinese Engagement in Africa: beyond the caricature”, 1/12 (2021) Tax Justice Focus

S Hallsworth & J Lea, “Reconnecting the King with his head: The fall and resurrection of the state incriminological theory”, *Crime Media Culture*, 8/2 (2012)

G Hammerstein, «Υπεράσπιση αντίθετη προς την επίγνωση ενοχής», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (1997)

P Heywood, “Measuring Corruption: perspectives, critiques and limits” [ιστότοπος] www.ceu.edu/sites/default/attachment/event/9385/heywood-measuring-corruption.pdf

K Hirschfeld, *Gangster States, Organised Crime, Kleptocracy and Political collapse* (London: Palgrave Macmillan, 2015)

E Hobsbawm, *Αηστές* (μτφ Ν Κούρκουλος) (4^η έκδ Αθήνα: Θεμέλιο Ιστορική Βιβλιοθήκη, 2010)

E Hobsbawm, *Η εποχή των άκρων Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991* (μτφ Β Καπετανγιάννης) (2^η έκδ Αθήνα: Θεμέλιο, 2018)

ICIJ Pandora Papers <https://icij.org/investigations/pandora-papers/>

D Jackson, “Adversarial and Inquisitorial Systems” <https://medicolegal.org.au/wp-content/uploads/2018/04/185.pdf>

G Kaiser, *Ο ποινικός έλεγχος της βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας* (μτφ Λ Κοτσαλής) (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αυτ. Ν. Σάκκουλα, 1983)

S Kieffer and J Sloan, “Overcoming moral hurdles: Using techniques of neutralization by white-collar suspects as an interrogation tool”, *Security Journal* 22/4 (2009)

H Labelle, “*The cost of corruption*”, *Transparency International*, [ιστότοπος] <<http://www.enebuilder.net/globalcompact/earticle001147068.cfm?x=bd2Hd2m,bb6LfBj8>>

J Langerock, “Off the Hook. How the EU is about to whitewash the world’s worst tax heaven.” Oxfam” <https://oxfamilibrary.penrepositary.com/bitstream/handle/10546/620625/bn-off-the-hook-eu-tax-havens-070319-en.pdf>

D Latinwo, “Black Lives Shattered”, *Tax Justice Network – Tax justice focus*, 12/1 (2021) https://www.taxjustice.net/wp-content/uploads/2021/03/TIF-2020_15-Black-Lives-Shattered.pdf

D Lawrence, C Gourdet, D Banks, M Planty, D Woods and B A Jackson, *Prosecutor Priorities, Challenges and Solutions*, (RAND CORPORATION, 2019) [Ιστότοπος] https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2800/RR2892/RAND_RR2892.pdf

M Levi and P Reuter, “Money Laundering”, *Crime and Justice*, 34/1 (2006)

M Levi, “Making sense of professional enablers’ involvement in laundering organized crime proceeds and of their regulation”, (2020) <https://doi.org/10.1007/s12117-020-09401-y>

M Levi and G Antonopoulos, “Through a glass darkly’: Organised Crime and Money Laundering Policy Reflections - An introduction to the special issue 2021”, *The British Journal of Criminology*, [ιστότοπος] <http://bjc.oxfordjournals.org/>

H J Lutz, “Handy-Verbot fuer organisierte Sraftaeler” «Απαγόρευση χρήσεως κινητών τηλεφώνων για τους δράστες οργανωμένου εγκλήματος», *Ποινικά Χρονικά*, 3 (2000),

S Mackenzie and P Green, “Performative regulation a case study in how powerful people avoid criminal labels”, *British Journal of Criminology*, 48/2 (2008)

“Mani pulite, anno zero”, (Archivio Storico Dell’ Informazione), [ιστότοπος] https://www.societacivile.it/focus/articoli/focus/mani_ulite.html

G T Marx and G W Muschert, “Simmel on Secrecy. A Legacy and Inheritance for the Dociology of Information” [web page] (2008), <<https://web.mit.edu/gtmarx/www/marx-muschert-simmel.pdf>>

A Matei and L Matei, “Assessing the Anti-corruption Strategies: Theoretical and Empirical Models”, *Journal of Management and Strategy*, 2/1 (2011)

P Meagher, “Anti-corruption agencies: Rhetoric Versus reality”, *The Journal of Policy Reform*, Vol 8(1), (2005) , 69-103 [ιστότοπος] [https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1384128042000328950?casa_token=EYkdNn0FWYMAAAAA%3ACICbNgRAdYzMjtpKFoqRTYGjKogeUnlc-Ar2c_f4yM6mAwErznFitgQze93GSD_14pPEJpFrM7pV&.\)](https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1384128042000328950?casa_token=EYkdNn0FWYMAAAAA%3ACICbNgRAdYzMjtpKFoqRTYGjKogeUnlc-Ar2c_f4yM6mAwErznFitgQze93GSD_14pPEJpFrM7pV&.))

D Melossi, *The State of Social Control*. Cambridge: Polity Press, (1990)

A Memon, A Vrij and R Bull, *Psychology and Law: Truthfulness, Accuracy and Credibility*, (2nd ed, University of Aberdeen, UK)

R.K. Merton, “Social structure and anomie”. *American Sociological Review*, 3(5), (1938)

P Michalowski and P Kramer, “State-Corporate Crime and Criminological Inquiry” In N Pontell, G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer, 2007)

D Middleton and M. Levi, “Let Sleeping Lawyers Lie: Organized Crime, Lawyers and the Regulation of Legal Services”, *The British Journal of Criminology*, [ιστότοπος] <http://bjc.oxfordjournals.org/>

C Morselli, “The Criminal Network Perspective” in C Morselli , *Inside Criminal Networks* (Springer, 2009) [ιστότοπος] <https://link-springer-com.proxy.eap.gr/book/10.1007%2F978-0-387-09526-4>

S Mufson, “After the Deepwater Horizon disaster, a new BP emerges”, *Washington Post*, 7 (2018)

A Mungiu-Pippidi, “The Good, the Bad and the Ugly: Controlling Corruption in the European Union”, (2013) [ιστότοπος] www.againstcorruption.eu

L Ndikumana, “Capital flight from Africa: resource plunder and the poisoned paradises in tax havens”, in D Latinwo(edit), *Black Lives Shattered*, Tax Justice Focus, Tax

Justice Network, 12/I (2021) https://www.taxjustice.net/wp-content/uploads/2021/03/TIF-2020_15-Black-Lives-Shattered.pdf

V Ogle, “Archipelago Capitalism: Tax Havens, Offshore Money, and the State, 1950w-1970s”, *American Historical Review*, (Oxford University Press,2017)

R Palan, “History of tax havens” <https://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/history-of-tax-havens>

Pandora Papers <https://dw.com/en/pandora-papers-how-the-fight-against-tax-avoidance-is-going>

L Paoli, *Mafia Brotherhoods. Organised Crime Italian Style* (Oxford University Press, 2003)

L Paoli and T Vander Beken, “Organized Crime. A Contested Concept” in L Paoli, (ed), *The Oxford Handbook of Organised Crime* (Oxford: Oxford University Press, 2014)

G Papanicolaou and G Rigakos, *Democratizing the police in Europe with a particular emphasis on Greece* Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς [ιστοτοπος] (2014), 8-18, 43-51 www.transform-network.net/fileadmin/_migrated/news_uploads/paper_4_14.pdf

F Pearce, *Crimes of the Powerful. Marxism, Crime and Deviance*, (Pluto Press, London,1976)

F Pearce, “An Age of Miracles?” In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007)

N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007)

H Pontell, W Black and G Geis, “Too big to fail, too powerful to jail? On the absence of criminal prosecutions after the 2008 financial meltdown”, *Crime Law & Social Change*, 61 (2014)

D Puccio-Den, “The ethnologist and the magistrate. Giovanni Falcone’s investigation into the Sicilian Mafia”, *Ethnologie Française*, 31/1 (2001),3 [ιστότοπος] https://www.cairn-int.info/article-E-ETHN_011-_0015-the-ethnologist-and-the-magistrate.htm

R Quinney, *Critique of the Legal Order. Crime Control in Capitalist Society*, (New York: Routledge Taylor & Francis Group 1973)

J Reiman and P Leighton, *The Rich Get Richer and the Poor Get Prison. Thinking Critically About Class and Criminal Justice*, (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2023)

C Roodt, “A historical perspective on the accusatory and inquisitorial systems” (2004) 138 https://journals.co.za/koi/pdf/10.10520/AJA1021545X_71

https://en.wikipedia.org/wiki/Inquisitorial_system

D Rothe and D Kauzlarich, *Crimes of the Powerful. An Introduction*, (New York: Routledge, 2016)

V Ruggiero, "Introduction: the organization of crime" in Ph Gounev and V Ruggiero, *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012)

V Ruggiero, “Italy: who corrupts whom?” in Ph Gounev and V Ruggiero, *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012)

V Ruggiero and Ph Gounev, “Corruption and the disappearance of the victim” in *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012)

V Ruggiero and Ph Gounev, “State Crime”, in Ph Gounev and V Ruggiero, *Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership*. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012)

V Ruggiero, *Dirty Money. On Financial Delinquency*, (Oxford: Oxford University Press, 2017)

F Saliger, «Η ανάγκη ενσωμάτωσης του ευρωπαϊκού δικαίου στο εθνικό ποινικό δίκαιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς», σε Χρ Μιλωνόπουλο (επιμ) *Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και Σύγχρονη Πραγματικότητα: Προκλήσεις και Προοπτικές*, 1^ο Διεθνές Συνέδριο Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού & Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (2016)

N Samba Sylla, “The CFA Franc as a vivid symbol of colonial continuities in francophone Africa” in D Latinwo(edit), *Black Lives Shattered*, Tax Justice Focus, Tax Justice Network, 12/I (2021) https://www.taxjustice.net/wp-content/uploads/2021/03/TIF-2020_15-Black-Lives-Shattered.pdf

P Samuelson, *Foundations of Economic Analysis*, (Boston: Harvard University Press, 1983)

E Savona and M De Feo, “International Money Laundering Trends and Prevention/Control Policies” in E U Savona (ed), *Responding to Money Laundering/International Perspectives*, (Harwood academic publishers, 2005)

V Scalia, “Marriage of Necessity: Critical Criminology and the Study of Mafia Phenomena” in V Scalia *Crime Networks and Power. Transformation of Sicilian Cosa Nostra*. (2016)

V Scalia, *Crime, Networks and Power. Transformation of Sicilian Cosa Nostra*, (Winchester: 2016, Palgrave Macmillan)

W J Schaubenstein, “Gesamtkonzept zur Eindämmung de corruption” (Ένα συνολικό σχέδιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς), *Ποινικά Χρονικά*, (1996)

B Schünemann, «Μπορεί η ποινή να είναι δίκαιη;», *Ποινικά Χρονικά*, 3)2013)

E Sellier and A Weyembergh, *Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation*, European Parliament, Policy Dept for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, (2018), [ιστότοπος] <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>

S Sharon and E Kimmitt, *Deep Custody: Segregation Units and Close Supervision Centres in England and Wales*, https://prisonreformtrust.org.uk/wp-content/uploads/old_files/Documents/deep_custody_111215.pdf

G Simmel, “The Sociology of Secrecy and of Secret Societies”, *American journal of Sociology*, 11/4 (1906), 441-98 [ιστότοπος] <<http://www.jstor.org/stable/2762562>>
CR Snyman, “The accusatorial and inquisitorial approaches to criminal procedure: some points of comparison between the South African and continental systems” (<https://www.jstor.org/stable/23905393>)

Spencer Pickett, K. H. *Corporate Fraud - A Manager's Journey*, (John Wiley & Sons, 2007)

Stoecker, Randy and Rethinking, “Public Sociology” [ιστότοπος] <http://comm-org.wisc.edu/drafts/pubsoc.htm> EEMEKE.indb 99 29/12/201

F Streng, «Ο προσανατολισμός του Ποινικού Δικαίου στις συνέπειες της πράξης και τα όριά του. Περί των κινδύνων μιας διχοτόμησης του Ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2010)

R Šumi and L Laličić, *Risk analysis of corruption within law enforcement*, (Belgrade: Coucil of Europe, 2015)

E Sutherland, “White-collar criminality”, *American Sociological Review*, 5/2, (1940)

E Sutherland, “Is «White Collar Crime» Crime?”, *American Sociological Review*, 10/2, (1944)

K Tiedemann, «Το Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο στην Ευρώπη», *Ποινικά Χρονικά*, 9 (2011)

S Tombs and D Whyte, “Researching White-Collar and Corporate Crime in an Era of Neo-Liberalism” In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007) and University of California, Irvine Irvine, CA, USA

UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, *Integrity in the Criminal Justice System* [ιστότοπος] www.unodc/en/corruption/criminal-justice-system.html

UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, *Knowledge tools for academic and professionals, Module Series on Anti-Corruption, Module 6 Detecting and Investigating Corruption*, [ιστότοπος] <[https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Anti-Corruption Module 6 Detecting and Investigating Corruption.pdf](https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Anti-Corruption%20Module%206%20Detecting%20and%20Investigating%20Corruption.pdf)>

F Varese, “The cost of Non Europe in the Area of Corruption and Organised Crime”, *Annex III, Overall assessment of Organised Crime and Corruption*, (Brussels: European Parliament PE 579.320, 2016)

P van Danye, J Harvey, L Celemerova, *The Critical Handbook of Money Laundering Policy, Analysis and Myths*, (Palgrave Macmillan, 1st ed. 2018),

E van der Does de Willebois, E Halter, R Harrison, J Won Park and JC Sharman, *The Puppet Masters. How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About it*, World Bank, (2011) [ιστότοπος] <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2363/9780821388945.pdf?sequence=6&isAllowed=y>

VICE Greece Specials, *To Ρωσικό Πλυντήριο των 21 Δισ. Δολαρίων και η Ελλάδα* [on line video] <video.vice.com/gr/video/eu-laundry-machine/58e253f6eae7374076f58361?popular=1>

T Weigend, «Το οργανωμένο έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου» σε Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου, *Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου*, σε *Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου* (Αθήνα: Π Ν Σάκκουλας, 2000)

J T Wells, *Fraud Casebook, Lessons from the Bad Side of Business*, (John Wiley & Sons, 2007)

T Willems , “Behaviourally informed interviewing, a new approach to interviewing in corruption investigations”, [ιστότοπος] <http://xn--https-fde--magazine.iaca.int/behaviourally-informed-interviewing-a-new-approach-to-interviewing-in-corruption-investigations>

A Wright, *Organised Crime: Concepts, Cases, Controls* (Willan Publishing, 2015)

P C Yeager, “Understanding Corporate Lawbreaking: From Profit Seeking to Law Finding” In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007)

M Yokoyama, “Environmental Pollution by Corporations in Japan” in N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger, 2007)

J Young, «Ηθικός Πανικός: Οι Καταβολές του στην Αντίσταση, τη Μνησικακία και η Ερμηνεία της Φαντασίας σε Πραγματικότητα» στο Β Καρύδης και Α Χουλιάρας (επιμ) *Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2015)

G Zucman, *The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens*, (Editions du Seuil University of Chicago Press 2015)

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – HARVARD

Η μορφοποίηση βασίζεται αποκλειστικά στα στοιχεία του αρχικού αρχείου. Όπου δεν υπήρχε χρονολογία χρησιμοποιήθηκε n.d. και δεν επινοήθηκαν ελλείποντα στοιχεία.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αθανασίου, Λ. (2020) Σ Τσαρούχα και Μ Μύρτε, «Οι επιπτώσεις της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις», PriceWaterhouseCoopers PWC. Available at: https://www.pwc.com/gr/en/publications/Greece_Covid_Report.pdf.
- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση και Εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των Τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις (n.d.) 240.
- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας» (n.d.).
- Ακαλίδης, Σ. and Μοσχόπουλος, Δ. (n.d.) Δημόσια Διοίκηση και Πολιτική. Η Ελληνική Δημόσια Διοίκηση (Β' έκδ Πάτρα: ΕΑΠ).
- Αλέκος, Γ. (2023) «Οι αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις του κατηγορουμένου», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. , Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Αλεξιάδης, Σ. (2000) «Προς μία νέα γενιά “Κοινώς Επικινδύνων Εγκλημάτων”; Το παράδειγμα της διαφθοράς», Ποινική Δικαιοσύνη 3.
- Αλεξιάδης, Σ. (2001) «Η διαφθορά ως κοινώς επικίνδυνο έγκλημα» σε Ν Κουράκης (επιμ) Οι Ποινικές Επιστήμες στον 21 ο αιώνα, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Δ Σπινέλλη (Τόμος Α') (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Αλεξιάδης, Σ. (2006) Ανακριτική, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Αλεξιάδης, Σ. (2007) «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο διεθνή χώρο», Αφιέρωμα στην Πελαγία Γέσιου – Φαλτσή, (Τόμος 1, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Αλεξιάδης, Σ. (2010) Τα οικονομικά εγκλήματα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Αλιβιζάτος, Ν. (1995) Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974, (Αθήνα: Θεμέλιο).
- Αλοσκόφης (n.d.) «Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών» σε Σ.
- Βιδάλη (2019) Ν Κουλούρη και Χ Παπαχαράλαμπος, Εγκλήματα των ισχυρών Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.).
- Αναγνωστόπουλος, Η. (2019) «Κώδιξ Τιμών Ανθρώπων» nova criminalia Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων 7/10.
- Αναγνωστόπουλος, Η. (2001) «Αστυνομική παγίδευση και δίκαιη δίκη», Ποινικά Χρονικά.
- Αναστασόπουλος, Ν. (2018) Η ληστεία στο ελληνικό κράτος (μέσα 19 ου – αρχές 20 ου αι.) (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ.Κολλάρου & ΣΙΑ Α.Ε.).
- Αναστασοπούλου, Ι. (2012) «Εγκλήματα συσσώρευσης: πέρα από την αφηρημένη διακινδύνευση;», Ποινικά Χρονικά, 8.
- Αναστασοπούλου, Ι. (2013) «Ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο ν. 3560/2007)». σε ΣυνΕνΕλλΠοιν, Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη), 193-9.
- Αναστασοπούλου, Ι. (n.d.) «Εσωτερικές έρευνες σε επιχειρήσεις: Προβληματισμοί στην πορεία “ιδιωτικοποίησης” της έρευνας του εγκλήματος», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης.
- Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ) (2020) Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).

- Ανδρουλάκης, Ι. (n.d.) «Το παγκόσμιο νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της διαφθοράς». σε 6 ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας (2013) Δυνατότητες και όρια (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Ανδρουλάκης, Ι. (2017) «Ποινή χωρίς έγκλημα; Δήμευση χωρίς καταδίκη;», Ποινικά Χρονικά, τ ΕΖ.
- Ανδρουλάκης, Ν. (1980) «Το τέλος μιας θεωρίας», Ποινικά Χρονικά, Λ.
- Ανδρουλάκης, Ν. (1989) «Γύρω από την ποινική ευθύνη των υπουργών. Παραγραφή – Συμμέτοχοι», Ποινικά τ.30 (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ Ν Σάκκουλας).
- Ανδρουλάκης, Ν. (1993) «Γύρω από την οικονομική εγκληματικότητα», στο Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλας).
- Ανδρουλάκης, Ν. (1998) Αιτιολογία και αναιρετικός έλεγχος ως συστατικά της ποινικής απόδειξης, (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας).
- Ανδρουλάκης, Ν. (2000) Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος-θεωρία για το έγκλημα, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Ανδρουλάκης, Ν. (2006) «Το καθήκον αληθινής/ουσιαστικής αιτιολόγησης των κάθε λογής ποινικών αποφάσεων ως θεσμικός φραγμός στη διαφθορά», Ποινικά Χρονικά.
- Ανδρουλάκης, Ν. (2011) «Επιτάχυνση της προδικασίας στην ποινική δίκη με κάθε κόστος», Ποινικά Χρονικά, 3.
- Ανδρουλάκης, Ν. (2012) «Η επικίνδυνη διάχυση ενός ελληνικού “νομικού ρεαλισμού”», Ποινικά Χρονικά, 10.
- Ανδρουλάκης, Ν. (2012) Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Ανδρουλάκης, Ν. (2014) «Το Plea Bargaining κατά το νέο Σχέδιο Κ.Π.Κ.», Ποινικά Χρονικά.
- Ανδρουλάκης, Ν. (2015) «Η ποινική νομοθέτηση και κάποια τρέχοντα προβλήματά της», Ποινικά Χρονικά, 8.
- Ανδρουλάκης, Ι. (2020) «“Προστατευόμενοι” (ψευδώνυμοι) μάρτυρες, “χάρτινοι” μάρτυρες και “μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος”», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Αντωνόπουλος, Γ. and Παπανικολάου, Γ. (2016) «Καπιταλισμός Χωρίς Άδεια: η ελληνική περίπτωση» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλας), 955. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Αντωνόπουλος, Γ. and Hall, S. (2019) «Νόμιμες επιχειρήσεις και ‘οργανωμένο έγκλημα’ στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχααραλάμπους, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ), 239-255.
- Αρβανίτης, Δ. (2023) «Η διασυνοριακή αξιοποίηση αποδείξεων», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. , Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Αργυροηλιόπουλος, Η. (2006) Η ιδιωτική και δημόσια διαφθορά ως έγκλημα αθέμιτου ανταγωνισμού, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Άρθρα 187 (2019) 187Α, 187Β, 187 Γ ΠΚ. Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4619/ Ποινικός Κώδικας, 141 2. Και ιστότοπος. Available at: <https://www.forin.gr/downloads/download/61147/n-4619-2019-aitiologikh-ektheshv>.
- Αρχιμανδρίτου, Μ. (1996) Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας, (Θεσσαλονίκη Σάκκουλας).
- Ασδραχάς, Σ. (2019) «Πρωτόγονη Επανάσταση. Αρματολοί και κλέφτες (18 ος – 19 ος αι.)» (Α έκδ Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ Α.Ε.).
- Βαθιώτης, Κ. (2001) «Η προστασία μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του Νόμου 2928/ », Ποινικά Χρονικά.
- Βαθιώτης, Κ. (2019) «Η πατερναλιστική ιδεολογία ως εξηγητικό πρότυπο του Ποινικού Δικαίου», Ποινικά Χρονικά, 8.

- Βαθρακοκοίλης, Α. (2006) «Η νομική υπόσταση της ανακριτικής διείδυσης και οι συνέπειες αυτής», Ποινική Δικαιοσύνη.
- Βαρουφάκης, Γ. (2014) Η γένεση της μνημονιακής Ελλάδας, ένα χρονικό της κρίσης, (Αθήνα: Gutenberg).
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014) "Λευκά κολάρα" και Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη και Αντεγκληματική Πολιτική, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (n.d.) «Ποιοι είναι οι «εγκληματίες» στην Εποχή μας; Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα.
- Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα (2015)) 977 crisis.com/. Available at: <http://crime-in->.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2015) «Ιχνηλατώντας τη σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί», σε Β. Καρύδης, & Α. Χουλιάρης (Επιμ.), Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας).
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (n.d.) «Η επικινδυνότητα των ισχυρών και η ισχύς των επικινδύνων», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν.
- Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (n.d.) (επιμ), Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?". Συμβολές στο 1 ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα (2018) 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.).
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (n.d.) «Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρη και Παπαχαραλάμπους, Χ. (2019) Εγκλήματα των ισχυρών Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.).
- Βασιλειάδης, Η. and Μπόση, Μ. (n.d.) «Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης: Μια αμφίδρομη σχέση» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα (2016)), 1166 επ. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Βιδάλη, Σ. (1993) «Η διαφθορά ως μία εκ των καλών τεχνών», Χρονικά Εργαστηρίου Εγκληματολογικών Επιστημών Τμήματος Νομικής ΔΠΘ, 7.
- Βιδάλη, Σ. (2007) Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία, Τόμος Α' (Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας).
- Βιδάλη, Σ. and Κουλούρης, Ν. (2012) Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Βιδάλη, Σ. (2013) Εισαγωγή στην Εγκληματολογία, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Βιδάλη, Σ. (2015) Εγχειρίδιο ήπιας αστυνόμευσης εξαρτημένων, (Αθήνα: OKANA), 68- 89. Available at: www.okanampa.gr/images/okana-dynamic-book.pdf.
- Βιδάλη, Σ. (2017) Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Βιδάλη, Σ. (n.d.) "Οι αλήθειες του εγκληματολογικού λόγου: αντιφάσεις, περιορισμοί και προβλήματα στη θεώρηση του «εγκληματικού ζητήματος», σε Β Αρτινοπούλου, Σ.
- Βιδάλη (n.d.) Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κ Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1 ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα (2044) 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε., 2018) 86a6-8f060fd b/ΕΕΜΕ%2B1%2B.pdf. Available at: <http://doccdn.simplesite.com/d/c4/dc/284571206475963588/238110b2-96a1-4ae9->.
- Βιδάλη, Σ. and Κουλούρης, Ν. (2018) Το ποινικοκατασταλτικό σύστημα στην Ελλάδα (ΕΑΠ).
- Βιδάλη, Σ. (2019) «Οψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαραλάμπους, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.), 307-31.
- Βιδάλη, Σ. (n.d.) Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαραλάμπους, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά (2019) οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.).

- Βιδάλη, Σ. (2019) Έγκλημα και κοινωνία (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.).
- Βιδάλη, Σ. (2021) Χ Καραγιαννίδης, Α Κουφούλη και Σ Σπυρέα «Δικαστική Αστυνομία και αποτελεσματικότητα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα – Παρουσίαση μιας έρευνας», Αντιγόνη: Το ερώτημα, 1 / 2 70. Available at: <http://www.toposbooks.gr/contents/books2.php?bid=92&bcid=4>.
- Βιδάλη, Σ. (2025) «Κρατικο-εταιρικό έγκλημα και κοινωνική βλάβη στη μεταπολεμική Ελλάδα: ιστορίες οικονομικής ανάπτυξης» σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος).
- Βλαχόπουλος, Σ. (2013) «Η ποινική ευθύνη των υπουργών», σε Εισήγηση στη διημερίδα του ΙΣΤΑΜΕ για την αναθεώρηση του Συντάγματος.
- Βλάχου, Ε. (2016) «Πεδίο δράσης των ελεγκτικών διοικητικών οργάνων στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων: Διαπιστώσεις – Προοπτικές» σε Δ Ζιούβας (επιμ) Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) σ.315.
- Βουγιούκας, Κ. (1986) Το Ποινικόν Δίκαιον των Ειδικών Ποινικών Νόμων, Τόμος Δ', Οικονομικόν Ποινικόν Δίκαιον, Γενικό Μέρος (Ε' έκδ, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Σάκκουλα, Πανεπιστημιακαί παραδόσεις).
- Βουγιούκας, Κ. (1988) Ποινικόν Δικονομικόν Δίκαιον II Ειδικόν Μέρος (Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Σάκκουλα).
- Βούλγαρης, Γ. (2019) Ελλάδα: μια χώρα παραδόξως νεωτερική, (Αθήνα: Πόλις).
- Γάκη, Α. (n.d.) «Μια επίσκεψη στην βαθιά πράσινη εγκληματολογία σε σχέση με την οικονομική εγκληματικότητα κατά του περιβάλλοντος στην Ελλάδα», σε Β. Αρτινοπούλου (2018) Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο 1 ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.).
- Γαλανού, Μ. (2015) «Ειδικότερα ζητήματα διαφθοράς: η αξιολόγηση του ΕΔΔΑ – Σημείο εκκίνησης η απόφαση Ρορ και άλλοι κατά Ρουμανίας της 24ης-3- σε Μ. Γασπαρινάτου (επιμ) (2015) Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 1124. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2044) «Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης» στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2016). Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2019) «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπος, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Ε.Α.Π.).
- Γασπαρινάτου, Μ. and Σταμούλη, Ε. (2025) «Εισαγωγή. Εγκλήματα των ισχυρών: μύθος ή πραγματικότητα;» σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος).
- Γασπαρινάτου, Μ. (2025) «Πολιτικές αντιμετώπισης της διαφθοράς στην Ελλάδα: Αντινομίες, προκλήσεις και αδιέξοδα», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος) Γενική Γραμματεία για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς. Available at: www.gsac.gov.gr/index.php/el/.
- Γέροντας, Α. (2022) Π Παυλόπουλος, Γ Σιούτη και Σ Φλογαίτης, Διοικητικό Δίκαιο, (5 η Έκδ, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Γεωργούλας, Σ. (n.d.) Χ Κουρούτζας και Δ Παρασκευόπουλος, «Μεταξύ συνόρων της ασφαλιτοποίησης και κρατικο-επιχειρηματικών εγκλημάτων στη διαχείριση του προσφυγικού: οι αντινομίες του κοσμοπολιτικού», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε. Σταμούλη (2025) (επιμ) Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος).

- Γιαννακέλος, Ι. (2013) «Το έγκλημα της δωροδοκίας δικαστή» σε ΣυνΕνΕλλΠοιν, Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Γιαννακοπούλου, Π. (2016) «Η ποσοτική έρευνα στη διασύνδεση οικονομικής κρίσης και εγκλήματος», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 81. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Γιαννίδης, Ι. (2007) «Η νέα νομιμοποίηση του Ποινικού Δικαίου και το τέλος της κλασικής δογματικής», Ποινικά Χρονικά, 9.
- Γιαννίδης, Ι. (2016) «Η δομή της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Ποινικά Χρονικά, 6.
- Γιαννίδης, Ι. (2019) «Η τύχη των κωδίκων» *nova criminalia* Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων 7/10.
- Γιαννίδης, Ι. (2023) «Η νέα νομολογία του Αρείου Πάγου επί των αρνητικών της κατηγορίας επιχειρημάτων, ως καίριων πραγματικών ισχυρισμών», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. , Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Γερογιάννη, Μ. (2012) ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ και Κοινωνία των Πολιτών, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Γεωργιάδου, Μ. (2024) «Ν.5104/ (ΦΕΚ Α'58/19.4.2024) Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας και άλλες διατάξεις. Ν.5108/2024 (ΦΕΚ Α'65/2.5.2024)», Ποινική Δικαιοσύνη 283 (5 ος 2024), 519-20.
- Γεωργούλας, Σ. (2007) Η εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη, (Αθήνα: ΚΨΜ).
- Γεωργούλας, Σ. (n.d.) «Κρατικό -Εταιρικό Έγκλημα: παραδείγματα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελί, Ν. Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ) (n.d.) Εξουσίες επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?". Συμβολές στο 1 ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε. (2018)).
- Γεωργούλας, Σ. (2019) «Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό- επιχειρηματικό έγκλημα» στο Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.).
- Δαγκλής, Η. (2022) «Νομικές Μεταφυτεύσεις. Έννοια, Ανάλυση και Κριτική» Ποινική Δικαιοσύνη 262/6.
- Δαγτόγλου, Π. Δ. (2005) Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας).
- Δαλακούρας, Θ. (1993) Αρχή της Αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα).
- Δαλακούρας, Θ. (1996) «Απαγορευμένα αποδεικτικά μέσα: Δογματικές βάσεις για τη θεμελίωση των αποδεικτικών απαγορεύσεων στην ποινική δίκη», Ποινικά Χρονικά.
- Δαλακούρας, Θ. (2001) «Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του άρθρου 6 του Ν. 2928/ », Ποινικά Χρονικά, 11.
- Δαλακούρας, Θ. (2007) «Προκαταρκτική εξέταση: Όψεις ενός δυναμικού θεσμού μετά τη διαμόρφωσή του με τις ρυθμίσεις των Ν.3160/2003 και 3346/2005» Ποινική Δικαιοσύνη, 11.
- Δαλακούρας, Θ. (2011) «Η συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού Ο ρόλος του εισαγγελέα, της αστυνομίας και των λοιπών διωκτικών οργάνων» Ποινικά Χρονικά.
- Δαλακούρας, Θ. (2016) «Επεμβάσεις στον ΚΠΔ: Ο μύθος της επιτάχυνσης της απονομής της ποινικής Δικαιοσύνης», Ποινικά Χρονικά, 5.
- Δαλακούρας, Θ. (n.d.) «Οι ακυρότητες στο ποινικοδικονομικό μας σύστημα. Εισήγηση στο πλαίσιο του επιμορφωτικού σεμιναρίου δικαστικών λειτουργών. Available at: <https://www.esdi.gr/nex/images/stories/pdf/epimorfosi/2017/dalakouras.pdf>.
- Δαλακούρας, Θ. (2018) «Οι ιδεολογικοπολιτικές συνιστώσες της ποινικής δίκης», Ποινικά Χρονικά, 10.

- Δαλακούρας, Θ. (2019) «Τα δικαιώματα του υπόπτου και του κατηγορουμένου στον νέο ΚΠΔ» *nova criminalia* Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων 7/10.
- Δαλακούρας, Θ. (2022) «Εισηγητική έκθεση Νέου ΚΠΔ Ν. 4620/2019 (2019), απόληψη 1.12. Available at: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/k-kodikas-dikon-aitiologiki-all.pdf>.
- Δαλακούρας, Θ. (2023) «Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις, ως σύγχρονο νομοθετικό και νομολογιακό διακύβευμα», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Δαλακούρας, Θ. (2023) Ηλεκτρονικό έγκλημα-Ουσιαστικές και δικονομικές όψεις, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Δαμιανάκος, Σ. (2005) Ήθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα (Αθήνα: Ιάσων Δαμιανάκος & Εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ Α.Ρινόπουλος & ΣΙΑ ΕΕ).
- Δασκαλάκης, Η. (1985) Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης. Παραδόσεις, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας).
- Δασκαλάκης, Η. (1988) Η εξέλιξη της εγκληματολογικής σκέψης. Available at: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7417>.
- Δασκαλάκης, Α. (2017) «Οι έννομες συνέπειες της δράσης του agent provocateur στον κατηγορούμενο» 10 Ποινική Δικαιοσύνη.
- Δασκαλόπουλος, Σ. (2016) «Ζητήματα δικαστικής συνδρομής υπό το σύγχρονο θεσμικό της πλαίσιο: Ένα εργαλείο κατά των εγκλημάτων διαφθοράς» σε Δ Ζιούβας (επιμ) Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) σ 203.
- Δέγλερης, Π. (2012) Διαφθορά και Δημόσιες Συμβάσεις. Η νομοθετική και δικαστική περιπέτεια του “Βασικού Μετόχου” και του “Πιστοποιητικού Διαφάνειας”, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Δέγλερης, Π. (2016) «Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη και Κρίση» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα), 955 crisis.com/. Available at: <http://crime-in->
- Δέδες, Χ. (1983) Ποινική Δικονομία (Αθήνα: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα).
- Δεληθέου, Β. (2018) Θεσμικό πλαίσιο περιφερειακής ανάπτυξης, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση).
- Δημάκης, Α. (2008) «Οι πρόσφατες εξελίξεις στη νομολογία του ΕΔΑΑ σχετικά με την αστυνομική παγίδευση και οι συνέπειες για την ελληνική νομολογία» Ποινικά Χρονικά, 7.
- Δημάκης, Α. (2013) «Το έγκλημα του “παράνομου πλουτισμού” (άρθρο 4 ν. 3213/2003)», σε ΕνΕλλΠοιν, Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας-Δυνατότητες και όρια.
- Δημήτραινας, Γ. (2007) «Ο δράστης του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», Ποινικά Χρονικά, 5.
- Δημήτραινας, Γ. (2008) «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες: Οι ανακριτικές διατάξεις δέσμευσης και απαγόρευσης εκποίησης των περιουσιακών στοιχείων του κατηγορουμένου υπό το πρίσμα των διατάξεων για την κατάσχεση και ειδική δήμευση των κρίσιμων περιουσιακών στοιχείων (από το ν.2331/1995 στο ν.3691/)», ΝΗ Ποινικά Χρονικά, 10.
- Δημήτραινας, Γ. (2016) «Εκβίαση και δωροδοκία δικαστή: η δογματική της συνάντησης δύο εγκλημάτων επικοινωνιακής σχέσης» σε Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Δημητράτος, Ν. (1998) Έννομο αγαθό και διδασκαλία περί εγκλήματος στο ποινικό δίκαιο, (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας).
- Δημητράτος, Ν. (1999) «Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος», Ποινικά Χρονικά, 4.
- Δημητράτος, Ν. (2000) «Προβλήματα ποινικής δογματικής στο κατώφλι της τρίτης χιλιετίας», Ποινικά χρονικά, 4.
- Δημητράτος, Ν. (2001) «Η εξέλιξη του θεσμού των αποδεικτικών απαγορεύσεων στο ελληνικό ποινικό δίκαιο», Ποινικά Χρονικά, 1.

- Δημητράτος, Ν. (2018) «Ποινικό Δίκαιο και Ηθική», Ποινικά Χρονικά, 1 (2011) Χ Δημόπουλος, Ανακριτική, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Διαμαντούρος, Ν. (2016) «Διαφθορά, χρηστή διοίκηση, κράτος δικαίου και ποιότητα δημοκρατίας, σε Δ Ζιούβας (επιμ), Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη), σ 429.
- Διονυσοπούλου, Α. (1999) «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα και αποδοχή προϊόντων εγκλήματος», Ποινικά Χρονικά, 10.
- Διονυσοπούλου, Α. (2003) «Αστυνομική Διείσδυση. Συνταγματικά και δικονομικά προβλήματα μιας "νομιμοποιημένης" ανακριτικής πράξης», Ποινολογ.
- Διονυσοπούλου, Α. (2006) «Πότε ένα περιουσιακό στοιχείο προέρχεται από εγκληματική δραστηριότητα. Συμβολή στον καθορισμό του κύκλου των πρόσφορων αντικειμένων της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα», Ποινικά Χρονικά, 4.
- Διονυσοπούλου, Α. (2009) «Σκέψεις για την ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα (άρθρο πέμπτο Ν. 3560/2007)», Ποινικά Χρονικά, 11.
- Διονυσοπούλου, Α. (2022) «Άρση απορρίτου τηλεφωνικής επικοινωνίας στον νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας – Η σχέση των άρθρων 254-255 ΚΠΔ και του ν.2225/1994», Ποινικά Χρονικά, 2.
- Διοργανική Συμφωνία της 20 ης Μαΐου 2021 μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για ένα υποχρεωτικό Μητρώο Διαφάνειας (2021) αρ.3 παρ.1.
- Δουβής, Π. (2003) «Offshore» δραστηριότητες, (Αθήνα: Διάθεση Δουβής, Εκτύπωση Press Line).
- Δούβλης, Β. (2015) «Διεθνείς δράσεις κατά της φοροδιαφυγής – φοροαποφυγής: «Η Μεγάλη Χίμαιρα»», Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιριών, 8-9.
- ΕΔΔΑ (2021) όλες οι αποφάσεις που αναφέρονται στο κείμενο, (ιστότοπος) > απόληψη 28/12/. Available at: <https://www.echr.coe.in>.
- ΕΔΔΑ: Η Ελλάδα παραμένει Τρίτη σε καταδικές για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και για το (2019).
- Εισηγητική Έκθεση Ν. 2928/2001 (2001) ΚΝοΒ 49.1726,1731,1733.
- Εισηγητική Έκθεση Ν. 3875 (2022) αρχείο 58bNomos_ait_ekthesi_n_3875.pdf, απόληψη στις 1/1/ από το αρχείο νομοθεσίας στον ιστότοπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης.
- Ελληνικό Κοινοβούλιο (n.d.) Έκθεση Επιτροπής e9a5d4576eff/12127321.pdf>. Available at: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68->
- Ελληνικό Κοινοβούλιο (1937) Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής e9a5d4576eff/odhgia - epist.pdf>. Available at: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68->
- Ελληνικό Κοινοβούλιο (n.d.) Πρακτικά Ολομέλειας Olomeleias?sessionRecord=7c58a5a1-2d94-4425bed0-af4901205588>. Available at: <https://www.hellenicparliament.gr/Praktika/Syndedriaseis->
- Ελληνικό Μητρώο Διαφάνειας- Σχόλια επί της διαβούλευσης του νόμου για το lobbying 465f-ba81-fd8d6b419bf5.pdf (n.d.). Available at: <https://vouliwatch.gr/resources/file/2021/7/12/60bb8ae8-afa4->
- Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (2002) Δέουσα επιμέλεια ως προς τον πελάτη Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (ΕΠΒ), «Εξελίξεις αναφορικά με τα πρότυπα της ΕΠΒ σε σχέση με την αστυνομική κράτηση» στην 12 η Γενική Έκθεση, <https://rm.coe.int/16806cd1dc>. Available at: <http://www.hcmc.gr/el/web/portal/deousa-epimeleia-os-pros-ton-pelate>.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022) Ψήφισμα της 15 ης Δεκεμβρίου σχετικά με τις υποψίες διαφθοράς από το Κατάρ και την ευρύτερη ανάγκη διαφάνειας και λογοδοσίας στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0448_EL.HTML.

- Ζαχαριάδης, Α. (2006) «Αρχή της αναλογικότητας και δίκαιη δίκη. Πορίσματα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Ποινικά Χρονικά, 10.
- Ζαχαριάδης, Α. (2016) «Ζητήματα εφαρμογής του Ν.4022/2011» σε Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Ζαχαριάδης, Α. (2019) «Η ποινική διαπραγμάτευση κατά τον νέο ΚΠΔ: σύντομη παρουσίαση της ρύθμισης του άρθρου 303» *nova criminalia* Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων 7/10.
- Ζιούβας, Δ. (n.d.) «Άξονες μίας σύγχρονης ποινικής αντεγκληματικής πολιτικής κατά της δωροδοκίας και της δωροληψίας στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα», σε Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.) (2016) Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 774. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Ζυγούρης, Π. and Παπαδόπουλος, Γ. (2010) Νέα αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ, (Ν.3852/ ΦΕΚ Α' 87 Α' Έκδοση).
- Ζώμας, Π. (2022) «Οι ρυθμίσεις του νέου Ν.4816/2021 για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες – Ερμηνευτική προσέγγιση (ΜΕΡΟΣ Α')», Ποινική Δικαιοσύνη, 8-9.
- Καϊάφα - Γκμπάντι, Μ. (1996) «Η πρόκληση για διακίνηση ναρκωτικών στην υπηρεσία της καταστολής της», ΜΝΗΜΗ, ΙΙ/ Ι.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2005) «Η οριοθέτηση του αξιοποίνου της τρομοκρατίας και οι προκλήσεις για ένα δικαιοκρατούμενο ποινικό δίκαιο», ΝΕ Ποινικά Χρονικά, 10.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2006) «Νεότερες εξελίξεις του ποινικού δικαίου στην Ε.Ε. και δικαιοκρατικά ελλείμματα», Ποινικά Χρονικά, 7.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2007) «Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας», Ποινικά Χρονικά, 1.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2009) «Η πρόληψη της τρομοκρατίας και το ποινικό δίκαιο της προ-προληπτικής καταστολής: Νέες αξιόποινες πράξεις για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στην Ε.Ε.», Ποινικά Χρονικά, 5.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2010) «Ποινική καταστολή της διαφθοράς στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα: το νομοθετικό πλαίσιο της Ε.Ε. στην ευρύτερη διεθνή σκηνή και το εθνικό μας δίκαιο», Ποινικά Χρονικά, Ξ'.
- Καϊάφα - Γκμπάντι, Μ. (2010) Μοντέλα επιτήρησης στο κράτος ασφαλείας και δίκαιη ποινική δίκη, ΝΣ ΑΠΘ.
- Καϊάφα - Γκμπάντι, Μ. (2011) «Η πρόσφατη νομολογία του ΕΔΑΑ για την αστυνομική διείσδυση και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη», Ποινική Δικαιοσύνη.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2011) Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισσαβώνας, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2014) Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου, (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας).
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (n.d.) «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η επίδρασή της στην εθνική μας έννομη τάξη», σε Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. εποπτ.) Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα (2014) (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2015) «Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές – Εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς», Ποινικά Χρονικά, 9.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2016) «Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές– Η εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ.), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα). Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.

- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2016) «Θεμελιώδης οργάνωση υπερκρατικών οργανισμών, παρέμβασή τους στο πεδίο της ποινικής καταστολής και ταυτότητα του ποινικού δικαίου», Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου, Sakoulas-Online.gr.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2016) «Η ταυτότητα του διαγραφόμενου από τη Συνθήκη της Λισαβώνας μοντέλου οργάνωσης της ποινικής καταστολής μεταξύ Ε.Ε. και κρατών μελών» σε Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου, Sakoulas-Online.gr.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2016) «Το ποινικό δίκαιο στην εποχή της προϊούσας παγκοσμιοποίησης: θεμελιώδεις προβληματικές σε μια συγκριτική θεώρηση του αμερικανικού και του ενωσιακού ποινικού δικαίου», Ποινικά Χρονικά, 7.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2018) «Υπερκρατικός προσδιορισμός της ποινικής καταστολής: Ιδεολογικοί άξονες ανάπτυξης του ενωσιακού ποινικού δικαίου», Ποινικά Χρονικά, 7.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. and Παπακυριάκου, Θ. (2019) «Εισαγωγικά: Το φαινόμενο της διαφθοράς και το ενωσιακό θεσμικό πλαίσιο για την ποινική αντιμετώπισή της» σε Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου, 2 η έκδ, Sakoulas-Online.gr.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2020) «Βασικές αρχές του κράτους δικαίου, ο νέος Ποινικός Κώδικας και οι τροποποιήσεις του», Ποινικά Χρονικά, 3.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2023) «Η τεχνητή νοημοσύνη ως πρόκληση για το ποινικό δίκαιο. Προς αναζήτηση ενός νέου μοντέλου απόδοσης ποινικής ευθύνης;», Ποινικά Χρονικά, 1.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2023) «Σύγχρονη ποινική καταστολή στο πλαίσιο της ΕΕ και κράτος δικαίου: το αξιόποινο ως εργαλείο υπηρετήσης πολιτικής σκοπιμότητας στο παράδειγμα της παραβίασης ενωσιακών περιοριστικών μέτρων κατά της Ρωσίας», Ποινικά Χρονικά, 8.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2024) «Τα χαρακτηριστικά και η φιλοσοφία των “παρεμβάσεων” του ν. 5090/ σε θεσμούς του Γενικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα», Ποινικά Χρονικά 4.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2024) «Η Πρόταση της Επιτροπής για την αντιμετώπιση της διαφθοράς στην ΕΕ: σημεία αιχμής για την πρόληψη και την καταστολή της και ενδεχόμενες επιδράσεις στο εθνικό μας δίκαιο», Ποινική Δικαιοσύνη (5 ος τεύχος 283ο).
- Καλλίρης, Κ. (2016) «Οργανωμένο έγκλημα και διαφθορά: φαινότυπος, αλληλεπίδραση και ποινικό δίκαιο» σε Δ Ζιούβας (επιμ) Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) σ 253.
- Καλλίρης, Κ. (2016) «Ο διαβρωτικός ρόλος της διαφθοράς σε περιόδους θεσμικής κρίσης», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα) 774. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Καλφάλης, Γ. (2000) «Μέτρα δικονομικού καταναγκασμού και οργανωμένο έγκλημα», σε Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου (Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία Π Ν Σάκουλας).
- Κανελλόπουλος, Κ. Ν. (2022) «Φοροδιαφυγή στις ανώνυμες εταιρίες, εκτίμηση από τις εισαγγελίες στο ΧΑΑ», Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών ΚΕΠΕ (2002), ανάκτηση 1/12/. Available at: https://www.kepe.gr/pdf/D.P/dp_75.pdf.
- Καραγκούνης, Δ. (2017) «Η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος της παρ.1 του άρθρου 187 ΠΚ (Παρατηρήσεις με αφορμή την υπ' αριθμ.71/2015ΑΠ)», Ποινικά Χρονικά, 8.
- Καραναστάσης, Μ. (2006) Ο προληπτικός και κατασταλτικός έλεγχος των δαπανών και εσόδων των Ο.Τ.Α., (Εκδόσεις Γ Μ Καραναστάσης).
- Καραναστάσης, Μ. (2011) Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ, (Αθήνα, Εκδόσεις Γ Μ Καραναστάσης).
- Καράνη, Ι. (2021) «Η ψυχολογία της Ομολογίας: Η συνεισφορά της Δικαστικής Ψυχολογίας στην ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας και την προστασία των δικαιωμάτων του υπόπτου», Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών-Νομική Σχολή Αθηνών The Art of Crime, 10, content/uploads/ /05/14_KARANI_TEYXOS_10.pdf. Available at: <https://theartofcrime.gr/wp->.
- Κάρκαλης, Ι. (2016) «Ανθρώπινα δικαιώματα και θεσμική διαφθορά: Μία εφαρμογή της Θεωρίας της Επιλεκτικής Προσοχής στη δημόσια διακυβέρνηση, σε Δ Ζιούβας (επιμ) Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) σ.589.

- Καρράς, Α. (2011) Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Καρράς, Α. (2014) «Η διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ένα βήμα μπροστά - Δύο βήματα πίσω», Ποινικά Χρονικά.
- Α Καρράς«Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο» (2020) (7 η έκδ Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Καρύδης, Β. (2010) Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί πανικοί, ποινική δικαιοσύνη (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας).
- Καρύδης, Β. (n.d.) «Μετανάστες και Κοινωνικοί Πανικοί στην Ελλάδα» στο Μ. Γασπαρινάτου (επιμ) (2016) Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα) 1629. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Κατρινάκης, Γ. (2021) «Το φορολογικό απόρρητο: δικαιολόγηση και όρια της άρσης του», Συνήγορος, 148.
- Κατσέλη, Α. (2008) «Greece 2020: Researching a Greek Development Model» σε Τ Giannitsis (επιμ) Researching a Greek Development Model, (Αθήνα: Παπαζήσης).
- Κιούπης, Δ. (2020) «Το “σκληροτράχηλο” χάσμα ποινικής θεωρίας και πράξης» σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Κονταξής, Α. (1997) Ποινικός Κώδικας με τις τροποποιήσεις των Ν.2408/96 & 2479/97, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Κοροντζής, Τ. and Δασκαλόπουλος, Σ. (n.d.) «Ζητήματα δικαστικής συνδρομής υπό το σύγχρονο θεσμικό της πλαίσιο: Ένα εργαλείο κατά των εγκλημάτων διαφθοράς» σε Δ. Ζιούβας (επ. ιμ.) Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη (2016)).
- Κοροντζής, Τ. (2016) «Οι πρόνοιες για την αντιμετώπιση της διαφθοράς και του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος στη σύμβαση των Η.Ε. για την αντιμετώπιση του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος και στην ελληνική έννομη τάξη» (Πάτρα: 3 rd International Open Conference on Business and Public Administration IOCBPA) [ise_tes_diaphthoras_kai_tou_diethnous_organomenou_enklematos_ste_Symbase_ton_EE](https://www.researchgate.net/publication/371911003_Oi_pronoies_gia_ten_antimetop.ise_tes_diaphthoras_kai_tou_diethnous_organomenou_enklematos_ste_Symbase_ton_EE). Available at: [https://www.researchgate.net/publication/371911003_Oi_pronoies_gia_ten_antimetop.](https://www.researchgate.net/publication/371911003_Oi_pronoies_gia_ten_antimetop.ise_tes_diaphthoras_kai_tou_diethnous_organomenou_enklematos_ste_Symbase_ton_EE)
- Κολιόπουλος, Ι. (2005) Περί λύχνων αφάς. Η ληστεία στην Ελλάδα (19 ος αι.) (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο).
- Κοσμάτος, Κ. (2016) «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 390. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Κοσμάτος, Κ. and Λαμπάκης, Χ. (2019) «Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρη και Χ Παπαχαράλαμπος, Εγκλήματα των ισχυρών Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.).
- Κοτσαλής, Α. (2015) «Περί της ποινικής ευθύνης αρχηγού πολιτικού κόμματος και βουλευτή για το αδίκημα της συγκρότησης διεύθυνσης και ένταξης σε εγκληματική οργάνωση», Ποινικά Χρονικά, 7.
- Κουλούρης, Ν. (1993) «Το έγκλημα της οικονομίας, η οικονομία του εγκλήματος και τα οικονομικά εγκλήματα», στο Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ΄ Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα).
- Κουλούρης, Ν. (2019) «Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπος, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Ε.Α.Π.).
- Κούνδουρος, Α. (2006) Διοικητικές Διαφορές Αίτηση Ακυρώσεως – Αγωγή, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Κουράκης, Ν. (2007) «Έννοια και ορισμός της οικονομικής εγκληματικότητας» σε Ν Κουράκης και Δ Ζιούβας Τα Οικονομικά Εγκλήματα Ι Γενικό μέρος, (Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας).

- Ν Ε Κουράκης και συνεργ επιμ Ν Κουλούρης (2009) Η Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος (Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Κουράκης, Ν. (2004) «Προβλήματα ανακριτικής στο Ελληνικό Δίκαιο της Απόδειξης», σε Ν Κουράκης, Κ Σπινέλλη, Μ Καμπούρη, Μ Κρανιδιώτη, Β Σαλεσιώτου και Ε Χαρατσής συμβολές στην μελέτη της Ανακριτικής (1 η έκδ, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας).
- Κουράκης, Ν. (2011) «Καταπολεμώντας τη διαφθορά στην Ελλάδα», *The Art of Crime* =1&aid=1310979247>. Available at: <https://theartofcrime.gr/old/oldartofcrime/old.theartofcrime.gr/index77a2.html?pgtp>.
- Κουράκης, Ν. (2013) «Η δωροδοκία από την άποψη της αντεγκληματικής πολιτικής, με ιδιαίτερη έμφαση στις Συστάσεις προς την Ελλάδα της Επιτροπής (Ομάδας Κρατών) για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης», *Ποινικά Χρονικά*, 8.
- Κουράκης, Ν. (2016) «Τα αίτια της διαφθοράς στην Ελλάδα και οι δυνατότητες αντιμετώπισής της σε περίοδο κρίσης, σύμφωνα με έρευνα σε φοιτητές ελληνικών πανεπιστημίων» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) σ.405.
- Κουράκης, Ν. (2018) «Η Κοινωνική Δικαιοσύνη ως νέος στόχος της Αντεγκληματικής Πολιτικής», *Ποινικά Χρονικά*, 8.
- Κουρούτζας, Χ. (n.d.) “Από τον «Εγκληματία Άνθρωπο» στα «Εγκληματικά Γονίδια»: γενετικός λόγος και εξουσία στη γενετικοποίηση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς”, σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν.
- Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ) (2018) Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1 ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.).
- Κουρούτζας, Χ. (2019) «Το έγκλημα αποδίδει; Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στην Ελλάδα» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπους, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Αθήνα: Ε.Α.Π.).
- Κουτσαμάνη, Ε. (2015) «Διαφθορά και Φοροδιαφυγή» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), *Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα) 726. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Κουτσαμάνη, Ε. (2016) «Δικαιοσύνη, Διοίκηση και Αντιμετώπιση της Διαφθοράς στο Δημόσιο Τομέα» σε Δ Ζιούβας (επιμ) *Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) σ.15.
- Κουτσούκου, Η. (2022) *Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις*, ΕΑΠ.
- Κρανιδιώτη, Μ. (n.d.) «Η σημασία της έρευνας για τον θεωρητικό λόγο στην Εγκληματολογία: “Έν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα”», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ.
- Γεωργούλας (2018) Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1 ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.).
- Κωνσταντινίδης, Α. (1996) «Το πρόβλημα των εξ ακοής μαρτύρων», *Ποινικά Χρονικά ΜΣΤ’*.
- Κωνσταντινίδης, Α. (1997) «Καθήκον αληθείας, επαγγελματικό απόρρητο και ιδιωτικές έρευνες του συνηγόρου», *Ποινικά Χρονικά*, 5.
- Κωνσταντινίδης, Α. (2000) «Τραπεζικό απόρρητο και νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», σε Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ’ Πανελληνίου Συνεδρίου (Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία Π Ν Σάκκουλας).
- Α Κωνσταντινίδης «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο Βασικές έννοιες» (Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα (2010)).
- Κωνσταντινίδης, Α. (2016) «Δικαίωμα υπερασπίσεως και δικηγορικό απόρρητο», *Ποινικά Χρονικά*, 6.
- Κωνσταντινίδης, Α. (2017) «Η Αρχή της Παγκόσμιας Δικαιοσύνης – Επίκαιρα ζητήματα Ναρκωτικά – Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες – Τρομοκρατία», *Ποινικά Χρονικά*, 3.

- Κωνσταντινίδης, Α. (2019) «Προστατευόμενοι μάρτυρες και Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος», Ποινικά Χρονικά.
- Κωνσταντινίδης, Α. (2023) «Προστατευόμενοι μάρτυρες, ανώνυμοι μάρτυρες και “πρόσωπα εμπιστοσύνης”», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Κωστάρας, Α. (2000) «Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος», σε Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου (Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία Π Ν Σάκκουλας).
- Λαζαράτος, Π. (2010) «Περί αρμοδιότητας προς ανάκληση διοικητικών πράξεων. Με αφορμή την ΣτΕ Ολ. 1581/ », Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, 29.
- Λάζος, Γ. (2005) Διαφθορά και Αντιδιαφθορά, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Λάζος, Γ. (2007) Κριτική Εγκληματολογία (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Λαμπάκης, Χ. (2025) «Η νομοθέτηση διατάξεων “ποινικής ασυλίας” σε περίοδο κρίσης. Προώθηση της κυβερνητικής πολιτικής με αντάλλαγμα την ατιμωρησία», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος).
- Λαμπροπούλου, Ε. (1994) Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος (Αθήνα: Παπαζήση).
- Λαμπροπούλου, Ε. (2000) «Η οργανωμένη εγκληματικότητα και η εσωτερική (αν)ασφάλεια», Ποινική Δικαιοσύνη, 8/9.
- Λαμπροπούλου, Ε. (n.d.) «Παράνομες αγορές και οικονομική κρίση» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα. Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα (2016)) 1029 in-crisis.com/. Available at: <http://crime->
- Λαμπροπούλου, Ε. (2019) «Αστυνομία “Ο εχθρός ανάμεσά μας” και ο ρόλος της Εγκληματολογίας», Ποινικά Χρονικά, 3.
- Λίβος, Ν. (1995) «Η δικονομική θέση των καθ' ών υφίστανται υπόνοιες περί τελέσεως εγκλήματος», Ποινικά Χρονικά, , 1103.
- Λίβος, Ν. (2000) «Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του», σε Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Λίβος, Ν. (2001) «Ανακριτική Διείσδυση, υπέρ του θεσμού» ΠοινΛογ.
- Λίβος, Ν. (2006) «Πολύ κακό για το τίποτα: Οι ανακριτικές αρμοδιότητες της Εθνικής Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες», Ποινικά Χρονικά, 4.
- Λίβος, Ν. (2007) «Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις», Δίκαιο και Οικονομία, Ι/α'.
- Λίβος, Ν. (2015) «Ζητήματα ερμηνείας του άρθρου 187Π.Κ. Με αφορμή το υπ' αριθμ.215/ Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών», Ποινικά Χρονικά, 4.
- Λίβος, Ν. (n.d.) «Το αξιόποινο του agent provocateur» Ποινικά Χρονικά ΛΣΤ' 580.
- Λίβος, Ν. (2021) «Επί του ερωτήματος αν πρόσωπο που φέρει την ιδιότητα του βουλευτή είναι «υπάλληλος» υπό την έννοια του στ.α' του άρ.13 ΠΚ και επί του αν το άρ.159 ΠΚ συνιστά διακεκριμένη περίπτωση του άρ.235ΠΚ», Ποινικά Χρονικά.
- Λίμα, Δ. (2022) Το Οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Λότσιος, Θ. (2017) «Η θέση του ανακριτή στην ποινική δική. Δικαιοπολιτικές κρίσεις και σύγχρονοι προβληματισμοί», ΜΔΕ – ΜΠΣ Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο (ΑΠΘ) 5-11. Available at: <https://ikee.lib.auth.gr/record/299739/files/GRI-2018-22539.pdf>.
- Λυμπερόπουλος, Λ. (2008) Η ανίσχυρη διαδικαστική πράξη – Η ακυρότητα στην ποινική διαδικασία, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Λύτρας, Σ. (2010) Διοικητικό Δίκαιο, (Β' έκδ Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Μαγκάκης, Γ. Α. (1984) Ποινικό Δίκαιο, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση).
- Μαγκάκης, Γ. Α. (2006) «Σκέψεις για τον σύγχρονο κοινωνικό ρόλο του Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου», Ποινικά Χρονικά, 6.

- Μαλαφάντης, Κ. (2006) Αξιοποίηση φοροδιαφυγή. Έκδοση εικονικών, πλαστών ή νοθευμένων φορολογικών στοιχείων αρ.19 Ν.2523/97 όπως ισχύει μετά την τροποποίηση του Ν.3220/2004, (Πάτρα: Εκδόσεις «ΕΛΛΟΓΟΣ»).
- Μανιτάκης, Α. (1994) Κράτος Δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας Ι, (Σάκκουλας).
- Μαντζούφας, Π. (n.d.) Ο Λόγος περί διαφθοράς και η ποινική ευθύνη των υπουργών, *twnty*/. Available at: <https://www.constitutionalism.gr/2154-o-logos-peri-diaftoras-kai-i-roiniki-eytyni->.
- Μανωλεδάκης, Ι. (1980) «Το τέλος μιας κριτικής» Ποινικά Χρονικά, Λ.
- Μανωλεδάκης, Ι. (1993) «Η τυποποίηση οικονομικών εγκλημάτων σε ειδικούς ποινικούς νόμους και η συρροή τους με αντίστοιχα εγκλήματα τυποποιημένα στον ποινικό κώδικα στο Οικονομικά Εγκλήματα-Πρακτικά Δ' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, (Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα).
- Μανωλεδάκης, Ι. (1998) Το έννομο αγαθό, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας).
- Μανωλεδάκης, Ι. (2002) Ασφάλεια και Ελευθερία (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Μαργαρίτης, Λ. (2007) «Προκαταρκτική εξέταση – προανάκριση: Θεωρητικές συμβολές – πρακτικές εφαρμογές» Ποινική Δικαιοσύνη, 5 , 596-605.
- Μαργαρίτης, Λ. (2009) ερμηνεία – Εφαρμογή Ποινικού Κώδικα, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Μαργαρίτης, Λ. (2016) Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (7η έκδ Νομική Βιβλιοθήκη).
- Μαργαρίτης, Λ. (2021) Ο νέος κώδικας ποινικής δικονομίας. Οι αλλαγές του Ν.4855/ . Ερμηνεία κατ' άρθρο των διατάξεων του Ν.4620/2019 που τροποποιήθηκαν, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2021).
- Μαργαρίτης, Λ. (2016) Ν Παρασκευόπουλος και Γ Νούσκαλης, Ποινολογία. Άρθρα 50-133 νέου ΠΚ, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Μαργαρίτης, Λ. (2021) «Απαγορευμένα αποδεικτικά μέσα και δικηγορικό απόρρητο: αυξημένης τυπικής ισχύος και κοινό κανονιστικό πλαίσιο», Ποινική Δικαιοσύνη, 8-9.
- Μαργαρίτης, Λ. (2021) «Οικονομικά εγκλήματα και εγκλήματα διαφθοράς: Τμήμα εισαγγελίας ή ένας εισαγγελέας για τη δίωξή τους», Ποινική Δικαιοσύνη, 11.
- Μαυριάς, Κ. (2014) Συνταγματικό Δίκαιο, (5 η έκδ. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Μέλισσας, Δ. (2007) Το έννομο συμφέρον και η προθεσμία στις πολεοδομικές διαφορές, (Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Μιχαλοπούλου, Ε. (2018) «Μια κριτική προσέγγιση του “οικονομικού” εγκλήματος», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), Εξουσίες επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1 ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.).
- Μιχαλοπούλου, Ε. (n.d.) «Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ.
- Παπαχαράλαμπος (2019) Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.).
- Μιχαλοπούλου, Ε. (2025) «Έγκλημα χωρίς θύμα. Μια απόπειρα απόδοσης του εγκληματολογικού φαινομένου της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα στην Ελλάδα της “κρίσης”», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος).
- Μητρώο Διαφάνειας της ΕΕ (n.d.) Στατιστικά Στοιχεία, *action=prepareView*>. Available at: <https://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?locale=en&>.
- Μοροζίνης, Ι. (2015) «Κίνδυνος και επικινδυνότητα ως στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης», Ποινικά Χρονικά, 7.
- Μουκίου, Χ. (2018) Διαφάνεια, Ακεραιότητα και Εντιμότητα στις Δημόσιες Συμβάσεις, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Μπακιρλή, Ε. (2018) Σύγχρονη διακυβέρνηση, σύγχρονη τεχνολογία και αντεγκληματική πολιτική (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).

- Μπακούρης, Κ. (2016) «Δημόσια διοίκηση και διαφθορά: Το πρόβλημα και οι τρόποι επίλυσής του – η διάσταση του εσωτερικού δικαίου» σε Δ Ζιούβας (επιμ) Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Μπαντέκας, Η. (2016) «Διαφθορά και διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων», σε Δ Ζιούβας (επιμ), Δίκαιο & Πολιτική κατά της Διαφθοράς, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη), σ 575.
- Μπεκ, Ο. (1999) Τι είναι η παγκοσμιοποίηση; Λανθασμένες αντιλήψεις και απαντήσεις (Αθήνα: Καστανιώτης).
- Μπεσήλα-Βήκα, Ε. (2019) Τοπική Αυτοδιοίκηση, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Μπίλλης, Ε. (2020) «Λειτουργική σύγκριση, ιδεότυποι και δικονομικό ποινικό δίκαιο», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Μπίνης, Α. and Σωτηροπούλου, Α. (2022) Lobbying: Δραστηριότητες επιρροής με διαφάνεια, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2001) Υπηρεσιακά Εγκλήματα Άρθρα 235-263 α ΠΚ (2 η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2003) «Η ηθική νομιμοποίηση του ποινικού δικαίου», Ποινικά Χρονικά.
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2009) «Η διαφθορά ως νομικό και πολιτικό πρόβλημα», Ποινικά Χρονικά, 2.
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2010) «Θεμελίωση και φύση του Διεθνούς Ποινικού Αδικού», Ποινικά Χρονικά, 10.
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2013) «Η σύγχρονη διαμόρφωση των εγκλημάτων δωροδοκίας κατά τον Ποινικό Κώδικα. Ένα παράδειγμα μετανεωτερικού Ποινικού Δικαίου», στο ΣυνΕνΕλλΠον Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας. Δυνατότητες και όρια, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) και Ποινικά Χρονικά, 5.
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2016) «Ποινική προστασία της δημόσιας περιουσίας από εσωτερικές προσβολές – «Διαχειριστικά» εγκλήματα περί την υπηρεσία», Ποινικά Χρονικά.
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2018) «Ποινικοποίηση της πολιτικής και πολιτικοποίηση του ποινικού δικαίου», Ποινικά Χρονικά, 6.
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2019) «Η κατανομή του ρυθμιστικού πεδίου μεταξύ ποινικού νομοθέτη και δικαστή», Ποινικά Χρονικά, 9.
- Μπρακουμάτσος, Π. (2007) «Ο Ν.3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Σκέψεις-παρατηρήσεις», ΠοινΔικ.
- Μυλωνόπουλος, Χ. (1993) «Εγκλήματα σχετιζόμενα με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές» σε Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου Τα Οικονομικά Εγκλήματα Πρακτικά Δ' Πανελλήνιου Συνεδρίου Θεσσαλονίκη 1991 (Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα).
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2000) «Οργανωμένο έγκλημα και Διεθνές Ποινικό Δίκαιο», σε Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου (Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία Π Ν Σάκκουλας).
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2007) Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας).
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2010) «Κοινοτικό Ποινικό Δίκαιο και Γενικές Αρχές του Κοινοτικού Δικαίου», Ποινικά Χρονικά, 3.
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2011) «Το Ευρωπαϊκό Ποινικό δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας η ουσιαστική νομιμοποίηση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου και η σημασία της δογματικής για τη διαμόρφωσή του», Ποινικά χρονικά, 2.
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2013) «Ο θεσμός της ποινικής διαπραγμάτευσης (plea bargaining). Σκέψεις για τη θεωρητική θεμελίωση και την πρακτική λειτουργία του», Ποινικά Χρονικά, 2.
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2015) «Προβλήματα διεθνούς ποινικού δικαίου στη νομοθεσία περί διαφθοράς», Ποινικά Χρονικά, 4.
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2015) «Η Αποστολή του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου και οι προκλήσεις της σύγχρονης πραγματικότητας», σε 1 ο Συνέδριο του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου – Ι.Ε.Δ.Π.Δ.
%bd%ce%bf%cf%80%ce%bf%cf%85%ce%bb%ce%bf%cf%82.pdf ή/και

<https://www.mylonopoulos.gr/publication/article/83/i-apostoli-toy-diethnoys-poinikoy-dikaioy-kai-oi-prokliseis-tis-sygxronis%20pragmatikotitas.html>. Available at: <https://www.eicli.gr/attachments/article/154/1.%ce%9c%cf%85%ce%bb%cf%89%ce>.

- Μυλωνόπουλος, Χ. (2016) «Είναι δυνατός επηρεασμός αθλητικού αγώνα (άρθρ.132 ν.2725/1999) από Μέλη Πειθαρχικής Επιτροπής της ΕΠΟ κατά την άσκηση των καθηκόντων τους;» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 844. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2017) «Η ανάγκη μιας γενικής θεωρίας ποινικού δικαίου για την διαμόρφωση αποτελεσματικών και δίκαιων διεθνών ποινικών κανόνων», Ποινικά Χρονικά, 6, 401 ή/και Mylonopoulos.pdf. Available at: <https://www.mylonopoulos.gr/media/files/49->.
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2021) Διεθνές & Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο (3 η έκδ Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Μυλωνόπουλος, Χ. (2021) Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος (4 η έκδ Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Νάιντος, Χ. (2017) «Ειδικές ανακριτικές πράξεις: επίκαιρα ζητήματα», Ποινικά Χρονικά, 7.
- Νάιντος, Χ. (2023) «Προδικαστικές καταθέσεις ευάλωτων μαρτύρων στο ακροατήριο: Η αποδεικτική υποκατάσταση της άμεσης μαρτυρίας με ανάγνωση έγγραφων προδικαστικών καταθέσεων και προβολή ηλεκτρονικών καταγραφών τους», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Ναμίας, Ο. (2007) «Ο ρόλος και η ευθύνη του χρηματοπιστωτικού συστήματος στο ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. “Καθαρή” ή ελεύθερη κοινωνία; (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα).
- Νίκας, Μ. (2012) «Η κρατική καταστολή στη συγκυρία ενίσχυσης της απόλυτης έναντι της σχετικής υπεραξίας» Θέσεις, 118/1-3. Available at: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1171:category-1171&catid=134&Itemid=113.
- Νόμος 2928/2001 – ΦΕΚ 141Α/27.6.2001 Τροποποίηση διατάξεων ΠΚ & ΚΠΔ Νόμος υπ’ αρ. 3875/2010 (2022) Κύρωση και Εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των Τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις, (ΦΕΚ Α 158).
- Νούσκαλης, Γ. (2007) Ποινική προστασία προσωπικών δεδομένων. Η νομολογιακή συμβολή στην ερμηνεία βασικών όρων, (Β’ έκδ Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Παναγιωτόπουλος, Π. (2020) «Οι αρμοδιότητες, τα καθήκοντα και τα δικαιώματα των ανακριτικών υπαλλήλων κατά την προδικασία, σύμφωνα με τα άρθρα 251-252 ΚΠΔ», Ποινικά Χρονικά, 6.
- Πανούσης, Γ. (2006) «Διαφθορά – Διαπλοκή και πολιτική μηχανή», Ποινική Δικαιοσύνη, 8-9.
- Πανούσης, Γ. (2007) Εγκληματογενείς και εγκληματογόνοι κίνδυνοι (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Παπαγεωργίου-Γονατάς, Σ. (1995) «Το έννομο αγαθό στο έγκλημα της παράβασης καθήκοντος», Ποινικά Χρονικά.
- Παπαγεωργίου-Γονατάς, Σ. (2016) «Ο ρόλος του προβοκάτορα ηθικού αυτουργού στο έγκλημα της διακίνησης ναρκωτικών», Ποινικά Χρονικά, 8.
- Παπαδαμάκης, Α. (2010) «Ανακριτική διείδυση: όρια και υπερβάσεις», Ποινική Δικαιοσύνη 11-12.
- Παπαδαμάκης, Α. (2018) «Η δικανική πεποίθηση και η κοσμοθεωρία του ποινικού δικαστή», Ποινική Δικαιοσύνη, 9.
- Παπαδαμάκης, Α. (2021) Ποινική Δικονομία, Θεωρία – Πράξη – Νομολογία, Η δομή της ποινικής δίκης (10 η έκδ Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Παπαδαμάκης, Α. (2022) Τα περιουσιακά εγκλήματα (4 η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).

- Παπαδαμάκης, Α. (2023) «Η αιτιολογία της ποινικής απόφασης, ως αναγκαίο σύστοιχο της ηθικής απόδειξης: Μια ευπρόσδεκτη νομολογιακή μεταστροφή», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Παπαδημητρόπουλος, Δ. (2016) «Οικονομική Κρίση και Εγκληματικότητα», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 66. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Παπαθανασίου, Α. and Γερμανός, Γ. (2016) «εξέλιξη και ανάπτυξη νέων μορφών ψηφιακής εγκληματικότητας στον Κυβερνοχώρο σε εποχές κρίσης», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 1305 [crisis.com/](http://crime-in-crisis.com/). Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Παπαϊωάννου, Ζ. (2005) Αστυνομικό Δίκαιο - Η λειτουργική αρμοδιότητα του αστυνομικού προσωπικού της ελληνικής Αστυνομίας, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Παπαϊωάννου, Μ. (2012) Το πρόβλημα της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων – επιχειρήσεων: δογματική ανάλυση και αναζήτηση ενός εναλλακτικού μοντέλου ευθύνης, ιστότοπος. Available at: <https://ikee.lib.auth.gr/record/130763/files/Papaioannou%20M.pdf>.
- Παπαχαράλαμπος, Χ. (1998) «Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος – Διεθνής νομοθέτηση – Στάση της Ελληνικής Έννομης Τάξης», Ποινική Δικαιοσύνη, 7.
- Παπαχαράλαμπος, Χ. (2003) «Η εξιχνίαση του οργανωμένου εγκλήματος. Η προβληματική των ειδικών ανακριτικών τεχνικών», σε Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, επιμ. Μαγγανάς Α., Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Εγκληματολογίας – (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, Βρυξέλλες: Bruylant).
- Παπαχαράλαμπος, Χ. (2007) «Κοινωνικά ουδέτερες πράξεις και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. “Καθαρή” ή ελεύθερη κοινωνία; (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα).
- Παπαχαράλαμπος, Χ. (2018) «Επανεκτιμώντας την ποινική συνδιαλλαγή: Μια ακόμη προσέγγιση για τη συμβατότητα του θεσμού με τη φύση της ποινικής δίκης», Ποινικά Χρονικά, 9.
- Παπαχαράλαμπος, Χ. (2019) «Δικαιώματα των μερών και ιδεολογικές τους χρήσεις», Ποινικά Χρονικά, 2.
- Παπαχαράλαμπος, Χ. (2019) «Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπος, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα, (Αθήνα: Ε.Α.Π.).
- Παπαχαράλαμπος, Χ. (2020) «Η ποινική δογματική στη μετανεωτερική συνθήκη, Αντοχή στη ρευστότητα ή το τέλος μιας αυταπάτης;», Ποινικά Χρονικά.
- Παπαχρήστου, Μ. (2023) «Ζητήματα πραγματογνωμοσύνης στην ποινική δίκη», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. , Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Παππά, Ε. (2025) «Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό και στην πρόληψη της διαφθοράς και της απάτης», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος).
- Σ Παππάς (επιμ) (2023) Ποινική προδικασία. Από τη θεωρία στην πράξη, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Παρασκευόπουλος, Ν. (2014) Η καταστολή της δράσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα, (εκδ. Σάκκουλα).
- Παρασκευόπουλος, Ν. (2023) «Φιλελεύθερο ποινικό δίκαιο και τεχνητή νοημοσύνη», Ποινικά Χρονικά, 9.
- Παρασκευόπουλος, Δ. (n.d.) «Προσδιορίζοντας το περιεχόμενο της οπαδικής βίας στον αθλητισμό, μανιχαϊσμός και ασφάλεια στην εξέδρα», σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη.
- Γεωργούλας, Σ. (2018) Ο Θεμελής, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου (επιμ), Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker

- “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1 ο Συνέδριο της EEMEKE Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: E.E.M.E.K.E.).
- Παύλου, Σ. (2001) «Η μετεξέλιξη της διακινδυνεύσεως σε βλάβη και τα ανακύπτοντα ζητήματα συρροής», Ποινικά Χρονικά, 11.
- Παύλου, Σ. (2002) «Το διασυνοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή του», Ποινικά Χρονικά, 9.
- Παύλου, Σ. (2006) «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», Ποινικά Χρονικά, 4.
- Παύλου, Σ. (2011) «η “δημόσια περιουσία” ως προνομιακός στόχος του οικονομικού εγκλήματος: καθορισμός του (εννοιολογικού) εύρους της και (ανάγκη;) διακρίνουσας προστασίας της», Ποινικά Χρονικά, 6.
- Παύλου, Σ. (2015) «Η μαγνητοφώνηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων από τις αρχές», σε Χ Παπαχαλαράμπος (επιμ.), Αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας).
- Παύλου, Σ. (2023) Γ Δημήτρινας και Κ Κοσμάτος, Οι Κυρώσεις στον Νέο Ποινικό Κώδικα. Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 50-133 ΠΚ (Ν 4619/2019, όπως ισχύει με Ν 4637/2019, Ν 4855/2021 και Ν 4871/2021, (2 η έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας).
- Γ Πεπόνης «Η de lege lata αρχή της μυστικότητας της προδικασίας και η έκνομη πραγματικότητας» (2010) Ποινικά Χρονικά, 9.
- Πετρόπουλος, Β. (2008) «Ζητήματα υποκειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (άρθρο2 παρ.5 του Ν.3691/)», Ποινικά Χρονικά, 10.
- Πικραμένος, Μ. (2012) Όψεις της διοικητικής οργάνωσης του Κράτους μετά τον Καλλικράτη, (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη).
- Πουλαράκης, Ε. (2008) «Παρατηρήσεις στην ΕΔΑΑ - Απόφαση της 21.02. Πυργιωτάκης κατά Ελλάδος», Ποινική Δικαιοσύνη.
- Πρεβεδούρου, Ε. (2021) Οι Ανεξάρτητες Αρχές (Διαδικτυακό Μάθημα: 24.3.2020), (. Available at: <https://www.prevedourou.gr/oi-ανεξαρτητες-αρχες-διαδικτυακό-μάθ/>.
- Ράικος, Δ. (2003) Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Ράικος, Δ. (2005) Η δημόσια διοίκηση απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις του οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς, Διδικ/ , 1-43 Sakkoula-Online.gr.
- Δ Ράικος «Το φαινόμενο της διαφθοράς στο πεδίο των δημοσίων συμβάσεων» (2016) σε Ζιούβας Δ. (επιμ.), Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) 303.
- Ράικος, Δ. (2019) Δίκαιο Δημοσίων Συμβάσεων, (Γ’ έκδ Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Ρακιντζής, Λ. (2016) «Ο ρόλος του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, σε Δ Ζιούβας (επιμ) Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη)σ421.
- Σάμιος, Θ. (2001) «Ανακριτικές πράξεις επί εγκληματικών οργανώσεων», Ποινικά Χρονικά.
- Θ Σάμιος (επιμ) Ποινικός Κώδικας (2019) Κώδικας τσέπης 4 (21 η εκδ, Αθήνα: Π Ν Σάκκουλας).
- Θ Σάμιος (επιμ.) (2019) Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Κώδικας τσέπης 5, (20 η έκδ, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Σαντέλ, Μ. (2017) Δικαιοσύνη τι είναι το σωστό;, (μτφρ Σ Κιουπκόλης), (Αθήνα: Πόλις).
- Σαρμάς, Ι. (2021) Χ Κοντιάδης και Χ Ανθόπουλος, ΕΣΔΑ Κατ’ άρθρο Ερμηνεία, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Σαχουλίδου, Α. (2023) «Η διασυνοριακή πρόσβαση σε ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία από τη σκοπιά του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. , Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Σαχουλίδου, Α. (2024) «Η ευθύνη νομικών προσώπων και οντοτήτων για αδικήματα δωροδοκίας. Παρουσίαση και κριτική επισκόπηση των άρθρων 134-135 ν. 5090/ », Ποινικά Χρονικά, 8.

- Σεβαστίδης, Χ. (2019) «Η σημασία και η λειτουργία του άρθρου 178 παρ.2 και του του νέου ΚΠΔ (έννοια “βάρους απόδειξης” και ενίσχυση τεκμηρίου αθωότητας)», Ποινική Δικαιοσύνη, 228/4.
- Σεραφείμ, Ι. (2016) «Πολιτικές και καλές πρακτικές καταπολέμησης της διαφθοράς στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα» σε Δ Ζιούβας (επιμ) Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) 467.
- Σιδερίδου, Σ. (2022) Ε Καλαϊτζίδη και Ε Καλούτσου, «Ξέρατε ότι...Η γνωστική συνέντευξη είναι ένα μοντέλο απολογίας του κατηγορουμένου που διαφέρει από την ανάκριση;» Crime Times, 19 synentefksi/ >. Available at: <https://www.crimetimes.gr/gnwstiki->
- Σκανδάμης, Μ. (2016) «Οίκοι αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας: Ελευθερία χωρίς όρια;», σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 1084. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Σκόνδρα, Μ. (2021) «Αναγνώριση Προσώπου και Προσωπικά Δεδομένα», recognition-kai-prosopika-dedomena> απόληψη 28/12/. Available at: https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/magdalini_skondra/anagnorisi-prosopoy-face-
- Σορβατζιώτη, Δ. (2014) «Η αρχή της ηθικής απόδειξης στα πλαίσια της νομιμότητας», Ποινική Δικαιοσύνη 12.
- Σπανός, Π. (2021) Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος, ΕΑΠ.
- Σπινέλλη, Κ. (2005) «Συστημική θεώρηση της ποινικής δικαιοσύνης και ναρκωτικά», Ποινικά Χρονικά, 9.
- Σπινέλλη, Κ. (2009) «Η πρόληψη της εγκληματικότητας στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες», Ποινικά Χρονικά, 3.
- Σπινέλλη, Κ. (2015) «Οικονομική κρίση και εγκληματικότητα: Τρεις αφηγήσεις», Ποινικά Χρονικά, 9.
- Σπινέλλης, Δ. (1988) Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος (πανεπιστημιακές παραδόσεις), Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία, (Αθήνα: Σάκκουλας).
- Σπινέλλης, Δ. (2012) «Φαινόμενα ανομίας, ιδίως στις μέρες μας», Ποινικά Χρονικά, 4.
- Σπινέλλης, Δ. (2013) «Η εγκληματικότητα των πολιτικών στην εξουσία», Ποινικά Χρονικά, ΞΓ/1.
- Σταμούλη, Ε. (2016) «Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 1194. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Σταμούλη, Ε. (2018) «Ποινική Δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος» σε Β Αρτινοπούλου, Σ Βιδάλη, Σ Γεωργούλας, Ο Θεμελή, Ν Κουλούρης και Γ Παπανικολάου, (επιμ), Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker “Whose side are we on?” Συμβολές στο 1 ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016 (Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.).
- Σταμούλη, Ε. (2019) «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπος, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: ΕΑΠ.).
- Σταμούλη, Ε. (2025) Κριτικές θεωρήσεις του ποινικού φαινομένου. Το παράδειγμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος).
- Σταμούλη, Ε. (2025) Μ Γασπαρινάτου, «Θεωρητική εξέλιξη και τυπολογίες των εγκλημάτων των ισχυρών», σε Μ Γασπαρινάτου και Ε Σταμούλη, (επιμ) Εγκλήματα των ισχυρών. Θεωρία και πραγματικότητα, (Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος).
- Στίγγας, Δ. (n.d.) «Η ευθύνη νομικών προσώπων για αδικήματα δωροδοκίας, ως μέσο καταπολέμησης της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα. Χαρακτηριστικά και στοχοθεσία» [ιστότοπος}. Available at: https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2024/09/stiggas_2024.pdf?
- Συκιώτη-Χαραλαμπίκη, Κ. (2024) «Οι πρόσφατες εξελίξεις στο αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», Ποινική Δικαιοσύνη, 283 (5 ος).

- Συμεωνίδης, Ι. (2016) «Η αντιμετώπιση της διαφθοράς στο πλαίσιο του πειθαρχικού δικαίου των δημοσίων υπαλλήλων, σε Δ Ζιούβας (επιμ) Δίκαιο και Πολιτική κατά της Διαφθοράς (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη) 353.
- Συμεωνίδου - Καστανίδου, Ε. (2001) «Αστυνομική διείσδυση - Κατά του θεσμού», Ποινολόγος 4.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2006) «Δικηγορικό απόρρητο και νομιμοποίηση παράνομων εσόδων», Ποινικά Χρονικά, 4.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2006) «Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Ποινικά Χρονικά, 10.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2008) «Δικηγόροι: Υποχρεώσεις συνδρομής στην αντιμετώπιση της νομιμοποίησης παράνομων εσόδων και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και ποινική ευθύνη», Ποινικά Χρονικά, 10.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2009) «Η “βίαιη ριζοσπαστικοποίηση” στο στόχαστρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Ποινικά Χρονικά, 7.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2012) «Τα όρια εφαρμογής των ειδικών διατάξεων για την ποινική ευθύνη των Υπουργών», Ποινική Δικαιοσύνη, 14/4.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2012) «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», Ποινική Δικαιοσύνη.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2015) «Προκλήσεις για τον σύγχρονο ποινικό νομοθέτη», Ποινικά Χρονικά, 7.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2024) «Νομιμοποίηση παράνομων εσόδων. Σημεία απόκλισης της εθνικής από την ενωσιακή νομοθεσία», Ποινικά Χρονικά, 9.
- Σωτηρέλης, Γ. and Ξηρός, Θ. (2020) Σύνταγμα της Ελλάδας και Κανονισμός της Βουλής, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Τέλλογλου, Τ. (2009) «Από την αρχή του 2006, όλοι ήξεραν το σκάνδαλο Siemens», skandalo-siemens/. Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/358414/apo-tin-archi-toy-2006-oloi-ixeran-to->.
- Τέντες, Ι. (2016) «Η αναγκαιότητα μίας εθνικής στρατηγικής κατά της Διαφθοράς» στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα).
- Τεχνίτης, Μ. (2016) «Σκέψεις για τη Σχέση των Πολυεθνικών Εταιριών με την Αντεγκληματική Πολιτική των Κρατών» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα) 1069. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Τζαναβάρη, Ν. (2019) Οι Διεθνείς Συμβάσεις για την Αυτόματη Ανταλλαγή Φορολογικών Πληροφοριών. Παρουσίαση και ερμηνεία των ρυθμίσεων του διεθνούς φορολογικού δικαίου, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη), 23-26, 39-42, 59-61, 108-120 [28 (για το διεθνές φορολογικό απόρρητο) και 110-111 (για Αυτόματη ανταλλαγή)].
- Τζαννετάκη, Τ. (2024) «Ο Ποινικός Κώδικας του 2019 και οι διαδοχικές τροποποιήσεις του έως και τον Ν. 5090/. Μια κριτική αφηγηματική ανάλυση της διπλής αλλαγής παραδείγματος στην ελληνική νομοθεσία για τις ποινές», Ποινικά Χρονικά, 3.
- Τζαννετής, Α. (2007) «Από το εξεταστικό στο κατηγορητικό σύστημα». Κοτσαλής, Κιούπης, Ιστορία ποινικού δικαίου και ποινικών θεσμών, 406-3-421 %CE%94%CE%99%CE%9A%CE%9A219/Tzanetis_Exetastiko_Katighoritiko.pdf. Available at: <https://student.ccuoc.gr/uploadFiles/181->.
- Τζαννετής, Α. (2013) «Η δωροδοκία ιδίως μέσω αφανών πόρων (“μαύρα ταμεία”) και η δωροληψία μέσω επιστροφών (“kick-back”) ως πράξεις απιστίας – Πάταξη της διαφθοράς και με τη βοήθεια του άρθρου 390 ΠΚ;», Ποινικά Χρονικά, 8.
- Τζαννετής, Α. (2017) «Η μετεξέλιξη του παραδοσιακού υπερασπιστικού προτύπου – Ο νέος ρόλος του συνηγόρου στην ποινική διαπραγμάτευση (Plea bargaining), Ποινικά Χρονικά, 1.
- Τζαννετής, Α. (2018) «Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας», Ποινικά Χρονικά.

- Τόγιας, Σ. (2023) «Η διασυννοριακή ροή κρυπτοδεδομένων στην ΕΕ: Μαθήματα από την επιχείρηση EncroChat», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. , Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Τουντόπουλος, Β. (2018) «Η εφαρμογή του κανόνα της επιχειρηματικής κρίσης στο ποινικό δίκαιο. Σκέψεις σχετικά με το αδίκημα της απιστίας με αφορμή τις από 12.10.2016 (5 StR 135/15) και 26.11.2015 (3 StR 17/15) αποφάσεις του Γερμανικού Ακυρωτικού», Ποινικά Χρονικά, 1.
- Τριανταφύλλου, Α. (2023) «Η εξέταση ανηλίκων μαρτύρων», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. , Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Τριανταφύλλου, Γ. (2007) «Αποδεικτικές απαγορεύσεις και αρχή της αναλογικότητας», Ποινικά Χρονικά, 4.
- Τριανταφύλλου, Γ. (2014) Ξέπλυμα περιουσίας προερχόμενης από φοροδιαφυγή», Ποινικά Χρονικά.
- Τριανταφύλλου, Γ. (2020) «Η ευθύνη των “εκπροσώπων” των επιχειρήσεων», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ), Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Τριανταφύλλου, Γ. (2021) Το ποινικό δίκαιο της επιχείρησης. Ατομική ποινική ευθύνη στις μεγάλες επιχειρήσεις, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Τσαγκαλίδης, Α. (2018) «Παρατηρήσεις στο ΣυμβΠλημΑθ 3721/2017», Ποινικά Χρονικά.
- Τσερτσίδης, Μ. (2022) «Παρατηρήσεις στο ΣυμβΠλημΑθ 2463/2021 (Δέσμευση περιουσιακών στοιχείων με απόφαση του Προέδρου της Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες - Προϋποθέσεις νόμιμης επιβολής - Αρμοδιότητα άρσης / ανάκλησης του Συμβουλίου)», Ποινική Δικαιοσύνη, 2.
- Τσερτσίδης, Μ. (2024) «Οι τροποποιήσεις του Ν.5090/ στο πεδίο της ποινικής διαπραγμάτευσης», Ποινική Δικαιοσύνη, 283 (5 ος 2024).
- Τσίγγανου, Ι. (2016) «Αντεγκληματική πολιτική και τυπικός κοινωνικός έλεγχος στην Ελλάδα της κρίσης» σε Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα), 214. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Τσίνας, Κ. (n.d.) «Περί του ορισμού του εγκλήματος», σε Κ Βαθιώτης, Δ Κιούπης, Α. Τζαννετής και Α Δημάκης (επιμ) (2020) Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση – Liber discipulorum για τα εβδομηκοστά γενέθλια του καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη, (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- Τσιρίδης, Π. (2007) «Το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος και το λειτούργημα του συνηγόρου», σε Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. “Καθαρή” ή ελεύθερη κοινωνία; (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα).
- Τσιρώνης, Ν. (2019) «Τεχνικές ανίχνευσης των ύποπτων χρηματοοικονομικών ροών στο πλαίσιο της ανάκρισης» σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαλαράμπος, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα (Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.).
- Τσόλιας, Γ. (2023) «Η επεξεργασία γενετικών δεδομένων (DNA) για την διακρίβωση εγκλημάτων υπό το πρίσμα του ενωσιακού δικαίου (με αφορμή την ΔΕΕC-205/21)», σε 9 ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων 20 & 21.10. , Ζητήματα απόδειξης στην ποινική διαδικασία.
- Τσόλκα, Ο. (2013) «Το σύστημα των κυρώσεων για τη δωροδοκία και τις συναφείς πράξεις», Στο ΣυνΕνΕλλΠοιν. Η Ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Τσόλκα, Ο. (2019) ««Αποχή από την ποινική δίωξη υπό όρους», κατ’ άρθρα 48 και 49 ΚΠΔ» nona criminalia Περιοδική έκδοση της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων 7/10.
- Τσουκαλά, Α. (2016) «Η θεμελιώδης ασυμβατότητα των σύγχρονων τάσεων αστυνόμευσης με τις αρχές του κράτους δικαίου», σε Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα).

- Τσουντας, Κ. (1993) Συστήματα Εποπτείας επί των Ο.Τ.Α., (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα).
- Φαλσιάνι, Ε. and Μινκούτσι, Α. (2015) Το χρηματοκιβώτιο των φοροφυγάδων, (μτφ) Μ Λυγερού, (επιμ) Ι Τσόλκας), (Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη).
- Φλωρίδης, Β. (2007) «Το διεθνές νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς, με ιδιαίτερη έμφαση στη θεσμική θωράκιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Ποινική Δικαιοσύνη 2.
- Φουσκαρίνης, Γ. (2020) «Δωροδοκία εκλογέα και άλλα τινά ζητήματα δωροδοκίας (με αφορμή την ΑΠ 884/2014)», Ποινικά Χρονικά, 7 (2016) Κ Φράγκος, Ποινικός Κώδικας, Κατ' άρθρο Ερμηνεία και Νομολογία Αρείου Πάγου (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Φυτράκης, Ε. (2010) Τα Ελεγκτικά Σώματα της Διοίκησης, Θεωρία-Νομοθεσία-Νομολογία, (Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη).
- Φυτράκης, Ε. (2022) «Ο πόνος ως σωματική βλάβη», Ποινικά Χρονικά, 6.
- Φυτράκης, Ε. (2023) «Η έννοια του αθέμιτου ωφελήματος στα εγκλήματα διαφθοράς», Ποινικά Χρονικά, 5.
- Χαραλαμπίκης, Α. (2020) Ο νέος ποινικός κώδικας, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Χαραλαμπίκης, Α. and Βруниώτης, Π. (2021) «Απαγόρευση αποδεικτικής αξιοποίησης παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων (ηχογραφημένων συνομιλιών) σε βάρος του κατηγορουμένου ή του υπόπτου», Ποινική Δικαιοσύνη, 8-9.
- Χαραλάμπης, Δ. (1985) Στρατός και πολιτική εξουσία – Η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα, (Αθήνα: Εξάντας).
- Χατζηγιάννου, Κ. (2022) «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. (Ν 4557/2018-ΦΕΚ Α'139/30.7.2018)» σε Λ Μαργαρίτης και Χ Σατλάνης (επιμ) Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Χατζηκώστας, Κ. (2007) «Μερικές σκέψεις για τη δωροδοκία και το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», Ποινικά Χρονικά, 7.
- Κ Χατζηκώστας «Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα (n.d.) τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ Χατζηκώστας και Ν.
- Χατζηνικολάου Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου (2014) (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας).
- Χατζηκώστας, Κ. (2016) «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν. 4254/2014», Ποινική Δικαιοσύνη.
- Χατζηνικολάου, Ν. (n.d.) «Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες» σε Μ Καϊάφα-Γκμπάντι, Α Ζαχαριάδης, Α Τ Καζανάς, Ι Ναζίρης, Θ Παπακυριάκου, Κ.
- Χατζηκώστας και Ν Χατζηνικολάου Οικονομικό Έγκλημα & Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα τ.1 Αξιολόγηση του Ισχύοντος Θεσμικού Πλαισίου (2014) (Αθήνα: Π.Ν.Σάκκουλας).
- Χιόνης, Δ. (2016) «Το λαθρεμπόριο καπνού στην Ελλάδα της κρίσης» στο Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα) 1284. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Χλέπας, Ν. Κ. (1999) Η τοπική αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα, (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα).
- Χλέπας, Ν. Κ. and Κουταλάκης, Χ. (2018) Αυτοδιοίκηση, (Πάτρα: Εκδόσεις ΕΑΠ) (.).
- Χλέπας, Ν. Κ. and Κουταλάκης, Χ. (2018) Αποκεντρωμένη Περιφερειακή Διοίκηση του Κράτους, (Πάτρα: Εκδόσεις ΕΑΠ).
- Χλούπης, Γ. (2016) «Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης και ειδικότερα του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος» σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ), Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 1231 επ. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Χλούπης, Γ. (2020) «Το άρθρο 187ΠΚ -Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής οργάνωσης», Ποινική Δικαιοσύνη, 6.

- Χουλιάρας, Α. (2012) «Η λειτουργία του ποινικού δικαίου υπό την έποψη της συγκρουσιακής θεωρίας για το έγκλημα («conflict criminology»)», σε Ι Στράγγας, Α Χάνος, Χ Παπαχαράλαμπους και Χ Τσούκα (επιμ.), Αγαθό, Συμφέρον και Δίκαιο, (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα – Nomos – Paris,Torino,Budapest: L' Harmattan), 849-892
 ποψη_της_συγκρουσιακής_θεωρίας_για_το_έγκλημα_conflict_criminology_The_function_of_criminal_law_according_to_conflict_criminology_in_Greek_with_summary_in_FrenchVegh. Available at:
https://www.academia.edu/862112/Η_λειτουργία_του_Ποινικού_Δικαίου_υπό_την_έ.
- Χουλιάρας, Α. (2015) “Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens»” σε Μ Γασπαρινάτου (επιμ.) Έγκλημα και Ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός τόμος Νέστορα Κουράκη (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα), 1124 επ. Available at: <http://crime-in-crisis.com/>.
- Χουλιάρας, Α. (2019) «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», σε Σ Βιδάλη, Ν Κουλούρης και Χ Παπαχαράλαμπους, Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα, (Αθήνα: Ε.Α.Π.).
- Χουλιάρας, Α. (2024) Ποινική Εξουσία Αντεγκληματική Πολιτική και τα Πολιτισμικά τους Συγκείμενα, (Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Χρυσανθάκης, Χ. (2010) ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ Ο νέος νόμος για την αυτοδιοίκηση & την αποκεντρωμένη διοίκηση, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Χρυσικός, Δ. (2013) «Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας και άλλων πρακτικών διαφθοράς: «χαρτογραφώντας» εθνικές νομοθετικές τάσεις και προσεγγίσεις στο πλαίσιο της εποπτείας εφαρμογής της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς» σε 6 ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων Η Ποινική Διαχείριση της Δωροδοκίας, Δυνατότητες και όρια (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- ΞΕΝΗ**
- Allen, J. (2020) “How decolonization helped create tax havens”. Available at:
<https://pastandpresent.org.uk/how-decolonisation-helped-create-tax-havens/>.
- Alognon, A. (2004) A Koumpias and J Martinez-Vazquez, “The impact of Plastic Money Use on VAT Compliance: Evidence from EU Countries”. Available at:
<https://icepp.gsu.edu/files/2020/04/paper2004.pdf>.
- Alt, E. (2016) “Economic and financial crime: The long fight”, Revue Project, 353/4 , 23-9 cimr.htm#no8. Available at: [https://www.cairn-int.info/article-](https://www.cairn-int.info/article-E_PRO_353_0023_economic-and-financial-)
[E_PRO_353_0023_economic-and-financial-](https://www.cairn-int.info/article-E_PRO_353_0023_economic-and-financial-).
- Androulakis, I. (2006) Die Globalisierung der Korruptionsbekämpfung, (Nomos, Halle-Wittenberg).
- Antonopoulos, G. and Tagarov, N. (2012) “Greece: the politics of crime” in Ph Gounev and V Ruggiero (ed) Corruption and Organized Crime in Europe. Illegal partnerships (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group).
- Beck, U. (2017) “Risikogesellschaft Auf dem Weg in eine andere Moderne”, (1986) <content/uploads/ /10/Risikogesellschaft-Auf-dem-Weg-in-eine-andere- Moderne.pdf>. Available at: <https://webarchiv-ulrich-beck.soziologie.uni-muenchen.de/wp->.
- Beck, U. (2002) “The Terrorist Threat – World Risk Society Revisited”, Theory, Culture & Society, 19/4.
- Beck, U. (2002) Τι είναι παγκοσμιοποίηση; Λανθασμένες αντιλήψεις και απαντήσεις (μτφρ Γ Παυλοπουλος) (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη).
- Becker, H. S. (2000) Οι περιθωριοποιημένοι. Μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης (μτφ Α Κουτζόγλου και Β Μπουρλιάσκος, (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη).
- Berend, I. (2021) Οικονομική Ιστορία του Ευρωπαϊκού 20 ου Αιώνα, (2009Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg- Οικονομική Ιστορία).

- T Bezlov and Ph Gounev (2012) "Organised Crime, corruption and public bodies" in Ph Gounev and V Ruggiero Corruption and organized Crime in Europe. Illegal Partnership (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group).
- Boyle, M. and Vullierme, J. C. (2019) A brief introduction to investigative interviewing – A practitioner's guide, (Council of Europe).
- Bukovansky, M. (2016) The hollowness of anti-corruption discourse, Review of International Political Economy, 13.2, (2006), 181-209, Corruption_Discourse) A Buehn and F G Schneider, "Size and Development of Tax Evasion in 38 OECD countries: What do we (not) know?", Journal of Economics and Political Economy, 3/1 , file:///C:/Users/User/Downloads/Size_and_Development_of_Tax_Evasion_in_38_OECD_Cou.pdf 1-11 και (2012) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2181359 και November 2012, fusch neu/taxevasion_38OECD.doc Ημερησία.gr, Σάββατο 19 Νοεμβρίου <<http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=113472566>>. Available at: https://www.researchgate.net/publication/233187133_The_Hollowness_of_Anti-
- Caprara, G. (2016) Profili Politico-giuridici di Tangentopoli, Libera Università Interanzionale degli Studi Sociali. Available at: https://tesi.luiss.it/20101/1/077912_CAPRARA_GIOVANNI.pdf.
- Carnoy, M. (1990) Κράτος και Πολιτική Θεωρία (μτφ Σ Παπαϊωάννου, Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας).
- Cavise, L. (2006) "The Transition from the Inquisitorial to the Accusatorial System of Trial: Procedure: Why Some Latin American Lawyers Hesitate", bepress Legal Series ,1552 1&isAllowed=y. Available at: <https://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/3622/cavise.pdf?sequence->
- Chambliss, W. (1964) "A sociological analysis of the law of vagrancy" Social Problems, 12/1 , 67-77. Available at: <https://doi.org/10.2307/798699>.
- Chambliss, W. (1988) On the take. From petty Crooks to Presidents (2 nd edit, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press).
- 144 (n.d.).
- Chambliss, W. J. (2004) "On the symbiosis between criminal law and criminal behavior" Criminology 42(2).
- Chong Ho Shon, P. and Woods, D. (2004) "Criminal Interrogations: A Lacanian Perspective". Available at: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/Mesko/208010.pdf>.
- Cohen, S. (2017) Folk Devils and moral Panics (London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 1972 3 rd ed 2002) Council of the European Union, "Draft Council Conclusions on setting the EU's priorities for the fight against organised and serious international crime between 2018 and 2021" -INIT/en/pdf. Available at: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8654->
- Cressey, D. (2009) Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America (London and New York: Routledge Taylor and Francis Group).
- Christie, N. (2021) Crime control as industry. Towards Gulags, Western Style, (London and New York: Routledge, 2017) CPT – Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής μεταχείρισης ή Τιμωρίας (2017). Έκθεση προς την Ελληνική Κυβέρνηση σχετικά με τις επισκέψεις στην Ελλάδα της CPT, στις 13-18 Απριλίου και 19-25 Ιουλίου 2016. CPT – Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (2011) Δημόσια δήλωση σχετικά με την Ελλάδα. Διαθέσιμο στο CTI Convention Against Torture Initiative, Investigative Interviewing for Criminal Cases, (CTI 2024.ORG., CTI Training Tools 1/2017) <https://cti2024.org/wp-content/uploads/01/CTI-Training_Tool_Investigative-Interviewing.pdf>. Available at: <https://rm.coe.int/1680696607>.
- Deneault, A. (2011) Offshore: tax havens and the rule of global crime, (transl.G Holoch) (New York: New Press).

- Della Porta, D. and Vanucci, A. (2017) *The hidden Order of Corruption: An institutional approach* (Burlington, (Burlington: Ashgate, 2012) action?docID=4455918?> P van Duyn, J Harvey και L Gelemerova, *The Critical Handbook of Money Laundering Policy, Analysis and Myths*, (London: Palgrave Macmillan, 2018) Ernst & Young, «Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησής της», *διαNEOσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάπτυξης*, (2016) https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_3_2017.pdf. Available at: <http://login.proxy.eap.gr/login?url=http://ebookcentral.proquest.com/lib/eapgr/detail>.
- 145 European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (2019) “Preventing police torture and other forms of ill-treatment – reflections on good practices and emerging approaches”, in 28 th General Report of the CPT EUROPOL, Money Muling, <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/public-awareness-and-prevention-guides/money-muling>. Available at: <https://rm.coe.int/1680942329>.
- Falcone, G. and Turone, G. (1982) “Tecniche di indagine in materia di mafia”, σε Consiglio Superiore della Magistratura, *Riflessioni ed esperienze sul fenomeno mafioso*, 6 ος.
- Falcone, G. (1986) *Problemi di assunzione e valutazione della prova*, Quaderni del Consiglio Superiore della Magistratura, 1/5.
- FATF και <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/%20ENG.pdf>] www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf (1990). Available at: <https://www.fatf-gafi.org/>.
- FATF FINANCIAL ACTION TASK FORCE MANDATE (2012-) 2020.pdf (2020). Available at: www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FINAL%20FATF%20MANDATE%202012-.
- Ferguson, C. (n.d.) *Insider Job*. Available at: https://www.youtube.com/watch?v=_bgA78OZmB0.
- Fisher, M. (2015) *Καπιταλιστικός Ρεαλισμός – Υπάρχει άραγε εναλλακτική;*, (μτφρ Θ Πανταζάκος) (Αθήνα: Futura).
- Fisher, R. P. and Geiselman, R. E. (2014) “The Cognitive Interview method of conducting police interviews: Eliciting extensive information and promoting Therapeutic Jurisprudence” [content/uploads/01/Cognitive-Interview-Method-Fisher-Geiselman.pdf](https://www.hptc-pro.com/wp-content/uploads/01/Cognitive-Interview-Method-Fisher-Geiselman.pdf)>. Available at: [https://www.hptc-pro.com/wp-](https://www.hptc-pro.com/wp-content/uploads/01/Cognitive-Interview-Method-Fisher-Geiselman.pdf).
- Foucault, M. (2016) *Η τιμωρητική κοινωνία. Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1972-73)*, (μτφρ Π Αγγελόπουλος) (Αθήνα: ΠΛΕΘΡΟΝ).
- Friedrichs, D. (2007) “White-Collar Crime in Postmodern, Globalized World” In Pontell, N., Geiss, G., (eds) *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, Springer.link, 163-184 and (University of California, Irvine Irvine, CA, USA). Available at: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-34111-8_8.
- Gasparinatos, M. (2016) I Stamuli and S Vidali, “Extortion in Greece” in A Nonchev, O Ognian Shentov and B Todorov, *Extortion and Racketeering in EU: Vulnerability Factors*. (Sofia: Center for the Study of Democracy. 33.
- 146 (n.d.).
- Geiss, G. (2011) *White Collar Crime, According to Gilbert Geiss*. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=tr-Lt8UQIFk>.
- Gobert, J. and Punch, M. (2007) “Because They Can: Motivations and Intent of White-Collar Criminals”, in N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Springer).
- Gordon, B. (2021) “The Top 11 European Tax Havens”. Available at: <https://www.expensivity.com/european-tax-havens/>.
- Gottschalk, P. (2012) *Policing Organized Crime: Intelligence Strategy Implementation*, Ph Gounev, “Organised crime, corruption and the private sector” in Ph Gunev and V Ruggiero *Corruption and organized Crime in Europe. Illegal Partnership* (London and

- New York: Routledge, Taylor and Francis Group) Ph Gounev, "Corruption and criminal markets", in Ph Gounev and V Ruggiero Corruption and organized Crime in Europe. Illegal Partnership (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2012). Available at: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/eapgr/detail.action?docID=472822>.
- Green, P. and Ward, T. (2004) "Natural Disaster as State Crime", in P Green & T Ward, (Eds), State Crime. Governments, Violence and Corruption, (Virginia: Pluto Press).
- Green, P. and Ward, T. (2004) "Organised Crime and the Deep State", in P Green & T Ward (Eds) State Crime: Governments, Violence and Corruption, (Virginia: Pluto Press).
- Green, P. and Ward, T. (2004) "State Corporate Crime", in P Green & T Ward (Eds) State Crime: Governments, Violence and Corruption, (Virginia: Pluto Press).
- Green, P. and Ward, T. (2004) "Corruption as State Crime", in P Green & T Ward (Eds) State Crime: Governments, Violence and Corruption, (Virginia: Pluto Press).
- Green, P. and Ward, T. (2004) "Defining State as criminal" in P Green and T Ward, (Eds), State Crime. Governments, Violence and Corruption, (Virginia: Pluto Press) και Available at: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/eapgr/detail.action?docID=3386268>.
- Gruner, R. (2007) "Preventive Fault and Corporate Criminal Liability: Transforming Corporate Organizations into Private Policing Entities" In N Pontell and G Geiss (eds), International Handbook of White Collar and Corporate Crime (Springer).
- Gyude Moore, W. (2021) "Chinese Engagement in Africa: beyond the caricature", 1/12 Tax Justice Focus.
- Hallsworth, S. and Lea, J. (2012) "Reconnecting the King with his head: The fall and resurrection of the state incriminological theory", Crime Media Culture, 8/2.
- Hammerstein, G. (1997) «Υπεράσπιση αντίθετη προς την επίγνωση ενοχής», Ποινικά Χρονικά, 3. 147 (n.d.).
- Heywood, P. (n.d.) "Measuring Corruption: perspectives, critiques and limits" corruption.pfd. Available at: www.ceu.edu/sites/default/attachment/event/9385/heywood-measuring-
- Hirschfeld, K. (2015) Gangster States, Organised Crime, Kleptocracy and Political collapse (London: Palgrave Macmillan).
- Hobsbawm, E. (2010) Ληστές (μτφ Ν Κούρκουλος) (4 η έκδ Αθήνα: Θεμέλιο Ιστορική Βιβλιοθήκη).
- Hobsbawm, E. (2018) Η εποχή των άκρων Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991 (μτφ Β Καπετανγιάννης) (2 η έκδ Αθήνα: Θεμέλιο) ICIJ Pandora Papers. Available at: <https://icij.org/investigations/pandora-papers/>.
- Jackson, D. (n.d.) "Adversarial and Inquisitorial Systems". Available at: <https://medicolegal.org.au/wp-content/uploads/2018/04/185.pdf>.
- Kaiser, G. (1983) Ο ποινικός έλεγχος της βαριάς οικονομικής εγκληματικότητας (μτφ Λ Κοτσαλής) (Αθήνα-Κομοτηνή: Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα).
- Kieffer, S. and Sloan, J. (2009) "Overcoming moral hurdles: Using techniques of neutralization by white-collar suspects as an interrogation tool", Security Journal 22/4.
- Labelle, H. (n.d.) "The cost of corruption", Transparency International, 2m,bb6LfBj8>. Available at: <http://www.enebuilder.net/globalcompact/earticle001147068.cfm?x=bd2Hd>.
- Langerock, J. (n.d.) "Off the Hook. How the EU is about to whitewash the world's worst tax heaven. Oxfam" hook-eu-tax-havens-070319-en.pdf. Available at: <https://oxfamilibrary.penrepository.com/bitstream/handle/10546/620625/bn-off-th->
- Latinwo, D. (2021) "Black Lives Shattered", Tax Justice Network – Tax justice focus, 12/1 Lives-Shattered.pdf. Available at: https://www.taxjustice.net/wp-content/uploads/2021/03/TIF-2020_15-Black-
- Lawrence, D. (2019) C Gourdet, D Banks, M Planty, D Woods and B A Jackson, Prosecutor Priorities, Challenges and Solutions, (RAND CORPORATION) D_RR2892.pdf. Available at: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2800/RR2892/RAN.

- Levi, M. and Reuter, P. (2006) "Money Laundering", *Crime and Justice*, 34/1.
- Levi, M. (2020) "Making sense of professional enablers' involvement in laundering organized crime proceeds and of their regulation", 09401-y. Available at: <https://doi.org/10.1007/s12117-020->.
- Levi, M. and Antonopoulos, G. (2021) "Through a glass darkly': Organised Crime and Money Laundering Policy Reflections - An introduction to the special issue ", *The British Journal of Criminology*. Available at: <http://bjc.oxfordjournals.org/>.
- 148 (n.d.).
- Lutz, H. J. (2000) "Handy-Verbot fuer organisierte Sraftaeler" «Απαγόρευση χρήσεως κινητών τηλεφώνων για τους δράστες οργανωμένου εγκλήματος», *Ποινικά Χρονικά*, 3.
- Mackenzie, S. and Green, P. (2008) "Performative regulation a case study in how powerful people avoid criminal labels", *British Journal of Criminology*, 48/2 "Mani pulite, anno zero", (*Archivio Storico Dell' Informazione*). Available at: https://www.societacivile.it/focus/articoli/focus/mani_ulite.html.
- Marx, G. T. and Muschert, G. W. (2008) "Simmel on Secrecy. A Legacy and Inheritance for the Dociology of Information" [web page]. Available at: <https://web.mit.edu/gtmarx/www/marx-muschert-simmel.pdf>.
- Matei, A. and Matei, L. (2011) "Accessing the Anti-corruption Strategies: Theoretical and Empirical Models", *Journal of Management and Strategy*, 2/1.
- Meagher, P. (2005) "Anti-corruption agencies: Rhetoric Versus reality", *The Journal of Policy Reform*, Vol 8(1), , 69-103
kdNn0FWYMAAAA%3ACICbNgRAdYzMjtpKFoqRTYGjKoeUn1c-Ar2c_f4yM6mAwerznFitgQze93GSD_14pPEJpFrM7pV&). Available at: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1384128042000328950?casa_token=EY.
- Melossi, D. (1990) *The State of Social Control*. Cambridge: Polity Press.
- Memon, A. (1938) A Vrij and R Bull, *Psychology and Law: Truthfulness, Accuracy and Credibility*, (2 nd ed, University of Aberdeen, UK) R.K. Merton, "Social structure and anomie". *American Sociological Review*,3(5).
- Michalowski, P. and Kramer, P. (2007) "State-Corporate Crime and Criminological Inquiry" In N Pontell, G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger).
- Middleton, D. and Levi, M. (n.d.) " Let Sleeping Lawyers Lie: Organized Crime, Lawyers and the Regulation of Legal Services", *The British Journal of Criminology*. Available at: <http://bjc.oxfordjournals.org/>.
- Morselli, C. (2009) "The Criminal Network Perspective" in C Morselli, *Inside Criminal Networks* (Spinger) com.proxy.eap.gr/book/10.1007%2F978-0-387-09526-4. Available at: <https://link.springer->.
- Mufson, S. (2018) "After the Deepwater Horizon disaster, a new BP emerges", *Washington Post*, 7.
- Mungiu-Pippidi, A. (n.d.) "The Good, the Bad and the Ugly: Controlling Corruption in the European Union" (2013). Available at: www.againstcorruption.eu.
- Ndikumana, L. (n.d.) "Capital flight from Africa: resource plunder and the poisoned paradises in tax havens", in D Latinwo(edit), *Black Lives Shattered, Tax Justice*.
149 Focus (2020) *Tax Justice Network*, 12/I (2021) content/uploads/2021/03/TIF-_15-Black-Lives-Shattered.pdf. Available at: <https://www.taxjustice.net/wp->.
- Ogle, V. (2017) "Archipelago Capitalism: Tax Havens, Offshore Money, and the State, 1950w-1970s", *American Historical Review*, (Oxford University Press).
- Palan, R. (n.d.) "History of tax havens" papers/papers/history-of-tax-havens Pandora Papers <https://dw.com/en/pandora-papers-how-the-fight-against-tax-avoidance-is-going>. Available at: <https://www.historyandpolicy.org/policy->.
- Paoli, L. (2003) *Mafia Brotherhoods. Organised Crime Italian Style* (Oxford University Press).
- Paoli, L. and Vander Beken, T. (2014) "Organized Crime. A Contested Concept" in L Paoli, (ed), *The Oxford Handbook of Organised Crime* (Oxford: Oxford University Press).

- Papanicolaou, G. and Rigakos, G. (2014) Democratizing the police in Europe with a particular emphasis on Greece Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς [ιστοτοπος] , 8-18, 43-51. Available at: www.transform-network.net/fileadmin/_migrated/news_uploads/paper_4_14.pdf.
- Pearce, F. (1976) Crimes of the Powerful. Marxism, Crime and Deviance, (Pluto Press, London).
- Pearce, F. (2007) "An Age of Miracles?" In N Pontell and G Geiss (eds), International Handbook of White Collar and Corporate Crime (Spinger).
- N Pontell and G Geiss (eds) (2007) International Handbook of White Collar and Corporate Crime (Spinger).
- Pontell, H. (2014) W Black and G Geis, "Too big to fail, too powerful to jail? On the absence of criminal prosecutions after the 2008 financial meltdown", Crime Law & Social Change, 61.
- Puccio-Den, D. (2001) "The ethnologist and the magistrate. Giovanni Falcone's investigation into the Sicilian Mafia", Ethnologie Française, 31/1 ,3 magistrate.htm. Available at: https://www.cairn-int.info/article-E-ETHN_011-_0015-the-ethnologist-and-the-
- Quinney, R. (1973) Critique of the Legal Order. Crime Control in Capitalist Society", (New York: Routledge Taylor & Francis Group).
- Reiman, J. and Leighton, P. (2023) The Rich Get Richer and the Poor Get Prison. Thinking Critically About Class and Criminal Justice, (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group).
- 150 (n.d.).
- Roodt, C. (2004) "A historical perspective on the accusatory and inquisitorial systems" 138 https://en.wikipedia.org/wiki/Inquisitorial_system. Available at: https://journals.co.za/koi/pdf/10.10520/AJA1021545X_71.
- Rothe, D. and Kauzlarich, D. (2016) Crimes of the Powerful. An Introduction, (New York: Routledge).
- Ruggiero, V. (2012) "Introduction: the organization of crime" in Ph Gounev and V Ruggiero, Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group).
- Ruggiero, V. (2012) "Italy: who corrupts whom?" in Ph Gounev and V Ruggiero, Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group).
- V Ruggiero and Ph Gounev (2012) "Corruption and the disappearance of the victim" in Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group).
- V Ruggiero and Ph Gounev (2012) "State Crime", in Ph Gounev and V Ruggiero, Corruption and organised Crime in Europe. Illegal Partnership. (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group).
- Ruggiero, V. (2017) Dirty Money. On Financial Delinquency, (Oxford: Oxford University Press).
- Saliger, F. (2016) «Η ανάγκη ενσωμάτωσης του ευρωπαϊκού δικαίου στο εθνικό ποινικό δίκαιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς», σε Χρ Μιλωνόπουλο (επιμ) Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και Σύγχρονη Πραγματικότητα: Προκλήσεις και Προοπτικές, 1 ο Διεθνές Συνέδριο Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού & Διεθνούς Ποινικού Δικαίου.
- Samba Sylla, N. (2020) "The CFA Franc as a vivid symbol of colonial continuities in francophone Africa" in D Latinwo(edit), Black Lives Shattered, Tax Justice Focus, Tax Justice Network, 12/I (2021) content/uploads/2021/03/TIF-_15-Black-Lives-Shattered.pdf. Available at: <https://www.taxjustice.net/wp->
- Samuelson, P. (1983) Foundations of Economic Analysis, (Boston: Harvard University Press).
- Savona, E. and De Feo, M. (2005) "International Money Laundering Trends and Prevention/Control Policies" in E U Savona (ed), Responding to Money Laundering/International Perspectives, (Harwood academic publishers).

- Scalia, V. (2016) "Marriage of Necessity: Critical Criminology and the Study of Mafia Phenomena" in V Scalia *Crime Networks and Power. Transformation of Sicilian Cosa Nostra*.
- Scalia, V. (2016) *Crime, Networks and Power. Transformation of Sicilian Cosa Nostra*, (Winchester: , Palgrave Macmillan).
- 151 (n.d.).
- Schaupensteiner, W. J. (1996) "Gesamtkonzept zur Eindämmung de corruption" (Ένα συνολικό σχέδιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς), *Ποινικά Χρονικά*.
- Schünemann, B. (2013) «Μπορεί η ποινή να είναι δίκαιη;», *Ποινικά Χρονικά*, 3)).
- Sellier, E. and Weyembergh, A. (2018) *Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation*, European Parliament, Policy Dept for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. Available at: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>.
- Sharon, S. and Kimmet, E. (n.d.) *Deep Custody: Segregation Units and Close Supervision Centres in England and Wales*, content/uploads/old_files/Documents/deep_custody_111215.pdf. Available at: <https://prisonreformtrust.org.uk/wp->.
- Simmel, G. (2007) "The Sociology of Secrecy and of Secret Societies", *American journal of Sociology*, 11/4 (1906), 441-98 CR Snyman, "The accusatorial and inquisitorial approaches to criminal procedure: some points of comparison between the South African and continental systems" (<https://www.jstor.org/stable/23905393> Spencer Pickett, K. H. *Corporate Fraud - A Manager's Journey*, (John Wiley & Sons) Stoecker, Randy and Rethinking, "Public Sociology" <http://comm-org.wisc.edu/drafts/pubsoc.htm> EEMEKE.indb 99 29/12/201. Available at: <http://www.jstor.org/stable/2762562>.
- Streng, F. (2015) «Ο προσανατολισμός του Ποινικού Δικαίου στις συνέπειες της πράξης και τα όριά του. Περί των κινδύνων μιας διχοτόμησης του Ποινικού δικαίου», *Ποινικά Χρονικά*, 8 (2010) R Šumi and L Laličić, *Risk analysis of corruption within law enforcement*, (Belgrade: Council of Europe).
- Sutherland, E. (1940) "White-collar criminality", *American Sociological Review*, 5/2.
- Sutherland, E. (1944) "Is «White Collar Crime» Crime?", *American Sociological Review*, 10/2.
- Tiedemann, K. (2011) «Το Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο στην Ευρώπη», *Ποινικά Χρονικά*, 9.
- Tombs, S. and Whyte, D. (2007) "Researching White-Collar and Corporate Crime in an Era of Neo-Liberalism" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger) and University of California, Irvine Irvine, CA, USA.
- 152 UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME (n.d.) *Integrity in the Criminal Justice System UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Knowledge tools for academic and professionals, Module Series on Anti-Corruption, Module 6 Detecting and Investigating Corruption*, <https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Anti-Corruption_Module_6_Detecting_and_Investigating_Corruption.pdf>. Available at: www.unodc/en/corruption/criminal-justice-system.html.
- Varese, F. (2011) "The cost of Non Europe in the Area of Corruption and Organised Crime", Annex III, Overall assessment of Organised Crime and Corruption, (Brussels: European Parliament PE 579.320, 2016) P van Danye, J Harvey, L Celemerova, *The Critical Handbook of Money Laundering Policy, Analysis and Myths*, (Palgrave Macmillan, 1 st ed. 2018), E van der Does de Willebois, E Halter, R Harrison, J Won Park and JC Sharman, *The Puppet Masters. How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About it*, World Bank, pdf?sequence=6&isAllowed=y VICE Greece Specials, *Το Ρωσικό Πλυντήριο των 21 Δισ. Δολαρίων και η Ελλάδα* [on line video] <video.vice.com/gr/video/eu-laundry-machine/58e253f6eae7374076f58361?popular=1>. Available at:

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2363/9780821388945>.

- Weigend, T. (2000) «Το οργανωμένο έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου» σε Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου, Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη Σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σε Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου (Αθήνα: Π Ν Σάκκουλας).
- Wells, J. T. (2007) *Fraud Casebook, Lessons from the Bad Side of Business*, (John Wiley & Sons) T Willems, "Behaviourally informed interviewing, a new approach to interviewing in corruption investigations", [fde//magazine.iaca.int/behaviourally-informed-interviewing-a-new-approach-to-interviewing-in-corruption-investigations](http://magazine.iaca.int/behaviourally-informed-interviewing-a-new-approach-to-interviewing-in-corruption-investigations). Available at: <http://xn--https->.
- Wright, A. (2015) *Organised Crime: Concepts, Cases, Controls* (Willan Publishing).
- Yeager, P. C. (2007) "Understanding Corporate Lawbreaking: From Profit Seeking to Law Finding" In N Pontell and G Geiss (eds), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger).
- Yokoyama, M. (n.d.) "Environmental Pollution by Corporations in Japan" in N Pontell and G Geiss (eds) (2007) *International Handbook of White Collar and Corporate Crime* (Spinger).
- Young, J. (2015) «Ηθικός Πανικός: Οι Καταβολές του στην Αντίσταση, τη Μνησικακία και η Ερμηνεία της Φαντασίας σε Πραγματικότητα» στο Β Καρύδης και Α Χουλιάρης (επιμ) *Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα).
- Zucman, G. (2015) *The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens*, (Editions du Seuil University of Chicago Press).